

Πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Δ. ΤΑΤΣΗ

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

ΚΟΝΙΤΣΑ

Θεώρησα χρέος μου πρὸς τὸν τόπο πού γεννήθηκα τὴ συγγραφή τούτου τοῦ βιβλίου. Παρόλο πού τὰ πνευματικά μου ἐνδιαφέροντα εἶναι στραμμένα πρὸς τὴ Θεολογία, ἐν τούτοις διέκοψα γιὰ σχεδόν ἕξι μῆνες προκειμένου νά ἐντοπίσω καί νά μελετήσω ὅλα ἐκεῖνα τὰ κείμενα πού θά μέ βοηθοῦσαν στή συγκρότηση τοῦ βιβλίου. Δέν ἔχω τὴν αἴσθησι ὅτι ἤμουν ὁ πῖο κατάλληλος ἄνθρωπος γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, οὔτε βέβαια καί ὁ πῖο ἄσχετος, ἀφοῦ ἔχω δημοσιεύσει κατὰ τὸ παρελθόν μερικές ἐργασίες τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἐπρεπε ὅμως νά καλυφθεῖ στοιχειωδῶς μιὰ ἀνάγκη. Ἴσως κάποιος ἄλλος νά συμπληρώσει τὰ ἐλλείποντα τοῦ παρόντος βιβλίου. Τό εὐχομαι ἐκ βαθέων.

Πρεσβ. Διονύσιος Τάτσης

Πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Δ. ΤΑΤΣΗ

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

στη Δημόσια Βιβλιοθήκη
τυχητική προσφορά

Δ. Τάτσης

ΚΟΝΙΤΣΑ 1993

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Δ/ 29/11/2
 24/18/93

ΑΡ. ΕΙΣΑΓ. ΠΡΩΤ. 914 953 ΤΑΤ

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. ΠΡΩΤ. 914 953 ΤΑΤ

ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. 914 953 ΤΑΤ

Κωδ. 88-1057

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Τίτλος του βιβλίου:
 ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Συγγραφέας:
 Ίεροδιδάσκαλος ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΔΗΜ. ΤΑΤΣΗΣ
 (Διεύθυνση: 44 100 ΚΟΝΙΤΣΑ – Τηλ. 0655-22788)

Α' Έκδοση: Ιούνιος 1993

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
Α' Η ΚΟΝΙΤΣΑ	
1. Περιγραφή τῆς Κόνιτσας	11
2. Ἱστορικά στοιχεία	14
ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ:	23
1. Ἡ Μητρόπολη	25
2. Οἱ Ναοί τῆς πόλης	27
3. Τό παρεκκλήσι τοῦ Νεομάρτυρα Γεωργίου ..	32
4. Μνημεῖα μουσουλμανικῆς λατρείας	35
5. Τό ἀρχοντικό τοῦ Χουσεῖν μπέη Σίσκο	40
6. Τό ἀρχοντικό τῆς Χάμκως	42
7. Διατηρητέα κτίρια	45
8. Τό γεφύρι τῆς Κόνιτσας	47
9. Τό Ἀναγνωστοπούλειο γεωργικό σχολεῖο ...	51
ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ:	55
1. Ἡ Παναγία τῆς Ἄνω Κόνιτσας	57
2. Ἡ Κόκκινη Παναγία	58
3. Τό Κάστρο	61
4. Ἡ χαράδρα τοῦ Ἀώου	64
5. Τό μοναστήρι τοῦ Στομίου	67
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ:	71
1. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ ἐκ Κονίτσης	73
2. Ἡ Δημόσια Βιβλιοθήκη	75
3. Τό παζαρόπουλο	76

Β' ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

1. Καλλιθέα	81
2. Κλειδωνιά	82
3. Πηγή	95
4. Ήλιόρραχη	96
5. Καβάσιλα	98
6. Μάζι	103
7. ΄Αετόπετρα	104
8. Μπουραζάνι—Μελισσόπετρα	105
9. Καλόβρυση	107
10. ΄Αηδονοχώρι	109
11. Μολυβδοσκεπάστο	116
12. ΄Εξοχή	122
13. Τράπεζα	124
14. Πυξαριά	125
15. ΄Αγία Βαρβάρα	127
16. ΄Αμάραντος	128
17. Νικάνορας	131
18. Μόλιστα (Γαναδιό, Μεσαριά, Μοναστήρι)	135
19. Πουρνιά	146
20. ΄Αγία Παρασκευή	150
21. Φούρκα	154
22. Πύργος	161
23. Καστανέα	163
24. Πυρσόγιαννη	167
25. Βούρμπιανη	173
26. ΄Οξυά	179
27. ΄Ασημοχώρι	181
28. Χιονιάδες	185
29. Γοργοπόταμος	189
30. Πληκάτι	194
31. Θεοτόκος	200
32. ΄Αετομηλίτσα	201
33. Κεφαλοχώρι	205

34. Πλαγιά	210
35. Δροσοπηγή	214
36. Λαγκάδα	220
37. Ἐλεύθερο	224
38. Παλαιοσέλι	226
39. Πάδες	229
40. Ἄρματα	231
41. Δίστρατο	232
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	237

Επιμόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στό βορειότερο τμήμα του νομού Ἰωαννίνων ὑπάρχει ἡ ἐπαρχία Κόνιτσας. Αὐτή τήν ὁμορφή καί ἱστορική περιοχή θέλει νά γνωρίσει στούς ἀναγνώστες του τοῦτο τό βιβλίο. Οἱ σελίδες του ἀσχολοῦνται περισσότερο μέ τό παρόν, λιγότερο μέ τό παρελθόν, πού ἐν πολλοῖς μᾶς εἶναι ἄγνωστο, καί ἐλάχιστα μέ τό μέλλον, πού ὅπωςδήποτε μέ τόν ταχύ ρυθμό του ἐκσυγχρονισμοῦ πού ἀκολουθοῦμε θά ἀλλοιώσει τή σημερινή μορφή τῆς ἐπαρχίας.

Ἡ σύνθεση τοῦ κειμένου ἀρχίζει μέ τήν Κόνιτσα καί εἰδικότερα μέ τά ἱστορικά στοιχεῖα, τά ἀξιοθέατα καί τή σημερινή της μορφή. Στή συνέχεια, μέ ἀφετηρία τήν Κόνιτσα, προχωρεῖ στήν περιήγηση τῆς ἐπαρχίας. Σκοπός μου δέν ἦταν ἡ ἀπλή καταγραφή, ἀλλά κάτι περισσότερο· νά βάλω στό κείμενο λίγο αἷμα, δηλ. συγκινήσεις καί ἐμπειρίες, ἔτσι πού νά εἶναι, τό κατά δύναμη, ἐνδιαφέρον καί εὐκολοδιάβαστο.

Θεώρησα χρέος μου πρός τόν τόπο πού γεννήθηκα τή συγγραφή τούτου τοῦ βιβλίου. Παρόλο πού τά πνευματικά μου ἐνδιαφέροντα εἶναι στραμμένα πρός τή Θεολογία, ἐν τούτοις διέκοψα γιά σχεδόν ἕξι μῆνες προκειμένου νά ἐντοπίσω καί νά μελετήσω ὅλα ἐκεῖνα τά κείμενα πού θά μέ βοηθοῦσαν στή συγκρότηση τοῦ βιβλίου. Δέν ἔχω τήν αἴσθηση ὅτι ἤμουν ὁ πιό κατάλληλος ἄνθρωπος γι' αὐτή τή δουλειά, οὔτε βέβαια καί ὁ πιό ἄσχετος, ἀφοῦ ἔχω δημοσιεύσει κατά τό παρελθόν μερικές ἐργασίες τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἔπρεπε ὅμως νά καλυφθεῖ στοιχειωδῶς μιᾶ ἀνάγκη. Ἴσως κάποιος ἄλλος νά συμπληρώσει τά ἐλλείποντα τοῦ παρόντος βιβλίου. Τό εὐχομαι ἐκ βαθέων.

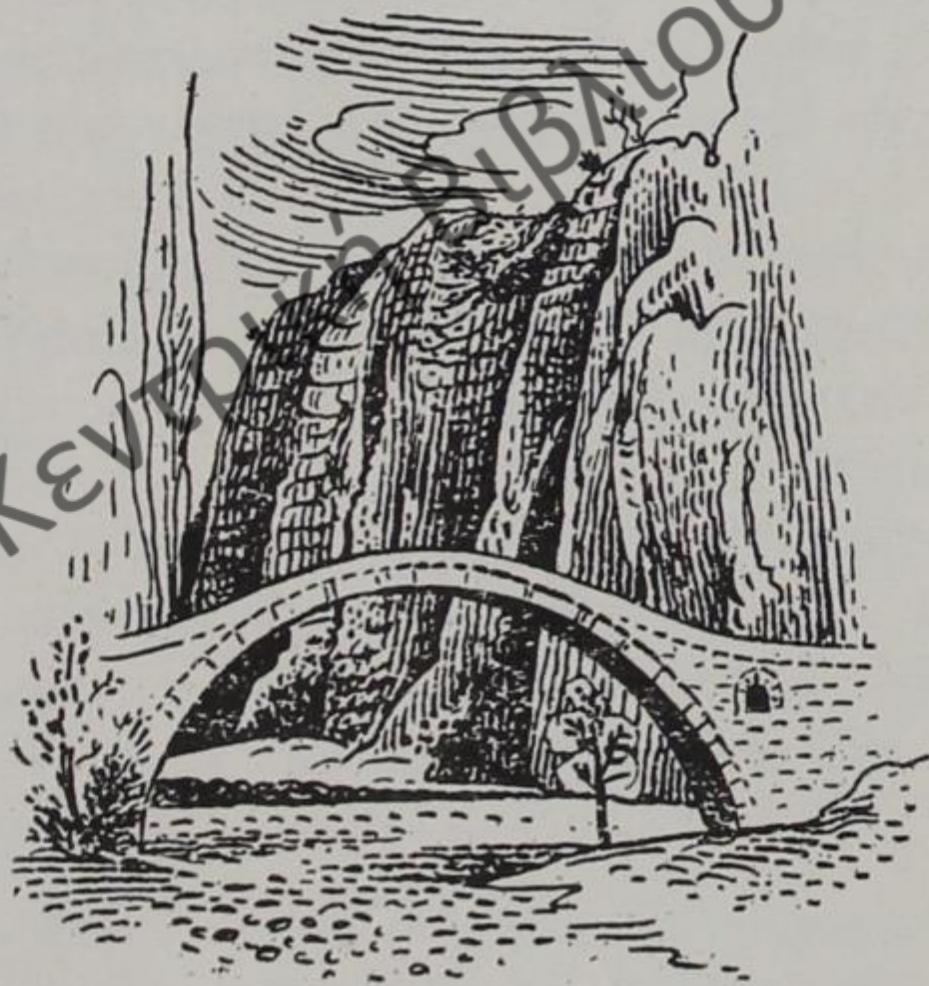
Πρεσβ. Διονύσιος Τάτσης

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Α΄
Η ΚΟΝΙΤΣΑ

Ίστορικά στοιχεία και αξιοθέατα

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Ἡ Κόνιτσα ἀπέχει ἀπό τὰ Ἰωάννινα 64 χιλ. καί ἀπό τήν Κοζάνη 156. Βρίσκεται στό βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων καί εἶναι πρωτεύουσα τῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας, ἡ ὁποία εἶναι ἀκριτική καί ἔχει μεγάλο μήκος συνόρων μέ τήν Ἀλβανία¹. Ὁ πληθυσμός τῆς Κόνιτσας γιά πολλές δεκατίες δέν ξεπερνάει τούς 3.000 κατοίκους. Ἡ σύνθεσή του ὅμως ἀλλάζει καθώς πολλοί Κονιτσιῶτες μετακινούνται στίς μεγαλοπόλεις καί στήν Κόνιτσα ἐγκαθίστανται μόνιμα οἰκογένειες ἀπό διάφορα χωριά τῆς ἐπαρχίας, ἰδίως τά κοντινά.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι χτισμένη στίς ὑπώρειες τῆς Τραπεζίτσας, ἡ ὁποία ὅπως εἶναι γνωστό ἔχει ὑψόμετρο 2.022 μ. καί ἀποτελεῖ τή νοτιοδυτική προέκταση τοῦ Σμόλικα². Τό ὑψόμετρο τῆς πόλης κυμαίνεται ἀπό 500 μέχρι 700μ. Βορειοανατολικά τῆς ὑπάρχουν οἱ μεγαλόπρεποι καί ἐντυπωσιακοί πέτρινοι ὄγκοι τῶν κορυφῶν τῆς Τύμφης μέ μέγιστο ὑψόμετρο 2.497μ. καί βορειοδυτικά τό ὕψωμα τοῦ Προφήτη Ἡλία μέ τήν πολλή πέτρα, τή λίγη βλάστηση

1. Στήν ἐποχή μας πού γνωρίσαμε τό πραγματικό πρόσωπο τῆς Ἀλβανίας, διαπιστώσαμε ὅτι ὅλα τά χωριά πού βρίσκονται στά σύνορα —ἐκτός ἀπό τή Βλαχοῦψηλοτέρα καί τή Βαλοβίστα, πού συνορεύουν μέ τό Μολυβδοσκεπάστο— ἔχουν ἀλβανοποιηθεῖ ἐδῶ καί πολλά χρόνια. Δέν μιλοῦν ἑλληνικά, οὔτε καί ἔχουν βορειοηπειρωτική συνείδηση.

2. Νίκου Νέζη, *Τά ἑλληνικά βουνά*, Ἀθήνα 1979, σελ. 99.

καί τό καμπύλο σχῆμα του. Νότια καί δυτικά ὁ ὀρίζοντας ἀνοίγει καί στό βάθος ἀπλώνεται ἡ Νεμέρτσικα. Ἡ Κόνιτσα βρίσκεται ἀκριβῶς στό σημεῖο ἐκεῖνο πού ἡ Τραπεζίτσα καί ὁ Προφήτης Ἡλίας ἐνώνονται καί σβήνουν στόν κάμπο. Ἡ ἐπιφάνειά της εἶναι κατωφερής καί γιὰ νά ἀνεβεῖς μέ τά πόδια ἀπό τό ποτάμι πού εἶναι τό χαμηλότερο σημεῖο, μέχρι τά Πλατανάκια, τό ψηλότερο σημεῖο, χρειάζεσαι σχεδόν μιά ὥρα. Ἡ πόλη χωρίζεται σέ δύο τμήματα, τήν Ἄνω Κόνιτσα καί τήν Κάτω. Στά πόδια τῆς πόλης ἀρχίζει ὁ κάμπος, πού μέ τόν πρόσφατο ἀναδασμό ἀξιοποιήθηκε σέ μεγάλο βαθμό καί αὐξήθηκε ἡ παραγωγικότητά του.

Ταξιδεύοντας ἀπό τά Ἰωάννινα ἡ ἐντύπωση πού σοῦ δημιουργεῖ μόλις τήν ἀντικρύξεις εἶναι ὄραία. Χτισμένη σέ ἐπικλινές ἔδαφος, λίγο ἀμφιθεατρικά, στόν κόρφο δύο βουνῶν καί κάτω της νά λαμπυρίζουν τά νερά τοῦ Ἀώου. Ἄν πάλι ἀνεβεῖς στόν Προφήτη Ἡλία, μπορεῖς νά σχηματίσεις μιά πλήρη εἰκόνα τῆς Κόνιτσας. Μέ εἰκοσάλεπτη ἀνάβαση ἀπό τό ἐξωκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, φτάνεις στόν Προφήτη Ἡλία. Τό μονοπάτι εἶναι δουλεμένο. Στήν ἀρχή ὑπάρχουν κέδρα καί χαμηλοί θάμνοι, πού καθώς ἀνεβαίνεις ἀραιώνουν καί ἀπό κάποιο σημεῖο καί μετὰ χάνονται. Ἀπό τό ἐξωκλήσι τοῦ Προφήτη ἡ Τύμφη γίνεται πιό προσιτή στά μάτια σου. Χαίρεσαι τίς κορυφές της καί τίς νιώθεις δικές σου. Εἶναι κομμένες κάθετα καί φέρουν τίς πληγές τῶν κεραυνῶν. Παρατηρεῖς γύρω σου τά πολυβολεῖα πού σώζονται ἀπό τήν περίοδο τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἀνατριχιάζεις. Κάθεσαι καί θαυμάζεις. Σέ συντροφεύουν κιτρινολούλουδα, ἀσπρολούλουδα, χαμομήλι, ἀσφάκες, κόκκινες παπαροῦνες, ἔντομα πού βομβίζουν καί πουλιά πού κελαηδοῦν. Ἀπό τοῦτο τό παρατηρητήριο βλέπεις σχεδόν «ἀπό ἀέρος» ὀλόκληρη τήν Κόνιτσα, ἐκτός ἀπό τό συνοικισμό τοῦ Μπέρκου καί τή Λάκκα τῆς περιοχῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Τά σπίτια

εἶναι στήν πλειονότητά τους σκεπασμένα μέ κεραμίδια. Τό μάτι σου στέκεται στά μεγάλα κτίρια, ὅπως τή Μητρόπολη, τό ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τό Α΄ Δημ. Σχολεῖο, τά ἐρείπια τοῦ σπιτιοῦ τῆς μητέρας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Χάμκως, τό ἀρχοντικό τοῦ Χουσεῖν μπέη (παλιό Γυμνάσιο), τό νέο παραδοσιακό κτίριο τοῦ Δημαρχείου, τό ναό τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ, τό Γυμνάσιο καί τό Λύκειο, τό 583 Τ.Π., τήν Ἀναγνωστοπούλειο Σχολή, τή Μαθητική Ἑστία, τό ναό τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης, τά ἀπομεινάρια τοῦ τζαμιοῦ στήν Κάτω Κόνιτσα κ.λπ. Στό κάθε σπίτι ὑπάρχουν κληματαριές, ὀπωροφόρα δέντρα καί κηπάρια.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ἀπό τή μέχρι σήμερα ἱστορική ἔρευνα δέν ἔχουμε ἀκριβεῖς πληροφορίες γιά τήν πόλη πού ἐνδεχομένως διαδέχτηκε ἡ Κόνιτσα. Τά σωζόμενα παλιά μνημεῖα δέν μάς ὀδηγοῦν σέ ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Ἐξάλλου ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων δέν χτύπησε ἀκόμη στήν περιοχή καί ἔτσι μένουμε στίς εἰκασίες καί τή σύγχυση. Φιλότιμοι ἄνθρωποι μέ κάποια λογιосύνη καί υπέρμετρο πατριωτισμό, ἔγραψαν κατά καιρούς διάφορα, τά ὁποῖα ὅμως δέν μποροῦμε νά δεχτοῦμε ὡς ἱστορικά στοιχεῖα. Ἔτσι δέν προσφέρουμε τίποτα ἂν ἀπαριθμήσουμε καί μεῖς τά ὀνόματα τῶν πόλεων πού υπέθεσαν διάφοροι μελετητές. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τούς πρώτους κατοίκους τῆς περιοχῆς.

Ὁ Ἀναστάσιος Εὐθυμίου, ὁ γνωστός μελετητής τῆς ἐπαρχίας, κατέγραψε «ἱστορικές» παραδόσεις, οἱ ὁποῖες ἐλλεῖπει ἄλλων ἱστορικῶν στοιχείων παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον. Ἀπό τήν ἀπλή ἀνάγνωσή τους διαπιστώνουμε ὅτι σέ μεγάλο ποσοστό ἔχουν ἱστορική βάση. Σύμφωνα λοιπόν μέ τίς παραδόσεις τῶν γερόντων, παλιοί οἰκισμοί βρίσκονταν δυτικά τῆς σημερινῆς Κόνιτσας, στήν τοποθεσία Σέρβена-Παλιογορίτσα, ὅπου διασώζονται ἀκόμα τρεῖς ἐκκλησίες: ἡ Παναγία ἡ Κόκκινη, πού εἶναι βυζαντινό μνημεῖο, ὁ Ἅγιος Νικόλαος καί ἡ Ἁγία Παρασκευή, ἡ ὁποία σέ παλιότερους χρόνους εἶχε καί δεσποτικό θρόνο, γεγονός πού φανερώνει ὅτι ἦταν κεντρικός ναός οἰκισμοῦ ἢ κωμόπολης. Στήν ἴδια περιοχή ἐπί τουρκοκρατίας εἶχαν βρεθεῖ «ἀρχαῖοι τάφοι, φέροντες πήλινα δοχεῖα καί

διάφορα κτερίσματα», τὰ ὅποια εἶτε καταστράφηκαν εἶτε φυγαδεύτηκαν. Εἶχαν βρεθεῖ ἐπίσης μιά κεφαλή ἀγάλματος καί ἄλλα μικροαντικείμενα. Ὑπῆρχε καί μιά μεγάλη πέτρα πελεκημένη σέ σχῆμα σκάφης, ὅπου οἱ κάτοικοι τῶν παλιῶν αὐτῶν οἰκισμῶν πότιζαν τὰ ζῶα τους ἢ ἔπλυναν τὰ ροῦχα οἱ γυναῖκες. Ἄλλος οἰκισμός ὑπῆρχε ἐκεῖ πού εἶναι σήμερα ἡ κεντρική ἀγορά τῆς πόλης. Τήν τοποθεσία αὐτή τήν λέγανε Παλαιοχώρι. Ὅλοι αὐτοί οἱ οἰκισμοί καταστράφηκαν ἀπό τίς ἐπιδρομές διαφόρων βαρβάρων. Ἐμεινε μόνο ὁ οἰκισμός Κόνιτσα κοντά στό ποτάμι, ἀκριβῶς στούς πρόποδες τοῦ Κάστρου¹. Εἶναι μᾶλλον βέβαιο ὅτι αὐτός εἶναι ὁ πρῶτος πυρήνας τοῦ νεώτερου οἰκισμοῦ τῆς Κόνιτσας πού χτίστηκε στή θέση Λακκα, ἡ ὁποία εἶναι προφυλαγμένη ἀπό δύο ἀνχέγες καί προστατευόταν ἀπό τό Κάστρο πού βρισκόταν πάνω ἀπό αὐτή τή θέση καί προφανῶς εἶχε χτιστεῖ γιά τό σκοπό αὐτό².

Στούς ἀμέσως ἐπόμενους αἰῶνες, πού εἶναι ἡ περίοδος τῆς τουρκοκρατίας, ἡ Κόνιτσα ἀναπτύσσεται καί γίνεται οἰκονομικό κέντρο. Ἡ παρουσία ἐπίσης τοῦ μουσουλμανικοῦ στοιχείου εἶναι ἔντονη. Ὅ,τι ἔχουμε σήμερα ἀξιοθέατο στήν Κόνιτσα καί ἔχει ἀρχαιολογική ἀξία, ἀνάγεται σέ αὐτή τήν περίοδο. Ἐνας σύγχρονος μελετητής λέγει ὅτι ἡ μακραίωνη παρουσία τοῦ μουσουλμανικοῦ στοιχείου στήν Ἠπειρο (1430-1912) ἄφησε πίσω της ἕνα σημαντικό ἀριθμό μνημείων, θρησκευτικῶν καί κοσμικῶν. Σέ αὐτά ἀντανεκλᾶται ἡ ζωή, οἱ ἀντιλήψεις καί οἱ ἀλληλεπιδράσεις τοῦ μουσουλμανικοῦ στοιχείου καί τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ³.

1. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, *Μικρά συμβολή εἰς τήν ἱστορίαν τῆς Κονίτσης*, στό περ. Ἠπειρωτική Ἑστία, 1957, σελ. 626.

2. Χρήστου Δούσμπη, *Ἱστορική προσέγγιση τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Κόνιτσας*, στό περ. Κόνιτσα, τ. 37/1991, σελ. 47.

3. Δημήτρη Κωνσταντίου, *Ἐρευνα γιά τή Βυζαντινή καί*

Ὁ Ἰωάννης Λαμπρίδης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πολὺ πρὸς τῆς ἀλώσεως καὶ πρὸ τῆς συνθηκολογήσεως τῶν Ἰωαννίνων (1431) ὁ ἀρνησίθρησκος Ἰσμαήλ ἀπὸ τὸ Λεσκοβίκι εἶχε γίνεи ἡ μάστιγα τῆς περιοχῆς καὶ ἐπέβαλε τὴ μουσουλμανικὴ θρησκεία σὲ πολλοὺς. Ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐξισλαμίστηκαν μὲ τὴ βία προῆλθε ἡ Καραμουρτάτικη φάρα, ἡ ὁποία ἐγκαταστάθηκε στὶς δύο ὄχθες τοῦ Ἄωου καὶ ἐξισλάμισε καὶ ἄλλους κατοίκους τῆς περιοχῆς. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς κατοίκησαν στὴν Κόνιτσα γιὰ νὰ καρπώνονται τὰ εἰσοδήματα τῆς εὐφορῆς πεδιάδας της⁴. Ἐκεῖ ἔχτισαν καὶ τὸ πρῶτο τους τζαμί.

Ἡ πρώτη ἀγορὰ τῆς Κόνιτσας (παζάρι) ὑπῆρχε κάτω στὰ κυπαρίσσια. Ἀργότερα, ὅταν οἱ κάτοικοί τῆς αὐξήθηκαν, ἡ κωμόπολη ἐπεκτάθηκε μέχρι τὸν πλάτανο, στὴ βρύση τοῦ Ρόμπολου. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πάνω ἦταν βοσκότοπος καὶ δάσος. Ἀργότερα Ἀλβανοὶ τιμαριοῦχοι καὶ τουρκαλβανικὲς οἰκογένειες ἔχτισαν τὰ σαράγια τους στὴν Ἄνω Κόνιτσα καὶ τὰ ἀσφάλισαν μὲ τεράστιους μαντρότοιχους. Ἔτσι μὲ τὰ χρόνια χτίστηκε καὶ νέο τζαμί στὸ κέντρο, ἐκεῖ πού σήμερα εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ, καὶ δημιουργήθηκε τὸ καινούργιο παζάρι ἀπὸ χριστιανοὺς βιοτέχνες καὶ ἐμπορευόμενους, οἱ ὁποῖοι ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἄνω Κόνιτσα καὶ σχημάτισαν τὸ περίφημο Βαρόσι⁵.

Ἄξιο ἰδιαίτερης προσοχῆς εἶναι ὅτι τὰ μουσουλμανικά τεμένη χτίστηκαν ἐκεῖ πού ὑπῆρχαν χριστιανικοὶ ναοί, γιὰ τοὺς ὁποίους δυστυχῶς δὲν ἔχουμε ἱστορικές πληροφορίες. Ἀργότερα τὸν 18ο καὶ 19ο αἰῶνα χτίζονται στὶς

μεταβυζαντινὴ περίοδο, στὸ περ. *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, 1992, σελ. 77.

4. Σταύρου Μ. Γκατσόπουλου, *Κόνιτσα*, στὸ περ. *Κόνιτσα*, τ. 15-16/1963, σελ. 6.

5. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, *ὄπ.π.*, σελ. 627.

θέσεις παλιότερων ναῶν οἱ δύο νέοι χριστιανικοί ναοί, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καί τοῦ Ἁγίου Νικολάου, οἱ ὁποῖοι λειτουργοῦν καί σήμερα.

Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἡ Κόνιτσα εἶχε ἀναπτυγμένα τό ἐμπόριο καί τή βυρσοδεψία, ἀποτελοῦσε μάλιστα καί σπουδαῖο διαμετακομιστικό ἐμπορικό σταθμό. Ἀπό τήν Κόνιτσα περνοῦσαν τά караβάνια πρὸς τήν Ἀλβανία καί τή Δυτική Μακεδονία. Στή μεγάλη οικονομική τῆς ἀνθιση ὀφείλεται καί ἡ ὑπερβολική ρήση: «Κόνιτσα κασαμπάς, Γιάννενα χωριό»⁶.

Ἡ Κόνιτσα ἀπελευθερώθηκε ἀπό τόν τουρκικό ζυγὸς στίς 24 Φεβρουαρίου 1913. Κατά τό ἔτος 1917 οἱ Ἰταλοί κατέλαβαν προσωρινῶς τήν Κόνιτσα, ἀφοῦ ἔδιωξαν τίς ἑλληνικές ἀρχές. Μετά τή Μικρασιατική καταστροφή, ὅταν ἔγινε ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν, πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τή Μικρά Ἀσία ἐγκαταστάθηκαν στήν Κόνιτσα, οἱ ὁποῖοι ἐπιδόθηκαν στήν καλλιέργειά τοῦ κάμπου καί προόδευσαν σέ μεγάλο βαθμό. Σήμερα οἱ πρόσφυγες ἀποτελοῦν τό παραγωγικότερο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κόνιτσας. Ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους τῆς παλαιᾶς Κόνιτσας, μετὰ τήν ἀνταλλαγὴ, ἔχουν ἀπομείνει ἐλάχιστοι.

Κατά τήν περίοδο τῆς κατοχῆς οἱ κάτοικοι τῆς Κόνιτσας ἀντιστάθηκαν στοὺς Γερμανοὺς κατακτητὲς μέσα ἀπὸ τίς ἀνταρτικές ὁμάδες. Καί λίγο ἀργότερα, τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1947, κατά τήν περίοδο τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἡ Κόνιτσα βρέθηκε στό ἐπίκεντρο τῆς ἱστορίας, ὅταν ὁ λεγόμενος Δημοκρατικός Στρατός θέλησε νά καταλάβει τήν Κόνιτσα καί νά τήν καταστήσει πρωτεύουσα τῆς «Ἐλεύθερης Ἑλλάδας». Ἀπὸ τήν περίφημη αὐτὴ μάχη ἡ Κόνιτσα ἔγινε πανελλήνια γνωστὴ. Οἱ κατά καιροὺς πολιτικοὶ πολλές φορές ἐπαίνεσαν τό ἥρωικό φρόνημα τῶν κατοίκων τῆς, ἀλλὰ ἐλάχιστες φορές ἔδειξαν ἔμπρακτο ἐνδιαφέρον γιὰ τήν ἀνάπτυξή τῆς.

6. Χρήστου Δούσμπη, ὅπ.π.

Φρούριο στό Λιατοβούνι

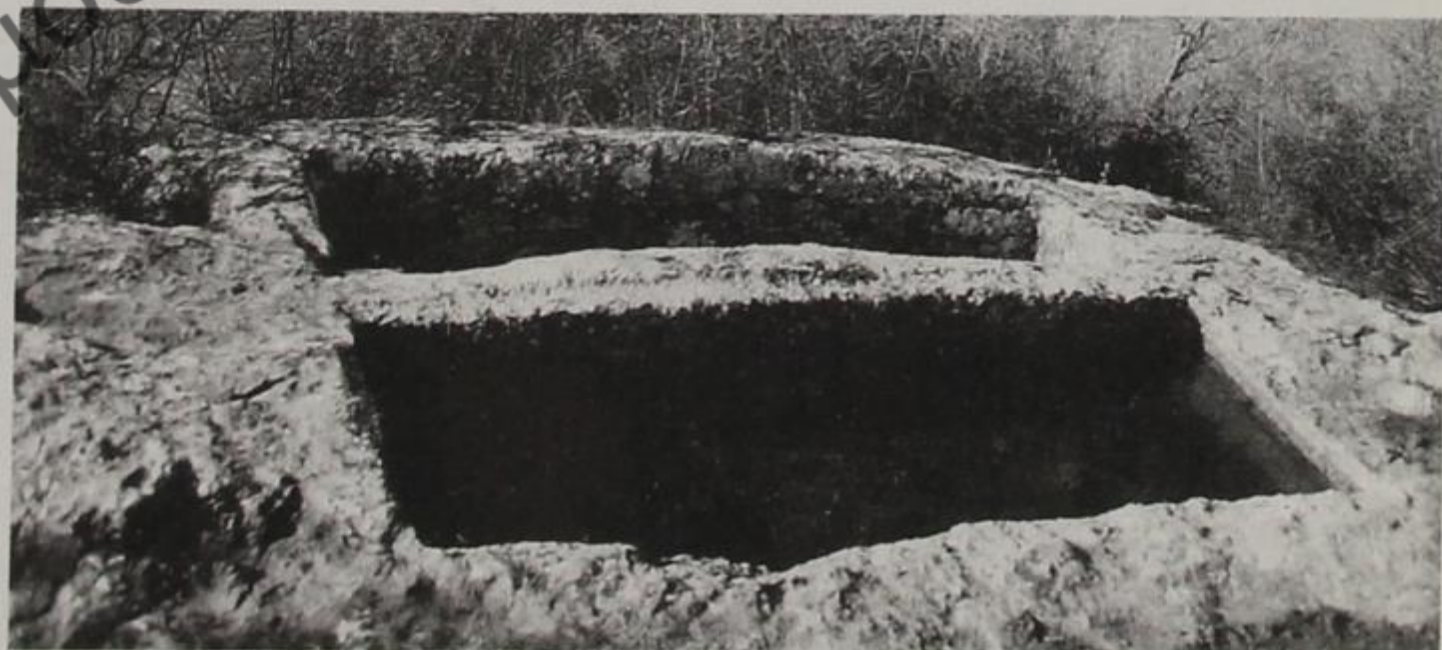
Κατεβαίνοντας από την Κόνιτσα, περνώντας μέσα στην πεδιάδα, σέ χωράφια μέ σιτάρι και άραβόσιτο και σέ πλούσια βοσκοτόπια, στά όποια βοσκαῦσαν άρκετές άγέλες από καλομεγαλωμένα βόδια, έφθασα στόν άπομονωμένο και δασώδη λόγγο, πού λέγεται Λιατοβούνι, σέ δύο ώρες (μέ τά πόδια). Στή δυτική πλευρά του λόφου μιά άσβεστολιθική έδαφική έξαρση σκεπάζεται μέ άπλά κόκκινα θραύσματα καλής ποιότητας και μέ έρείπια από ένα μικρό φρούριο, πού είναι έξιχνιασίμο μέσα από σωρούς συντριμμάτων και φαίνεται νά έχει χτιστεϊ από μικρές πέτρες, δίχως άσβεστόλασπη. Προφανώς έδῶ κατοικοῦσαν άνθρωποι από την άρχαιότητα, τό φρούριο όμως είναι μεταγενέστερο.

(N.G.L. Hammond, "Ηπειρος, 'Αθήνα 1971, τόμ. Β' σελ. 104).

Τάφοι στην Παλιογορίτσα

Δυτικά τῆς Κόνιτσας, σέ κάποιους χαμηλούς λόφους, σέ κοντινή ἀπόσταση εἶναι ἡ Παλιογορίτσα. Στόν πρῶτο λόφο τῆς σέ ἀπόσταση 40 βημάτων ἀπό τό δρόμο ὑπάρχει ἡ γραμμή ἑνός περιφερειακοῦ τείχους καί ἕνας ἀριθμός ἀπό οἰκοδομικές πέτρες, ἐπεξεργασμένες καί ἀνεπεξέργαστες. Ἀνάμεσα στή γραμμή τοῦ περιφερειακοῦ τείχους ὑπάρχει ἕνας βράχος περίπου 7 μέτρα μακρὺς καί 4,50 μ. πλατὺς, πού ἡ κορυφή του εἶναι πελεκημένη σέ διάφορα ἐπίπεδα. Περιέχει δύο, σάν φέρετρα, ὀρθογώνια δωμάτια, τό ἕνα παράλληλα στό ἄλλο. Αὐτά διατηροῦνται καλά καί ἔχουν διαστάσεις 2,20×0,70×0,55 μ. καί 2,15×0,85×0,55 μ. καί στή βραχῶδη ἐπιφάνεια μεταξύ τους ὑπάρχει μιὰ ὑψωμένη πλευρά, 0,15 μ. πλατιά, πού στέκει ὀρθία σέ ὕψος 0,03 μ. πάνω ἀπό τό γενικό ἐπίπεδο τοῦ βραχου. Τό περιφερειακό τείχος πιθανῶς ἦταν χτισμένο πάνω ἀπό ἕνα τουλάχιστον ἀπό αὐτά τά δωμάτια. Σέ 100 βήματα πρὸς τὰ νοτιοδυτικά ἕνας ἄλλος πελώριος βράχος μέ σημεῖα ἰσοπεδώσεως καί ἕνα μερικῶς κατεστραμμένο δωμάτιο τοῦ ἴδιου τύπου μέ διαστάσεις 1,80×0,80×0,60 μ. Κοντά στήν κορυφή τῆς θέσης ὑπάρχουν ἴχνη ἀρχαίων κτισμάτων. (N.G.L. Hammond, "Ἡπειρος, Ἀθήνα 1971, τόμ. Β', σελ. 103).

1. Λαξευμένοι τάφοι στην Παλιογορίτσα

Ἡ Κόνιτσα

Ἡ ὀνομασία τῆς πόλης δέν φαίνεται νά προῆλθε ἀπό τήν ἀρχαία Κνωσό οὔτε ἀπό τό μυθικό ἀρχαῖο Κόνιν, ὅπως ἰσχυρίστηκαν μερικοί ἀναποδείκτως. Ἡ λέξη Κόνιτσα εἶναι μάλλον σλαβική καί σημαίνει τόπο ποῦ ἐκτρέφει ἄλογα.

(Ἀναστ. Εὐθυμίου, Κόνιτσα, λημμένο στό νεώτερο ἐγκυκλοπαιδικό λεξικό Ἡλίου, δευτέρη ἐκδόση).

Οί πρόσφυγες τῆς Κόνιτσας

Τό 1925

ἐγκαταστάθηκαν στήν Κόνιτσα οί πρόσφυγες ἀπό τήν Μικρά Ἀσία, οί ὁποῖοι ἔμειναν στά σπίτια τῶν Τούρκων πού εἶχαν φύγει. Ἄλλοι ἦρθαν ἀπό τό Μιστί (Χατζηρούμης, Γαϊτανίδης, Κυρτσόγλου, Χατζηεφραιμίδης, Χατζημελετίου κ.ἄ.) καί ἄλλοι ἀπό τά Φάρασα (Εἰςνεπίδης, Κορτσινόγλου, Ζαχαρόπουλος, Βαφόπουλος, Μουλαῖδης κ.ἄ.). Ἡ κύρια ἀπασχόλησή τους ἦταν ἡ γεωργία. Μόνο ὁ Κορτσινόγλου διατήρησε τό ἐπάγγελμα τοῦ σιδηρουργοῦ.

Οί πρόσφυγες τῆς Κόνιτσας εἶναι ἑλληνόφωνοι καί χριστιανοί ὀρθόδοξοι. Διακρίνονται γιά τήν ἐργατικότητά τους καί ἀποτελοῦν τό πιό ζωντανό στοιχεῖο τῆς πόλης. Σχεδόν ὅλοι εἶναι ἐγκατεστημένοι στήν Κάτω Κόνιτσα.

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Επιμετοσύνη Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ

Ἡ ἐπαρχία Κόνιτσας ἀνήκει στήν ἱερή Μητρόπολη Δρυινοπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτσης, ἡ ὁποία ἔχει ἔδρα τό Δελβινάκι. Ὁ Μητροπολίτης ὅμως μένει στήν Κόνιτσα, στό παλιό κτίριο πού βρίσκεται πάνω ἀπό τόν Ἅγιο Νικόλαο καί χρονολογεῖται ἀπό τό 1791. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ δύο ἐντοιχισμένες ἐνεπίγραφες πλάκες, πού ὑπάρχουν στήν πρόσοψη τοῦ κτιρίου. Ἡ πρώτη γράφει: «† ΑΝΩΚΟΔΟΜΗΘΗ Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΥΤΗ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΕΛΛΑΣ Κ(ΑΙ) ΚΟΝΙΤΣΗΣ ΚΥΡΙΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΤΩΝ Ιωαννίνων 1791...». Ἡ δεύτερη εἶναι μεταγενέστερη (1858) καί ἀναφέρει: «Ἄωνη † Ιούλιος Δαπάναις τοῦ Σ.Μ. Ιωανν. κ. Βελλᾶς κ.κ. Παρθενίου».

Σύμφωνα μέ ἱστορικές μαρτυρίες ἡ Κόνιτσα ὑπαγόταν στήν ἐπισκοπή Βελλᾶς, ἡ ὁποία κατ' ἀρχάς εἶχε ἔδρα τήν ὁμώνυμη πόλη, μετά τή μονή Βελλᾶς καί ἀπό τά μέσα πιθανόν τοῦ 17ου αἰώνα τήν Κόνιτσα. Ἡ ἐπισκοπή Βελλᾶς διατηρήθηκε ὡς αὐτοτελής ἐπισκοπή μέχρι τό 1834 καί ὡς ἐπίσκοπή Βελλᾶς καί Κονίτσης ἀπό τό 1863 μέχρι τό 1895¹, ὅποτε ἐπί Πατριαρχείας Ἀνθίμου Ζ' τοῦ Τσά-

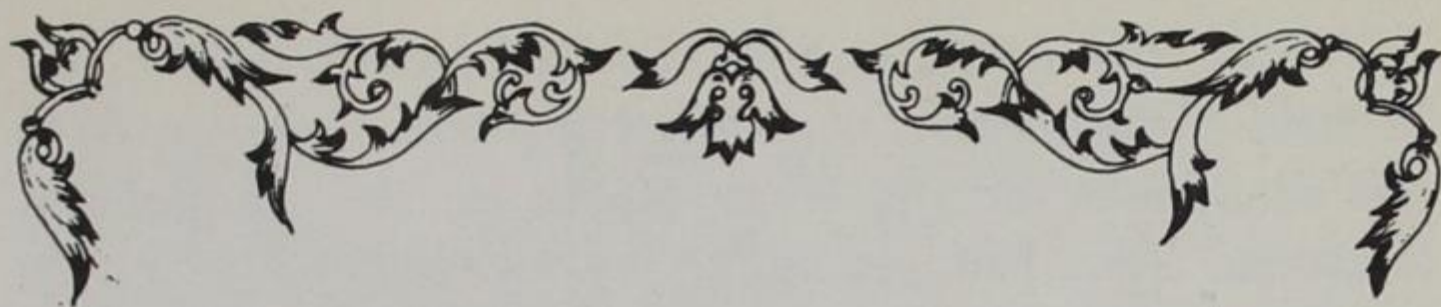
1. Φωτίου Γ. Οἰκονόμου, *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἠπείρου*, Ἀθήνα 1989, σελ. 43.

τσου, Ἡπειρώτου στήν καταγωγή, προήχθη σέ μητρόπολη. Ἀργότερα ἀποσπάστηκαν διάφορα χωριά ἀπό τή μητρόπολη μέ ἀποτέλεσμα τό 1924 νά ἀνήκουν σέ αὐτή μόνο 45 χωριά. Τό 1936 ἡ Σύνοδος κατήργησε τελείως τόν τίτλο τῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς² καί ἡ Κόνιτσα μέ τήν ἐπαρχία της ὑπήχθη στήν Μητρόπολη Δρυινοπόλεως.

2. Ἱερέως Γεωργίου Παῖσιου, *Μικρά συμβολή εἰς τήν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς καί Κονίτσης*, Ἰωάννινα 1969, σελ. 11-12.

ΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ἡ Κόνιτσα ἔχει τέσσερις ναούς, ἐνῶ διοικητικά εἶναι χωρισμένη σέ δύο ἐνορίες. Θά τοὺς ἐξετάσουμε κατ' ἀρχαιότητα, παραθέτοντας ὅσα ἱστορικά στοιχεῖα ἔχουμε στή διάθεσή μας.

***

α. Ὁ ναός τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων

Βρίσκεται στό πιό ἀνήλιο σημεῖο τῆς πόλης, στήν κορυφή τῆς Λάκκας στήν Κάτω Κόνιτσα. Κυριολεκτικά σφηνωμένος στοὺς βράχους. Παλιότερα ἦταν ἐνοριακός ναός. Δέν ἔχουμε πολλά στοιχεῖα γιά νά μπορέσουμε νά τόν χρονολογήσουμε. Βέβαια στή βορεινή πλευρά, δεξιά στήν εἴσοδο, ὑπάρχει μιά ἐπιγραφή τῆς ὁποίας τό περιεχόμενο εἶναι δυσανάγνωστο. Ἔχει ὅμως τή χρονολογία 1791, πού μᾶς δίνει μιά ἱστορική βάση. Ἴσως μέ τή σημερινή του μορφή νά χρονολογεῖται ἀπό τότε, ἀλλά ὁ ναός προϋπήρχε, ὅπως εὐκόλα μποροῦμε νά συμπεράνουμε ἀπό τά ἐξῆς δύο στοιχεῖα: α) Στή βορεινή πλευρά πρὸς τό ἱερό καί μέσα σ' αὐτό, βλέπουμε δύο στρώσεις τοιχογραφιῶν, τίς ὁποῖες φυσιολογικά πρέπει νά τίς χωρίζει τουλάχιστον ἓνας αἰώνας. β) Στήν εἰκόνα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου πού βρίσκεται στό τέμπλο, ὑπάρχει ἡ χρονολογία 1705, ἡ ὁποία μᾶς πηγαίνει 85 χρόνια πίσω, ἂν φυσικά δέν ἔχει μεταφερθεῖ ἀπό ἄλλο ναό. Ἔτσι ὁ ναός σίγουρα χρονολογεῖται ἀπό τόν 17ο αἰώνα, μέ ἄλλη βέβαια μορφή τότε.

Ἐκεί ὑπάρχει καί τό νεκροταφεῖο τους. Σήμερα βρίσκεται σέ καλή κατάσταση, μετά ἀπό τήν πρόσφατη ἀνακαίνιση.

***

β. Ὁ μητροπολιτικός ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου

Εἶναι ὁ ἐνοριακός ναός τῆς Ἄνω Κόνιτσας καί βρίσκεται κάτω ἀπό τό μητροπολιτικό μέγαρο. Ὁ σημερινός ναός χρονολογεῖται ἀπό τό 1842. Στή βορεινή πλευρά τοῦ ναοῦ, πρὸς τό καμπαναριό, ὑπάρχει δύο φορές αὐτή ἡ χρονολογία. Μιά ἀκριβῶς κάτω ἀπό τό καμπαναριό, ἐκεῖ πού ὁ τοῖχος εἶναι πρόχειρα χτισμένος. Σχηματίζεται μέ στενά κόκκινα τοῦβλα πού εἶναι χτισμένα μαζί μέ τίς πέτρες. Ἡ δεύτερη εἶναι λίγο πιό κάτω, ἀριστερά στή δεύτερη εἴσοδο, χαραγμένη πάνω σέ πέτρα. Ἀπό μιά ἐνδιαφέρουσα ἐνθύμηση τοῦ ἱερομόναχου Χρῦσανθου Λαῖνᾶ πληροφοροῦμαστε σχετικά μέ τό σημερινό ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου. (Βέβαια οἱ μελετητές τῆς ἱστορίας τῆς Κόνιτσας Γιάννης Λυμπερόπουλος καί Ἀναστάσιος Εὐθυμίου μᾶς πληροφοροῦν βάσιμα ὅτι προϋπῆρχε μικρός ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί μάλιστα πρὶν τό 1612, ὁ ὁποῖος τό 1684 ἀνακαινίστηκε²). Σύμφωνα λοιπόν μέ τήν ἐνθύμηση ὁ ναός πού ὑπῆρχε πυρπολήθηκε ἀπό τόν Καπλάν μπέη στίς 22 Ἰανουαρίου τοῦ 1829. Μετά τρία χρόνια ἀποφασίστηκε ἀπό τόν θεοφιλέστατο ἐπίσκοπο Βελλᾶς καί Κονίτσης Ἰωσήφ καί τούς προκρίτους τῆς πόλης νά ξαναχτι-

1. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, ὁπ.π., σελ. 628.

2. Γιάννη Λυμπερόπουλου, Ὁ Ἅγιος Νικόλαος καί ἡ συνοικία Μποράτζανη Κονίτσης, στό περ. Κόνιτσα, τ. 1/1962, σελ. 7.

2. Ἱερός ναός Ἁγίου Νικολάου (1842)

στεϊ. Ἡ ἀναχώρηση ὅμως τοῦ ἐπισκόπου γιά τή Βλαχία γιά ὑποθέσεις τῆς μονῆς βελλᾶς ἤ καί γιά συγκέντρωση χρημάτων καί «ἡ ἀνωμαλία τῶν Ἀρβανιτῶν» ἄφησαν τό ἔργο τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ στή μέση καί συνεχίστηκε ἀργότερα τό 1842. «Δέν ἔλειψαν νά συνεισφέρουν ἀπό διάφορα μέρη ἄλλος ἄλογον καί ἄλλος ποσά». Ἔτσι τό ἔργο σύντομα ὀλοκληρώθηκε καί ἐγκαινιάστηκε «διά χειρός θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου κυρίου Ἱεροθέου Εὐβοίας τοῦ ἐξ Ἀρτης» στίς 26 Σεπτεμβρίου 1843.

Ἡ τοιχοποιία τοῦ ναοῦ εἶναι περίτεχνη στό μεγαλύτερο μέρος της. Ὑπάρχει βέβαια τό ἐπάνω τμήμα πού εἶναι πρόχειρα χτισμένο μέ πέτρες ἀπελέκητες, γεγονός πού φανερώνει ὅτι κάποια ἐμπόδια παρουσιάστηκαν εἴτε ἀπό τούς Τούρκους εἴτε τεχνικῆς φύσεως. Ἐξωτερικά ὁ ναός εἶναι ὀρθογώνιος. Ἐσωτερικά διαιρεῖται σέ τρία κλίτη καί ἔχει μικρούς καί μεγάλους θόλους. Ἐπίσης ὑπάρχουν δύο γυναικωνίτες σέ διαφορετικά ἐπίπεδα. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ εἶναι ξυλόγλυπτο μέ ὀκτώ μεγάλες εἰκόνες καί τριάντα μικρές σέ δύο σειρές. Στήν εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Νικολάου διαβάζουμε: «ΙΣΤΟΡΙΘΗΣΑΝ ΑΙ ΟΚΤΟ ΕΙΚΟΝΑΙΣ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΟΡΦΥΡΙΑΔΟΥ ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΩΝ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ. 1858». Οἱ περισσότερες φορητές εἰκόνες πού φυλάσσονται σήμερα στό ναό εἶναι τῆς περιόδου 1850 καί μετά. Ἐδῶ οἱ Χιονιαδίτες ἀγιογράφοι δούλεψαν μέ περισσό μεράκι καί πάντα μέ τή φροντίδα, ἐπιμέλεια καί δαπάνη τοῦ Χρῦσανθου Λαινᾶ.

Στήν αὐλή τοῦ Ἀγίου Νικολάου ὑπάρχει ἕνας μέγας πολύκλωνος πλάτανος πού σκιάζει ὅλο τό χῶρο καί δίνει ἰδιαίτερη χάρη.

***

γ. Ὁ ναός τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης

Ἡ ἐνορία τῆς Κάτω Κόνιτσας ἀντιμετώπιζε δυσκο-

λίες, γιατί ὁ ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἦταν σέ ἀπό-
μερο σημεῖο. Ἔτσι πάρθηκε ἀπόφαση νά χτιστεῖ νέος
ναός. Τήν ἀνοιξη τοῦ 1954 σέ οἰκόπεδο πού δώρισε ἡ
Ἐκκλησία Μπάκα ἄρχισαν οἱ πρῶτες ἐργασίες. Τότε πουλή-
θηκαν ὅλα τὰ χωράφια πού εἶχε ἐνορία, περίπου 200
στρέμματα, γιά νά καλυφθοῦν οἱ δαπάνες. Τόν Δεκέμβριο
τοῦ 1965, ὅταν τοποθετήθηκε ἐφημέριος Κάτω Κόνιτσας
ὁ ἱερέας Ἀθανάσιος Οἰκονόμου εἶχαν ὀλοκληρωθεῖ οἱ
ἐργασίες μέχρι καί τήν ὀροφή. Μέ συνεχεῖς προσπάθειες
ὁ ναός τελειοποιήθηκε καί τήν Κυριακή τῶν Βαΐων στίς
23 Ἀπριλίου 1967 ἐγκαινιάσθηκε ἀπό τόν μητροπολίτη
Δρυινοπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτσης Χριστόφορο.

δ. Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ

Εἶναι ὁ νεώτερος ναός τῆς πόλης, χτισμένος σέ οἰκό-
πεδο ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρχε μουσουλμανικό τέμενος. Εἶναι
προσκυνηματικός ναός, ρυθμοῦ βασιλικῆς μέ τροῦλο. Ἔ-
χει παράλληλα δύο παρεκκλήσια, πού εἶναι ἀφιερωμένα
τό ἓνα στόν Ἅγιο Γεώργιο τόν τροπαιοφόρο καί τό ἄλλο
στό Νεομάρτυρα Ἰωάννη τόν ἐκ Κονίτσης. Τό ξυλόγλυ-
πτο τέμπλο εἶναι ἔργο τοῦ ἱερέως Κωνσταντίνου Σκαλιστή
ἀπό τό Γοργοπόταμο. Ἀπό τή σχετική ἐπιγραφή πληρο-
φοροῦμαστε τά ἑξῆς: «ΕΘΕΜΕΛΙΩΘΗ Ο ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΟΥ-
ΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΗ 1η ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1970 ΕΠΙ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ
ΔΩΡΕΑΝ ΠΑΡΑΧΩΡΗΘΕΝΤΟΣ ΥΠΟ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΧΡΗ-
ΣΤΙΔΗ. ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΤΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ
ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ. ΕΝΕΚΑΙΝΙΑΣΘΗ ΤΗ
24η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1975 ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟ-
ΠΟΛΙΤΟΥ ΔΡΥΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙ-
ΤΣΗΣ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ».

ΤΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙ ΤΟΥ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ Ο ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΛΑΪΝΑΣ

Τόν προηγούμενο αιώνα ἔδρασε στήν Κόνιτσα θεοφι-
λῶς ὁ ἱερομόναχος Χρῦσανθος Λαϊνάς. Σύμφωνα μέ τό
βιογράφο του καταγόταν ἀπό τήν Ἄρτα καί ὁ πατέρας
του εἶχε ἐγκατασταθεῖ οἰκογενειακῶς στήν Κόνιτσα, ὅπου
κατασκεύαζε καί πουλοῦσε διάφορα πήλινα ἀγγεῖα καί
λαγήνια (στάμνες). Ὁ Χρῦσανθος γεννήθηκε κατά τό διά-
στημα ἀπό τό 1800 μέχρι τό 1810. Τό 1836 χειροτονήθηκε
ιερέας, ἐνῶ τό 1838 εἶναι βέβαιο καί ἀποδειγμένο ὅτι πα-
ρακολούθησε ἀπό κοντά τό μαρτύριο καί τήν ταφή τοῦ
Νεομάρτυρα Γεωργίου τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις, γεγονότα πού
τόν συγκλόνισαν καί 13 μέρες μετά μέ δαπάνη του φιλοτε-
χνοῦνται δύο μεγάλες εἰκόνες τοῦ Ἁγίου. Ὁ ἱερομόναχος
Χρῦσανθος δέν εἶχε δικό του σπίτι στήν Κόνιτσα. Στήν
ἀρχή τόν φιλοξενοῦσε κάποιος ὀθωμανός καί μετά κατέ-
φυγε στήν Σουσσάνα Φλώρου, ἡ ὁποία πρόθυμα τοῦ παρα-
χώρησε ἕνα μικρό οἶκημα. Ὁ Χρῦσανθος ἀνέπτυξε καθ'
ὅλη τήν ἱερατική του σταδιοδρομία τή φιλανθρωπία. Μά-
ζεψε χρήματα καί εἶδη καί τά μοίραζε σέ ὅσους εἶχαν
ἀνάγκη, σέ χριστιανούς καί σέ μωαμεθανούς. Ἦταν ἀγα-
πητός καί σεβαστός ἀπό ὅλους τούς κατοίκους τῆς Κόνι-
τσας. Ἐτρεφε μεγάλη ἀγάπη καί βαθύ σεβασμό πρός τούς
Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας καί γι' αὐτό τό κελί του ἦταν
γεμάτο εἰκόνες¹. Ὁ Χρῦσανθος ἔζησε περίπου 80 χρόνια.

1. Ἱερέως Γεωργίου Παϊσίου. Ὁ ἱερομόναχος Χρῦσανθος

Μετά τό θάνατό του τό κελί στό όποίο ἔμενε διατηρήθη-
κε, ὅπως τό ἄφησε, ἀπό τήν οἰκογένεια τοῦ Ἰωάννου
Φλώρου καί ἀργότερα ἀπό τήν κόρη του Ἐλένη σύζυγο
Χριστόδουλου Παπαδημούλη². Τό 1953 τό κελί τοῦ Χρύ-
σανθου διαμορφώθηκε σέ ἐκκλησάκι ἀφιερωμένο στό
Νεομάρτυρα τῶν Ἰωαννίνων Γεώργιο. Στίς 9 Ὀκτωβρίου,
τελέστηκε ἡ πρώτη ἡ θεία Λειτουργία ἀπό τούς ἱερεῖς
τῆς Κόνιτσας³. Ἀπό τότε καί κάθε χρόνο τιμᾶται μέ ἰ-
διαίτερη λαμπρότητα στίς 17 Ἰανουαρίου ἡ μνήμη τοῦ
Ἁγίου Γεωργίου.

Στό κατανυκτικό παρεκκλήσι τοῦ Νεομάρτυρα φυ-
λάσσονται περί τίς 120 εἰκόνες, ἔργα τῶν Χιονιαδιτῶν
ἀγιογράφων, μέ τούς όποίους ὁ ἱερομόναχος Χρυσάνθος
εἶχε στενή συνεργασία. Ἀπό αὐτές ξεχωρίζουν δύο πού
ἔχουν σχέση μέ τό Νεομάρτυρα Γεώργιο. Ἡ πρώτη εἶναι
ἐκείνη πού παρουσιάζει τόν Ἅγιο μέ τήν χαρακτηριστική
φουστανέλα καί βρίσκεται στό προσκυνητάρι. Στό κάτω
μέρος γράφεται τό συναξάρι καί ἡ πληροφορία ὅτι ἔγινε
μέ ἔξοδα τοῦ Χρυσάνθου Λαϊνά στίς 30 Ἰανουαρίου τό
1838, δηλ. 13 ἡμέρες μετά τό μαρτύριο τοῦ Ἁγίου. Παρό-
μοια εἰκόνα ὑπάρχει καί στό σπίτι τοῦ Ἁγίου στά Ἰωάν-
νινα. Ἡ εἰκόνα αὐτή εἶναι πιθανό νά διασώζει «καί στοι-
χεῖα ἀπό τά φυσιογνωστικά του χαρακτηριστικά»⁵. Ἡ
δεύτερη εἰκόνα ἀναφέρεται στήν κοίμηση τοῦ Ἁγίου, εἶ-
ναι μικρή καί πολυπρόσωπη. Ὁ ἀγιογράφος παριστάνει

Λαϊνάς, στό περ. *Ἡπειρωτική Ἑστία*, 1957, σελ. 581-592.

2. Βλέπε στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 9/1963, σελ. 11.

3. Βλέπε στήν ἐφημ. *Ἀῶος* τῆς 31 Ὀκτ. 1953.

4. Δημήτρη Στ. Σαλαμάγκα, *Ὁ Νεομάρτυς Ἅγιος Γεώργιος
Ἰωαννίνων*, Ἀθήνα 1954, σελ. 192.

5. Μίλτου Γαρίδη-Θανάση Παλιούρα. *Συμβολή στήν εἰκο-
νογραφία τῶν Νεομαρτύρων*, στά *Ἡπειρωτικά Χρονικά*, τόμ.
1980, σελ. 179.

τήν αὐλή τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἰωαννίνων καί τόν " Ἄγιο νεκρό πάνω σέ ξύλινο τραπέζι. Φοράει λευκή φουστανέλα καί λευκή πουκαμίσα πού φτάνει ὡς τοὺς ἀστραγάλους. Τό κεφάλι του στηρίζεται σέ στρογγυλό προσκέφαλο. Γύρω ἀπό τό κόκκινο φεσάκι μέ τή μπλέ φούντα διαγράφεται φωτοστέφανο. Πίσω ἀπό τόν " Ἄγιο εἰκονίζονται τέσσερις μητροπολίτες μέ τίς ἀρχιερατικές τους στολές καί χαρακτηριστική ἔκφραση στά πρόσωπά τους. Δεξιά καί ἀριστερά εἰκονίζονται ἱερεῖς καί διάκονοι, ἐνῶ μπροστά ἀπό τόν " Ἄγιο μία ὁμάδα ὄρθιων ἀρχόντων, ψαλτάδων καί ἄλλων ἀνδρῶν. Ὅλοι κρατοῦν ἀναμμένες λαμπάδες. Στό δεξιό μέρος κάθεται σκεφτικός, μέ τό δεξί χέρι ἀκουμπισμένο στό μάγουλο ὁ ἱερομόναχος Χρῦσανθος Λαϊνάς⁶.

Τό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου βρίσκεται στήν Ἄνω Κόνιτσα, σέ ἓνα ἤσυχο μέρος, κοντά στό κέντρο τῆς πόλης καί εἶναι ἰδιωτικό.

6. Ὁπ.π., σελ. 174-175.

ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Ἡ Κόνιτσα ἐπὶ τουρκοκρατίας εἶχε δύο τζαμιά καὶ ἕξι τεκέδες (μοναστήρια). Ἦταν φημισμένη σέ ὄλους τοὺς Τούρκους τῆς Ἠπείρου καὶ ἀποτελοῦσε θρησκευτικό κέντρο. Σήμερα βέβαια ὑπάρχουν μόνο τὰ ἐρείπια ἑνὸς τζαμιοῦ στήν Κάτω Κόνιτσα καὶ τίποτα περισσότερο. Εὐτυχῶς ὅμως γιὰ τὴν ἱστορία πού βρέθηκε ὁ Ἀναστάσιος Εὐθυμίου καὶ κατέγραψε ἀρκετά στοιχεῖα γιὰ τὰ μνημεῖα αὐτά¹. Μὲ βάση λοιπόν τὴν ἐργασία τοῦ Εὐθυμίου θά ἀναφερθοῦμε στὰ τζαμιά καὶ τοὺς τεκέδες πού εἶχε παλιά ἡ Κόνιτσα.

***

α. Τζαμί Χουσεῖν Σιάχ

Ἴσως ἦταν τό ἀρχαιότερο ἀπὸ τὰ δύο τζαμιά τῆς Κόνιτσας. Ἦταν χτισμένο ἐκεῖ πού σήμερα βρίσκεται ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ. Εἶχε χτιστεῖ ἀπὸ τόν Βαγιαζίτ τόν Β' γύρω στὰ 1500, ὅταν αὐτός πέρασε ἀπὸ τὴν Ἠπειρο. Προηγουμένως εἶχαν κατεδαφίσει τόν μεσαιωνικό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πού βρισκόταν ἐκεῖ. Μέσα στό τζαμί

1. Ἡ πολύτιμη ἐργασία τοῦ Ἀναστ. Εὐθυμίου φέρει τόν τίτλο *Μνημεῖα καὶ ἰδρύματα μουσουλμανικῆς λατρείας καὶ μουσουλμάνοι ἱερωμένοι στήν Κόνιτσα* καὶ δημοσιεύτηκε στήν ἐφημ. Ἰωαννίνων *Πρωινός Λόγος* ἀπὸ 7 μέχρι 21 Μαρτίου 1969.

αὐτό ὑπῆρχαν ἐνεπίγραφες μαρμάρινες πλάκες μέ τά ὀνόματα τῶν ἰδρυτῶν καί ἀφιερωτῶν, οἱ ὁποῖες πουλήθηκαν καί φυγαδεύτηκαν ἀπό τήν Κόνιτσα. Τό τζαμί εἶχε ἀνακαινιστεῖ τό 1699 ἀπό τό Χασάν πασά. Ἡ ὀνομασία του προφανῶς ὀφείλεται σέ κάποιον Σεῖχη πού τό ἐγκαινίασε.

Ὄταν χτίστηκε τοῦτο τό μοναστήρι, ὅλη ἡ γύρω περιοχή ἀφιερῶθηκε σέ αὐτό. Ἀργότερα τά διάφορα οἰκόπεδα ἀγοράστηκαν ἀπό διάφορους καταστηματάρχες καί μέ τήν ἀναχώρηση τῶν μουσουλμάνων ἀπό τήν Κόνιτσα τό τζαμί πουλήθηκε, ἀντί πινακίου φακῆς, καί κατέληξε στόν Χ. Παπαχρηστίδη, ὁ ὁποῖος καί τό κατεδάφισε.

***

β. Τζαμί σουλτάνου Σουλεϊμάν

Εἶναι τό δεύτερο τζαμί τῆς Κόνιτσας, τοῦ ὁποίου σήμερα βλέπουμε τά ἐρείπια. Σῴζεται ὅμως ὁ μιναρές του, πού ξεπροβάλλει μέσα ἀπό τά κυπαρίσσια τῆς Κάτω Κόνιτσας. Δυστυχῶς καλιότερα ρημάχτηκε κυριολεκτικά ἀπό τοῦς περίοικους, οἱ ὁποῖοι ἀφαίρεσαν τή στέγη του, πήραν ἀγκωνάρια του καί ὅ,τι ἄλλο τοῦς χρειαζόταν γιά τά δικά τους σπίτια.

Γιά τόν ἰδρυτή τοῦ τζαμιοῦ ὑπάρχει μιά σύγχυση. Δέν γνωρίζουμε ποιός σουλτάνος τό ἔχτισε. Διατυπώθηκαν κατά καιρούς πολλές γνῶμες, οἱ ὁποῖες δέν διαλύουν τό σκότος. Ἐπικρατέστερη εἶναι ἡ γνώμη ὅτι τό τζαμί χτίστηκε ἀπό τό σουλτάνο Σουλεϊμάν τόν Α΄ τόν Μεγαλοπρεπή (1520-1566), ὁ ὁποῖος τό 1536 ὑπέταξε τήν ὀρεινή Ἀλβανία καί πέρασε ἀπό τήν Ἠπειρο. Καί ἡ παράδοση τό ἴδιο ἀναφέρει, προσθέτοντας μάλιστα ὅτι τό τζαμί χτίστηκε ἐκεῖ πού ἄλλοτε ὑπῆρχε ναός τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιά τή συντήρηση πού ἀνέλαβε καί μερικῶς πραγματοποίησε ἡ Ἐφορία Ἀρχαιο-

3. Έρείπια του τζαμιού στην Κάτω Κόνιτσα (16ος αιώνας)

τήτων παίρνουμε από τό 'Αρχαιολογικό Δελτίο. Τό 1971 παραδόθηκε τό τζαμί στήν 'Εφορία, ή όποία διαπίστωσε τίς σημαντικές ανάγκες τόσο στό τέμενος όσο και στά προσκείμενα παλιά κτίσματα. Μετά από σχετικές ενέργειες τής 'Εφορίας, απομακρύνθηκαν όλοι εκείνοι πού αὐθαίρετα κατεῖχαν τούς χώρους τοῦ τεμένους και τούς χρησιμοποιοῦσαν γιά ἀποθήκες ζωοτροφῶν και σταύλιση τῶν ζῶων. Στή συνέχεια πραγματοποιήθηκε ή στερέωση τοῦ μινारे μέ τήν ἀνακατασκευή και τό ἀρμολόγημα πολλῶν σημείων του². Μετά από πέντε χρόνια ἐπαναλαμβάνονται οἱ ἐργασίες στό ἐρειπωμένο τζαμί. Συμπληρώνονται οἱ γωνίες τῶν ἐξωτερικῶν πλευρῶν, καθῶς και μικρά τμήματα τοιχοποιίας στό ἐσωτερικό πού εἶχαν καταστραφεῖ. Στερεώθηκαν ἐπίσης τά λίθινα τοξωτά ὑπέρθυρα τῶν παραθύρων και συμπληρώθηκαν τά περβάζια τους³.

Δίπλα ἀπό τό τζαμί διατηρεῖται ἀκέραιος ἐξαγωνικός μουσουλμανικός τάφος (τουρμπές), πού εἶχε ὑποστεῖ μεγάλες ζημιές και κινδύνευε νά καταρρεύσει. 'Η 'Εφορία τό 1976 ἀπόφραξε ὅλα τά ἀνοίγματα, ἀποκατέστησε τά καταστραμμένα τοξωτά πλαίσια τῶν παραθύρων, στερέωσε τήν τοιχοποιία, ἀντικατάστησε τίς σχιστόπλακες τής στέγης και γενικά τόν συντήρησε⁴.

Τόν ἐπόμενο χρόνο ή 'Εφορία διαμόρφωσε και περίφραξε τόν ἀρχαιολογικό χῶρο πού περικλείει τό τζαμί, τό μαυσωλεῖο και τό διώροφο οἶκημα πού παλιά ἦταν δημοτικό σχολεῖο. Στό κτίριο αὐτό ἔγινε σειρά ἐργασιῶν γιά τή στερέωσή του και τήν ἀποκατάσταση τής ἀρχικῆς του μορφῆς.

***

2. Μυρτάλη 'Αχειμάστου-Ποταμιάνου, *Τουρκικόν τέμενος Κονίτσης*, στό 'Αρχαιολογικό Δελτίο 26(1971), Β₂ Χρονικά, σελ. 343.

3. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, *Τζαμί*, στό 'Αρχαιολογικό Δελτίο 31(1976), Β₂ Χρονικά, σελ. 220.

4. 'Οπ.π.

γ. Οί τεκέδες τῆς Κόνιτσας

Ὁ Ἄναστ. Εὐθυμίου ἀναφέρει ὅτι στήν Κόνιτσα ὑπῆρχαν ἕξι τεκέδες (μουσουλμανικά μοναστήρια). Σήμερα βέβαια χάθηκαν καί τά ἴχνη τους. Γιά τήν ἱστορία καί μόνο σημειώνουμε μερικά στοιχεῖα. Ὁ ἐπισημότερος καί πλουσιότερος τεκές ἦταν τοῦ Μπαμπᾶ Χουσέν ἢ Χουσεῖν στήν Κάτω Κόνιτσα, ὁ ὁποῖος διατηροῦσε τσιφλίκια στά Γρεβενά, τό Τσοτύλι, στόν Κάμπο τῆς Κόνιτσας κ.ά. Στήν Ἄνω Κόνιτσα ὑπῆρχε ὁ τεκές τοῦ Μπαμπᾶ Ὄσμάν, πού ἦταν ἕνα μικρό κτίσμα μέ τουρμπέ. Ὁ ἰδρυτής του, σύμφωνα μέ τίς διηγήσεις τῶν γερόντων, ἦταν φιλόανθρωπος καί ἀσκητικός. Ὁ τρίτος τεκές ἦταν ἐκεῖ πού σήμερα στεγάζεται ἡ Ἀστυνομία καί ὀνομαζόταν τοῦ Μπαμπᾶ Νεβρούζ ἢ Σουλτάν τεκές. Ὁ τέταρτος ἦταν στό σημερινό σπίτι τῆς οἰκογένειας Κετανίδη καί λεγόταν τεκές Σεῖχ Ἰσχάκ καί Ἀβδουραχμάν. Σώζεται μέχρι σήμερα ἕνας τουρμπές. Ὁ πέμπτος τεκές βρισκόταν στήν περιοχή τῆς Ἀναγνωστοπουλείου Σχολῆς καί λεγόταν τοῦ Σεῖχ Χα-σᾶν. Ἐνας ἄλλος τεκές ὑπῆρχε πάνω ἀπό τό τζαμί τῆς ἀγορᾶς, δίπλα ἀπό τό νοσοκομεῖο.

ΤΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΤΟΥ ΧΟΥΣΕΪΝ ΜΠΕΗ ΣΙΣΚΟ

Λίγο πιά πάνω άπό τό νέο Δημαρχείο βρίσκεται τό άξιόλογο άρχοντικό του Χουσεΐν μπέη. Ή οικογένεια αυτή, πού έφερε τό έπώνυμο Σίσκος, ήταν άπό τίς έπιφανέστερες τής Κόνιτσας. Τό πιθανότερο είναι ότι καταγόταν άπό έξισλαμισμένους χριστιανούς.

Τό άρχοντικό είναι ένα μεγάλων διαστάσεων διώροφο κτίσμα μέ διάταξη πϊ στην κύρια όψη και στην πίσω μέ ψηλό τετράγωνο πύργο. Τό έσωτερικό χαρακτηρίζει άνεση και άπλότητα. Όλοι οί κύριοι χώροι έφεραν ξυλόγλυπτη διακόσμηση, οί πόρτες, οί όροφές, οί διαχωριστικές

3α. Τό άρχοντικό του Χουσεΐν Μπέη Σίσκο (1845)

παραστάδες μεταξύ τῶν παραθυριῶν κ.ἄ. Τό κτίριο ἀνήκει στά ἀλβανικά ἀναλλάξιμα καί παλιότερα χρησιμοποιήθηκε ὡς γυμνάσιο. Ἀπό τή χρήση του ὡς διδακτήριο ἔπαθε πολλές φθορές, οἱ ὁποῖες πολλαπλασιάστηκαν ὅταν τό εἶχε μισθώσει ἡ Ἑταιρεία Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν, μέ τόν ὄρο νά τό ἀναστηλώσει καί νά τό μετατρέψει σέ κοινωφελές ἴδρυμα της ἐπαρχίας Κόνιτσας. Δυστυχῶς δέν ἔγινε τίποτα. Ἡ ἄγρια βλάβιση στή νοτιοανατολική γωνία καί τόν πύργο ἔγινε αἰτία νά καταρρεύσει ἡ στέγη τοῦ πύργου, παράλληλα τό ἀρχοντικό λεηλατήθηκε καί πολλά του ξυλόγλυπτα ἀφαιρέθηκαν βάνουσα. Τό 1976 ἡ Ἐφορία Ἀρχαιοτήτων ἔκανε μερικές σωστικές ἐργασίες γιά νά ἀποφευχθεῖ ἡ περαιτέρω καταστροφή του. Ἐπιδιορθώθηκε ἡ στέγη, οἱ διάφορες ξύλινες κορνίζες, ἡ ὀροφή, ὁ ἐξώστης καί οἱ καπνοδόχοι. Ἐγιναν ἐπίσης καί ἄλλες μικροεργασίες¹.

Σύμφωνα μέ τίς ἐπιγραφές που ὑπάρχουν τό κτίριο χρονολογεῖται ἀπό τό 1845².

1. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, Ἀρχοντικό Σίσκο Κόνιτσα στό Ἀρχαιολογικό Δελτίο 31(1976), Β₂ Χρονικά, σελ. 219-220.

2. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, Τουρκικές ἐπιγραφές Κονίτσης, στό περ. Ἑπειρωτική Ἑστία, 1980. σελ. 21.

ΤΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΤΗΣ ΧΑΜΚΩΣ

Πάνω από τό άρχοντικό τοῦ Χουσεϊν μπέη σώζονται τά έρείπια τοῦ σπιτιοῦ τῆς Χάμκως, μητέρας τοῦ Ἄλῆ πασᾶ. Σύμφωνα μέ τίς ὑπάρχουσες πληροφορίες που διασώζει ἡ παράδοση, στίς άρχές τοῦ 18ου αἰώνα ἡ ἐπιφανέστερη μουσουλμανική οἰκογένεια τῆς Κόνιτσας ἦταν τοῦ Ζεϊνέλ μπέη, ὁ ὁποῖος ἦταν συγγενής τοῦ Κούρτ πασᾶ. Περνώντας ἀπό τήν Κόνιτσα ὁ Βελη μπέης ὁ Τεπελενλής μαζί μέ τούς ληστοσυμμορίτες του, φιλοξενήθηκε στό άρχοντικό τοῦ Ζεϊνέλ μπέη ὅπου γνώρισε τή θυγατέρα του τή Χάμκω καί τήν πῆρε γυναίκα του. Ἀπό αὐτή γεννήθηκε ὁ διαβόητος Ἄλῆ πασᾶς ὁ Τεπελενλής, γνωστός στήν ἱστορία τῆς Ἠπείρου. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ζεϊνέλ μπέη ἦταν πολύ πλούσια. Εἶχε τσιφλίκια στή Θεσσαλία, πολλά κτήματα στόν κάμπο τῆς Κόνιτσας, ὅλη τήν ἔκταση κάτω ἀπό τήν κεντρική πλατεία ὅπου γινόταν παλιά τό παζαρόπουλο, τσιφλίκι στό Ἐλεύθερο, στό Στόμιο κ.ά.¹

Τό 1972 καί 1976 ἡ Ἐφορία Ἀρχαιοτήτων προέβη σέ διάφορες ἐργασίες γιά τή διατήρηση τῶν ἐρειπίων. Πρόκειται γιά ἕνα κτιριακό συγκρότημα τοῦ ὁποῖου σώζονται σέ καλύτερη κατάσταση ὁ διώροφος πύργος (κούλια) πού ἀποτελεῖ τό κεντρικό οἰκοδόμημα καί οἱ τοξωτοί πυλώνες εἰσόδου. Ὁ ἐξωτερικός ἡμικυκλικός πυλώνας ἔ-

1. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, *Οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Κονίτσης*, στήν ἐφημ. *Πρωινά Νέα* τῶν Ἰωαννίνων τῆς 26ης Ἰαν. 1973 κ. ἔξ.

4. Ἐρείπια τοῦ ἀρχοντικοῦ τῆς Χάμκως

χει ἐγγάρακτη διακόσμηση, ὅπως συνηθίζεται στίς ἐκκλησίες καί τά σπίτια τῆς Ἠπείρου. Συνέχεια τοῦ πύργου ὑπάρχουν ἄλλα ἡμιερείπωμένα κτίσματα. Γύρω ἀπό τά κτίσματα ὑπάρχει ἐκτεταμένος χῶρος σέ πολλές βαθμίδες, ὁ ὁποῖος περικλείεται ἀπό ψηλό τοῖχο πού σέ μερικά σημεῖα ξεπερνάει τά 7 μ.² Μετά τή στερέωση τοῦ περιβόλου ἡ Ἐφορία Ἀρχαιοτήτων ἀποφάσισε τήν ἐπείγουσα συντήρηση καί στερέωση τοῦ διώροφου πύργου πού εἶχε πάθει σοβαρές ζημιές ἀπό τή μακροχρόνια ἐγκατάλειψη. Ἐτσι τό 1976 ἔγιναν οἱ ἐξῆς ἐργασίες: ἀποκοπή τῆς ἄγριας βλάστησης, ἀντικατάσταση τῆς στέγης μέ καινούρια τῆς ἴδιας μορφῆς, στερέωση τῆς τοιχοποιΐας στά σημεῖα πού εἶχαν διαλυθεῖ ἀπό τόν κισσό, ἐπαναφορά τῶν λίθινων πλαισίων στίς πόρτες καί τά παράθυρα καί καθά-

2. Μυρτάλη Ἀχειμάστου-Ποταμιάνου, *Οἰκία Χάμκως ἐν Κονίτση* στό *Ἀρχαιολογικό Δελτίο* τ. 27 (1972), Β₂ Χρονικά, σελ. 455-456.

ρισμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ πύργου ἀπό τά μπάζα καί τά ἄχρηστα ὑλικά. Παράλληλα «στερεώθηκε τό λίθινο ἀνάγλυφο τοξωτό ὑπέρθυρο τῆς δυτικῆς εἰσόδου τῆς περιβόλου», ἀποκαταστάθηκαν τέσσερα τόξα καί μία καπνοδόχος στούς βοηθητικούς χώρους πού εἶναι συνέχεια τοῦ πύργου, καθαρίστηκε ἀπό τόν κισσό ἡ ὑπέργεια δεξαμενή καί ἡ ἀνοιχτή στοά πού ὑπάρχει στή νότια πλευρά³.

Ὁ ἐπισκέπτης ἐδῶ ἀμέσως συμπεραίνει ὅτι οἱ Τοῦρκοι πού κατοικοῦσαν σέ τοῦτο τό ἀρχοντικό, εἶχαν πολύ πλοῦτο ἀλλά καί πολύ φόβο γιά τήν ἀσφάλειά τους, γι' αὐτό ἔχτισαν ψηλούς περίβολους μέ πολεμίστρες καί κρυφές εἰσόδους καί ἐξόδους.

3. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, *Κούλια τῆς Χάμκως*, στό Ἄρχαιολογικό Δελτίο, τ. 31 (1976), Β₂ Χρονικά, σελ. 219.

ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΤΙΡΙΑ

Πρόσφατα χαρακτηρίστηκαν ως διατηρητέα πάνω από 50 κτίρια (καταστήματα και σπίτια), τὰ ὁποῖα βρίσκονται κυρίως στὴν Ἄνω Κόνιτσα. Τὰ κτίρια αὐτὰ εἶναι συνήθως διώροφα μὲ μεγάλο ὕψος. Εἶναι χτισμένα μὲ πέτρα καὶ στὰ περισσότερα ἢ λιθοδομὴ εἶναι λαξευτὴ. Ἡ στέγη τους εἶναι τετράρριχτη μὲ κεραμίδια, ἐνῶ παλιότερα ἦταν μὲ σχιστόπλακα. Χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν κτιρίων αὐτῶν εἶναι τὸ μέγεθος καὶ ἡ θέση τῆς κύριας εἰσόδου. Συνήθως εἶναι τοποθετημένη στὸ μέσον τοῦ κτιρίου, ἔχει μεγάλες διαστάσεις καὶ εἴτε εἶναι στὸ ἐπίπεδο τῆς πρόσοψης εἴτε εἶναι σὲ ἔσοχή, δημιουργώντας ἔτσι ἕνα χῶρο ποστατευόμενον ἀπὸ τὶς δυσμενεῖς καιρικὲς συνθήκες. Πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο συχνά ὑπάρχει ἐξώστης στὸν ὁποῖο ὀδηγοῦν μιά ἢ δύο μπαλκονόπορτες¹.

1. Τὶς πληροφορίες τὶς ἀντλῶ ἀπὸ ὑπηρεσιακὸ ἔγγραφο τοῦ ΥΠΕΧΩΔΕ πρὸς τὸ Δῆμο τῆς Κόνιτσας (21-4-92).

5. Ἀρχοντικό στήν Ἄνω Κόνιτσα

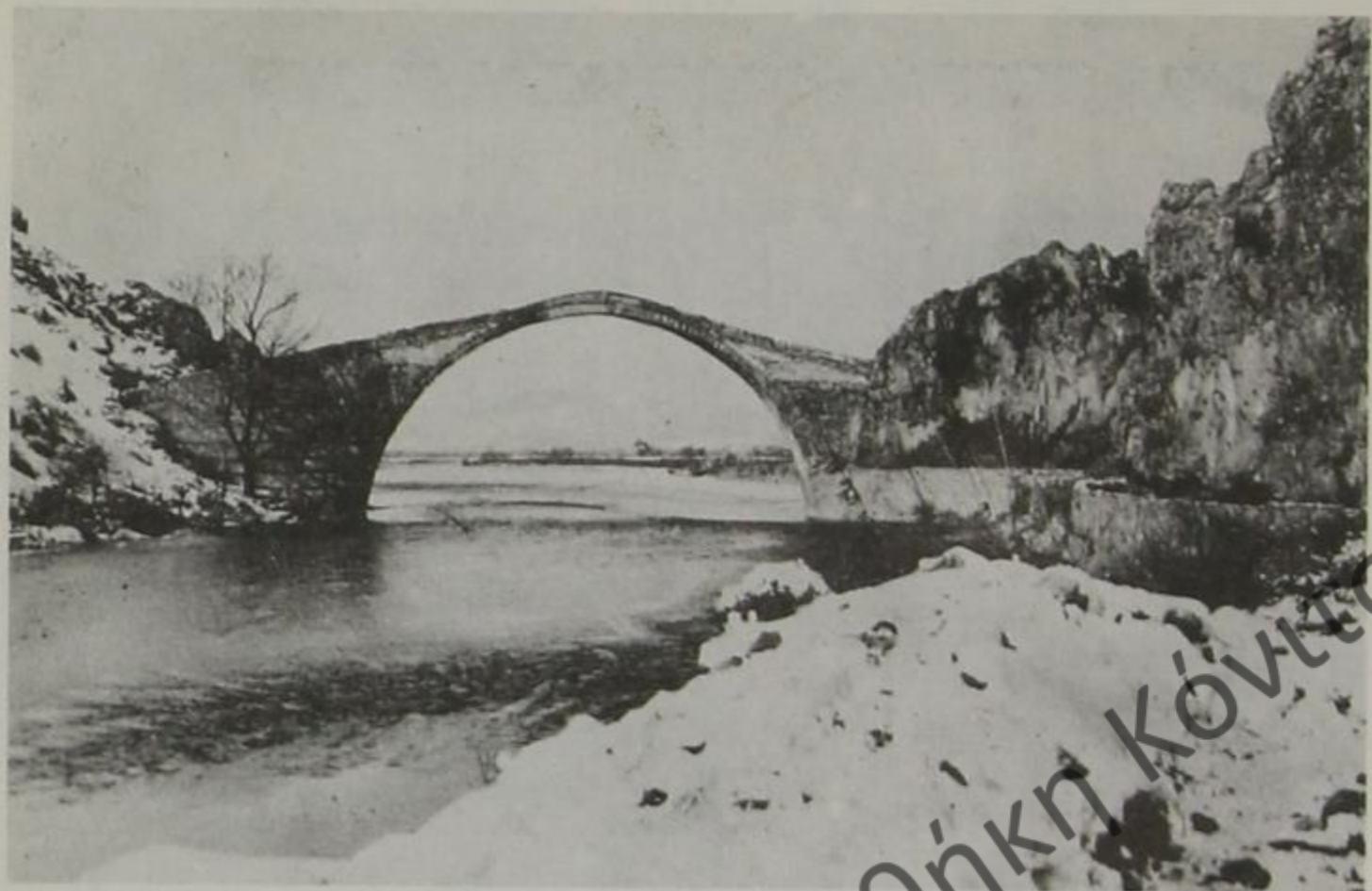
ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Τό σῆμα κατατεθέν τῆς Κόνιτσας εἶναι τό ἐντυπωσιακό πέτρινο μονότοξο γεφύρι στὸν Ἄωο, στήν εἴσοδο τῆς πόλης. Γιά τό μνημεῖο αὐτό κατά καιρούς ἔχουν γραφεῖ πολλά. Οἱ ξένοι περιηγητές τοῦ περασμένου αἰώνα καί τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος τό σημειώνουν μέ θαυμασμό. Ὁ συνταγματάρχης Λήκ λ.χ. γράφει τό 1809 στό ἡμερολόγιό του: «Στίς 5.35 περνᾶμε τό γεφύρι τῆς Κόνιτσας, ἀκριβῶς κάτω ἀπό τό ἄνοιγμα ὅπου τό ποτάμι χύνεται μέσα στήν πεδιάδα, ἀνάμεσα σέ δύο δασωμένους γκρεμούς μέ ὑπερβολικό ὕψος, πού πάνω τους τά βουνά εἶναι ὀλότελα σκεπασμένα μέ δάση ἀπό ἔλατα. Στή μιᾶ πλευρά τοῦ ἀνοίγματος οἱ χιονισμένες κορφές τοῦ Λάζαρου βρίσκονται πάνω ἀπό τά δάση, ἐνῶ στήν ἄλλη οἱ κορφές δέν φαίνονται»¹.

Προτοῦ νά περιγράψουμε τό γεφύρι καί νά ἀναφερθοῦμε στήν ἱστορία του, πρέπει νά κάνουμε λόγο γιά ἐκεῖνον πού τό ἔχτισε. Εἶναι ὁ γνωστός πρωτομάστορας Ζιώγας Φρόντζος πού γεννήθηκε στήν Πυρσόγιαννη γύρω στά 1814. Στό σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του ἔμαθε λίγα γράμματα καί ἀκολούθησε στή συνέχεια, ὅπως ἄλλωστε τά περισσότερα παιδιά τοῦ καιροῦ του, κάποιο οἰκοδομικό μπουλούκι, γιά νά μάθει τά μυστικά τῆς δουλειᾶς. Καλός καί ἔξυπνος τεχνίτης, γρήγορα συγκροτεῖ δική του οἰκοδομι-

1. Χρήστου Ἀνδρεάδη, Ὁ Συνταγματάρχης Λήκ καί ἡ Κόνιτσα, Ταξίδι στά 1809, στό περ. Κόνιτσα, τ. 63/1967, σελ. 12.

6. Τό πέτρινο γεφύρι τῆς Κόνιτσας (1870-71)

κή ομάδα καί ἀναλαμβάνει τήν ἐκτέλεση σοβαρῶν γιά τήν ἐποχή του ἔργων. Ἀπό αὐτά ἔχουν ἀναγνωρισθεῖ σάν δικά του ἔργα οἱ τούρκικοι στρατῶνες τῆς Κόνιτσας, τό γεφύρι στή θέση Ντέρτι στά στενά τοῦ Σαραντάπορου ἀνάμεσα Καστανιανῆς καί Στράτσιανῆς, τό γεφύρι τῆς Μπαλντούμας στή θέση παλιότερου γεφυριοῦ, ἐκτεταμένη ἐπισκευή τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ζέρμας καί βέβαια τό ὀνομαστό γεφύρι τῆς Κόνιτσας, χτισμένο τό 1870 μέ 71. Ὁ Ζιώγας Φρόντζος πέθανε κοντά ὀγδόντα χρονῶν, περίπου στά 1893².

Προτοῦ νά χτιστεῖ τό μέχρι σήμερα σωζόμενο πέτρινο γεφύρι, ὑπῆρχαν ξύλινα γεφύρια, τά ὁποῖα ὁμως δέν εἶχαν μακροζωῖα. Ἐνα τέτοιο στήθηκε τό 1823 πού ἄντεξε μόνο δέκα χρόνια. Ἄλλο ἐπίσης ξύλινο γεφύρι εἶχε τήν ἴδια τύχη. Οἱ συχνές πλυμμύρες τοῦ Ἄώου τά παράσερ-

2. Σπύρου Ἰ. Μαντᾶ, *Τό γεφύρι καί ὁ Ἡπειρώτης*, Ἀθήνα 1987, σελ. 28-34.

ναν. Ἐφορμή γιά νά χτιστεῖ ἐπιτέλους πέτρινο γεφύρι ὑπῆρξε ὁ γνωστός καί ἀπό ἄλλες ἀγαθοεργίες τραπεζίτης τῶν Ἰωαννίνων Ἰωάννης Λούλης, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφοντας ἀπό τά βρωμονέρια ὅπου εἶχε μεταβεῖ γιά ἰαματικά λουτρά, ἀποκλείστηκε γιά μερικές μέρες στήν Κόνιτσα, ἐπειδή ὁ Ἄωος μέ μεγάλη κατεβασία εἶχε καταστήσει ἀδύνατη τή διέλευση. Διαπιστώνοντας ἔτσι ὁ ἴδιος τίς ταλαιπωρίες τῶν Κονιτσιωτῶν ἀπό τήν ἔλλειψη γεφυριοῦ, ὑποσχέθηκε σημαντική συνεισφορά γιά νά χτιστεῖ πέτρινο γεφύρι. Ἡ γενναιοδωρία ἔφτασε τά 50.000 γρόσια, δηλ. σχεδόν τό μισό τῆς συνολικῆς δαπάνης πού ἄς σημειωθεῖ ἔφτασε τά 120.000 γρόσια. Τά ὑπόλοιπα χρήματα, ἐνθουσιασμένοι, ἔδωσαν, ὁ τότε ἐπίσκοπος Βελλᾶς καί Κονιτσης Γερμανός, οἱ ἀδελφοί Βασίλης καί Ἀλκιβιάδης Λιάμπεης, ὁ Μουχαμέτ Μπέη Σίσκος, οἱ ἀδελφοί Μπεκιάρη, ἀλλά καί ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι τῆς Κόνιτσας, χριστιανοί καί μουσουλμάνοι. Γιά τήν κατασκευή τοῦ γεφυριοῦ ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι δούλεψαν κάτω ἀπό τίς ὁδηγίες τοῦ Ζιώγα Φρόντζου πάνω ἀπό 50 Πυρσογιαννίτες μαστόροι-πελακάνοι, χτίστες, νταμαρτζῆδες γιά τήν ἐξόρυξη τῆς πέτρας, ξυλοτύπες γιά τά καλούπια, ἀσβεστάδες καί μεταφορεῖς. Ἐπειδή τό γεφύρι ἦταν πολύ μεγάλο σέ ὕψος καί μήκος (20×40μ.), οἱ παλιοί εἶχαν προνοήσει νά κρεμάσουν μικρή καμπάνα, ἡ ὁποία χτυποῦσε, ὅταν φυσοῦσε δυνατός ἄνεμος καί προειδοποιοῦσε τοῦς διαβάτες ὅτι τό πέρασμα τοῦ γεφυριοῦ ἦταν ἐπικίνδυνο. Παρόμοιο καμπανάκι τοποθετήθηκε καί τά τελευταῖα χρόνια (1975) γιά τή συνέχιση τῆς παράδοσης. Τό γεφύρι τῆς Κόνιτσας στάθηκε τυχερό, ἀλλά καί ἀναπάντεχα δυνατό, ὅταν τό 1913 ὑποχωρώντας ὁ Τζιαβίτ Πασιάς μέ τά στρατεύματά του ἐπανελλημένα τό κανονιοβόλησε ἀπό τίς πλαγιές τοῦ Λάζαρου. Ἡ ζημιά πού προκλήθηκε δέν ἦταν σοβαρή καί γρήγορα ἀποκαταστάθηκε³.

3. Ὁπ. παρ., σελ. 34-36.

Τό «Πολυτεχνεῖο» τῆς Κράπας

Τό γεφύρι τῆς Κόνιτσας παραδόθηκε ἀπό τό Ζιόγα Φρόντζο τό 1871 στίς τουρκικές ἀρχές καί εἰδικά στούς μηχανικούς πού εἶχαν ἔρθει ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Τούς προκάλεσε τό θαυμασμό καί θέλησαν νά πληροφορηθοῦν περισσότερο στοιχεῖα γιά τόν πρωτομάστορα. Στήν ἐρώτησή τους σέ ποιό Πολυτεχνεῖο φοίτησε, ἐκεῖνος ἀπλά καί ἔξυπνα τούς ἀπάντησε, ὅτι σπούδασε στήν Κράπα τῆς Πυρσόγιαννης! Ὡς γνωστό ἡ Κράπα εἶναι τό πέτρινο βουνό τῆς Πυρσόγιαννης, οἱ πέτρες τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦσαν τό ὑλικό γιά τήν πρακτική ἐξάσκηση τῶν νέων μαστόρων.

ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Βορειοδυτικά τῆς Κόνιτσας ὑπάρχει ἓνα θαυμάσιο κτῆμα στό ὁποῖο βρίσκονται οἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐγκαταστάσεις τοῦ Ἀναγνωστοπούλειου Γεωργικοῦ Σχολείου, πού ἰδρύθηκε καί λειτούργησε τό 1925 μέ χρήματα τοῦ κληροδοτήματος Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλου. Ὅπως εἶναι γνωστό ὁ Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλος¹ (ἢ Ἀνάγνος, ὅπως τόν ἔλεγαν στίς Η.Π.Α.) γεννήθηκε στό Πάπιγγο στίς 7 Νοεμβρίου 1837, ὅπου πέρασε καί τά πρῶτα του χρόνια. Σπούδασε στή Ἰωάννινα καί στή συνέχεια στήν Ἀθήνα στή Φιλοσοφική Σχολή. Ὡς σπουδαστής εἶχε γνωριστεῖ μέ τόν φιλέλληνα Σαμουήλ Χάου, ὁ ὁποῖος τόν συμπεριέλαβε στούς στενοῦς του συνεργάτες γιά τή σωστή διεύθυνση τοῦ νεοἰδρυμένου τότε στή Βοστώνη Ἀσύλου καί Σχολείου Τυφλῶν Perkins. Μετά ἀπό μερικά χρόνια ὁ Ἀναγνωστόπουλος παντρεύτηκε τή θυγατέρα τοῦ Χάου καί ὅταν πέθανε ὁ πεθερός του (1876), τόν διαδέχτηκε στή διεύθυνση τοῦ ἰδρύματος. Μετά τόν αἰφνίδιο θάνατο τῆς γυναίκας του Ἰουλίας, ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἄφησε τή μεγάλη του περιουσία γιά νά γίνουν φιλανθρωπικά καί ἐκπαιδευτικά ἰδρύματα τόσο στίς Η.Π.Α., ὅσο καί στή γενέτειρά του τό Πάπιγγο καί σέ ἄλλα μέρη τῆς Ἠπείρου. Στή διαθήκη του ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἐκφράζει τήν ἐπιθυμία μέρος τῶν ἐσόδων τῆς περιουσίας του νά διατεθεῖ

1: Ἰωάννου Γ. Παπαϊωάννου, *Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλος*, Ἀθήνα 1981, σελ. 13.

για τήν ίδρυση καί συντήρηση ανώτατης Ἑλληνικῆς Σχολῆς κατά τά γερμανικά πρότυπα, στήν ὁποία θά φοιτοῦν παιδιά χωρίς νά γίνεται διάκριση φυλῆς, θρησκείας, χρώματος καί κοινωνικῆς τάξης. Καθορίζει μάλιστα καί τίς περιοχές, στίς ὁποῖες μπορεῖ νά ἰδρυθεῖ. «Εἴτε ἐν Κονίτση εἴτε ἐν Ἰωαννίνοις εἴτε ἐν ἄλλῃ τινι πόλει τῆς Ἡπείρου πρὸς δυσμᾶς τῶν Ἰωαννίνων κειμένη». Ἡ σχετικὴ ἐπιτροπή ἀνέθεσε στὸν Ἰωάννη Παρμενίδη τήν ίδρυση τοῦ Σχολείου. Ἐκεῖνος ἐξέλεξε τὴν Κόνιτσα καί μετὰ πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη ὅπου πῆρε ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴ Κυβέρνηση καί τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τίς ἀναγκαῖες ἄδειες γιὰ τὴν ἀγορὰ γηπέδων, ἀγρῶν καί τὴν ίδρυση καί λειτουργία ἑλληνόγλωσσου Σχολείου ὡς ἀμερικανικοῦ ἰδρύματος.

Διάφορα γεγονότα στήν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία κατά τά ἔτη 1908-12 καί οἱ πόλεμοι ἀπὸ τὸ 1912 μέχρι τὸ 1923, καθυστέρησαν τὴν ἀνέγερση καί λειτουργία τοῦ Σχολείου, τὸ ὁποῖο τελικὰ λειτούργησε τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1925. Μὲ τὴν ἰταλικὴ εἰσβολὴ διέκοψε τὴ λειτουργία του καί μετὰ ἀπὸ περιπέτειες ἐπαναλειτούργησε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1954 καί διέκοψε ὀριστικὰ τὴ λειτουργία του τὸ 1968².

Φυσικά ὁ μέγας Εὐεργέτης τῆς Κόνιτσας δέν ἀξιώθηκε νά δεῖ τὸ Σχολεῖο πού ὀραματιζόταν, γιατί ἤδη εἶχε πεθάνει στὸ Τοῦρνο Σεβερὶν τῆς Ρουμανίας στίς 29 Ἰουνίου 1906. Τὰ ὅστα του μεταφέρθηκαν ἄρκετά χρόνια ἀργότερα καί τοποθετήθηκαν σὲ ἓνα λοφίσκο μὲ κυπαρίσσια κοντὰ στὸ Ἀναγνωστοπούλειο Σχολεῖο.

2. Ἀναγνωστοπούλειον Γεωργικόν Σχολεῖον Κονίτσης, 1961, σελ. 3-8. Πρόκειται γιὰ ἐνημερωτικὸ τεῦχος πού δέν φέρει συγγραφέα.

Ἄσυμβίβαστος

Ὁ Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλος ἀνέπτυξε μεγάλη πατριωτική δράση καί στήν Ἑλλάδα. Ἦταν ἄνθρωπος πού δέν ἔκανε συμβιβασμούς μέ τή συνείδησή του. Ἔμεινε ἀκλόνητος στίς πεποιθήσεις του, σάν τούς βράχους τοῦ χωριοῦ του. Ἡ ἀλήθεια νά λέγεται, νά βροντοφωναῖται. Ἡ ἀδικία καί ἡ κάθε εἴδους παρανομία, νά χτυπιέται παλικαρίσια, ἀπ' ὁποιονδήποτε κι ἂν ἐκτελεῖται αὐτή! «Δέν διαστάζω γιά ὅ,τι πράττω, νά ἀναλαμβάνω τίς εὐθύνες μου. Ἄς εἶναι ὅσες θέλουν οἱ δυσκολίες καί τά ἐμπόδια. Ἡ πίστη μου στήν καλοσύνη καί τήν ἀγαθοεργία τοῦ σκοποῦ μου, εἶναι τόσο δυνατή, πού δέν ἐπιτρέπω στόν ἑαυτό μου οὔτε μιά στιγμή νά ἀμφιβάλει γιά τήν πλήρη ἐπιτυχία μου».

(Ἰωάννου Γ. Παπαϊωάννου, Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλος, σελ. 23).

Ὁ σκοπός τοῦ Σχολείου

Τό Ἀναγνωστοπούλειο Σχολεῖο τῆς Κόνιτσας ἐπεδίωκε τήν ἐξυπηρέτηση τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας, πρωτίστως τῆς Ἠπείρου καί εἰδικότερα τῆς Κόνιτσας, τήν καταπολέμηση τῆς ἀστυφιλίας καί τῆς μετανάστευσης. Παρεῖχε στούς μαθητές του γεωργική, βιοτεχνική καί ἐγκυκλοπαιδική μόρφωση, παράλληλα μέ τόν ἐλληνοχριστιανικό φρονηματισμό, ὥστε νά γίνουν παράδειγμα θεωρητικῆς καί τεχνικῆς μόρφωσης στούς συγχωριανούς τους. Νά ἀναδειχτοῦν ἱκανοί καί φωτισμένοι γεωργοί καί κτηνοτρόφοι, καλοί οἰκογενειάρχες καί νομιμόφρονες Ἑλληνες πολίτες, οἱ ὅποιοι θά ἀπέβαιναν ὠφέλιμοι στούς ἑαυτούς τους, τήν οἰκογένειά τους, τό χωριό τους, τήν κοινωνία καί γενικότερα στήν πατρίδα.

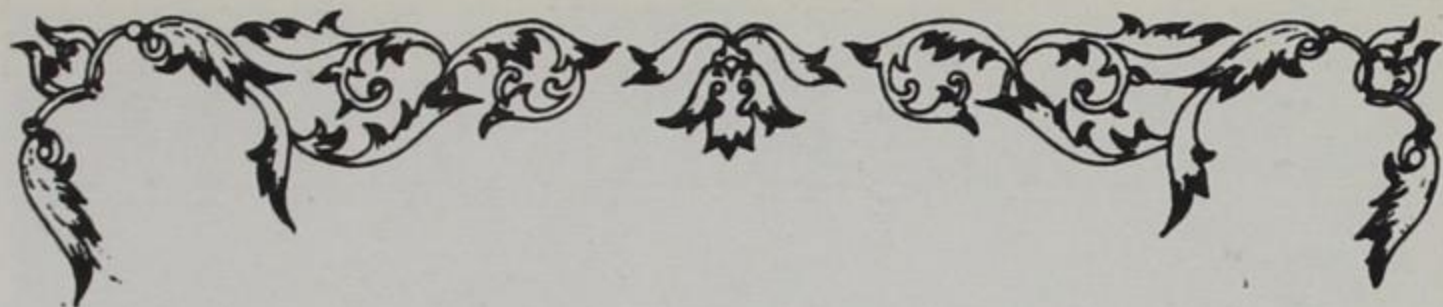
ΑΕΙΟΘΕΑΤΑ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΩ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Στήν Ἄνω Κόνιτσα, μετά τά τελευταῖα σπίτια, ὑπάρχει ἡ τοποθεσία Πλατανάκια μέ τό ἐξοχικό κέντρο. Συνεχίζοντας τό δρόμο πού ὀδηγεῖ στή Λάκκα Ἄωου, φτάνει κανεῖς στά τρία γραφικά ἐξωκλήσια, τόν Ἅγιο Νικόλαο, τήν Παναγία καί τόν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Ἰδιαίτερα πρέπει νά τονίσουμε ὅτι ἡ Παναγία ἐντυπωσιάζει τόν ἐπισκέπτη. Ἐκεῖ εἶναι οἱ πηγές ἀπό τίς ὁποῖες παίρνει τό περισσότερο νερό ἡ Κόνιτσα καί τά αἰωνόβια πλατάνια. Ἡ ἐκκλησία εἶναι χτισμένη στήν ἐσοχή τοῦ μεγάλου βράχου, ἐνῶ τό ἱερό παλιότερα ἦταν λαξευμένο καί εἶχε ἀγιογραφίες. Ἰχνη τους διακρίνουμε καί σήμερα. Δυστυχῶς δέν ἔχουμε ἄλλες πληροφορίες. Μερικοί ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἐκκλησία χτίστηκε τό 1775.

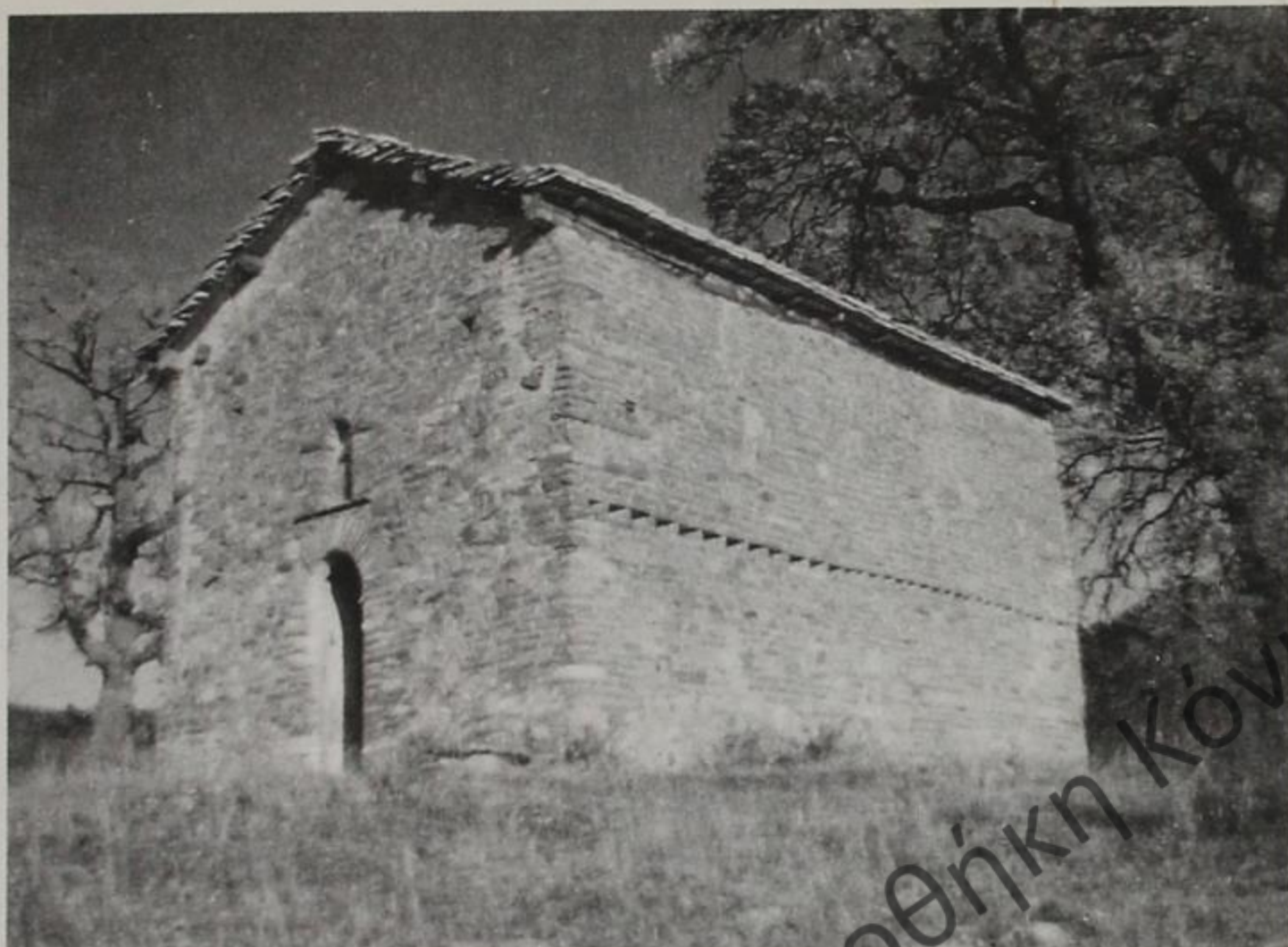
Η ΚΟΚΚΙΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑ

Βορειοδυτικά τῆς πόλης βρίσκεται ἡ Κόκκινη Παναγία. Ἀπό τῆ γέφυρα τῆς Τοπόλιτσας παίρνεις τό μονοπάτι καί σέ μισή περίπου ὥρα φτάνεις στό ταπεινό ἔρημοκλήσι. Μόλις πλησιάσεις στά 20 μέτρα, νιώθεις τήν Κόκκινη Παναγία σάν πνευματικό καταφύγιο. Ἐδῶ γαληνεύεις καθῶς βρίσκεσαι μακριά ἀπό τήν τρικυμία τῆς ζωῆς.

Πρόκειται γιά ἓνα ἀξιόλογο βυζαντινό ναῦδριο τῆς Παναγίας. Εἶναι μονόκλιτο, ξυλόστεγο μέ τρίπλευρη κόγχη ἐξωτερικά καί χτισμένο σχεδόν ἐξ' ὀλοκλήρου μέ πλίνθους. Στήν κόγχη ὑπάρχει διακοσμητική τοιχοποιΐα¹. Στή μέση ὄλων τῶν πλευρῶν, πλὴν τῆς δυτικῆς, ὑπάρχει στενή λουρίδα ὅπου οἱ πλίνθοι σχηματίζουν μικρές τριγωνικές κοιλότητες, οἱ ὁποῖες σπᾶνε κάτω τό μονότονο χτίσιμο. Τό πάχος τοῦ τοίχου εἶναι 70-75 ἐκ. Τό ὕψος τῆς ἐκκλησίας, ἀπό μέσα μετρημένο, εἶναι 5 μ. Τό δάπεδο εἶναι μεταγενέστερο. Μέσα στό ἱερό διατηροῦνται τοιχογραφίες βυζαντινῆς τεχνοτροπίας, ἀρκετά πληγωμένες ἀπό διάφορους ἀδαεῖς. Στό ἄτεχνο καί κακοβαμμένο τέμπλο ὑπάρχουν τρεῖς εἰκόνες, τοῦ Παντοκράτορος, τῆς Ἐλεούσης Παναγίας καί τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, οἱ ὁποῖες μερεμετίστηκαν κακόγουστα τό 1877. Ὑπάρχει καί ἡ χρονολογία 1410 γραμμένη ἀπό τήν μερεμετιστή, πού ἴσως νά εἶναι ὁ χρόνος τῆς πρώτης ζωγραφικῆς τῶν εἰκόνων. Στήν Παναγία τήν Ἐλεούσα ἄρχισε νά χαλάει τό

1. Ἀπό ὑπηρεσιακή ἀναφορά (29-6-1957) τοῦ Δημ. Πάλλα.

7. Ἡ Κόκκινη Παναγία (15ος αἰώνας)

μεταγενέστερο μερεμέτισμα (στήν πραγματικότητα εἶναι ἐντελῶς μιὰ νέα εἰκόνα) καί νά φαίνεται ἡ πρώτη μορφή της. Παρατηρεῖ κανεῖς τρία χέρια στήν Παναγία καί εὐκολά διαπιστώνει ὅτι ἡ πρώτη ἱστορήση τῶν εἰκόνων ἦταν βυζαντινῆς τεχνοτροπίας μέ ἀνεξίτηλα χρώματα. Πρέπει κάποτε τό χέρι τοῦ εἰδικοῦ ἐπιστήμονα νά ἐλευθερώσει τίς εἰκόνες αὐτές ἀφαιρώντας τίς ἄτεχνες ἐπιζωγραφίσεις τοῦ περασμένου αἰώνα².

Ἡ Κόκκινη Παναγία πρόχειρα ἔχει χρονολογηθεῖ στίς ἀρχές τοῦ 15ου αἰώνα³. Ἴσως ὅμως νά εἶναι καί ἀρχαιότερη, σύμφωνα μέ ἄλλες ἐκτιμήσεις. Τό 1974 ἡ Ἐφο-

2. Πρεσβ. Διονυσίου Δημ. Τάτση, Ἡ Κόκκινη Παναγία, στό περ. *Παράδοση*, τ. 8/1978, σελ. 145-147.

3. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, Ἐκκλησιαστικά μνημεῖα στήν Κλειδωνιά Κονίτσης, ἀνάτυπο ἀπό τά Ἑπειρωτικά Χρονικά, 1975, σελ. 50.

ρία Ἀρχαιοτήτων προέβη σέ διάφορες ἐργασίες γιά τή στερέωση καί ἐπισκευή τοῦ μνημείου. Συγκεκριμένα ξύστηκαν τά παλιότερα κακότεχνα κονιάματα ἀπό τσιμέντο, πού εἶχαν κλείσει ἐξωτερικά τίς ρωγμές πού ὑπῆρχαν στούς τοίχους καί ἔγινε κανονική ἔμφραξη ὄλων τῶν ρωγμῶν. Τά ἀποσχισμένα τμήματα τῆς νοτιοδυτικῆς καί βορειοανατολικῆς γωνίας τοῦ κτιρίου, πού εἶχαν ἀποκλίσει σημαντικά ἀπό τήν κατακόρυφη, γκρεμίστηκαν καί ἀνακατασκευάστηκαν στήν ἀρχική τους θέση. Ἐπίσης ἔγινε γενική ἐπισκευή τῆς στέγης μέ τήν τοποθέτηση σχιστολιθικῶν πλακῶν⁴.

4. Μυρτάλη Ἀχειμάστου-Ποταμιάνου, *Ναός τῆς Κόκκινης Παναγιάς κοντά στήν Κόνιτσα*, στό Ἀρχαιολογικό Δελτίο, τ. 29 (1973-74), σελ. 611.

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Πάνω από τή γέφυρα του 'Αώου, απέναντι από τήν 'Αγία Βαρβάρα, βρίσκεται ένα απότομο και βραχῶδες ὕψωμα πού ὀνομάζεται Κάστρο. Ἐκεῖ ὑπῆρχε κάστρο, ὅπως μαρτυροῦν τά ἀσβεστόχτιστα ἐρείπια πού σώζονται ἀκόμα¹. Ἡ τοποθεσία εἶναι θαυμάσια, μέ μεγάλο ὄριζοντα καί φυσική ὀχύρωση. Ἀπό ἐδῶ θαυμάζεις καί τό τελευταῖο τμήμα τῆς χαράδρας του 'Αώου.

Δυστυχῶς δέν ἔχουμε ἱστορικά στοιχεῖα γιά τό Κάστρο. Σύμφωνα μέ μαρτυρία του 'Αν. Εὐθυμίου Γερμανοί ἱστορικοί γράφουν ὅτι τό φρούριο τῆς Κόνιτσας τό ἔχτισε τό 1319 ὁ ἡγεμόνας τῆς Ἠπείρου Συριάνης Ἐπικέρνης Παλαιολόγος, γαμπρός του αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου του Β'². Ἄλλοι ἀνάγουν τό Κάστρο στούς χρόνους του Ἰουστινιανοῦ (6ος αἰώνας)³, ἐνῶ μερικοί στήν τουρκοκρατία. Δέν εἶναι καθόλου ἀπίθανο τό Κάστρο νά ἦταν μεσαιωνικό φρούριο, τό ὁποῖο ἀργότερα περιῆλθε στούς Τούρκους κατακτητές καί νά τό χρησιμοποιοῦσαν στίς μεταξύ τους διαμάχες. Πάντως «ἡ κατάκτηση τῆς Ἠπείρου ἀπό τούς

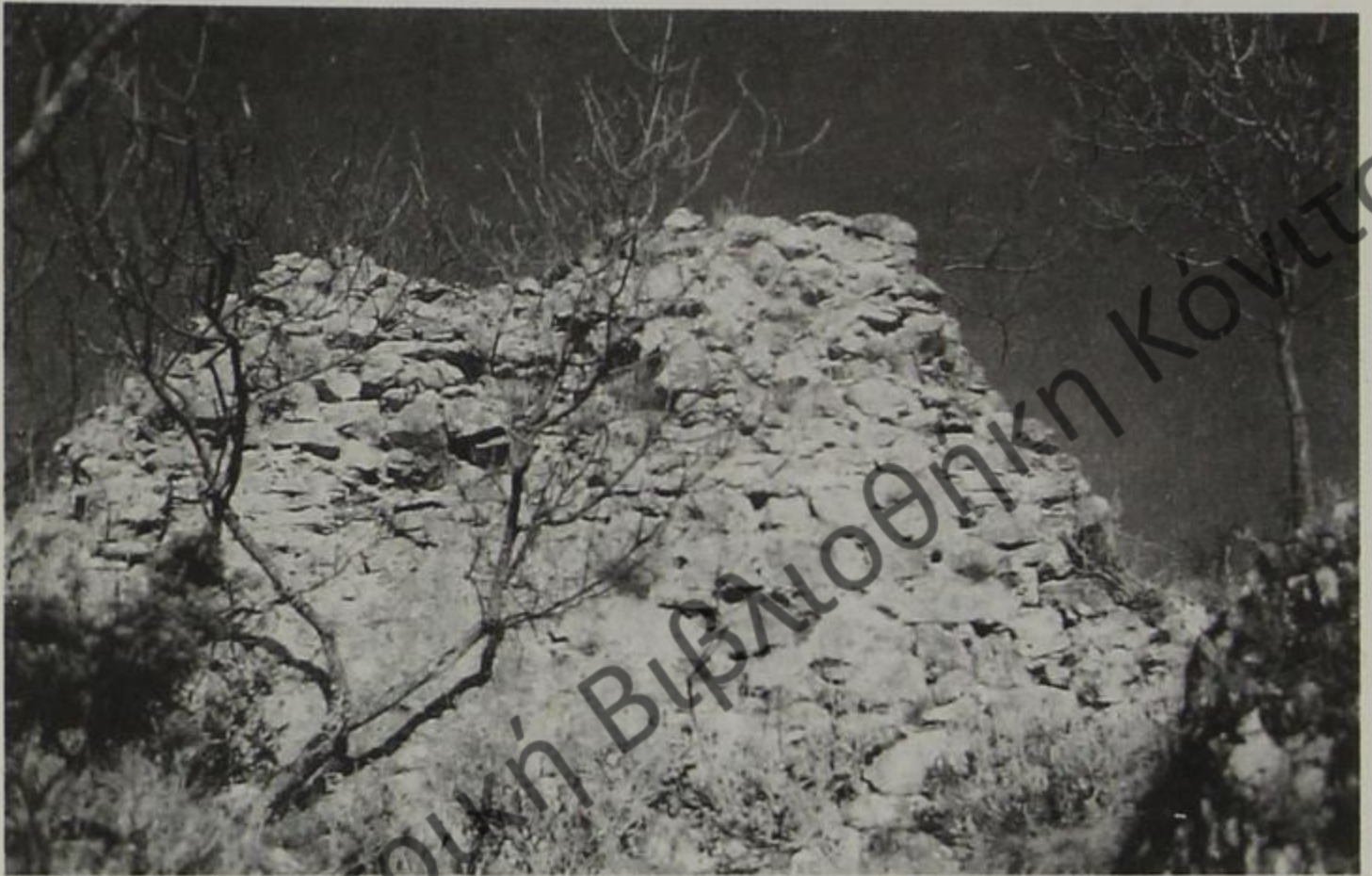
1. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, *Τό Κάστρο τῆς Κόνιτσας*, στό περ. *Ἠπειρωτική Ἑστία*, 1954, σελ. 33.

2. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, *Οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Κονίτσης*, στήν ἐφημ. *Πρωινά Νέα* τῶν Ἰωαννίνων τῆς 26ης Ἰαν. 1973.

3. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, *Ἐκκλησιαστικά μνημεῖα στήν Κλειδωνιά Κονίτσης*, ἀνάτυπο ἀπό τά *Ἠπειρωτικά Χρονικά*, 1975, σελ. 50.

Τούρκους, οί πόλεμοι μέ τούς Ένετούς γιά τόν έλεγχο τών παραλίων καί γενικά ή ταραχώδης περίοδος τής τουρκοκρατίας, μέ τούς άπελευθερωτικούς άγώνες τών Έλλήνων καί τίς διαμάχες τών μπέηδων, συνετέλεσαν στήν άνάπτυξη ένός μεγάλου όχυρωματικοϋ δικτύου, άγνωστο κατά τό μεγαλύτερό του μέρος στήν έπιστήμη»⁴.

8. Φθαρμένος τοίχος τοϋ Κάστρου τής Κόνιτσας

Όταν σήμερα μιλάμε γιά Κάστρο έννοοϋμε έρείπια όχυρωσης, στά όποια βλέπουμε «ένα σύστημα δόμησης μέ πλακοειδείς τεφρούς λίθους σέ σχετικά κανονικές όριζόντιες σειρές, μέ ένδιάμεσο στρώμα λευκοϋ κονιάματος. Σέ άραιά διαστήματα παρεμβάλλονται καί κεραμίδια»⁵. Η πυκνή βλάστηση όμως δέν έπιτρέπει άκριβή άποτύπωση καί μελέτη τοϋ Κάστρου.

4. Δημήτρη Κωνσταντίου, Έρευνα γιά τή Βυζαντινή καί μεταβυζαντινή περίοδο, στό περ. Ήπειρωτικά Χρονικά, 1992, σελ. 83.

5. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, Κάστρο Κόνιτσας στό Άρχαιολογικό Δελτίο 32 (1977) Β₁ Χρονικά, σελ. 171.

Γιά τό Κάστρο τῆς Κόνιτσας κάνει λόγο καί ἡ παράδοση. Βέβαια οἱ θρύλοι πού ἀναφέρονται εἶναι σχεδόν ἴδιοι μέ ἐκείνους τῶν ἄλλων κάστρων τῆς πατρίδας μας καί δέν θά τούς ἀναφέρουμε ἐδῶ. Σήμερα τό Κάστρο δέν παρουσιάζει κάτι τό ἀξιοθέατο. Ἡ τοποθεσία του ὅμως ἔχει ιδιαίτερη ὀμορφιά. Γενικά ἡ διαδρομή ἀπό τήν πόλη πρὸς τήν Ἁγία Βαρβάρα καί ἀπό ἐκεῖ πρὸς τό Κάστρο εἶναι εὐχάριστη καί ἐντυπωσιακή.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Η ΧΑΡΑΔΡΑ ΤΟΥ ΑΩΟΥ

Μετά τό πέτρινο γεφύρι τῆς Κόνιτσας ἀρχίζει ἡ χαράδρα τοῦ Ἄωου, καθὼς ἀνηφορίζεις πρὸς τό Στόμιο. Ἀριστερά εἶναι ἡ Τραπεζίτσα καί δεξιά οἱ δοντελωτές κορυφές τῆς Τύμφης. Βράχια, πεῦκα καί νερά εἶναι τά τρία ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τῆς χαράδρας. Ἐδῶ ὁ Ἄωος κυλάει μόνος, χωρίς τή συντροφιά τῶν ἄλλων μεγάλων παραποτάμων του (Βοϊδομάτη καί Σαραντάπορου).

Οἱ πλευρές τῆς χαράδρας ἀπό τήν ἀρχή τους ἔχουν μεγάλη κλίση. Ἀνάμεσα στά δέντρα προβάλλουν πυκνοί θάμνοι πυξαριοῦ πού καλύπτουν τά κενά. Τά πεῦκα φυτρώνουν στά χωματερά ἐδάφη τῶν βουνῶν, ἀλλά μέ τήν ἴδια εὐκολία φυτρώνουν καί πάνω στά βράχια. Κάπου κάπου ἐμφανίζονται μερικά ἔλατα καί κέδρα¹. Θαυμάζεις τίς ἀπότομες κόγχες τῶν βράχων καί τήν πυκνή βλάστηση πού ξεπηδᾷ ἀνάμεσα ἀπό τίς σχισμές τῆς πέτρας καί πρασινίζει ὅλα τά ἀντερείσματα τῆς χαράδρας. Εὐφραίνεσαι ἀπό τό μουσικό ξεφάντωμα τῶν τζιτζικιῶν πού σμίγει μέ τό ἀχό τοῦ ποταμοῦ καί σοῦ κρατάει συντροφιά ὡς τόν καταρράχτη τοῦ Γράβου².

Διασχίζοντας τή χαράδρα ἀπό δύσβατα μονοπάτια παρατηρεῖς τά ἀποτελέσματα τοῦ ἀδυσώπητου καί ἀέναου

1. Σωτήρη Π. Τουφίδη, Ὁ Ἄωος καί ἡ φύση του, Κόνιτσα 1982, σελ. 20.

2. Σωτήρη Π. Τουφίδη, Μέ τούς «Ροβινσῶνες» τῶν βουνῶν, στό περ. Κόνιτσα, τ. 40/1991, σελ. 174.

πολέμου τῶν στοιχείων τῆς φύσης: ἀποκεφαλισμένα ρομπόλια ἀπό τή φοβερή ρομφαία τῶν κεραυνῶν, ἀπέραντες χαλικάριές πού δημιουργήθηκαν ἀπό τό θρυψάλιασμα τῶν βράχων, καθώς ἡ ζέστη τῆς ἡμέρας, τό ψύχος τῆς νύχτας, ὁ ἀέρας καί τό νερό ροκανίζουν ἀκατάπαυστα τό βουνό. Πολυάριθμα δέντρα κείτονται ξεριζωμένα σέ χοῦνες καί ξέφωτα, ὅπου οἱ ἀπανωτές χιονοστιβάδες τοῦ χειμῶνα ξεθύμαναν τή φοβερή μανία τους³.

Ἡ χαράδρα τοῦ Ἄώου ἀπό τίς πηγές μέχρι τήν Κόνιτσα εἶναι περί τά 50 χιλ. Ἀποφασιστικοί φυσιολάτρεις τήν ἔχουν διασχίσει καί περιέγραψαν τήν ὁμορφιά της μέ τά ὠραιότερα λόγια. Ἡ διάβαση μέσα στά φαράγγια δέν εἶναι πάντοτε εὐκόλη. Ἀπό τήν περιοχή τοῦ Ἐλεύθερου μέχρι τό μοναστήρι τοῦ Στομίου ἡ χαράδρα στενεύει καί τό τμήμα αὐτό εἶναι τό μακρύτερο σέ ἀπόσταση καί φοβερότερο σέ θέα⁴.

Ἡ χλωρίδα καί ἡ πανίδα τῆς χαράδρας εἶναι πλούσια. Μεγάλη εἶναι ἡ ποικιλία τῶν δέντρων πού φύονται ἐδῶ. Ἀπό τίς πηγές τοῦ Ἄώου μέχρι τό χωριό Ἄρματα οἱ πλαγιές εἶναι κατάφυτες ἀπό μαυρόπευκο, ὄξυά, ρόμπολο κ.ἄ. Ἀπό ἐκεῖ καί κάτω ὡς τήν ἔξοδο συναντοῦμε ἐκτός ἀπό τά πεῦκα, γραβιά, κουτσουπιές, βελανιδιές, φλαμουριές, ἔλατα, φραξιά, πλατάνια καί ὅλα σχεδόν τά εἶδη τῆς ἡμιορεινῆς ἑλληνικῆς χλωρίδας. Μέσα σέ αὐτή τήν πλούσια καί ἄγρια βλάστηση ζοῦν ἀρκοῦδες, λύκοι, ἄλεπουδες, ἄσβοι, λύγκες, ἀγριόγιδα, ζαρκάδια, λαγοί, κουνάβια, σκίουροι, νυφίτσες, ἀγριόγατοι, βίδρες, ποντικοί, χελῶνες, ἀλλά καί διάφορες σαῦρες καί φίδια. Φυσικά δέν λείπουν τά πουλιά, ὅπως ἀετοί, ὄρνια, κοράκια, ἀγιοπερίστερα, τσαλαπετεινοί, πέρδικες, δρυοκολάπτες,

3. Ὁπ.π. σελ. 175.

4. Σωτήρη Π. Τουφίδη, *Στά φαράγγια τοῦ Ἄώου*, στό περ. *Κορφές*, τ. 43/1983, σελ. 30.

κίσες, κοτσύφια, ἀηδόνια κ.ἄ., ἐνῶ στά νερά τοῦ ποταμοῦ ὑπάρχουν τά γνωστά ψάρια, συρτάρια, μπρανιά, μουστακαλήδες καί πέστροφες⁵.

Ἐάν κάποτε ἀξιοποιηθεῖ ἡ χαράδρα τοῦ Ἄωου, ὅπως ὑποδεικνύει σχετική μελέτη⁶, καί γίνει γνωστή περισσότερο, τότε ἡ Κόνιτσα θά γίνει ἕνα μοναδικός τόπος ἔλξης ἐπισκεπτῶν. Μέχρι τώρα τή γνωρίζουν καί τήν ἀποθαυμάζουν οἱ φυσιολάτρες, οἱ ὀρειβάτες καί οἱ προσκυνητές τοῦ μοναστηριοῦ, ἕνας μικρός ἀριθμός ἀνθρώπων, ἐνῶ ἂν γίνουν τά διάφορα ἔργα τότε θά ὑπάρχουν πολλές προϋποθέσεις γιά ἀθρόα προσέλευση τουριστῶν στήν Κόνιτσα.

5. Σωτήρη Π. Τουφίδη, Ὁ Ἄωος καί ἡ φύση του, Κόνιτσα 1982, σελ. 32-34.

6. Βλέπε στό περ. Ἡπειρωτική Ἑστία, 1962, σελ. 843-852.

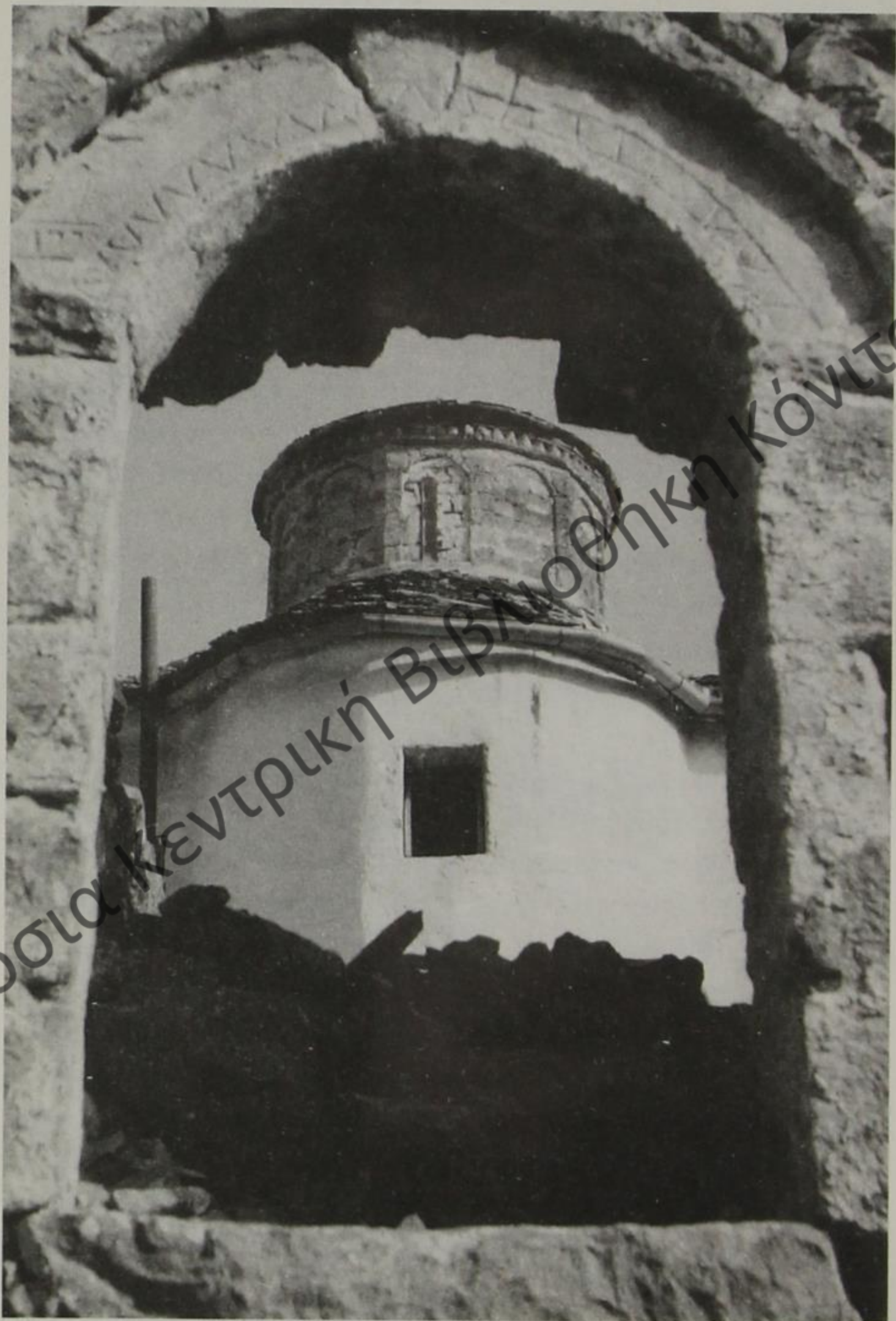
ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΣΤΟΜΙΟΥ

Περπατώντας μιά ώρα μετά τό γεφύρι τῆς Κόνιτσας, πάντα στή χαράδρα τοῦ Ἄώου, φτάνει κανεῖς στό μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Στομιώτισσας. Εἶναι χτισμένο σέ μιά θαυμάσια ἐξέδρα τῆς Τύμφης, ἐκεῖ πού σχηματίζεται στόμιο (ἄνοιγμα) τῆς ἄγριας χαράδρας. «Εἶναι κουρνιασμένο στά θεόρατα βράχια στό Καταφίλι, μέσα στή θεόχτιστη χαράδρα»¹. Ἀπό ἐδῶ βλέπεις στό βάθος τό ὀλοκάθαρο ποτάμι νά περνάει ἀνάμεσα ἀπό τά βουνά. Ἀπέναντι, στά βορειοανατολικά τοῦ μοναστηριοῦ, φαίνεται ἡ τοποθεσία Παλιομονάστηρο, ἐκεῖ πού πρωτοχτίστηκε τό μοναστήρι.

ἍΟ τόπος τοῦ Στομίου εἶναι μᾶλλον ἡμερος. Τό γύρω ὅμως τοπίο, ἰδίως τό βορεινό καί τό ἀνατολικό, εἶναι ἄγριο καί δυσπεριγραπτό. Ὅγκῳδεις καί πανύψηλοι βράχοι, σειρά ὀλόκληρη, ἀποτελοῦν τό «πέτρινο δάσος» τῆς χαράδρας. Οἱ ἀπορροῶγες καί οὐρανογεῖτονες αὐτοί βράχοι σέ ὑποχρεώνουν νά συναισθανθεῖς τή σμικρότητά σου καί τήν ἀδυναμία σου. Ἐχουν κάθετη φορά πρὸς τά ἄνω. Αὐτά τά μέρη τά περπάτησαν περίεργοι ἄνθρωποι καί τά θαύμασαν. Ἀνέβηκαν πάνω στίς κορυφές καί ἀπό ἐκεῖ ἀπόλαυσαν τό μεγαλεῖο τοῦ ὀρίζοντα. Εἶδαν τόν Μύτικα τοῦ Ὀλύμπου, τόν Παντοκράτορα τῆς Κέρκυρας, τό Αἰγαῖο καί τό Ἰόνιο. Ἡ Τύμφη ἔχει πολλές κορυφές, ὁμορ-

1. Βασιλείου Νικοπούλου, ἍΟ πατήρ Παῖσιος ὁ Φιλοθεῖτης ἡ Στομιώτης, στό περ. Κόνιτσα, τ. 119/1972, σελ. 12.

9. Τό μοναστήρι τοῦ Στομίου (1774).

φες και μοναδικές. Τό μοναστήρι είναι από τή μεριά τής Γκαμήλας, ἐκεῖ πού είναι τά ἀστραποκαμένα βράχια, οἱ καταπράσινες πλαγιές πού τίς στολίζουν τά ποικιλόχρωμα ἀγριολούλουδα, και τά παμπάλαια χιόνια στίς λακκιές. Ἐκεῖ πού βλέπει κανεῖς παράξενα βραχοδίαιτα πουλιά, περήφανους ἀετούς πού πετοῦν στούς γαλανούς αἰθέρες και κατακάθαρο λαμπερό φῶς².

Τό παράξενο και ἀνεξήγητο εἶναι ὅτι πάνω σέ αὐτά τά βράχια φύτρωσαν ἀμέτρητα πεῦκα πού εὐθυτενή και ἀλύγιστα ἀνηφορίζουν μέ τό χρόνο πρός τόν οὐρανό. Εἶναι ἕνα θέαμα μοναδικό και δυσπερίγραπτο. Ἡ ἄγρια φύση ἀσκεῖ κάποια μαγεία στήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου.

Μπαίνοντας στό μοναστήρι, ἀριστερά εἶναι ἡ μεγάλη σειρά τῶν κελιῶν και δεξιά ὁ ναός. Τά κελιά εἶναι νεώτερα, γιατί τό 1943 οἱ Γερμανοί ἔκαψαν τό μοναστήρι και διασώθηκε μόνο ὁ ναός. Τά τελευταῖα χρόνια προστέθηκαν και ἄλλα κελιά. Ὁ ναός εἶναι σταυροειδής μέ τροῦλο. Τό τέμπλο εἶναι ξυλόγλυπτο σπάνιας τέχνης.

Τό μοναστήρι χτίστηκε τό 1774, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπό διάφορες ἐπιγραφές πού διατηροῦνται μέχρι σήμερα. Γιά τήν ἱστορία του δέν ἔχουμε ἀρκετές πληροφορίες. Ὅτι γνωρίζουμε εἶναι ἀπό τίς ἐνθυμήσεις μοναχῶν πού ὑπάρχουν σέ διάφορα παλιά ἐκκλησιαστικά βιβλία, ἀπό τό διεπίδο χειρόγραφο τοῦ ἱερομόναχου Χρῦσανθου Λαῖνῶ και τή στοματική παράδοση τοῦ τόπου.

Εἶναι ἐξακριβωμένο ὅτι τό μοναστήρι τής Παναγίας τής Στομιώτισσας δέν ὑπῆρξε ποτέ κανένα πολυάνθρωπο μοναστικό κέντρο. Κατά περιόδους συγκέντρωνε λίγους μοναχοῦς, πού ἔπρεπε νά ζοῦν ἀσκητικά και ὄχι σπάνια ἔμενε μέ ἕνα δυό μοναχοῦς. Ἀρκετές φορές ἐρημωνόταν.

Ἀπό τό 1950 και δῶθε διάφοροι φιλόθρησκοι χρι-

2. Ἰωάννου Γ. Παπαϊωάννου, *Τό Πάπιγκο*, Θεσ/νικη 1977, σελ. 89.

στιανοί πού πονοῦν τό Στόμιο, συνεισφέρουν ὅ,τι μποροῦν γιά νά ἀνοικοδομηθοῦν τά ἐρειπωμένα ἀπό τήν πυρκαγιά (1943) κελιά. Τό ἔτος μάλιστα 1958 ἡ Παναγία ἔστειλε στό μοναστήρι της τόν εὐλαβέστατο π. Παῖσιο, ὁ ὁποῖος μέ ἔνθεο ζήλο ἄρχισε τήν ἀνοικοδόμηση βοηθούμενος ἀπό πολλούς χριστιανούς. Τό ἔργο τοῦ π. Παῖσιου τό συνεχίζει καί τό προεκτείνει ὁ π. Κοσμᾶς.

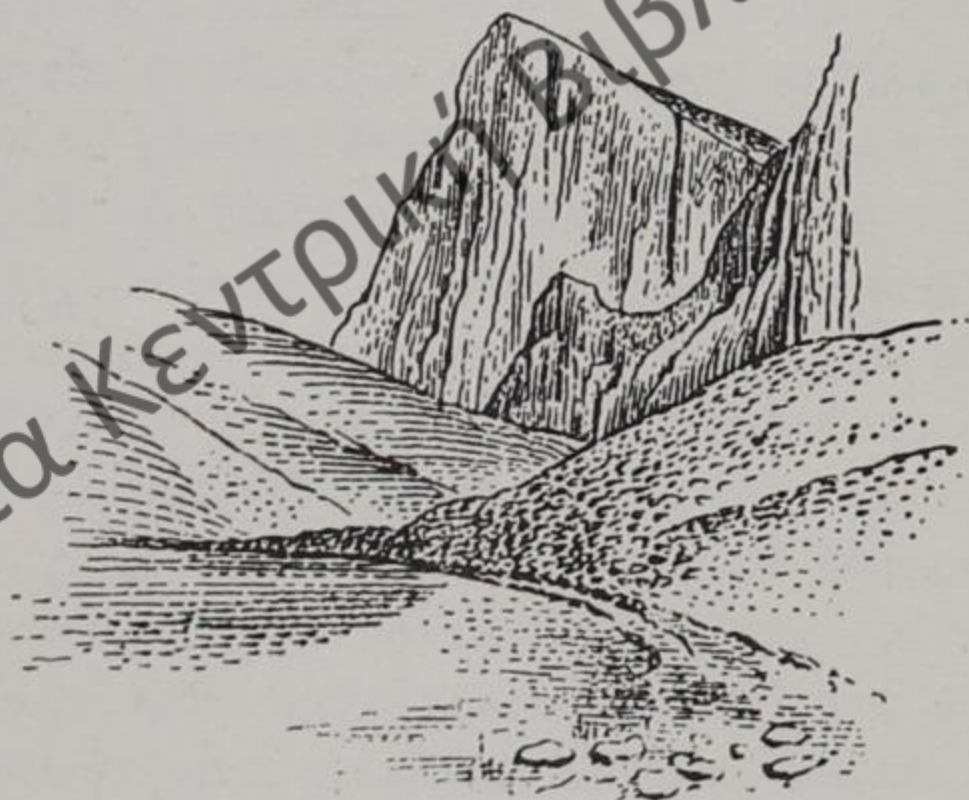
Τό μοναστήρι τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου. Πλήθη κόσμου ἀπό τήν Κόνιτσα καί τή γύρω περιοχή ἀνηφορίζουν κάθε χρόνο στίς 8 Σεπτεμβρίου γιά τήν πανήγυρι. Εἶναι ἐντυπωσιακό τό θέαμα νά βλέπει κανεῖς τούς εὐλαβεῖς προσκυνητές νά κρατοῦν μέ ιδιαίτερη προσοχή στά τάματά τους καί νά ἀνεβαίνουν τό κακοτράχαλο μονοπάτι πού ὀδηγεῖ σήν Παναγία τή Στομιώτισσα³.

3. Πρεσβ. Διονυσίου Δημ. Τάτση, *Ἡ ἱερά μονή Στομίου Κονίτσης*, Ἰωάννινα 1980, σελ. 13-29.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΕΚ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Ὁ Νεομάρτυρας Ἰωάννης γεννήθηκε στήν Κόνιτσα ἀπό γονεῖς μωαμεθανούς, «ἐκ δυσώδους ρίζης», τό β' μισό τοῦ 18ου αἰώνα. Ὁ πατέρας του ἦταν δερβίσης καί κατεῖχε τό ἀξίωμα τοῦ σέχη. Οἱ μωαμεθανοί τῆς Κόνιτσας ἐπειδή ἦταν ἀξιωματοῦχος τῆς θρησκείας τους τόν ἐκτιμοῦσαν πολύ.

Ὁ Ἰωάννης μέχρι τά 20 χρόνια του ἔζησε κοντά στούς γονεῖς του, χωρίς νά ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τή γενέτειρά του τήν Κόνιτσα. Ἐπειτα ἀναχώρησε γιά τά Ἰωάννινα ὅπου παρέμεινε γιά ἕνα χρονικό διάστημα. Ἐδῶ κατετάγη στό τάγμα τῶν δερβίσηδων, μετά ἀπό προτροπή καί ἐπιθυμία τοῦ πατέρα του. Ἀργότερα τόν συναντοῦμε στό Βραχώρι (σημ. Ἀγρίνιο) νά διαμένει σέ ἕνα «αὐθεντικόν οἶκημα, τό λεγόμενον Μουσελίμ σεράν». Ὅλη τήν περιοχή τοῦ Ἀγρινίου ἐξουσίαζε τότε ὁ Χαζναζάρ Ἰσουφάραβος, ὁ ὁποῖος τόν ὑποδέχτηκε μέ χαρά καί προθυμία.

Κατά τό χρονικό διάστημα πού παρέμεινε κοντά στόν Ἰσουφάραβο ὁ Ἰωάννης ἐκτελοῦσε μέ εὐσυνειδησία καί ὑπακοή τίς διάφορες ὑπηρεσίες πού τοῦ εἶχε ἀναθέσει. Δέν εὑρίσκει ὅμως ἀνάπαυση στήν ψυχή του. Δέν τόν εὐχαριστοῦσαν τά μάταια τοῦ κόσμου καί οἱ τιμές τῶν ἐφήμερων ἀρχόντων. Ὁ συναξαριστής σημειώνει πώς ὁ Ἰωάννης εἶχε «τό χριστιανικόν πολίτευμα ἔμφυτον, χρώμενος πολλάκις τά νηστήσιμα φαγητά τῶν χριστιανῶν καί ἀγαπῶν τήν καθ' ἡμᾶς πολιτείαν». Ἦτανε διαλεγμένος ἀπό τό Θεό νά γίνει ἐκλεκτός του. Στήν καρδιά τοῦ Ἰωάννου ὅμως ὑπῆρχε καί ὁ φόβος τῶν μωαμεθανῶν. Γνώριζε ὅτι θά τόν τιμωροῦσαν σκληρά μόλις θά πληροφοροῦνταν τό ἐσωτερικό του φρόνημα. Ζώντας αὐτό τό φόβο δέν μπορούσε νά ἡσυχάσει. Γι' αὐτό ξεκαθάρισε τά πράγματα. Ἀπεφάσισε νά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τίς μωαμεθανικές ἀλυσί-

δες. Καί ἡ εὐκαιρία παρουσιάστηκε. Ὁ Ἰσουφάραβος μετατέθηκε στά Ἰωάννινα καί στή θέση του ἦλθε ὁ μπέης Σουλεϊμάν. Ὁ Ἰωάννης στήν ἀρχή βρέθηκε σέ δίλημμα. Ποιόν νά ἀκολουθήσει; Τόν Ἰσουφάραβο στά Ἰωάννινα ἢ τόν Σουλεϊμάν; Τελικά ἀκολούθησε κάποιον ἄλλον. Τό Ἅγιο Πνεῦμα τόν φώτισε νά ἀπαρνηθεῖ τούς μπέηδες καί νά ἀκολουθήσει τό Χριστό. Ἐκοψε τίς «δυσώδεις» ρίζες του καί φυτεύτηκε ὀλόψυχα στό εὐφορο χωράφι τῆς Ὁρθοδοξίας καί κατέληξε στό μαρτύριο.

Ὁ Ἰωάννης παρέμεινε στήν Αἰτωλία «περιφερόμενος χριστιανικοῖς ἱματίοις», ἀφοῦ ἀπεκδύθηκε τό δερβίσικο σκουφί καί τά λευκοπράσινα ἐνδύματα πού του θύμιζαν τήν πρό Χριστοῦ ζωή του. Μετά ἀπό τή βάπτισή του, πού ἔγινε στήν Ἰθάκη, ἐγκαταστάθηκε στό Ξηρόμερο, στό χωριό μαχαλάς ὅπου ἔγινε ὑπηρέτης τοῦ τοπικοῦ ἄρχοντα Πάνου Γαλάνη. Κατόπι παντρεύτηκε καί ἔφυγε ἀπό τό Γαλάνη, μᾶλλον γιά περισσότερη προφύλαξη καί ἀσφάλεια. Γιά νά μπορεῖ νά ζήσει ἀσκοῦσε τό «δραγατικόν ἐπάγγελμα» (ἀγροφυλακας) προσέχοντας πάντοτε νά μή γίνει ἀντιληπτός ἀπό τούς Τούρκους. Ἀφοσιωμένος στήν ὑπηρεσία του σπάνια ἐμφανιζόταν στά κέντρα τοῦ χωριοῦ καί ἀπέφευγε τίς συνάφειες μέ τούς χωριανούς.

Τό 1813 ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννου πληροφορήθηκε τήν προσχώρησή του στό χριστιανισμό καί ἔγινε ἔξω φρενῶν. Ἀπεσταλμένοι του ἔφθασαν στό Ξηρόμερο γιά νά τόν πείσουν νά ἐπιστρέψει στό μωαμεθανισμό ἀλλά δέν πέτυχαν τίποτα. Τελικά κάποιος ἀγαρηνός τῆς περιοχῆς κατηγόρησε τόν Ἰωάννη στό μουσελίνη τοῦ Ἀγρινίου, ὁ ὁποῖος τόν συνέλαβε καί τόν καταδίκασε στόν διά ξίφους θάνατο. Ἐτσι χάριν τῆς πίστεως ὁ Ἰωάννης ὁ ἐκ Κονίτσης μαρτύρησε στίς 23 Σεπτεμβρίου τό 1814¹.

1. Πρεσβ. Διονυσίου Δημ. Τάτση, Ὁ ἅγιος Νεομάρτυς Ἰωάννης ὁ ἐκ Κονίτσης, Ἀθήνα 1979, σελ. 9-15.

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Στό νέο κτίριο του Δημαρχείου στεγάζεται η Δημόσια Βιβλιοθήκη, που αποτελεί ένα πνευματικό κόσμημα της πόλης. Ίδρύθηκε τό 1960 βάσει του Α.Ν. 1362/1949 «περί ανασυγκροτήσεως και ένιαίας οργανώσεως των ανά τό Κράτος Βιβλιοθηκῶν». Ὁ ἀκριβής τίτλος εἶναι Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσης. Διαθέτει περί τούς 30.000 τόμους βιβλία, ἀπό τά ὅποια ἀρκετά τά διακινεῖ σέ διάφορα δανειστικά κέντρα της Ἠπείρου. Στή Βιβλιοθήκη ὑπάρχουν πλήρεις σειρές των Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν, της Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας, της Λαογραφίας, του περιοδικου Κόνιτσα καί ἄλλα πολλά. Ὑπάρχει ἀκόμα ἡ Ἐφημερίδα της Κυβερνήσεως ἀπό τό 1963 κ. ἐξ.¹

1. Ἀχιλλέα Γ. Κολιοῦ, Ἡ Βιβλιοθήκη Κονίτσης, στό περ. Κόνιτσα, τ. 22-23/1981, σελ. 303-304 καί τ. 12/1987, σελ. 14-15.

ΤΟ ΠΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟ

Τό τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου κάθε χρόνο διοργανώνεται ἀπό τό Δῆμο τῆς Κόνιτσας τό Παζαρόπουλο. Στήν ἐποχή μας πού οἱ ἄνθρωποι εὐκόλα μετακινούνται, τό Παζαρόπουλο δέν ἔχει ἐκείνη τήν ὀμορφιά καί ἰδιαιτερότητα πού εἶχε μπροστά ἀπό δύο τρεῖς δεκαετίες. Τώρα πιά δέν εἶναι ἐμποροζωοπανηγύρη, ἀφοῦ μέ τήν εὐρεία χρησιμοποίηση τῶν αὐτοκινήτων ἔπαυσε νά γίνεται ἐμπόριο ζώων. Παλιά ὅμως «στό Παζαρόπουλο τῆς Κόνιτσας, οἱ συναλλαγές περιορίζονταν ἀποκλειστικά στ' ἄλογα καί στά μάλλινα. Οἱ Γκέκηδες φέρναν μέσ' ἀπό τήν Ἀρβανιτιά, ὄραϊα καί γεροδεμένα ἄλογα, πού τά ἐκθεταν στήν ἄπλα τοῦ λιβαδιοῦ. Κι οἱ βλάχοι κατέβαζαν ἀπ' τά βουνά, ὡς περνοῦσαν γιά τά χειμαδιά τους, τίς κατακόκκινες φλοκάτες βελέντζες, τίς κάπες καί τ' ἄλλα ὑφαντά»¹.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει μιά περιγραφή τοῦ Παζαρόπουλου τῆς ἐποχῆς τοῦ 1913, ἀπό τήν ὁποία μεταφέρω μερικά ἀποσπάσματα, γιά νά σχηματίσουμε μιά εἰκόνα τοῦ παλιοῦ Παζαρόπουλου. Σέ αὐτό λοιπόν συμμετεῖχαν ἀπό ὀλόκληρη τήν ἐπαρχία, ἀλλά καί ἀπό τά Ἰωάννινα, ἐμπορευόμενοι ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἔστηναν τίς παράγκες τους στόν εἰδικό χῶρο τοῦ Παζαριοῦ πού τόν νοίκιαζαν γιά ὅσες μέρες διαρκοῦσε. Ἐκτός ἀπό τά ἐμπορεύματα

1. Γιάννη Λυμπερόπουλου, *Παζαριοῦ ἀνατομή*, Ἀθήνα 1971, σελ. 19-20.

ὑπῆρχαν πρὸς πώληση ζῶα, ἵπποι, ἡμίονοι, βόδια καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια κυρίως διέθεταν οἱ κάτοικοι τῆς Κολώνιας. Σημαντικό ρόλο στό Παζαρόπουλο τῆς Κόνιτσας ἔπαιζαν ἡ Σαμαρίνα καὶ ἡ Φούρκα μέ τὰ ἐριουῶχα ὑφάσματα, τὰ δίμιτα, τίς φανέλες, τίς κάπες, τίς περίφημες κουβέρτες, τίς κάλτσες, τὰ σαλιβάρια, τίς ποδιές καὶ διάφορα στρωσίδια. Εἰδικά οἱ Σαμαρινιῶτες εἶχαν καὶ ἄλλες ἐπιδόσεις. Ἦταν ἀμίμητοι στήν κατασκευή μικρῶν καὶ μεγάλων μαχαιριῶν πού εἶχαν κομψές ὀστέινες λαβές καὶ λεπτή τέχνη, στήν κατασκευή ξύλινων πινακίων καὶ κουταλιῶν, ἀλλά καὶ σπουδαῖοι ὄπλοποιοί.

Ἀπό τὰ Ἰωάννινα ἔρχονταν οἱ τσαρουχάδες μέ τὰ ὀνομαστά σαντάλια καὶ τὰ κατεργασμένα δέρματα, οἱ ἔμποροι χαλκωμάτων, οἰκιακῶν σκευῶν καὶ κουδουνιῶν. Δέν ἔλειπαν φυσικά καὶ οἱ Ἑβραῖοι τῶν Ἰωαννίνων μέ τὰ παλιά τους φορέματα καὶ τὰ διάφορα ψιλικά. Ἐντύπωση προκαλοῦσαν καὶ ὅσα ἐτοίμαζαν οἱ Κόνιτσιώτισσες, δηλ. οἱ κομψές καὶ ποικιλόχρωμες ποδιές, οἱ μάλλινες κάλτσες καὶ τὰ πλεχτά γάντια.

Κατά τή διάρκεια τοῦ Παζαρόπουλου πολλοί ἔμποροι καὶ ἀγοραστές κατευθύνονταν πρὸς τήν Κόνιτσα, ἀντιμετωπίζοντας συχνά σοβαρά προβλήματα ἀσφάλειας, γιατί ὑπῆρχαν σέ διάφορα μέρη ἔνοπλοι ληστές πού κυριολεκτικά ἀπογύμωναν ὅσους ἔπεφταν στήν ἐνέδρα τους².

Στήν ἐποχή μας τό Παζαρόπουλο κυρίως τό συγκροτοῦν διάφοροι μικροἔμποροι τῶν Ἰωαννίνων.

2. Στήν ἐφημ. Ἀῶος τῆς 15ης Ὀκτ. 1954.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Β΄
ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Τά 41 χωριά της

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΚΑΛΛΙΘΕΑ

Ταξιδεύοντας από την Κόνιτσα για τα Ίωάννινα, σε απόσταση 9 χιλ., συναντούμε την Καλλιθέα (παλ. Γορίτσα). Είναι χτισμένη στις πλαγιές του βουνού Τσούκα. Το παλιό όνομα είχε δοθεί στο χωριό από το γεγονός ότι αρκετές οικογένειες προέρχονταν από την Παλιογορίτσα της Κόνιτσας. Το σημερινό χωριό προήλθε κυρίως από τη σύμπτυξη παλιών οικισμών που υπήρχαν στις τοποθεσίες "Άγιος Κωνσταντίνος, "Άγιος Γεώργιος, Παναγία και Άμáρι.

Οί κάτοικοί του από παλιά ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Η Καλλιθέα δοκιμάστηκε σκληρά από τους Γερμανούς, οί όποιοι τό 1943 έκαψαν σχεδόν όλα τά σπίτια της. Στίς 7 Αύγουστου τό επόμενο έτος οί Γερμανοί από την περιοχή της Ήλιόρραχης κανονιοβόλησαν τό χωριό, χωρίς νά υπάρξουν θύματα. Οί άνθρωποι απέδωσαν τή σωτηρία τους στόν "Όσιο Νικάνορα, τόν όποιο από τότε εϋλαβοϋνται ιδιαίτερα.

Σήμερα ή Καλλιθέα είναι ένα καθαρά γεωργικό χωριό μέ ιδιαίτερη επίδοση στην καλλιέργεια ροδακίνων και πεπονιών.

ΚΛΕΙΔΩΝΙΑ

Ένα επίσης γεωργικό χωριό κοντά στο Βοϊδομάτη. Παλιότερα ἐδῶ ὑπῆρχαν τὰ καλύβια τῆς Ἄνω Κλειδωνιάς, ἡ ὁποία παρουσιάζει μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πῖο ἀξιόλογα μέρη τῆς ἐπαρχίας. Τὸ νέο χωριό Κλειδωνιά δέν παρουσιάζει κάτι τοῦ ἰδιαίτερου. Ἡ παλιά ὅμως Κλειδωνιά ἔχει πλούσια ἱστορία, γι' αὐτό θά κάνουμε ἐκτενέστερο λόγο.

α. Ἀνάβαση στήν Ἄνω Κλειδωνιά

Μεταφέρω ἐδῶ ἓνα δημοσιευμένο ὁδοιπορικό μου¹ γιά νά δώσω μιὰ εἰκόνα τοῦ τόπου καί μερικά στοιχεῖα γιά τὰ ἱερά του μνημεῖα.

Πολλές φορές ταξιδεύοντας γιά τὰ Ἰωάννινα ἔβλεπα ἀπό τῆ Βίγλα τῆ θεαματική τοποθεσία τῆς παλιᾶς Κλειδωνιάς καί πάντα ἀνανεωνόταν ἡ μυστική ἐπιθυμία μου νά πραγματοποιήσω μιὰ ἐπίσκεψη – προσκύνημα ἐκεῖ. Λέω προσκύνημα, γιατί σήμερα μόνο οἱ ἐκκλησίες διατηροῦνται. Τά σπίτια τοῦ χωριοῦ ἔχουν γίνει χαλάσματα, ἐκτός ἀπὸ ἐλάχιστα πού τὰ συντηροῦν οἱ τρεῖς τέσσερις κτηνοτρόφοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι καί οἱ μοναδικοί κάτοικοί του. Θεωροῦσα προσβολή γιά τόν ἑαυτό μου, ὅταν ἔβλεπα τούς τουρίστες νά σταματοῦν τὰ αὐτοκίνητά τους καί νά ἀπο-

1. Ἀνάβαση στήν Ἄνω Κλειδωνιά, στό περ. Κόνιτσα, τ. 25/1989, σελ. 46-47 καί 50-51.

λαμβάνουν τούς πέτρινους ὄγκους τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου ἢ νά ὁδοιποροῦν ἀρκετές ὥρες στά διάφορα ὑψώματα, ἐνῶ ἐγώ δέν εἶχα φτάσει ποτέ ἐκεῖ. Ἔτσι στίς 7 Νοεμβρίου 1986 πραγματοποίησα τήν πρώτη μου ἀνάβαση στήν Ἄνω Κλειδωνιά.

Ἀπό τό νέο χωριό ξεκίνησα μέ τά πόδια² στίς 3 τό ἀπόγευμα. Πρώτη στάση στήν ἐκκλησία τῆς Μεταμόρφωσης. Ἐδῶ ὑπῆρχε μοναστήρι χρονολογούμενο πιθανῶς ἀπό τό α' μισό τοῦ 16ου αἰώνα. Τό 1867 ἀνακαινίστηκε ὁ ναός. «Ἡ πρώτη σίγουρη πληροφορία (γιά τό μοναστήρι) εἶναι ἡ ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νεοφύτου Β', γραμμένη στίς 12-10-1609 «περί τῆς χώρας Κλιτονιαβίστας, ὅτι ἀνήκει τῇ ἐπισκοπῇ Βελλᾶς, τό δέ μοναστήριον τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ σταυροπήγιον ἐστι πατριαρχικόν»³. Δέν ἔχουμε ὥστόσο ἱστορικά στοιχεῖα πού νά μᾶς ἐπιτρέπουν νά συμπεράνουμε πόσα κελιά ὑπῆρχαν γύρω ἀπό τό ναό, πόσοι μοναχοί ἀσκούνταν κ.λπ.

Συνεχίζοντας τή διαδρομή, πάντοτε ζίκ-ζάκ στίς ἀνηφοριές τῆς Ροδόβολης, ἔβλεπα τά πουρνάρια πού δέν ξεπερνοῦσαν σέ ὕψος τά δύο μέτρα. Εἶναι τά μόνα δέντρα πού ὑπάρχουν σέ τοῦτο τό βουνό. Τό μονοπάτι ὄλο πέτρες. Στά μισά τῆς διαδρομῆς συνάντησα μιά γυναίκα πού μοῦ ἔδωσε χρήσιμες πληροφορίες γιά τήν ἀνάβαση καί μέ διαβεβαίωσε πώς ὁ ἄντρας της, τόν ὁποῖο θά συναντήσω στό χωριό, θά μοῦ κάνει καφέ. Τό γεγονός ὅτι αὐτή καθημερινά ἀνεβοκατέβαινε τό ἴδιο δρόμο, μοῦ ἔδωσε τόνωση γιά τήν περαιτέρω ὁδοιπορία.

2. Σήμερα ἡ ἀνάβαση στήν Ἄνω Κλειδωνιά γίνεται καί μέ αὐτοκίνητο.

3. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, *Ἐκκλησιαστικά Μνημεῖα στήν Κλειδωνιά Κονίτσης*, στό περ. *Ἡπειρωτικά Χρονικά* (Γ' 1975) καί σέ ἀνάτυπο, Ἰωάννινα 1975, σελ. 16. (Ὅλες οἱ παραπομπές γίνονται στό ἀνάτυπο πού ἔχει διαφορετική ἀρίθμηση σελίδων).

Ἡ δεύτερη ἐκκλησία πού συνάντησα ἦταν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Εἶναι χτισμένη πάνω στά βράχια πού ἀκατάπαυστα τὰ δέρνει ὁ ἄνεμος. Πρόκειται γιά τήν ἐκκλησία πού βλέπουμε καί ἀπό τό δρόμο τῆς Βίγλας. Εἶναι σταυρεπίστεγη καί «ἡ τοιχοποιῖα ἀποτελεῖται ἀπό τετράγωνους λίθους μικρῶν διαστάσεων, ποικίλων σέ μέγεθος⁴. Σύμφωνα μέ τήν κτητορική ἐπιγραφή ἡ ἐκκλησία χρονολογεῖται ἀπό τό 1617. Εἶναι κατάγραφη μέ τοιχογραφίες, «ἀλλά δέν σώζονται ὅλες σέ κατάσταση ἱκανοποιητική. Ἰδιαίτερα σημαντική εἶναι ἡ φθορά τῶν συνθέσεων στό νότιο τοῖχο, ὅπου ἔχουν ἀπολεπιστεῖ μεγάλα τμήματα»⁵.

Στή βίγλα τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου δέν μπόρεσα νά σταθῶ πολύ. Ὁ φθινοπωρινός ἀέρας ἦταν δυνατός καί παγερός. Ὁ ἥλιος ἔκλινε πρὸς τή δύση του. Ἀπό ἐδῶ φαινόταν ὁ κάμπος τῆς Κλειδωνιάς, ἡ συμβολή τῶν δύο ποταμῶν, Βοῖδομάτη καί Ἀώου, τὰ χωριά Μάζι, Ἀετόπετρα καί Μελισσόπετρα, ἐνῶ ἀπό τήν Ν.Α. πλευρά ὁ Ἅγιος Μηνάς, ἡ Ἀρίστη καί τό «πέτρινο δάσος» τοῦ Πάπιγκου μέ ἐλαφρῶς χιονισμένες τίς κορυφές του.

Τό καταπράσινο ὄροπέδιο (ὕψόμετρο 880μ.) τῆς Κλειδονιάβιστα⁶ ἀπό τούτη τήν ἐκκλησία φαινόταν σέ ὅλη του τήν ἐκταση. Ἐπικρατοῦσε ἡσυχία. Μόνο κουδούνια γιδιῶν καί ἀραιά γαυγίσματα σκύλων ἔφταναν στά αὐτιά μου. Ποιμενικό σκηνικό χωρίς ἀλλοιώσεις ἀπό τή χρήση μηχανῶν. Ζοῦσα σέ ἄλλη ἐποχή. Περπατοῦσα χαρούμενος. Εὐκόλα ἐντόπιζα τίς ἄλλες ἐκκλησίες πού ἔπρεπε νά ἐπισκεφθῶ.

Ἡ τρίτη ἐκκλησία πού ἐπισκέφθηκα ἦταν τοῦ Ἁγίου

4. Ὁπ.π., σελ. 17.

5. Ὁπ.π., σελ. 18.

6. Τό ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι γνωστό μέ πολλές παραλλαγές: Κλειδονιάβιστα, Γλιτονιάβιστα, Λιτονιάβιστα, Λιτονιάουστα, Κλιτονιάβιστα, Κλειδονιάουστα, Γλυτουνιάφστα κ.λπ.

Νικολάου, όπου παλιά υπήρχε και τό νεκροταφείο του χωριού. Είναι πέρα από τό ρέμα. Ἡ ἐκκλησία αὐτή «ἀκολουθεῖ διαφορετικό τύπο. Πρόκειται γιά Βασιλική μέτροῦλο, μᾶλλον μεγάλων διαστάσεων. Ἡ μικρή διαφορά μήκους και πλάτους, ὁ εὐρύς και χαμηλός ὀκτάπλευρος τροῦλος και ἡ ψηλή ἐπίχωση γύρω ἀπό τό μνημεῖο του δίνουν ἕναν τόνο κάπως βαρῦ»⁷. Γύρω ἀπό τήν ἐκκλησία, σέ μικρή ἀπόσταση, ὑπάρχει τοῖχος πού περιέκλειε τό χῶρο του νεκροταφείου. Τό μνημεῖο χρονολογεῖται ἀπό τό 1620. Τοιχογραφίες ὑπάρχουν μόνο στον τροῦλο και τήν κόγχη του ἱεροῦ. «Οἱ ὑπόλοιπες ἐπιφάνειες ὄχι μόνο εἶναι ἀδιακόσμητες, ἀλλά λείπει ἐντελῶς και τό ἐπίχρισμα, ὥστε ὁ θεατής νά βλέπει γυμνά τά ὑπόλοιπα στοιχεία του οἰκοδομήματος»⁸. «Λόγοι ἄγνωστοι – ἴσως οἰκονομική δυσπραγία – ἄφησαν τό ἔργο ἡμιτελές»⁹. Ἡ προφορική παράδοση ἀναφέρει ὅτι ὁ ἁγιογράφος ἐπεσε ἀπό τή σκαλωσιά και σκοτώθηκε, γεγονός πού ἔκανε διαστακτικό κάθε ἄλλον ἁγιογράφο νά συνεχίσει.

Ἡ περιήγησή μου συνεχίστηκε στά ἐρείπια του χωριού. Τό ὑψωμένο καμπαναριό μου δίνει σημάδι πού βρίσκεται ἡ τέταρτη ἐκκλησία του χωριού. Πρόκειται γιά τήν κεντρική ἐκκλησία του πάλαι ποτέ χωριού, τύπου βασιλικῆς, πού εἶναι ἀφιερωμένη στήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου. Χρονολογεῖται ἀπό τό β' μισό του 18ου αἰώνα. Ὁ Δημ. Τριανταφυλλόπουλος μελέτησε τίς λίγες σωζόμενες τοιχογραφίες και κατέληξε στό ἐξῆς συμπέρασμα: «Γενικά φαίνεται ὅτι οἱ τοιχογραφίες στήν ἀψίδα και τό μέτωπό της προέρχονται ἀπό ἀρχαιότερη φάση του ναοῦ (17 αἰ. πιθανόν), ὅταν δέ ἀργότερα, στον 18ο μᾶλλον αἰώνα, ἐπισκευάστηκε ριζικά ὁ ναός (τότε χαμήλωσαν τή στέγη,

7. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, ὄπ.π., σελ. 25.

8. Ὁπ.π., σελ. 27.

9. Ὁπ.π.

κόβοντας τό ἄνω τμήμα τῶν παλαιῶν τοιχογραφιῶν), ἀγιογραφήθησαν οἱ ὑπόλοιπες ἐπιφάνειες, ἔχοντας ὡς πρότυπο ὕφους τίς τοιχογραφίες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ὑπάρχει ὡστόσο πιθανότητα νά διασῶζονται, κάτω ἀπό αὐτές, καί παλιότερες»¹⁰.

Ἐδῶ συνάντησα τόν πρῶτο ἄνθρωπο, τόν πρόθυμο καί φιλόξενο Δημήτρη Καραφλιά, ὁ ὁποῖος μέ ξενάγησε στό χωριό του καί πρόθυμα μέ ὁδήγησε στό μοναστήρι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Οἱ συγκινήσεις μου ἦταν διαδοχικές. «Ἀπό τό διαλυμένο σήμερα μοναστήρι σώζεται μόνο τό Καθολικό· ἀπό τά κελιά ὑψώνονται, στά δυτικά τοῦ ναοῦ, μεμονωμένοι τοῖχοι. Ἐχοντας ὡς βάθος τήν ὄροσειρά τῆς Τύμφης (κν. Γκαμήλας), βρίσκεται σέ μικρή ἀπόσταση ἀνατολικά τοῦ Ἁγίου Νικολάου»¹¹. Χρονολογεῖται πιθανόν ἀπό τό 1662 καί εἶναι κατάγραφο μέ τοιχογραφίες τοῦ 1725 καί 1740. Διατηροῦνται μέχρι σήμερα ἐρειπωμένοι τοῖχοι ἀπό τά κελιά τοῦ μοναστηριοῦ.

Ἐντύπωση μοῦ προκάλεσε ἡ ὕπαρξη τριῶν μοναστηριῶν στήν περιοχή τῆς Κλειδωνιάς, πού στήν ἀκμή της θαρρῶ πῶς δέν θά εἶχε περισσότερα ἀπό 50 σπίτια. Εἶναι ἐξακριβωμένο ἱστορικά ὅτι ὑπῆρχαν μοναστήρια στή Μεταμόρφωση, στούς Ἁγίους Ἀποστόλους καί στούς Ἁγίους Ἀναργύρους (θά κάνω λόγο ἀμέσως πιό κάτω) πού βρίσκονται μέσα στή χαράδρα τοῦ Βοϊδομάτη. Θά ἦταν πολύ ἐνδιαφέρον νά γνωρίζαμε τήν ἱστορία αὐτῶν τῶν μοναστηριῶν. Δυστυχῶς δέν ὑπάρχουν πληροφορίες. Πάντως δέν πρέπει νά φανταστοῦμε μεγάλα μοναστήρια μέ ὀγκώδη κτιριακά συγκροτήματα. Τά ἐρείπια τῶν κτιρίων πού μέχρι σήμερα βλέπουμε καί τό μέγεθος τῶν Καθολικῶν πού διατηροῦνται, μᾶς ἐπιτρέπουν νά συμπεράνουμε ὅτι ἐπρόκειτο γιά τρία μονύδρια μέ μικρό ἀριθμό κελιῶν

10. Ὁπ.π., σελ. 45.

11. Ὁπ.π., σελ. 38.

τό καθένα. Ἀπό ἱστορικές μαρτυρίες πού ἔχουμε καί τά τρία μοναστηράκια ἦταν ἀναγνωρισμένα ἀπό τό Πατριαρχεῖο.

Ἡ ὥρα εἶχε περάσει. Ὁ ἥλιος εἶχε δύσει καί τό σκοτάδι ἐμφανιζόταν. Ἐπιστρέφοντας αἰσθανόμουν παγερό τόν ἀέρα πού φυσοῦσε. Τά αὐτοκίνητα ἔλαμπαν στό βάθος. Στή ρίζα τοῦ βουνοῦ φωταγωγημένη ἡ νέα Κλειδωνία. Κατηφόρισα μέ τή βοήθεια τοῦ σεληνόφωτος. Οἱ ἱερές στιγμές πού ἔζησα στήν οὐρανογεῖτονα Ἄνω Κλειδωνιά ἦταν μοναδικές. Προσκυνώντας τίς παλιές ἐκκλησίες μεταφέρθηκα τρεῖς αἰῶνες πίσω, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀπό τόν φόβο τῶν Τούρκων κατακτητῶν σκαρφάλωναν σέ δυσπρόσιτες περιοχές γιά περισσότερη ἀσφάλεια. Ἐκεῖ ἔχτιζαν τά σπίτια τους, τίς ἐκκλησίες τους καί τά μοναστήρια τους. Ὀδοιπορώντας στήν Κλειδωνιά εἶχα τήν αἴσθησις ὅτι διάβαζα σελίδες τῆς μεταβυζαντινῆς μας ἱστορίας, πού δυστυχῶς στίς μέρες μας δέν ἐπαναλαμβάνονται.

***

β. Τό μοναστηράκι τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων

Τό ἕκτο ἐκκλησιαστικό μνημεῖο τῆς Κλειδωνιάς βρίσκεται στή χαράδρα τοῦ Βίκου, στή θέση Κλειδί. Ἡ διαδρομή εἶναι πολύ ὠραία. Τό μονοπάτι ἀρχίζει ἀπό τό πέτρινο γεφύρι τοῦ Βοῖδομάτη. Εἶναι πάντα στήν ἀριστερή του ὄχθη. Μόνο σέ ἓνα σημεῖο ἀπομακρύνεται λίγο, γιατί ἐκεῖ ὑπάρχουν ἀπόκρημνοι καί ἄβατοι βράχοι. Σέ ὄλο τό μήκος τοῦ μονοπατιοῦ ὑπάρχουν διάφορα δέντρα, κυριαρχοῦν ὅμως τά πλατάνια μέ τά παράξενα σχήματα. Εὐκόλα ἡ φαντασία τοῦ ὀδοιπόρου τά παρομοιάζει μέ ζῶα καί μυθικά πρόσωπα. Τά περισσότερα ἀναδύονται ἀπό τά νερά τοῦ ποταμοῦ καί ἀπλώνουν τά κλωνάρια τους μέ εὐγνωμοσύνη πάνω στόν ὑγρό εὐεργέτη τους.

10. Κλειδωνιά: "Άγιοι Άνάργυροι (1658)

Ἄριστερά βλέπει κανείς ἀπορρῶγες καί σπηλαιώδεις βράχους, οἱ ὅποιοι σέ ἄλλες ἐποχές χρησίμευαν ὡς ἀσκηταριά θεοφοβούμενων μοναχῶν. Καθώς τά ἀγναντεύει, ἡ εὐλαβῆς φαντασία του δημιουργεῖ ἀποστεωμένους καί κέρινους ἀσκητές μέ σβησμένα μάτια, βαθουλωμένες παρειές, πού ἔχουν ἀκουμπισμένο τόν πώγωνα στό στήθος, μέ τό ἀκοίμητο καντήλι καί τό καιόμενο θυμίαμα, μέ τό κομποσχοῖνι στό χέρι καί τή μονολόγιστη εὐχή «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με» στά χεῖλη καί στήν καρδιά.

Ἡ ὁδοιπορία διαρκεῖ μιά ὥρα. Σέ ἓνα λοφάκι βρίσκονται οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι. Τό θέαμα πληγώνει. Ἐγασσώρος ἀπό χαλάσματα ἐδῶ, τοῖχοι ὄρθιοι καί βαϊσμένοι ἐκεῖ. Ὅλα ὑποκύπτουν. Μόνο ὁ μικρός ναός ἀντιστέκεται. Τοῦτο εἶναι τό τρίτο μοναστηράκι τῆς Κλειδωνιάς. «Τό Καθολικό εἶναι μονόχωρο μικρό κτίσμα, σχεδόν τετράγωνο, χτισμένο στό βράχο τῆς λοφοπλαγιάς, καλύπτεται δέ στό κέντρο μέ χαμηλό τρουλίσκο»¹², καί ἡ στέγη του εἶναι σέ σχῆμα σταυροῦ. Ἐσωτερικά διατηρεῖται τό ὠραῖο καί αὐστηρό πρόσωπο τοῦ Παντοκράτορα στόν τροῦλο, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες τοιχογραφίες σέ πολλά σημεῖα ἔχουν καταστραφεῖ. Ἀπό τήν ὑπέρθυρη ἐπιγραφή πληροφορούμαστε ὅτι ὁ ναός χρονολογεῖται ἀπό τό 1658. Οἱ σημερινές εἰκόνες τοῦ τέμπλου εἶναι τοῦ 19ου αἰώνα. Δέν εἶναι ἀπίθανο τό μοναστήρι νά εἶχε δεχτεῖ ἐπίθεση βανδάλων, οἱ ὅποιοι κατέστρεψαν τό τέμπλο μέ τίς πρῶτες εἰκόνες καί ἀργότερα, ὅταν οἱ χριστιανοί ἀναστήλωσαν τά ὑπολείμματα τοῦ παλιοῦ τέμπλου τοποθέτησαν νεώτερες εἰκόνες.

Σήμερα οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι εἶναι ἓνα ρημοκλήσι. Ἐκεῖ ἡ ψυχή εἰρηνεύει καί δέχεται παρηγοριά. Δίκαια ὁ Φώτης Κόντογλου αὐτά τά ρημοκλήσια τά ὀνόμαζε «ἁγιασμένα σπιτάκια τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καί τῶν Ἁγίων» καί ἔλεγε ὅτι ἡμερεύουν τήν πλάση.

12. Ὁπ.π. σελ. 33-34.

γ. Ὁ Βοϊδομάτης ποταμός καί ἡ χαράδρα τοῦ Βίκου

Πήραμε ἤδη μιά εἰκόνα ἀπό τίς φυσικές ὀμορφιές τοῦ Βοϊδομάτη. Ἀξίζει ὅμως νά ἀφιερῶσουμε λίγες γραμμές ἀκόμη, γιατί πρόκειται γιά κάτι σπάνιο, ἂν ὄχι μοναδικό σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα. Ὁ Βοϊδομάτης κυλάει πλάι στήν Κλειδωνιά. Σέ ἀπόσταση δύο χιλιομέτρων ἀπό τό χωριό ὑπάρχει καί τό περήφημο γεφύρι τῆς Κλειδωνιάβιστας ἢ τοῦ Βοϊδομάτη. Εἶναι ὀνομαστό τόσο ἀπό τήν πετυχημένη του ἔνταξη μέσα σέ ἕνα πανέμορφο τοπίο, ὅσο κι ἀπό τήν ἀνάμνηση κάποιας αἵματηρῆς συμπλοκῆς πάνω στή μοναδική καμάρα του. Τό γεφύρι στέκεται ἀκριβῶς στό σημεῖο πού ἐκφυλίζεται τό τρομερό φαράγγι τοῦ Βίκου καί ἀνοίγεται ἀπλόχερα ἢ πεδιάδα τῆς Γλιτονιάβιστας, στό σύνορο μέ ἄλλα λόγια τῆς ἀγρίας ὀμορφιάς καί τοῦ γαληνεμένου πράσινου. Βρισκόμαστε πραγματικά μπροστά σέ μιά καταπληκτική ἐναλλαγή τῆς φύσης, σέ ἕνα σκηνικό διάκοσμο στό ὁποῖο τό γεφύρι ἀπλά ἀλλά

11. Κλειδωνιά: τό γεφύρι στό Βοϊδομάτη

πειστικά παίζει τό δικό του ρόλο χωρίς νά ένοχλεῖ, δίχως νά διαταράσσει τήν ἰσορροπία τοῦ ἰδιόμορφου τοπίου. Προτιμάει μιὰ σεμνή ἀλλά στιβαρή ἐπιμήκυνση τοῦ τόξου του, καί ὄχι τό σήκωμά του, ἐδῶ θά σήμαινε τό λιγότερο αὐθάδεια. Ἔχει γιά φόντο τίς ἀπόκρημνες πλαγίες τοῦ φαραγγιοῦ καί πρῶτο πλάνο τά ὑπεραιωνόβια πλατάνια πού ποτίζει ὁ Βοῖδομάτης¹³.

Ὁ Βοῖδομάτης εἶναι ἴσως τό ὠραιότερο ποτάμι τῆς Ἑλλάδας. Περνάει γοργά κάτω ἀπό τήν τσιμεντόχτιστη γέφυρα, πού ἐξυπηρετεῖ τή συγκοινωνία Ἀρίστης – Παπίγκου, σπάει ἀφρίζοντας στόν περήφανο βράχο τῆς Σηλαιώτισσας, ζώνει τό Καστράκι¹⁴ πού κατεβαίνει ἀπότομα στίς ὄχθες του, περνάει κάτω ἀπό τό ὁμώνυμο πετρίνο γεφύρι καί προχωράει στόν κάμπο τῆς Γλυτονιάβιστας, τῆς Γορίτσας καί τῆς Κόνιτσας, ὅπου σμίγει μέ τόν Ἄω¹⁵. Ὁ Βοῖδομάτης κυλάει τά γάργαρα νερά του, ἀλλοῦ ἀφρισμένα πάνω στίς κουκουλές, ἀλλοῦ κελαρυστά ὅταν παίρνει ἀνεμπόδιστο δρόμο καί ἀλλοῦ γαλανά στίς βαθιές ὀβίρες, ὅπου κατά τήν ὥρα τοῦ δειλinoῦ διακρίνει κανεῖς τίς πέστροφες καί τά σαρτάρια¹⁶.

Στενότατη σχέση ἔχει ὁ Βοῖδομάτης μέ τή χαράδρα τοῦ Βίκου, μιὰ καί σ' αὐτόν καταλήγουν τα νερά τῆς χαράδρας. Ἐδῶ πρέπει νά διευκρινίσουμε ὅτι ὁ Βοῖδομάτης δέν εἶναι τό ποτάμι πού διασχίζει τή χαράδρα τοῦ

13. Σπύρου Ἰ. Μαντᾶ, *Τά Ἡπειρωτικά Γεφύρια*, Ἀθήνα 1984, σελ. 37-38.

14. Πληροφορίες γιά τό Καστράκι βλέπε στόν τόμο *Ἀρίστη καί Δυτικό Ζαγόρι*, Ἀθήνα 1982, σελ. 58-67, τῶν Φ.Μ.Πέτσα καί Γ.Α.Σαραλῆ.

15. Ἀγγελου Ν. Παπακώστα, *Ὁ Βοῖδομάτης καί τά μνημεῖα του* στόν ἐτήσιο ἠπειρωτικό χρονογράφο *Ὁ Νέος Κουβαράς*, 1961, σελ. 138.

16. Φ.Μ. Πέτσα καί Γ.Α. Σαραλῆ, *ὄπ.π.*, σελ. 14.

Βίκου. Στήν πραγματικότητα τό ποτάμι ἐκεῖνο λέγεται ἐπίσης Βίκος, ἐνῶ ὁ Βοῖδομάτης πηγάζει κάπου στό τέλος τοῦ φαραγγιοῦ¹⁷.

Εἶναι γνωστό ὅτι ἡ χαράδρα τοῦ Βίκου ἀνήκει στό δυτικό Ζαγόρι καί ὄχι στήν ἐπαρχία Κόνιτσας, τήν ὁποία μελετοῦμε. Ἐπειδή ὅμως παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, κρίνουμε σκόπιμο νά παραθέσουμε μερικές πληροφορίες γιά νά τίς ἔχει πρόχειρες ὁ ἐπισκέπτης τῆς Κόνιτσας, ὁ ὁποῖος ἀνετα μπορεῖ νά ἀπολαύσει καί τίς ὁμορφιές τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου.

Ὁ Ἰωάννης Γ. Παπαϊωάννου περιγράφει τή χαράδρα ὡς ἐξῆς: «Πρός νότον τοῦ Παπίγκου βρίσκεται ἡ περίφημη χαράδρα τοῦ Βίκου. Ἀνέγγιχτη τελείως ἀπό τήν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ μέ μεγάλη δυσκολία περνάει κανένας σήμερα ἀπό τόν μοναδικό μουλαρόδρομο. Ἀπό τήν Παναγία τοῦ Βιτισικοῦ φαίνεται τό πελώριο ἀνοιγμα, τό δυσθεώρητο χάσμα τῶν βράχων, πού ποιός ξέρει πόσες χιλιάδες χρόνια πάλεψε τό νερό γιά νά φάει ὅλη τούτη τή συμπαγή πέτρινη μάζα. Ἀριστερά καί δεξιά, στίς ἀπότομες βραχώδεις πλευρές, ὅπου μπορεῖ νά σταθεῖ λίγο χῶμα ρίζωσαν — ἄλλα ὄρθια, ἄλλα πλαγιαστά καί ἄλλα γερμένα πρὸς τά κάτω — ἀγέραστα ἔλατα, ρικίτες καί ἄλλα τέτοια δέντρα, ἀψηφώντας τούς δυνατούς ἀγέρηδες τό χειμῶνα, τήν ξηρασία τό καλοκαίρι καί τά ραδιά (πέτρες πού ξεκόβονται ἀπό ψηλά) πού ἀσταμάτητα πέφτουν, δέροντας ἀνελέητα τό κορμό τους. Σέ αὐτά τά ἀπροσπέλαστα κράκουρα, τί ἄλλο ἀπό ἀγρίμια μπορούσαν νά ζήσουν! Ἀγριόγιδα καί ζαρκάδια, σπάνια μελωδικά πουλιά χαμηλότερα, ἀετοί, γυπαετοί καί πετροχελίδονα στίς κορφές!»¹⁸.

«Ἡ χαράδρα τοῦ Βίκου, τό μεγαλειῶδες αὐτό χάσμα

17. Σπύρου Ἰ. Μαντᾶ, ὁπ.π., σελ. 38.

18. *Τό Πάπιγκο*, τόμ. Α', Θεσ/νίκη 1977, σελ. 76-78.

πού διασχίζει τό μισό σχεδόν Ζαγόρι, ἔχει μάκρος 20-25 περίπου χιλιόμετρα, πλάτος ἀπό τά δύο μέτρα κάτω, μέχρι τά 300 ἐπάνω, καί ὕψος ἀπό 100-800 (περίπου). Ἡ ἐπιφάνεια τῶν βράχων ἔχει δάφορα χρώματα: ἄσπρο, σταχτί, πράσινο (μούσκλα), καφέ ἀνοιχτό πρὸς τό κόκκινο καί ὅπου ὑπάρχουν ραφοματιές καί μικρές προεξοχές, προβάλλουν πρασινάδες ἀπό μονοετή θαμνώδη χόρτα μέχρι πεῦκο καί ἔλατο καί φραζί κρεμασμένο ἀπ' αὐτές»¹⁹.

Κλείνοντας τήν παράγραφο πού ἀναφέρεται στό Βοϊδομάτη, ἄς σημειώσουμε δύο λόγια γιά τήν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος. Ἀπό ὅλες τίς ἐξηγήσεις πού διατυπώθηκαν θεωροῦμε πιά πιθανή ἐκείνη τοῦ Θωμᾶ Ζιώγα, δηλ. ὅτι τό ὄνομα Βοϊδομάτης εἶναι σύνθετη λέξη καί προῆλθε ἀπό τίς σλαβικές λέξεις voda πού σημαίνει νερό καί mati πού σημαίνει μάνα, μήτρα. Ἔτσι Βοϊδομάτης σημαίνει ποτάμι μέ πηγαῖο νερό. Εἶναι γνωστό ὅτι τό ποτάμι ἔχει ἄφθονο πηγαῖο νερό. Ἡ εὐκόλη ἐρμηνεία «Βοῖδιοῦ μάτι» εἶναι παντελῶς ἄσχετη καί μόνο φωνητικά ταιριάζει²⁰.

19. Πέτρου Γιαννακοῦ, *Ἡ χαράδρα τοῦ Βίκου*, στό περ. *Ἡπειρωτική Ἑστία*, 1954, σελ. 390.

20. *Πατριδογνωστικά*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 45/1992, σελ. 417.

Τά νερά του Βοϊδομάτη

Τά νερά του Βοϊδομάτη δέν εἶναι θολά καί χλιαρά ὅπως σέ ἄλλα ποτάμια. Βυθίζεις τό χέρι σου σέ αὐτά καί παγώνει ἀμέσως, ὅπως καί οἱ πλόσκες μέ τό κρασί ἢ τά ρακοπάγουρα, πού φέρουν μαζί τους οἱ χαροκόποι· ἄν πεῖς γιά τήν ξαστεριά τους εἶναι καθρέφτης σωστός, μέσα στόν ὁποῖο μπορεῖς νά δεῖς καί τά μικρότερα ἀπό τά πολύμορφα καί πολύχρωμα χαλίκια, πού στρώνουν τήν κοίτη του καί κάνουν τό διαβάτη νά πάει τρικλίζοντας μέ κίνδυνο νά πέσει, ἄν δέν ἔχει στό χέρι του κάποιο γερό ραβδί. Δέν εἶναι δέ μονάχα ξαστερα καί κρυστάλλινα τά νερά του Βοϊδομάτη· εἶναι καί χωνευτικώτατα. Ψωμοτύρι νά εἶναι τό γεῦμα σου δέν λές νά σταματήσεις. Ὁ Βοϊδομάτης ὁμως δέν εἶναι τόσο ἀφιλόξενος, ἔχει νά σοῦ χαρίσει καί ψάρια ἐξαίρετα, ἀρκεῖ νά μή φοβᾶσαι τό βύθισμα στά νερά του.

(Ἄγγελου Ν. Παπακώστα, Ὁ Βοϊδομάτης καί τά μνημεῖα του, στό Νέο Κουβαρά, 1961, σελ. 142).

ΠΗΓΗ

Τό χωριό Πηγή (παλ. Πεκλάρι) βρίσκεται σέ μιά δροσερή τοποθεσία, 7 χιλ. από τήν Κόνιτσα, στά βόρεια. Ἐάν καί δέν ἔχει ὀρίζοντα, εἶναι ὅμως πολύ γραφικό, γιατί περιβάλλεται ἀπό ἕνα ὑπέροχο πευκοδάσος. Γύρω ἀπό κάθε σπίτι ἀφθονεῖ τό πράσινο. Τό νέο ὄνομα ὀφείλεται στά πολλά νερά πού ἔχει.

Οἱ κάτοικοί του εἶναι ἐργατικοί καί ἀρχολοῦνται κυρίως μέ τήν γεωργία, τήν κτηνοτροφία, ἔλαιοτομία καί οἰκοδομική. Πολλοί ἔχουν ἐγκτασταθεῖ στήν Κόνιτσα, χωρίς ὅμως νά διακόψουν τό δεσμό τους μέ τό χωριό.

Ἡ Πηγή, σύμφωνα μέ τίς ἀφηγήσεις τῶν παλιότερων, συγκροτήθηκε ἀπό δύο ἄλλους μικρότερους οἰκισμούς, οἱ ὁποῖοι βρισκόνταν σέ ἄλλες τοποθεσίες, ὁ ἕνας στήν Πλάκα καί ὁ ἄλλος, ὁ πῖο μικρός, στά σημερινά καλύβια τῆς Μπούσης. Πρῶτοι μετοίκησαν στό νέο χωριό οἱ κάτοικοι τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Πλάκας, γιά νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τίς τακτικές λεηλασίες τῶν Τουρκαλβανῶν. Ἀργότερα μιμήθηκαν τό παράδειγμά τους καί οἱ κάτοικοι τῆς Μπούσης, ἡ ὁποία ἦταν τούρκικο τσιφλίκι.

Ἡ Πηγή στήν ἀρχή τῆς τουρκοκρατίας ἦταν ἐλεύθερο κεφαλόχωρι, ἀλλά ἀργότερα ἔγινε τσιφλίκι. Σήμερα, ἀκολουθώντας τήν ἴδια μοίρα μέ τά ἄλλα χωριά, ὁ πληθυσμός της ἔχει ἐλλαττωθεῖ¹.

1. Τίς ἱστορικές πληροφορίες γιά τήν Πηγή τίς ἀντλήσα ἀπό τό κείμενο τοῦ Ἀναστ. Εὐθυμίου Ἡ Πηγή (Πεκλάρι), πού δημοσιεύτηκε στό περ. Κόνιτσα, τ. 9/1963, σελ. 8.

ΗΛΙΟΡΡΑΧΗ

Δυτικά τῆς Κόνιτσας, σέ μικρή ἀπόσταση (7 χιλ.) βρίσκεται ἡ Ἑλιόρραχη (παλ. Κουτσούφλιανη). Εἶναι τό χωριό πού δέχεται πρῶτο τίς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου καθῶς διαπερνοῦν τή χαράδρα τοῦ Ἄωου. Σύμφωνα μέ τήν παράδοση κατά τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας οἱ τότε μπέηδες τοῦ χωριοῦ φιλονίκησαν μέ τούς κατοίκους γιά κτηματικές διαφορές καί τραυματίστηκε κάποιος μπέης καί ἔμεινε κουτσός. Μέχρι τότε τό χωριό ὀνομαζόταν Ἅγιος Βασίλειος. Οἱ μπέηδες πρὸς τιμὴν τοῦ τραυματισθέντος ὀνόμασαν τό χωριό Κουτσούφλιανη. Ἄλλοι ἀποδίδουν τό ὄνομα στό γεγονός ὅτι τό χωριό ἦταν πολύ μικρό. Πιθανότερη εἶναι ἡ ἐκδοχή τό ὄνομα νά προῆλθε ἀπό τό ἀλβανικό Κουτση πού σημαίνει κορυφή. «Ἐπειδή δέ ὁ τόπος ἔχει ἀλλεπαλλήλους κορυφάς λοφώδεις, φαίνεται ὅτι τό δεῦτερον συνθετικόν σημαίνει ἀκριβῶς τόπον σειρᾶς καί ὀλόκληρος ἡ ὀνομασία τόπον μέ σειρὰν κορυφῶν»¹.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἀσχολοῦνται μέ τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία. Ἡ Ἑλιόρραχη εἶναι τό πιό κοντινό χωριό ἀπό τήν Κόνιτσα.

Πίσω ἀπό τήν Ἑλιόρραχη βρισκόταν τό Δερβένι, κοντά στό Σαραντάπορο καί πάνω ἀπό τήν πέτρινη γέφυ-

1. Κωνστ. Δ. Στεργιοπούλου, *Τοπωνυμικόν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης*, στό περ. *Ἡπειρωτικά Χρονικά*, 1937, σελ. 224-225.

ρα του ποταμού. Τά παλιά χρόνια άκμαζε σαν κτηνοτροφικό χωριό. Προπολεμικά είχε μείνει με 5-6 οικογένειες, οι όποιες μετά τό κάψιμο του χωριού από τούς Γερμανούς σκορπίστηκαν στα γύρω χωριά. Σήμερα διατηρείται μόνο ή κεντρική έκκλησία τής 'Αγίας Παρασκευής, τήν' όποία συντηροϋν οι έγκατεστημένοι στην 'Ηλιόρραχη Δερβενίτες².

2. Λάμπρου Βλάχου, *Ματιές στην έπαρχία μας*, στο περ. *Κόνιτσα*, τ. 25-26/1981, σελ. 16.

ΚΑΒΑΣΙΛΑ

Συνεχίζοντας τό δρόμο από τήν Ἡλιόρραχη καί μετά από 7 χιλ. βρίσκεται τό μικρό χωριό Καβάσιλα, πού εἶναι γνωστό σέ ὄλο τό νομό Ἰωαννίνων ἀπό τίς ἰαματικές του πηγές.

Ἡ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, προήλθε ἀπό τόν γνωστό βυζαντινό στρατηγό τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου τοῦ Β', τόν Ἀλέξιο Καβάσιλα, ὁ ὁποῖος εἶχε κτῆμα ἐκεῖ, ἤ καί ἄλλους ἐπειδή στρατοπέδευσε καί πολέμησε σέ αὐτή τήν περιοχή. Τά Καβάσιλα κατά τό μεσαίωνα καί τούς πρώτους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἦταν χτισμένα σέ ἄλλη περιοχή, βορειοδυτικά τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ καί σέ ἀπόσταση 20', κοντά στό μοναστήρι τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου, τοῦ ὁποίου σώζεται ὁ ναός μαζί μέ τόν περίβολό του¹.

Τά Καβάσιλα δέν παρουσιάζουν κάποια ἰδιαιτερότητα ἀπό τά ἄλλα χωριά. Εἶναι ὅμως γνωστά, γιατί ἔχουν τίς ἰαματικές πηγές. Πρόσθετος λόγος εἶναι καί ἡ Παναγία, ἡ ὁποία χρονολογεῖται ἀπό τόν 19ον αἰῶνα καί παρουσιάζει ἐνδιαφέρον.

***

1. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, *Τό χωριό Καβάσιλα καί οἱ ἱστορικές του ἐνθυμήσεις*, στό περ. *Ἡπειρωτική Ἑστία*, 1969, σελ. 225.

α. Ἡ Παναγία τῶν Καβασίλων

Βόρεια τοῦ χωριοῦ, σέ ἀπόσταση κοντινή, βρίσκεται ἡ Παναγία. Σέ τόπο ὁμαλό, κάτω ἀπό τόν ἀμαξιτό δρόμο πού ὀδηγεῖ στά λουτρά. Χρονολογεῖται ἀπό τό 1816². Γύρω ἔχει μάντρα μέ ξερολιθιά, ἐνῶ σέ ὅλο τό χῶρο ὑπάρχουν πολλά αἰωνόβια δέντρα. Ἡ εἴσοδος τοῦ περιβόλου εἶναι πολύ χαμηλή. Ἔχει ὕψος 1,45 μ. Διακρίνονται καί δύο ἐπιγραφές πού δέν εἶναι εὐκόλο νά διαβαστοῦν, γιατί τό σκάλισμα τῶν γραμμάτων εἶναι ἀβαθές καί μισοσβησμένο. Καί στίς δύο ὁμως ἐπιγραφές εἶναι εὐανάγνωστη ἡ χρονολογία 1816. Ἐκείνη πού βρίσκεται ἀριστερά ἔχει τά ἑξῆς γράμματα:

«Χρι το
πιτροπος
Ετοι
1816».

Βέβαια ἐνδιάμεσα λείπουν ἀρκετά γράμματα γι' αὐτό εἶναι δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο, νά συμπεράνω τό περιεχόμενό της. Στό ἀρκετά εὐρύχωρο προαύλιο ὑπάρχουν πέντε ἐλιές, προφανῶς τῆς ἴδιας ρίζας, στίς ὁποῖες εἶναι κρεμασμένη ἡ καμπάνα καί τά σήμαντρα. Στή νότια πλευρά τοῦ ναοῦ ὑπάρχει τό χαγιάτι πού εἶναι πρόσθετο κτίσμα.

Σέ κάποια μου ἐπίσκεψη στήν Παναγία (9 Ἰουλ. 1982) βρέθηκα μπροστά σέ ἕνα εἰκονοκλαστικό θέαμα. Ἀνοίγοντας τή συρματοδεμένη πόρτα εἶδα στό δάπεδο κομ-

2. Ὁ Ἄν. Εὐθυμίου σημειώνει στό σχετικό του κείμενο ὅτι ὁ ναός ἀνακαινίστηκε τό 1804. Τή χρονολογία αὐτή δέν μπόρεσα νά ἐπισημάνω. Ἐπίσης ὁ Σωτ. Τουφίδης στόν τουριστικό του ὀδηγό *Ἡ Κόνιτσα καί τά χωριά της* (Β' ἔκδοση 1984) γράφει ὅτι ἡ ἐκκλησία χτίστηκε τό 1884-1894. Οἱ χρονολογίες αὐτές ἀποδεικνύονται ἀνακριβεῖς, γιατί τό 1864 στήν ἐκκλησία εἶχαν γίνει καί οἱ τοιχογραφίες.

μάτια τοιχογραφιῶν. Ἦταν ὁ Ἅγιος Νικόλαος θρυμματισμένος. Ἐνιωσα μεγάλη πικρία καί δέν ἤξερα τί νά κάνω. Νά φωνάξω, νά δεηθῶ, νά κλάψω ἢ νά σκύψω νά μαζέψω τίς «σάρκες καί τά ὀστά» τοῦ Ἁγίου; Δέν περίμενα πῶς ὁ χρόνος θά εἶχε ἀρχίσει τό καταστρεπτικό του ἔργο τόσο γρήγορα, οὔτε ἀκόμα ἤλπιζα ὅτι ἡ ἀδιαφορία τῶν χριστιανῶν τῆς περιοχῆς θά συνεχιζόταν ἐπί δεκαετίες. Πῆρα τελικά τό μεγαλύτερο κομμάτι τῆς πεσμένης τοιχογραφίας, πού εἰκόνιζε μέρος τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἁγίου, τό ἀσπάζτηκα καί τό ἔβαλα στό τέμπλο μέ τίς ἄλλες εἰκόνες.

Τό φῶς μέσα στό ναό εἶναι λιγοστό. Ἐντύπωση προκαλοῦν οἱ τοιχογραφίες πού εἶναι ἔργα τῶν Χιονιαδιτῶν ἁγιογράφων «Ζήκου, Ματθαίου καί Ἀποστόλη υἱοῦ αὐτοῦ» καί καλύπτουν ὅλες τίς ἐσωτερικές ἐπιφάνειες. Τά χρώματα διατηροῦν τήν ἀρχική του ζωηρότητα. Τό μόνο πού ἀποκαρδιώνει τόν προσκυνητή εἶναι οἱ πολλές ρωγμές πού ὑπάρχουν στό ναό καί οἱ κρυφές σταλαγματιές πού καταστρέφουν τά σοβατίσματα. Ἡ ἀνεπανόρθωτη καταστροφή τῶν τοιχογραφιῶν ἔχει ἀρχίσει ἐδῶ καί μιά δεκαπενταετία.

Ἀπό τίς σωζόμενες ἐπιγραφές συμπεραίνουμε ὅτι ὁ ναός χτίστηκε τό 1816, ὅπως μαρτυροῦν οἱ ἐξωτερικές ἐπιγραφές, ἐνῶ τό 1864 ἱστορήθηκε μέ τήν πρωτοβουλία τοῦ εὐλαβοῦς ἱερομονάχου Χρυσάνθου Λαϊνᾶ, σύμφωνα μέ τήν ὑπέρθυρη ἐπιγραφή πού βρίσκεται στό ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε μοναστήρι, κάτι πού εὐκόλα ἐπιβεβαιώνεται καί σήμερα ἂν κοιτάξει κανεῖς τό γύρω χῶρο πού περικλείεται μέ μαντρότοιχο.

Ἡ τοποθεσία τῆς Παναγίας τῶν Καβασίλων εἶναι ἐρημική. Μόνο κατά τίς μέρες τοῦ καλοκαιριοῦ περνοῦν μερικά αὐτοκίνητα πού κατευθύνονται πρὸς τά λουτρά καί διακόπτουν κάπως τήν ἡσυχία.

β. Τά λουτρά τῶν Καβασίλων

Σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τήν Παναγία ὑπάρχουν οἱ ἰαματικές πηγές τῶν Καβασίλων, γνωστές ἀπό τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας. Βρίσκονται κοντά στό Σαραντάπορο ποταμό. Ὁ Μ. Καραγκούνης, στή σχετική μελέτη του γιά τίς θερμομεταλλικές πηγές τῶν Καβασίλων, ἀναφέρει καί τά ἑξῆς: Ἀναβλύζουν δύο ὁμάδες πηγῶν στή νότια ὄχθη τοῦ Σαραντάπορου ποταμοῦ καί τά ἰαματικά νερά τους χύνονται στόν ποταμό. Τό κλίμα τῆς περιοχῆς (ὑψόμετρο 410μ.) εἶναι ἥπιο, ἐνδιάμεσο, μεταξύ εὐρωπαϊκοῦ, ἠπειρωτικοῦ καί μεσογειακοῦ τύπου. Στίς περιοχές τῶν θερμομεταλλικῶν πηγῶν ὑπάρχουν τά ἐρείπια ἀπό τά παλιά λουτροθεραπευτήρια, τά ὁποῖα καταστράφηκαν κατά τόν ἐλληνοϊταλικό πόλεμο τοῦ 1940. Ἀντίθετα στήν εὐρύτερη περιοχή, μέσα στό ἀλβανικό ἔδαφος, σέ ἀπόσταση 3 χιλ. περίπου, ὑπάρχουν ἀξιοποιημένες πηγές τῆς ἴδιας ποιότητάς³. Εἶναι γνωστό βέβαια ὅτι σήμερα ἔχουν γίνει νέες ἐγκαταστάσεις καί μπορεῖ κανεῖς ἄνετα καί πολιτισμένα νά κάνει τή λουτροθεραπεία του. Ἄν προέρχεται ἀπό μακρινή περιοχή, μπορεῖ νά χρησιμοποιήσει τά ξενοδοχεῖα τῆς Κόνιτσας, μιά καί ἡ ἀπόσταση εἶναι περίπου 14 χιλ.

Οἱ σύγχρονες μικροβιολογικές ἀναλύσεις τῶν θερμομεταλλικῶν νερῶν τῶν Καβασίλων ἀπέδειξαν ὅτι τά νερά εἶναι κατάλληλα γιά πόση καί γιά χρήση. Παράλληλα ἡ σύστασή τους συμβάλλει στή δημιουργία τῆς θεραπευτικῆς λάσπης. Ὁ μέσος ὄρος τῆς θερμοκρασίας τῶν νερῶν εἶναι 32°C. Σέ βαθύτερα σημεία φυσικά θά εἶναι μεγαλύτερη. Ἡ παροχή τῶν κυρίων ἀναβλύσεων ὑπολογίζεται σέ 200 κ.μ. τήν ὥρα κατά τήν κρίσιμη περίοδο τοῦ Αὐ-

3. Ἰαματικές θερμομεταλλικές πηγές Καβασίλων Ν. Ἰωαννίνων, στό περ. Ἡπειρωτική Ἑστία, 1982, σελ. 46-47.

γούστου-Σεπτεμβρίου. Ἡ ποσότητα τοῦ ἀερίου ραδονίου πού περιέχουν τά νερά εἶναι καλή καί τούς προσδίδει περισσότερες θεραπευτικές ιδιότητες. Ἐπίσης ἡ ὄσμη ὕδροθειοῦ στίς πηγές εἶναι ἔντονη⁴.

Θεραπευτικές ιδιότητες, ἐκτός ἀπό τά νερά, ἔχει καί ἡ λάσπη πού δημιουργεῖται ἀπό τά νερά καί ἀποτίθεται σάν δευτερογενές προϊόν κοντά στίς πηγές. Ἡ λάσπη αὐτή εἶναι κατάλληλη γιά θεραπευτικά λασπόλουτρα ἐάν ἐπαλειφθεῖ σωστά στό σῶμα, ἰδίως στά σημεῖα πού πάσχουν. Ἡ ἐπάλειψη καί παραμονή τῆς λάσπης πρέπει νά διαρκέσει τουλάχιστον 15' καί στή συνέχεια ὁ πάσχων νά εἰσέλθει καί νά παραμείνει 10' μέσα σέ δεξαμενὴ λούσεως (πισίνα) μέ συνεχὴ ροή θερμομεταλλικοῦ νεροῦ καί μέ παράλληλη ἐνεργητικὴ ἀτομικὴ κίνηση, γιά νά καρπωθεῖ μαζί μέ τόν καθαρισμό ἀπό τὴ λάσπη καί τά εὐεργετήματα τῆς κινησιοθεραπείας⁵.

Οἱ ἐπιστήμονες ἔχουν ἀποφανθεῖ ὅτι τά θερμομεταλλικά νερά τῶν Καρβασίων θεραπεύουν δερματικές καί ρευματικές παθήσεις, χρόνιες γυναικολογικὲς παθήσεις, βοηθοῦν τὸ κυκλοφοριακὸ ἀγγειακὸ σύστημα κ.ἄ. Μέ τίς εἰσπνοὲς ἐπίσης θεραπεύονται παθήσεις τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος, ὅπως ἀσθματικὲς καταστάσεις, βρογχίτιδες, χρόνια πνευμονικά ἐμφυσήματα, ρινίτιδα, φαρυγγίτιδα, λαρυγγίτιδα καπνιστῶν καί μὴ κ.ἄ. Τέλος μέ τὴν πόση τοῦ νεροῦ θεραπεύονται παθήσεις τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, τοῦ ἥπατος, τῆς χολῆς καί τῶν νεφρῶν κ.ἄ.⁶.

4. Ὁπ.π., σελ. 48-49.

5. Ὁπ.π., σελ. 49.

6. Ὁπ.π., σελ. 54-55.

ΜΑΖΙ

Ένα σχετικά μεγάλο χωριό, πάνω στον κεντρικό δρόμο που οδηγεί προς τό Μπουραζάνι, είναι τό Μάζι. Διαθέτει έκτεταμένη πεδινή έκταση και μπορεί νά αναπτυχθεί και νά εξελιχτεί σέ άξιόλογο περιφερειακό γεωργοκτηνοτροφικό κέντρο.

Η ιστορία του χωριού αρχίζει από τόν 17ο αιώνα. Η τοποθεσία του στην αρχή ήταν 500 μ. βορειότερα. Τότε τό χωριό λεγόταν Μάντζιου. Τό αποτελούσαν λίγες οικογένειες. Στο νέο χωριό εγκαταστάθηκαν οικογένειες και από άλλα μέρη τής γύρω παρτοχής ή και από μακρύτερα, όπως Ήλιόρραχη, Δερβένι, Έλεύθερο, Βαλοβίστη, Στράτα κ.ά. Για τό όνομα του νέου χωριού (Μάζιου-Μάζι) δύο είναι οί κυρίαρχες απόψεις: Κατά τήν πρώτη προήλθε από παραφθορά τής ονομασίας Μάντζιου, ενώ κατά τή δεύτερη, που είναι πειστικότερη και συνδέεται μέ τό λόγο μετακίνησης του χωριού, τό νέο χωριό απέτέλεσε πόλο έλξης οικογενειών από διάφορα μέρη κι αυτό ήταν καθοριστικό για τή μετονομασία του χωριού σέ Μάζι, δηλ. μάζεψε τούς ανθρώπους¹.

1. Ίκαρου Τσιάγκη, *Τό Μάζι τής Κόνιτσας*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 12/1987, σελ. 5-6.

ΑΕΤΟΠΕΤΡΑ

Μετά τό Μάζι, σέ μικρή απόσταση, βρίσκεται ή Ἄετόπετρα (παλ. Σανοβό). Διασχίζεται ἀπό τόν κεντρικό δρόμο. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἀρχικά τό χωριό βρισκόταν κοντά στόν κάμπο, στήν τοποθεσία Παλιοχώρι. Ἐκεῖ ὑπῆρχε ἕνας μικρός οἰκισμός.

Τό νέο ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι στά δυτικά τοῦ χωριοῦ, ψηλά σέ ἕναν βράχο, συχνά κούρνιαζε ἕνας αἰτός. Κατά τήν περίοδο τῆς κατοχῆς οἱ Γερμανοί ἔκαψαν σχεδόν ὅλα τά σπίτια τοῦ χωριοῦ. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνταν καί ἀσχολοῦνται μέ τή γεωργία καί κτηνοτροφία. Τά τελευταῖα χρόνια πολλοί μετανάστευσαν στό ἐξωτερικό, ὅπως Γερμανία, Αὐστραλία κ.ά.

ΜΠΟΥΡΑΖΑΝΙ – ΜΕΛΙΣΣΟΠΕΤΡΑ

Τό Μπουραζάνι εἶναι μιά γραφική τοποθεσία, προτοῦ νά φτάσει κανεῖς στή Μελισσόπετρα. Ἐδῶ ἐντυπωσιάζει ιδιαίτερα τό ποτάμι, Ἄϊος καί Βοῖδομάτης μαζί, πού ἀναγκάζεται νά περάσει σέ πολλά σημεῖα ἀπό στενή κοίτη, ὅπου ἡ ἀέναη ροή τοῦ νεροῦ χῶρισε λίθινους ὄγκους.

Οἱ βράχοι ἔχουν βαθιές ὀριζόντιες σχισμές σέ παράλληλα ἐπίπεδα, ὅπως δουλεύει τό νερό, ἀνάλογα δηλ. μέ τήν κατά καιρούς στάθμη του. Ὁ ποταμός γενικά εἶναι ἥσυχος. Στά βαθιά στενέματα γίνεται ἀθόρυβος τόσο πολύ πού, καθώς βασιλεύει ὁ ἥλιος, ἀκούγονται τά παιχνιδίσματα τῶν ψαριῶν πού ἀνεβαίνουν στήν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ, πετάγονται στόν ἀέρα καί ξαναχάνονται. Τά φαγωμένα ἀπό τό νερό βράχια εἶναι ἐντυπωσιακά. Ὅσα εἶναι σκληρά καί ἀνυποχώρητα στίς πιέσεις τοῦ ποταμοῦ, λειαίνονται ἀπό τό ἀδιάκοπο ὑγρό χᾶδι. Ὅσα δέν ἔχουν συνοχή σχίζονται ἀπό τό νερό καί σχηματίζονται σκαλοπάτια μέ παράξενα σχήματα.

Τίς εἰκόνες αὐτές ἀπολαμβάνει κανεῖς ὅταν τό ποτάμι ἔχει κανονικό νερό. Ὅταν βρέξει ὅμως ὅλα ἀλλάζουν. Ἡ κοίτη πλημμυρίζει, τά βράχια πνίγονται, τά πλατάνια βυθίζονται καί τό βουητό εἶναι φοβερό. Τά νερά φτάνουν στά χεῖλη τῆς κοίτης, εἶναι θολά, παρασέρνουν κορμούς ξεριζωμένων δέντρων καί παφλάζουν ὅταν συναντοῦν ἐμπόδια στό γοργό τους διάβα. Ἄν πλησιάσεις τήν κοίτη, ἀπό τήν ἀκάθεκτη κίνηση τῶν νερῶν θαρρεῖς ὅτι φεύγει ὁ τόπος κάτω ἀπό τά πόδια σου καί τρέμεις ἀπό τό φόβο.

Τότε θαυμάζεις τή βία τῶν στοιχείων τῆς φύσης. Πολλές φορές τά νερά φτάνουν σχεδόν μέχρι τό ξύλινο πάτωμα τοῦ σιδερένιου γεφυριοῦ πού πρόκειται νά περάσεις¹.

Ἡ ὀνομασία Μπουραζάνι προέρχεται ἀπό τήν τουρκική λέξη BORAZAN, πού σημαίνει σάλπιγγα, σαλπικτής. Προέκυψε ἀπό τό σάλπισμα πού ἀκουγόταν καθημερινά ἀπό τό μόνιμο στρατιωτικό φυλάκιο, τό ὁποῖο ὑπῆρχε ἐκεῖ ἐπί τουρκοκρατίας².

Στό Μπουραζάνι ὑπάρχει καφενεῖο καί ξενοδοχεῖο ὅπου οἱ ἐπισκέπτες μποροῦν νά διανυκτερεύσουν.

Ἡ Μελισσόπετρα εἶναι τό ἀμέσως ἐπόμενο χωριό. Βρίσκεται στή δεξιά ὄχθη τοῦ Ἄωου. Ὅμορφο χωριό, μέ ἄσπρα σπίτια, καθαρούς δρόμους καί καλλιέργημένα χωράφια. Εἶναι χτισμένο κάτω ἀπό τό ὕψωμα Μαρία καί ἀπλώνεται κλιμακωτά στήν πλαγιά τοῦ λόφου. Μπροστά του ξανοίγεται τό ποτάμι μέ ὄμορφες ἀμμουδιές καί βαθύσκια πλατάνια³.

Τό ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ἡ περιοχή του εἶναι φυσική κυψέλη πολλῶν ἀδέσποτων μελισσῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἀσχολοῦνται μέ τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία.

1. Πρεσβ. Διονυσίου Δημ. Τάτση, *Μοναστήρια τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης*, Θεσ/νίκη 1987, σελ. 9-10.

2. Πρβλ. Θωμᾶ Ζιώγα, *Πατριδογνωστικά*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 45/1992, σελ. 419.

3. Σωτήρη Τουφίδη, *Ἡ Κόνιτσα καί τά χωριά της*, 1984, σελ. 95-96.

ΚΑΛΟΒΡΥΣΗ

Πίσω από τή Μελισσόπετρα βρίσκεται ή Καλόβρυση (παλ. Προβίτσκα). Ένα μικρό συμπαθητικό χωριουδάκι. Στά πόδια του πρασινίζει ό κάμπος καί πλάι του κυλάει ό Σαραντάπορος, πού είναι καί τό φυσικό σύνορο μέ τούς άπέναντι λόφους τής 'Αλβανίας. Έκεϊ κοντά υπάρχουν καί τά λουτροθεραπευτήρια τών 'Αλβανών¹.

Στήν περιοχή τής Καλόβρυσης υπάρχει ή γνωστή γέφυρα τής Μέρτζανης, ή όποία είναι κομμένη από τό 1943, δηλ. από τόν καιρό πού τήν ανατίναξαν άντάρτικα τμήματα γιά νά καθυστερήσουν τήν κάθοδο τών Γερμανών μετά τή συνθηκολόγηση τής 'Ιταλίας². Σήμερα μέ τόν έκδημοκρατισμό τής 'Αλβανίας ή γέφυρα πρέπει νά ξαναγίνει γιά νά συνδεθεί τό Λεσκοβίκι καί ή γύρω περιοχή μέ τήν Κόνιτσα, όπως ήταν προπολεμικά.

***

Τό μοναστηράκι του 'Αγίου Νικολάου

Βρίσκεται σέ μικρή απόσταση από τό χωριό. 'Η διαδρομή είναι ευχάριστη καί διαρκεί λιγότερο από μισή ώρα (μέ τά πόδια). Είναι χτισμένο σέ βραχώδες ύψωμα,

1. Σωτήρη Τουφίδη, όπ.π.

2. Λάμπρου Βλάχου, *Ματιές στην έπαρχία μας*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 25-26/1981, σελ. 16.

πάνω από τήν κομμένη γέφυρα τῆς Μέρτζανης. Σήμερα διατηρεῖται μόνο ὁ ναός. Ὁ ἀρχαιολόγος Δ.Πάλλας σέ «Ἐκθεση περί τῶν μεσαιωνικῶν Μνημείων τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης» πού συνέταξε τό 1957, κάνει λεπτομερή περιγραφή τοῦ ναοῦ, χωρίς ὅμως νά τόν χρονολογεῖ. Εἶναι μονόκλιτος, μέ τροῦλο, χορούς καί νάρθηκα. Κατά τήν περίοδο τῆς κατοχῆς ὁ τροῦλος ἔγινε στόχος τοῦ γερμανικοῦ πυροβολικοῦ καί ἔπαθε σημαντική καταστροφή. Στόν τροῦλο σώζονται κομμάτια τοιχογραφίας, ἐνῶ σέ ὅλες τίς ἄλλες ἐσωτερικές ἐπιφάνειες δέν ὑπάρχουν σοβατίσματα. Διατηρεῖται ἐπίσης ἀπό ἔξω μιά παλιά δεξαμενή. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι τό μοναστήρι ἐπικοινωνοῦσε ὑπογείως μέ τό Σαραντάπορο ποταμό. Δυτικά τοῦ ναοῦ φαίνονται τά ἴχνη τῶν κελιῶν τοῦ μοναστηρίου.

ΑΗΔΟΝΟΧΩΡΙ

Τό Ἀηδονοχώρι (παλ. Ὀστανίτσα) εἶναι ἀπέναντι ἀπό τή Μελισσόπετρα, σέ μεγαλύτερο ὑψόμετρο χτισμένη. Ἀπέχει ἀπό τήν Κόνιτσα 18 χιλ. Βρίσκεται στήν ὄροσειρά τῆς Νεμέρτσικας (Μερόπη), στό τμήμα ἀκείνο τῆς Ἡπείρου, κατ' ἐξοχήν ὄρεινό καί φύσει ὄχυρό, πού ἄλλοτε ἀνθοῦσαν πόλεις καί κωμοπόλεις, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων ἦσαν «ἀγνοί Γραικοί». Μιά τέτοια πόλη ἦταν καί ἡ Ὀστανίτσα, σύμφωνα μέ τίς ἱστορικές μαρτυρίες. Ἡ λέξη Ὀστανίτσα κατά τήν πιθανότερη ἐκδοχή εἶναι σλαβική καί σημαίνει κατ' ἄλλους μέν ὄχυρός τόπος-σταθμός, κατ' ἄλλους δέ τόπος μέ πολλές στάνες¹. Στό Ἀηδονοχώρι σῶζονται σήμερα σέ καλή κατάσταση 15 ἐκκλησίες καί ἐξωκκλήσια.

Τό Ἀηδονοχώρι πυρπολήθηκε στίς 10 Ἰουνίου 1943 ἀπό τούς Γερμανούς καί διασώθηκε μόνο ἡ ἐνοριακή ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων πού χρονολογεῖται ἀπό τό 1857. Ἡ μετονομασία τῆς Ὀστανίτσας σέ Ἀηδονοχώρι ἀνταποκρίνεται στό φυσικό περιβάλλον, τό ὁποῖο τήν ἀνοιξη κατακλύζεται ἀπό σμήνη ἀηδονιῶν. Τό δάσος τοῦ Ἀηδονοχωρίου ἔχει ἔκταση 5.000 στρέμματα καί ἀποτελεῖται ἀπό βελανιδιές, γράβους, φλαμουριές, πλατάνια καί

1. Βασιλείου Α. Δήμου, *Ἡ ἱερά μονή τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας καί τά εἰς Βλαχίαν μετόχια αὐτῆς Βάλιας καί Σταυρουπόλεως*, Ἰωάννινα 1983, σελ. 13-15.

ἄλλα. Ἡ κορυφή τοῦ δάσους ἔχει ὑψόμετρο 1200 μ., ἐνῶ τό χωριό ἔχει 600 μ.²

Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀηδονοχωρίου ἀσχολοῦνται μέ τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία καί τήν οἰκοδομική. Κατά τούς προηγούμενους αἰῶνες ἡ Ὄστανίτσα ἦταν γνωστή γιά τήν ἀναπτυγμένη της κτηνοτροφία.

***

Τό μοναστήρι τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας

Ἀπό τό χωριό Ἀηδονοχώρι τό μοναστήρι τῶν Ταξιαρχῶν³ ἀπέχει περί τά δύο χιλιόμετρα καί συνδέεται μέ αὐτοκινητόδρομο. Βρίσκεται δυτικά τοῦ χωριοῦ καί ἀπό τόν ἱερό ναό τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ὅπου εἶναι τό νεκροταφεῖο, φαίνεται ὠραῖο καί ἐντυπωσιακό. Εἶναι χτισμένο πάνω σέ βράχια καί διακρίνεται ἰδιαίτερα τό ψηλό καμπαναριό. Φυσικά ἂν ἦταγ ἀποτελειωμένος ὁ ναός τῶν Ταξιαρχῶν πού εἶναι θεμελιωμένος πάνω στόν πῖό ἀπόκρημνο βράχο, τό θέαμα θά ἦταν πανοραματικό. Ἡ ὄλη τοποθεσία εἶναι μιά πέτρινη ἐξέδρα τῆς Νεμέρτσικας. Ὀδοιπορώντας ἀπό τό Ἀηδονοχώρι χαίρεσαι τή διαδρομή πού διαρκεῖ περί τά 20', ἔχοντας πάντα μπροστά σου τό μοναστήρι τῆς Γκούρας.

Ἡ κυρία εἴσοδος βρίσκεται στή νοτιοδυτική πλευρά καί ἐπειδή τό μοναστήρι παλιά κινδύνευε ἀπό λησταντάρτες εἶχε ἄλλη διαμόρφωση. Εἶναι τό χαμηλότερο σημεῖο τοῦ περιβόλου τοῦ μοναστηριοῦ καί «διά κλιμακωτῆς ἀναβάσεως» φτάνει κανεῖς στή μικρή πλατεία. Γενικά ὁ περίβολος ἔχει ἀνώμαλη ἐπιφάνεια.

Στό ἀνατολικό μέρος ὑψωνόταν τό καθολικό τοῦ μο-

2. Ὁπ.π., σελ. 20.

3. Τίς πληροφορίες γιά τό μοναστήρι τίς πρωτοδημοσίευσαν στό βιβλίο «Μοναστήρια τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης».

ναστηριοῦ, δηλ. ὁ ναός τῶν Ταξιαρχῶν, πού σήμερα δέν σώζεται ὅπως θά δοῦμε στή συνέχεια. Στό βόρειο ἄκρο ὑπάρχει τό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ἐνῶ στήν ἀνατολική καί βόρεια πλευρά σέ σχῆμα γωνίας (Γ) διατηροῦνται ἀρκετά κελιά καί ὑπόγεια. Οἱ τοῖχοί τους εἶναι μεγάλου πάχους (μέγιστο 3,20 μ.) καί βρίσκονται σέ ἄριστη κατάσταση. Ἡ σειρά τῶν κελιῶν εἶναι νοικοκυρεμένη καί συνεχῶς καταβάλλονται προσπάθειες γιά τήν γενική συντήρηση τοῦ μοναστηριοῦ. Τά ὑπόγεια τῶν κελιῶν παλιά χρησιμοποιοῦνταν ὡς βοηθητικοί χῶροι: φούρνος, μαγειρεῖο, τράπεζα, ἀποθήκες. Σέ ἄλλα σημεῖα ὑπάρχουν σωροί ἐρειπίων πού εἶναι ἀπομεινάρια διαφόρων κτισμάτων τῆς πάλαι ποτέ ἀκμαίας καί δραστήριας μονῆς Γκούρας. Στή νότια πλευρά εἶναι τό κωδωνοστάσι πού χρονολογεῖται ἀπό τό 1857 καί σήμερα εἶναι τό ψηλότερο κτίσμα τοῦ μοναστηριοῦ.

Πότε ἀκριβῶς χτίστηκε τό μοναστήρι δέ γνωρίζουμε. «Δέν ἔχομεν ἱκανάς περί αὐτῆς ἱστορικός καί ἀρχαιολογικός μαρτυρίας. Διά τοῦτο καί δέν δυνάμεθα, ἀτυχῶς, νά προσδιορίσωμεν μετά βεβαιότητος πότε ἀκριβῶς ἰδρύθη ἢ ἐν λόγῳ Μονῆ, καθ' ὅσον ἀγνοοῦμεν τόσον τόν κτήτορα, ὅσον καί τῆς ἱστορικός ἐν γένει συνθήκας τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς»⁴. Ἀπό διάφορες πληροφορίες πού μᾶς δίνει ἡ παράδοση, ἀλλά καί ἀπό συνδυασμένες μαρτυρίες, ἀφοῦ καμία κτητορική ἐπιγραφή δέν ἔχει διασωθεῖ, μπορούμε νά συμπεράνουμε κατά προσέγγιση ὅτι τό μοναστήρι χτίστηκε στή σημερινή θέση στίς ἀρχές τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα⁵. Ἡ παράδοση πού τό ἀνάγει στήν ἐποχή τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου (668-685) εἶναι ἀνακριβής καί ἀνεύθνη, ὅπως ὑποστηρίζουν ἔγκυροι ἐπιστήμο-

4. Βασιλείου Α. Δήμου, ὁπ.π., σελ. 42.

5. Ὁπ.π., σελ. 46.

νες⁶. Ἄλλη ἐπίσης παράδοση ἀναφέρει ὅτι τό μοναστήρι «πρό ἀμνημονεύτων χρόνων» βρισκόταν στή θέση «Ἄηδονολαλοῦσα», μέσα σέ πυκνό δάσος, πού ἀπέχει ἀπό τή σημερινή της θέση περίπου μιά ὥρα. Ἀπό ἐκεῖ μεταφέρθηκε στούς πρόποδες τοῦ ὄρους Βαρτόπι καί στή συνέχεια στή σημερινή θέση μεταξύ Ἄηδονοχωρίου καί Διπαλίτσας. «Ἡ θαυματική καί μεγαλειώδης τελευταία αὐτῆς τοποθεσία, ἡ φυσική ἀσφάλεια καί ἡ ἡρεμία, πρό πάντων δέ τό ἀπόκοσμον καί τραχύ τοῦ τόπου, συνετέλεσαν εἰς τήν δημιουργίαν τῆς πνευματικῆς αὐτῆς δάσεως, τῆς θαυμαστῆς μοναχικῆς πολιτείας τῆς Γκούρας»⁷.

Τό καθολικό τοῦ μοναστηριοῦ, πού εἶναι ἀφιερωμένο στούς Ταξιάρχες, σήμερα εἶναι ἡμιτελές. Σέ ἀπόκρημνους βράχους ὕψους περίπου 50 μέτρων ὑπῆρχε ἡ ἐκκλησία πού πυρπολήθηκε καί καταστράφηκε ἀπό τοὺς Τούρκους μεταξύ τῶν ἐτῶν 1829-1830. Τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς Γκούρας, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀνεγερθεῖ σέ μεταβυζαντινούς χρόνους, κανένα ἴχνος δέν περισώθηκε. Στά θεμέλια αὐτοῦ τοῦ ναοῦ ἄρχισε νά χτιζεται μεταξύ τῶν ἐτῶν 1854-1857 νέος ναός τῶν Ταξιαρχῶν, ὁ ὁποῖος δυστυχῶς ἔμεινε ἡμιτελής, λόγω τῆς διακοπῆς τῶν προσόδων τῆς μονῆς ἀπό τή Ρουμανία⁸.

Τίς λειτουργικές ἀνάγκες καλύπτει ἀπό χρόνια τό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, τό ὁποῖο δέν γνωρί-

6. Ὁ Δημήτρης Τριανταφυλλόπουλος στό προμνημονευθέν βιβλίο του μᾶς πληροφορεῖ ὅτι καί ἄλλα ἐκκλησιαστικά μνημεῖα ἢ παράδοση τά ἀποδίδει στόν Πωγωνάτο, ὅπως τά μοναστήρια Μολυβδοσκεπάστου, Μεταμόρφωσης Σωτήρος Κλειδωνιάς, Κοιμήσεως Θεοτόκου Ζέρμας κ.ἄ. Ἡ παράδοση αὐτή εἶναι ὑστερογενής καί διαιωνίζεται ἀπό ντόπιους λόγιους μέχρι σήμερα, ἔχει ἀπορριφθεῖ ὅμως ἀπό τό περασμένο αἰῶνα (βλ. σελ. 49, σημ. 6).

7. Βασιλείου Α. Δήμου, ὅπ.π., σελ. 25.

8. Ὁπ.π., σελ. 172-173.

ζουμε τότε χτίστηκε. «Ἐκ τῆς πλινθοπεριβλήτου τοιχοποιΐας καί τῶν σωζομένων ἀγιογραφιῶν, τό οἰκοδόμημα αὐτό ἀνήκει εἰς τούς μεταβυζαντινούς χρόνους καί πρέπει νά ὑπῆρχε περί τάς ἀρχάς τοῦ 17ου αἰῶνος», εἶναι δέ μικρή μονόκλιτη βασιλική⁹. Τό παρεκκλήσι εἶναι προέκταση τῶν κελλιῶν ἀνατολικά, χτισμένο σέ ἀπόκρημνο βράχο. Ἀξιόλογο εἶναι τό τέμπλο του πού φτάνει μέχρι τήν ὀροφή ἔχοντας δύο σειρές μικρές εἰκόνες τοῦ δωδεκάορτου πάνω ἀπό τίς δεσποτικές. Παρόλο πού στίς εἰκόνες δέν ὑπάρχουν ἐνδείξεις μέ ἀφιερώσεις ἢ ὀνόματα ἀγιογράφων καί χρονολογίες, εὐκόλα διαπιστώνει κανεῖς ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι τῶν «ἐκ τῆς κόμης τῶν Χιονιάδων» ἀγιογράφων πού δούλευαν τότε μέ μεγάλη φήμη καί ἔντονη δραστηριότητα. Συγκρίνοντάς τεσ μέ ἄλλα ἔργα τῶν ἰδίων ἀγιογράφων συμπεραίνουμε, μέ κάποια ἐπιφύλαξη φυσικά, ὅτι χρονολογοῦνται ἀπό τά μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα.

Στό δεξιό μέρος τοῦ ἱεροῦ ἐσωτερικά, κάτω ἀπό τό δάπεδο, «σῶζεται μέχρι σήμερον θαλάττη κρύπτη βάθους δύο περίπου μέτρων, συγκοινωνοῦσα διά καταπακτῆς καί ἔχουσα χωρητικότητα 50 ἀνθρώπων ἰσταμένων. Ἡ κρύπτη αὐτή ἐχρησίμευε διά τήν ἀπόκρυψιν πολυτίμων ἱερῶν κειμηλίων, ὡς καί διά τήν καταφυγήν τοῦ προσωπικοῦ τῆς Μονῆς εἰς στιγμᾶς κινδύνων ἐξ αἰτίας ἐπιδρομῶν ἀτάκτων Τουρκαλβανικῶν στοιχείων»¹⁰. Καί στόν ἡμιτελή ναό τῶν Ταξιαρχῶν ἐπίσης σῶζεται μεγάλη στέρνα, στό δυτικό μέρος. Ἐκεῖ προφανῶς θά συγκέντρωναν τά νερά τῶν βροχῶν ἀπό τίς στέγες, ἀφοῦ τότε δέν ὑπῆρχε ἄλλο νερό. Σήμερα ἀπό κοντινή πηγὴ ἔρχεται στό μοναστήρι ἄφθονο νερό.

Ἡ προσωρυμία «Γκούρα» ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι τό μοναστήρι εἶναι χτισμένο σέ μεγάλο βράχο πού στήν

9. Ὁπ.π., σελ. 174.

10. Ὁπ.π., σελ. 175, σημ. 19.

άλβανική διάλεκτο λέγεται γκούρ (=πέτρα). Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει και ὁ ἱστορικός τοῦ μοναστηριοῦ: «Ἐκ τῆς ἐρεύνης τὴν ὁποῖαν διενεργήσαμεν ἐν προκειμένῳ, ἤχθημεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μονὴ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν «Γκούρα» ἐκ τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὠκοδομήθη. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς συνηγορεῖ καὶ ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως «Γκούρα». Ἡ Μονὴ ὠκοδομήθη εἰς τὴν θέσιν ὅπου εὐρίσκεται σήμερον, ἐπὶ τινος πελωρίας καὶ αὐτοφυοῦς πέτρας, ἡ ὁποία ὀρθώνεται ὡς μεγαλοπρεπῆς καὶ πανύψηλος γιγαντώδης βράχος, ἐνθουμίζων τοὺς θεαματικούς βράχους τῶν μετεώρων»¹¹

Τὸ μοναστήρι τῆς Γκούρας κατὰ τὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς του ἀνέπτυξε πλούσιο κοινωνικὸ ἔργο μὲ ὀργανωμένη φιλανθρωπία, ὀρφανοτροφεῖο καὶ παρθεναγωγεῖο, ἀναλάμβανε τὴ μισθοδοσία τῶν δασκάλων καὶ ὑποστήριζε ποικιλότροπα τὴν ἴδρυση καὶ συντήρηση πολλῶν σχολείων. Ἐγινε ἐπίσης πνευματικὸς φάρος στά ζοφερά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας καὶ καλλιέργησε τὴ λαϊκὴ εἰσέβεια ἀναχαιτίζοντας παράλληλα τὸ φοβερὸ ρεῦμα τοῦ ἐκμουσουλμανισμοῦ. Ὑπῆρξε τὸ μοναστήρι τῆς Γκούρας ἐπαναστατικὸ κέντρο καὶ ὀρμητήριο καὶ περιέθαλψε τοὺς καταδιωγμένους καὶ ἀνήμπορους. Βοήθησε τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἡπειρωτῶν, γεγονὸς πού στοίχισε στοὺς μοναχοὺς διωγμοὺς καὶ μαρτύρια.

Ἀπὸ τὸ μοναστήρι βλέπει κανεὶς ὅλη τὴ γύρω περιοχὴ. Δυτικὰ ὁ ὄγκος τῆς Νεμέρτσικας χωρὶς κάτι τὸ ἐντυπωσιακόν. Πολύ κοντὰ τὸ Μολυβδοσκεπάστο καὶ ἀμέσως τὰ σύνορα μὲ τὴ Βόρειο Ἡπειρο. Κάτω στὸν κάμπο ἡ συμβολὴ τῶν δύο ποταμῶν Ἀώου (μαζὶ μὲ τὸ Βοῖδομάτη) καὶ Σαρανταπόρου πού συνεχίζουν τὸ ταξίδι τους γιὰ νὰ καταλήξουν στό Ἀδριατικὸ πέλαγος. Ἐκεῖ κοντὰ φαίνεται καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Μολυβδοσκεπάτης. Στὸ βάθος

11. Ὁπ.π., σελ. 25-26.

τό Λεσκοβίκι καί δεξιότερα στό έλληνικό έδαφος διακρίνεται ό Πύργος. 'Ανατολικά ή περιοχή τής 'Αετόπετρας, τό Μάζι, ή Κόνιτσα καί οί πέτρινοι όγκοι τής Τύμφης.

Σήμερα τό μοναστήρι τής Γκούρας δέν έχει μοναχούς.

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΜΟΛΥΒΔΟΣΚΕΠΑΣΤΟ

Μετά τό Ἀηδονοχώρι, συνεχίζοντας τή γνωστή διαδρομή πρός τό Μολυβδοσκεπάστο, περνάει κανείς ἀπό τήν τοποθεσία Μεσογέφυρα, ὅπου ὑπῆρχε τό ὁμώνυμο γεφύρι. «Ὁ Ζῶτος-Μολοσσός νιώθει τήν ἀνάγκη νά ἐπεξηγήσει τήν πράγματι περίεργη σέ πρῶτο ἄκουσμα ὀνομασία του. Εἶναι τό ἥμισυ μέχρι τῶν πηγῶν (ἀπό ἐκβολές), διό τό μέσον κατέχουσα ἐκλήθη μεσογέφυρα»¹. Ὑπάρχει καί ἡ ἐκδοχή ὅτι τό γεφύρι ὀνομάστηκε ἔτσι ἐπειδή βρίσκεται ἀνάμεσα σέ ἄλλα γεφύρια τῆς περιοχῆς. Ὁ μελετητής τῶν ἠπειρωτικῶν γεφυριῶν Σπύρος Μαντάς μᾶς δίνει τίς ἀκόλουθες πληροφορίες γιά τό γεφύρι. Ἡ Μεσογέφυρα, ὅπως θυμοῦνται οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν χωριῶν, εἶχε ἓνα μεγάλο τόξο στό κέντρο ἀπ' ὅπου μπορούσε νά περνάει ἄνστα ὁ κύριος ὄγκος τοῦ ποταμοῦ, καί δύο μικρότερα, βοηθητικά αὐτά, στά ἄκρα της. Ἐκεῖνο ὅμως πού τήν διαφοροποιοῦσε ἀπό τά ἄλλα γεφύρια τῆς περιοχῆς, ἦταν ὁ ἐπίπεδος διάδρομος διάβασῆς της. Τό γεφύρι κατά περιόδους ὑπέστη ἐπιδιορθώσεις καί ἀνακατασκευές, γιατί ἄλλοτε ἔγινε στόχος τῶν Τούρκων καί ἄλλοτε καταστρέφονταν μερικῶς ἀπό τίς πλημμύρες τοῦ ποταμοῦ. Τό 1940, κατά τήν εἰσβολή τῶν Ἰταλῶν, τό γεφύρι καταστράφηκε ἀπό τόν ἐλληνικό στρατό πού τήν ξανάστησε πρόχειρα, γιά νά ἐξαφανιστεῖ ὀριστικά πιά τό 1944 ἀπό τούς Γερμανούς πού ἀποχωροῦσαν².

1. Σπύρου Μαντά, ὅπ.π., σελ. 38.

2. Ὅπ.π., σελ. 39.

Τό Μολυβδοσκεπάστο είναι χτισμένο σέ μιά ὄμορφη πλαγιά τῆς Νεμέρτσικας. Ἡ ἀμφιθεατρική του θέση τοῦ προσφέρει ἀνοιχτό ὀρίζοντα μέ φόντο τίς καταπράσινες πλαγιές καί τή συμβολή τῶν ποταμῶν Ἄώου καί Σαραντάπορου. Τό χωριό βρίσκεται πάνω στήν ἑλληνοαλβανική μεθόριο. Τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἦταν Διπαλίτσα, πού σημαίνει δύο πόλεις. Ἡ Διπαλίτσα μέ τή Μεσαριά ἀποτελοῦσαν μιά πόλη, πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία ἤκμασε τόν 16ο αἰῶνα, ἴσως καί πιο μπροστά. Στή Μεσαριά κατοικοῦσαν οἱ ἄρχοντες καί οἱ τιμαριοῦχοι, ἐνῶ στή Διπαλίτσα οἱ ἔμποροι, πού συνήθως ἀποδημοῦσαν στή Μολδοβλαχία καί τήν Πόλη³.

Τό ὅτι ὑπῆρξε ἡ πόλη Διπαλίτσα βεβαιώνουν τά εἱρεῖπια πάνω ἀπό τό σημερινό χωριό καί οἱ Βυζαντινοί ναοί πού σώζονται μέχρι σήμερα. Ἡ Διπαλίτσα καταστράφηκε λίγο πρό τοῦ 1657 ἀπό τοὺς ἄγριους Τουρκαλβανούς Καραμουράτες καί ἐπί πολλές δεκαετίες ἔμεινε νεκρή. Μετά ἀπό ἕνα περίπου αἰῶνα ἤρθαν μερικές οἰκογένειες ἀπό τά Φραστανά καί Ἄνω Ραβένια καί ἔχτισαν λίγο πιο κάτω ἀπό τήν ἐρημωθεῖσα πόλη ἕνα μικρό χωριό τό ὁποῖο ὀνόμασαν Διπαλίτσα. Αὐτοί εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν κατοίκων τοῦ Μολυβδοσκεπάστου⁴. Τό νέο ὄνομα δόθηκε στό χωριό τό 1928 ἀπό τήν ὁμώνυμη ἱερά μονή, τῆς ὁποίας ἡ στέγη τά παλιά χρόνια ἦταν σκεπασμένη μέ μολύβι.

***

3. Ἀχιλλέα Κολιοῦ, *Τό Μολυβδοσκεπάστο Κόνιτσας*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 13/1987, σελ. 34-35.

4. Σταύρου Ματθ. Γκατσόπουλου, *Ἡ Ἐμποροπανήγυρις «Πωγωνιανή» καί ἡ πάλαι ποτέ ἀκμάσασα πόλις Διπαλίτσα*, στό περ. *Ἡπειρωτική Ἑστία*, 1960, σελ. 222.

α. Τό μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Μολυβδοσκεπάστου

Λίγες ἑκατοντάδες μέτρα μετά τή Μεσογέφυρα βρίσκεται τό γνωστό μοναστήρι τῆς Παναγίας. Μέ τήν πρώτη ματιά διαπιστώνει ὁ προσκυνητής ὅτι τό μοναστήρι εἶναι φορτωμένο ἀπό ἱστορία καί παράδοση. Διατηρεῖ τό παλιό χρῶμα τῶν μοναστηριῶν. Μέ τίς πρόσφατες μάλιστα ἐργασίες σχεδόν ὀλοκληρώθηκε ἡ ἀναπαλαίωσή του. Τό μοναστήρι εἶναι χτισμένο σέ πεδινό καί ὀμαλό μέρος «ἐπί καταφύτου καί ὑπό ἀφθόνων, καταψύχρων καί διαυγῶν ὑδάτων περιρρεομένης τοποθεσίας», πολύ κοντά στή συμβολή τῶν ποταμῶν Ἄώου καί Σαραντάπορου καί σέ ἀπόσταση 100 μέτρων ἀπό τά ἑλληνοαλβανικά σύνορα⁵.

Στή μοναδική εἴσοδο τοῦ μοναστηριοῦ εἶναι τό καμπαναριό, νεώτερο κτίσμα. Τά κελιά βρίσκονται στήν ἄκρη τῆς νότιας πλευρᾶς καί στό μήκος τῆς δυτικῆς σέ σχῆμα Γ. Συνέχεια αὐτῶν εἶναι οἱ τοῖχοι πού περικλείουν τό χῶρο τοῦ μοναστηριοῦ, λιθόκτιστοι μέ πάχος 1,20 μ. καί ὕψος περίπου 3 μέτρα. Στήν ἐξωτερική πόρτα ὑπάρχει σιδερένια ἐπένδυση μέ «πλήθος ὀπῶν, ἄλλων μὲν διαμερῶν, ἄλλων δέ ὄχι, προξενηθεισῶν ἐκ βλημάτων ὀπλων»⁶. Προέρχονται ἀπό ἐπιθέσεις Τουρκαλβανῶν πού ἤθελαν νά λεηλατήσουν τό μοναστήρι.

Τά κελιά εἶναι ἀνακαινισμένα. Στόν ἐσωτερικό χῶρο τοῦ μοναστηριοῦ ὑπάρχουν λουλούδια, βρύση, ἓνα ἄλλο μικρό καμπαναριό καί στό μέσον τό Καθολικό, ὁ κεντρικός ναός, πού εἶναι βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μονόκλιτος μέ τροῦλο καί χωρίζεται στό ἱερό, τόν κυρίως ναό καί τόν εὐρύχωρο νάρθηκα.

5. Σταύρου Ματθ. Γκατσόπουλου, *Ἱερά Βασιλική καί Σταυροπηγιακή Μονή Μολυβδοσκεπάστου*, Ἀθήνα 1972 (β' ἔκδοση), σελ. 5.

6. Ὁπ.π.

Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι τὸ μοναστήρι πρωτοχτίστηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο τὸν Πωγωνάτο (7ος αἰώνας). Οἱ μελετητές ὁμως ἀπορρίπτουν αὐτὴ τὴν παράδοση καὶ ἐντοπίζουν τὴν ἴδρυσή του στὶς ἀρχές τοῦ 14ου αἰώνα. Ἀργότερα, δύο αἰῶνες μετὰ καὶ ἀκριβέστερα τὸ 1537, οἱ Μπωγωνιανῖτες ἐξωράϊσαν τὸν ἱερό ναό⁷.

Τὸ μοναστήρι εἶναι γνωστὸ σέ ὅλη σχεδὸν τὴν Ἡπειρο ἀπὸ τὴν θαυματουργή εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Πωγωνιανίτισσας, ὅπως ἐπονομάζεται. Κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας ὑπῆρχε στὸ μοναστήρι σχολή στήν ὁποία ἀντέγραφαν χειρόγραφα. Ἐκεῖ ἐπίσης γινόταν ἡ ἐμποροπανήγυρη. Διατηροῦσε ἀκόμα μετόχια στή Ρωσία καὶ Βλαχία. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα ἦταν καὶ ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς Πωγωνιανῆς.

***

β. Οἱ ἐκκλησίες Μολυβδοσκεπίστου⁸

Ἄξιες ἰδιαίτερης προσοχῆς εἶναι οἱ ἐκκλησίες τοῦ χωριοῦ. Μερικὲς εἶναι ἐρειπωμένες, ἐνῶ ἄλλες διατηροῦνται σέ καλὴ κατάσταση. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτὰ μνημεῖα μαρτυροῦν ὅτι ἡ καλιὰ Διπαλίτσα εἶχε φτάσει σέ μεγάλη ἀκμή. Σημειώνουμε στή συνέχεια μερικὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὶς σημαντικότερες.

1. Ἅγιος Δημήτριος. Ἐρείπια μονόκλιτης βασιλικῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἀνατολική πλευρά χτίστηκε στήν κορυφή ἑνὸς βράχου. Ἡ ὀροφή τῆς ἐκκλησίας ἦταν ἀψιδωτή. Σήμερα βλέπει κανεῖς τὴν ἡμικυκλική κόγχη τοῦ ἱεροῦ

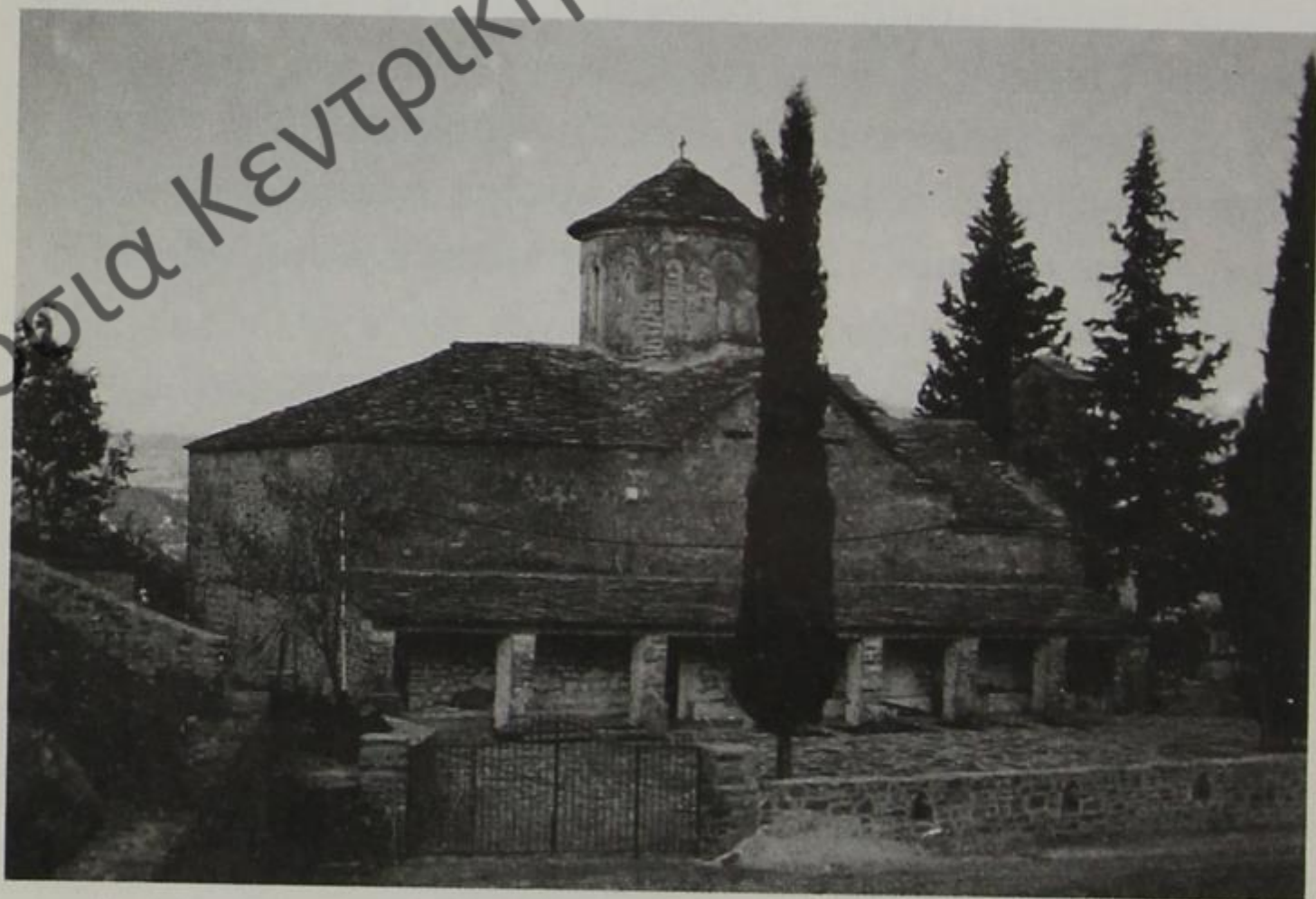
7. Πρεσβ. Διονυσίου Τάτση, *Μοναστήρια τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας*, Θεσ/νίκη 1987, σελ. 14-15.

8. Τὶς πληροφορίες γιὰ τὶς ἐκκλησίες τὶς ἀντλήσα ἀπὸ σχετικὴ μελέτη (1953) τοῦ Ντόναλντ Νίκολ, τῆς ὁποίας ἑλληνικὴ μετάφραση ἔθεσε στή διάθεσή μου ἡ Ἐφορία Ἀρχαιοτήτων.

καί τή βόρεια πλευρά του. Χρονολογεῖται ἀπό τόν 11ο ἴσως αἰώνα.

2. Ἅγιοι Ἀπόστολοι. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καί χρησιμεύει ὡς κεντρικός ναός. Ἔχει σταυροειδή στέγη μέ τροῦλο, μέ πεντάπλευρη κόγχη, νάρθηκα καί στή νότια πλευρά καλυμμένο προπύλαιο (χαγιατί). Οἱ τοιχογραφίες διατηροῦνται σέ καλή κατάσταση καί καλύπτουν τό ἐσωτερικό τῆς ἐκκλησίας. Σύμφωνα μέ τήν ὑπερθυρη ἐπιγραφή ὁ ναός χτίστηκε ἀπό τόν Πάνο τοῦ Ἀρσένη τό 1537 «ἀρχιερατεύοντος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Παγω-
νιανῆς» Παχωμίου. Ἡ ἀνανέωση καί διακόσμηση τοῦ ναοῦ ἀποδίδεται στό δεύτερο εὐεργέτη Πάνο Παπαδημη-
τρίου καί πραγματοποιήθηκε τό 1645 ἐπί ἀρχιεπισκόπου Παρθενίου. Ἡ πρώτη χρονολογία ὑπάρχει καί σέ μιά πλάκα πού εἶναι τοποθετημένη στη βόρεια πλευρά ἐξωτε-
ρικά πρὸς τό μέρος τοῦ νάρθηκα. Ὑπάρχει ὅμως καί ἐκ-
δοχή ὅτι ὁ ναός προῦπήρχε, δηλ. πρὸ τοῦ 16ου αἰώνα,

12. Μολυβδοσκεπάστο: Ὁ κεντρικός ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (1537)

καί χρονολογοῦνταν ἀπό τόν 14ο αἰώνα, ὅπως καί τό μοναστήρι.

Ἡ παρουσία ἐπισκοπικοῦ θρόνου στήν κόγχη τοῦ ἱεροῦ ἐνισχύει τήν πληροφορία ὅτι ὁ ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων χρησιμοποιοῦνταν ὡς καθεδρικός τῆς ἐπισκοπῆς Πωγωνιανῆς.

3. Κοίμηση τῆς Θεοτόκου. Ἁγία Τριάδα. Μεταξύ τοῦ χωριοῦ καί τοῦ μοναστηριοῦ ὑπάρχουν οἱ δύο αὐτές ἐκκλησίες. Ἡ πρώτη εἶναι μικρό κτίριο μέ τρεῖς κόγχες καί χρονολογεῖται ἀπό τό 1560 καί 1604, ἐνῶ ἡ δεύτερη εἶναι πολύ μικρή, χτισμένη στό χεῖλος ἑνός γκρεμοῦ, μέ ἐγκάρσιο θόλο καί χρονολογεῖται πιθανῶς ἀπό τόν 16ο αἰώνα.

4. Ἁγιος Σώζων. Βρίσκεται μέσα στό χωριό. Σώζονται μόνο ἡ τρίπλευρη κόγχη καί ἐρειπωμένοι τοῖχοι. Χρονολογεῖται ἀπό τό 1537.

Ἀπό τίς ἐκκλησίες πού ἀναφέραμε, ἀλλά καί ἀπό ἄλλες πού ἔχουν καταστρφεῖ παντελῶς, συνάγεται τό συμπέρασμα ὅτι τό Μολυβδοσκεπάστο ἀπό τόν 16ο ἔπαιξε σημαντικότερο ρόλο στή θρησκευτική ζωή τῆς περιοχῆς.

ΕΞΟΧΗ

Τό χωριό Ἐξοχή (παλ. Ζέλιστα) βρίσκεται σέ ἀπόσταση 10 χιλ. ἀπό τήν Κόνιτσα. Φτάνεις ἐκεῖ ἀπό τόν ἴδιο δρόμο πού ὀδηγεῖ καί στά χωριά Πυξαριά, Ἁγία Βαρβάρα καί Ἀμάραντο. Τό ὄνομα Ἐξοχή δόθηκε στό χωριό, γιατί τά σπίτια του εἶναι χτισμένα ἀμφιθεατρικά καί ἔχει πολύ πράσινο.

Τό παλιό ὄνομα Ζέλιστα ἔχει δύο πιθανές ἐξηγήσεις. Ἡ πρώτη λέει ὅτι τό χωριό πῆρε τό ὄνομα τοῦ πρώτου οἰκιστῆ του πού λεγόταν Ζέλιος. Ἡ δεύτερη λέει ὅτι τό ὄνομα ὀφείλεται στά πολλά καί νόστιμα λαχανικά τοῦ χωριοῦ, τά ὁποῖα στή σλαβική γλώσσα λέγονται ζέλεν. Τό ὄνομα προφανῶς ἐννοοῦσε καί κάθε πρασινάδα πού φύεται στό χωριό. Ζέλιστα λοιπόν σημαίνει πρασινάδα, χλόη κ.λπ.

Τό χωριό στά πολύ παλιά χρόνια ἦταν χτισμένο στήν περιοχή τῶν Καβασίλων, κοντά στήν Παναγία. Ἀργότερα, ἄγνωστο γιά ποιούς λόγους, μεταφέρθηκε στήν τοποθεσία Βρύση, κάτω ἀπό τό σημερινό χωριό, ἐκεῖ πού βρίσκονται οἱ κῆποι. Κι ἀπό ἐδῶ πάλι μετακινήθηκε στή σημερινή θέση, γιατί εἶχε πολλά κουνούπια ἢ περιοχή καί δέν μπορούσαν νά τά ἀντιμετωπίσουν.

Ἡ Ἐξοχή ἔχει θέα. Φαίνεται ἡ κοιλάδα τοῦ Σαραντάπορου καί τό ψηλό βουνό Κοῦκος. Οἱ κυριότερες ἀσχολίες τῶν κατοίκων ἦταν καί εἶναι ἀκόμα ἡ κτηνοτροφία καί ἡ καλλιέργεια λαχανικῶν, ἡ ὁποία παλιότερα ἦταν ἀναπτυγμένη. Ὁ κάμπος εἰκοῦσε τήν καλλιέργεια τῶν

λαχανικῶν, ἰδίως λάχανα καὶ πράσα, τὰ ὅποια πουλοῦσαν
 στὸ παζάρι τῆς Κόνιτσας. Παράλληλα καλλιεργοῦσαν σι-
 τάρη, καλαμπόκι, τριφύλλι κ.ἄ. με πρωτόγονες μεθόδους.

Πολλοὶ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ταξίδευαν στὴ Ρουμανία,
 ὅπου ἀσκοῦσαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀρτοποιοῦ¹.

1. Τίς πληροφορίες γιὰ τὴν Ἴεζοχὴ τίς ὄφελοι στὴν Ἑλένη
 Καραγιάννη-Μήτσιου.

ΤΡΑΠΕΖΑ

Πολύ κοντά στην Έξοχή βρίσκεται τό μικρό χωριό Τράπεζα (παλ. Βράνιστα). Πάντα τοῦτο τό χωριό ἦταν μικρό. Ἀποτελεῖ συνοικισμό τῆς Ἐξοχῆς. Ἡ τοποθεσία του εἶναι ἕνα θαυμάσιο πλάτωμα μέ δασικές ἐκτάσεις. Ἐπί τουρκοκρατίας τό χωριό ἦταν τσιφλίκι μπέη. Οἱ ἐννιά οἰκογένειές του ἐργάζονταν στόν μπέη καί πληρώνονταν. Τό 1927 μέ 1928 τό ἐξαγόρασαν καί ἀπό τότε τό κατέχουν. Γενικά εἶναι νέο χωριό.

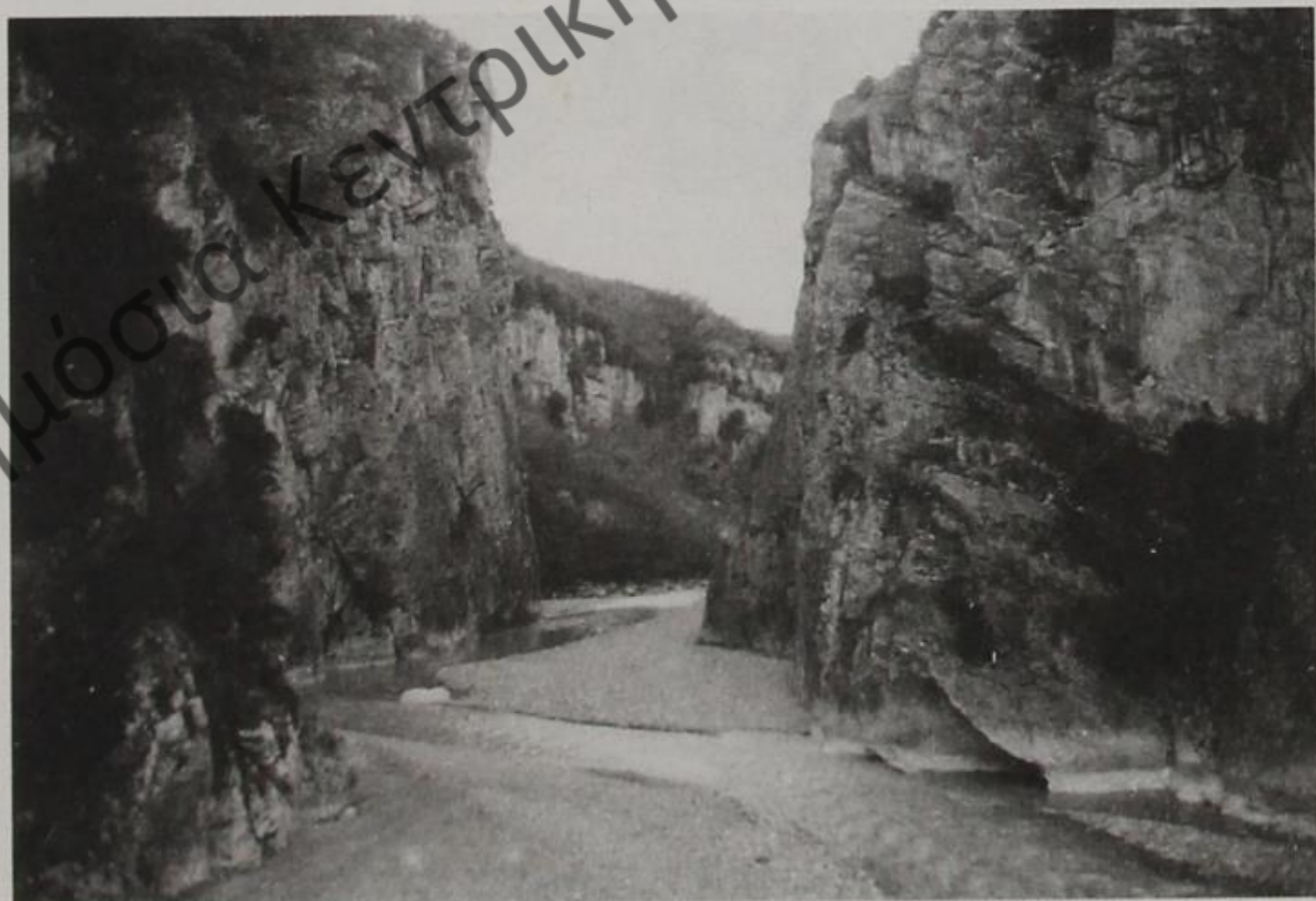

ΠΥΞΑΡΙΑ

Μετά τήν «κρεμαστή» γέφυρα πηγαίνοντας γιά τόν Ἀμάραντο, σέ ἀπόσταση 2 χιλ. περίπου, βρίσκεται τό μικρό χωριό Πυξαριά (παλ. Μπιλθούκι). Μπροστά του ὀρθώνεται τό βουνό Μαρία. Στο κάτω μέρος τοῦ χωριοῦ κυλάει ἤσυχα τά νερά του ὁ Σαραντάπορος. Ἡ Πυξαριά προπολεμικά ἦταν γνωστή ἀπό τίς ἰαματικές πηγές της, οἱ ὁποῖες εἶναι ἴδιες μέ ἐκεῖνες τῶν Καβασιλῶν. Τή μεγάλη ἀκμή τῶν λουτρῶν τῆς Πυξαριάς μαρτυροῦν τά ἐρείπια τῶν οἰκοδομῶν πού βλέπει κανεῖς σήμερα.

Ἡ Πυξαριά εἶναι πνιγμένη στό πράσινο. Ἡ περιοχή

13. Στενά Σαρανταπόρου στήν περιοχή τῆς Κρεμαστῆς γέφυρας.

της είναι θαυμάσιο καταφύγιο πολλῶν θηραμάτων, γι' αὐτό τό χειμῶνα τήν ἐπισκέπτονται πολλοί κυνηγοί. Είναι προσηλιακό χωριό, μέ πλούσια βοσκοτόπια καί εὐφορη γῆ, ἡ ὁποία ὁμως παραμένει ἀκαλλιέργητη. Οἱ κάτοικοι παλιά ἀσχολοῦνταν μέ τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία. Σήμερα οἱ μόνιμοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ εἶναι ἐλάχιστοι¹.

1. Τίς πληροφορίες γιά τήν Πυξαριά τίς ὀφείλω στόν ἱερο-
διδάσκαλο Φώτιο Τσάμη.

ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ

Τό προτελευταῖο χωριό τῆς διαδρομῆς εἶναι ἡ Ἁγία Βαρβάρα (παλ. Πλάβαλη). Σύμφωνα μέ τήν παράδοση πού κατέγραψε ὁ Ἄναστ. Εὐθυμίου, πρό τοῦ 1800 εἶχε περί τά 100 σπίτια καί ἦταν χτισμένη στίς τοποθεσίες Τσέροβο καί Κατάκωλο. Πρώτη γραπτή μαρτυρία σχετικά μέ τήν παλιά Πλάβαλη εἶναι μιά ἐπιγραφή στή Μπαγία Ζαγορίου, ἡ ὁποία μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τό 1779 Πλαβαλίτες μαστόροι ἔχτισαν τό ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ χωριοῦ.

Ἡ Ἁγία Βαρβάρα ἐπί τουρκοκρατίας ἦταν ἐλεύθερο κεφαλοχώρι. Τό 1801 ὅμως τό κατέστρεψαν οἱ Τουρκαλβανοί καί στή συνέχεια ἐγινε τσιφλίκι. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ταξίδευσαν σέ ἄλλα μέρη. Μερικοί ἔφταναν μέχρι τή Ρουμανία καί τήν Ἀμερική. Μετά τήν ἀπελευθέρωση ἐξαγοράστηκε, ὅπως καί ὅλα τά τσιφλίκια τῆς ἐπαρχίας, ὕστερα ἀπό ἀγῶνες καί ἐνέργειες πού κράτησαν μέχρι τό 1930 περίπου¹.

1. Ἄναστασίου Εὐθυμίου, *Μικρή συμβολή στήν ἱστορία τοῦ χωριοῦ Ἁγία Βαρβάρα τῆς Κόνιτσας*, στήν ἐφημ. *Πρωινός Λόγος τῶν Ἰωαννίνων* τῆς 10ης Ἰουλ. 1985 κ. ἔξ.

ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ

Ἀπό τήν Ἁγία Βαρβάρα βλέπουμε ἀπλωμένο τόν Ἀμάραντο (παλ. Ἴσβορος). Ἐνα χωριό γνωστό ὄχι μόνο στήν Ἡπειρο ἀλλά καί στήν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα ἀπό τὰ ἀτμοῦχα λουτρά του. Ὁ Ἀμάραντος ἔχει θαυμάσιες φυσικές ὁμορφιές, ὑγιεινότητα κλίμα, πλούσια νερά, ἀπέραντο δάσος μέ ἄφθονα θηράματα καί βέβαια τό ἀμμοθεραπευτήριό του¹.

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση τό πρῶτο χωριό ἦταν στήν τοποθεσία Σέστρι, στίς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Μαρία, γνωστό ἀπό τόν πόλεμο τοῦ 1940. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως τό διέλυσαν καί πολλοί κάτοικοί του ἀναγκάστηκαν νά μεταναστεύσουν. Ὅσοι ἔμειναν ἔχτισαν τό νέο τους χωριό στή σημερινή τοποθεσία καί πῆρε τό ὄνομα Ἴσβορος, πού στά σλαβικά θά πεῖ πηγές νερῶν καί ἀτμῶν².

Τό νέο ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὀφείλεται ἀπό τό μυροβόλο λουλούδι ἀμάραντος, τό ὁποῖο φυτρώνει ἄφθονο στό βουνό.

Προπολεμικά ὁ Ἀμάραντος εἶχε περίπου 1000 μόνιμους κατοίκους. Πολλοί ταξίδευαν στή Ρουμανία, τήν Κωνσταντινούπολη, στή Ρωσία καί τήν Ἀμερική. Οἱ Ἀμαραντιῶτες διακρίθηκαν ὡς χτίστες, ζαχαροπλάστες καί ἄρτοποιοί.

1. Παν. Ζακόπουλου, *Λουτρά Ἀμαράντου*, στό περ. Κόνιτσα, τ. 31-32/1962, ἐσώφυλλο.

2. Λάμπρου Μάλαμα, *Θωρώντας βουνά καί πέλαγα*, Ἀθήνα 1988, τόμ. Α', σελ. 142.

Οί ατμοθέρμες Ἀμαράντου

Βορειοανατολικά τοῦ χωριοῦ σέ ἀπόσταση 4 χιλ., σέ ἓνα μικρό βραχόβουνο ὕψους 1260 μ., στή θέση Μπάμπα, βρίσκονται οἱ γνωστές ατμοθέρμες. Σύμφωνα μέ τήν παράδοση οἱ μοναδικές αὐτές πηγές ἦταν γνωστές ἀπό τούς προηγούμενους αἰῶνες. Τίς ἀνακάλυψε κάποιος τσοπάνης, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε ὅτι σέ ἀρκετά σημεία τῆς βραχώδους πλαγιᾶς δέν διατηροῦνταν τό χιόνι. Ἡ περιέργειά του τόν ὀδήγησε σέ μία προσεκτικότερη παρατήρηση καί διαπίστωσε ὅτι ἀπό διάφορες σχισμές τοῦ βράχου ἔβγαιναν ἀτμοί.

Οἱ θερμοί ἀτμοί βγαίνουν ἀπό ρωγμές καί ρήγματα πού ἀναπτύσσονται σέ 74 μέτρα καί εἶναι 15. Ἡ θερμοκρασία τῶν θερμῶν πηγῶν εἶναι ἐπί τόπου 37°C μέ θερμοκρασία περιβάλλοντος 15°C. Γύρω ἀπό τά στόμια παρατηρεῖται ἔντονη βλάστηση μικροχλωρίδας³.

Σύμφωνα μέ τούς ἐπιστήμονες οἱ ατμοθέρμες ὀφείλονται σέ διαδοχικές ρωγμές πού ὑπάρχουν στό βάθος τοῦ ἀσβεστόλιθου καί οἱ ὁποῖες ἔχουν διέξοδο σέ κάποιο χαμηλότερο σημείο. Μέσα στό σύστημα τοῦτο τῶν ρωγμῶν ὁ ἀέρας πού ὑπάρχει θερμαίνεται ἀπό τή γηγενή θερμότητα καί ἀνεβαίνει πρὸς τά πάνω μαζί μέ τούς ὕδρατμούς πού σχηματίζονται ἀπό τά νερά πού κυκλοφοροῦν⁴.

Οἱ ατμοθέρμες τοῦ Ἀμαράντου ἐπίσημα ἔχουν ἀναγνωρισθεῖ τό 1929. Τότε μέ ἐντολή τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ὁ χημικός Περτέσης ἔκανε τήν ἀναγνώριση. Ἀργότερα ἔγιναν ἔρευνες καί μελέτες ἀπό εἰδικούς

3. Κ.Ν. Γκαραγκούνη, Ἀξιοποιήσις τῶν ατμοθερμῶν Ἀμαράντου Κονίτσης Ν. Ἰωαννίνων, στό περ. Ἡπειρωτική Ἐστία, τόμ. 1980, σελ. 478.

4. Αἱ ατμοθέρμαι Ἀμαράντου, στήν ἐφημ. Ἀῶος τῆς 30ης Μαΐου 1954.

13α. Ἀμάραντος: Στόμιο στίς ἀτμοθέρμες

γιατρούς καί διαπιστώθηκε ὅτι τὰ ἀτμοῦχα λουτρά τοῦ Ἀμαράντου ἔχουν θεραπευτικές ιδιότητες. Εἰδικότερα ἐνδείκνυνται γιά παθήσεις πνευμόνων, νεφρῶν, ἥπατος, χοληδόχου κύστης, ὀστέων, ἀρθρώσεων καί γενικά γιά ἀρθρίτιδες, βρογχίτιδες, ἄσθμα, γυναικολογικές φλεγμονές καί κατά τῆς στειρώσεως. Ἐπίσης ὁ θερμός ἀτμός μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ γιά θεραπευτήριο φυσικοῦ ἀδυνατίσματος ὑψηλῆς στάθμης γιά ὅλο τόν κόσμ⁵.

Ἡ ὅλη περιοχή τῶν ἀτμοθερμῶν ἔχει πυκνό πευκοδάσος καί πηγὴ μέ ἄφθονο νερό. Προσφέρεται γιά μιά σύγχρονη ἀνάπτυξη καί εὐρύτερη ἀξιοποίηση. Σήμερα ὑπάρχουν διάφορες ἐγκαταστάσεις πού καλύπτουν τίς ἀνάγκες τῶν λουομένων, ὄχι ὅμως ὅπως ἀπαιτοῦν οἱ καιροί.

5. Κ.Ν. Γκαραγκούνη, ὄπ.π., σελ. 479-480.

ΝΙΚΑΝΟΡΑΣ

Ένα χωριό πού φέρει τό ὄνομα τοῦ Ὁσίου Νικάνο-
ρα, τόν ὁποῖο ἰδιαίτερα εὐλαβοῦνται οἱ κάτοικοί του. Τό
παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἦταν Κορτίνιστα. Εἶναι χτισμένο
στούς πρόποδες τοῦ Κλέφτη. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι
τό χωριό ἀρχικά ἦταν σέ ἄλλη τοποθεσία, σέ κοντινή
ἀπόσταση ἀπό τό ἐξωκκλήσι τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σω-
τῆρος, πού βρίσκεται στή διακλάδωση πρὸς τόν Ἅγιο
Νικάνορα. Ἐκεῖ ἦταν λίγα σπίτια καί μερικές καλύβες.
Ἀπό θαυματουργική ἐπέμβαση τοῦ Ὁσίου Νικάνορα τό
χωριό ἀπαλλάχτηκε ἀπό μιά λοιμώδη νόσο καί περί τίς
ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα μεταφέρθηκε στή σημερινή θέση.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνταν μέ τή γεωργία καί τήν κτη-
νοτροφία. Οἱ ἄντρες ταξίδευαν σέ διάφορα μέρη καί ἐρ-
γάζονταν κυρίως ὡς οἰκοδόμοι¹.

***

Τό προσκύνημα τοῦ Ὁσίου Νικάνορα

Δεκαπέντε λεπτά χρειάζονται γιά νά φτάσεις μέ τό
αὐτοκίνητο ἀπό τή διακλάδωση στό ἐξωκκλήσι τοῦ Ὁ-
σίου Νικάνορα. Εἶναι χτισμένο σέ μιά ἐντυπωσιακή κορυ-
φή, ἡ ὁποία διαφέρει ἀπό ὅλες τίς ἄλλες. Μοιάζει μέ
μετέωρο πού θαρρεῖς πῶς σμίγει μέ τά σύννεφα. Ἐπί ἑκα-

1. Τίς πληροφορίες γιά τό χωριό τίς ὀφείλω στό Δημήτρη
Μπακόλα.

τόν ἑξήντα χρόνια τώρα παρηγορεῖ τούς ἀνθρώπους. Κι ὅσοι δέν πάτησαν τό πόδι τους ἐκεῖ, καθώς περνοῦν ἀπό τόν κεντρικό δρόμο σταυροκοπιοῦνται καί λαχταροῦν πό-τε νά ἀξιοθοῦν νά προσκυνήσουν τόν "Ἄγιο. "Ὀλη ἡ πε-ριοχή εἶναι κατάφυτη.

Ἐπί τήν πλατεία γιά νά φτάσεις στόν "Ἄγιο ἀνεβαί-νεις ἑξήντα σκαλοπάτια πού τά περισσότερα εἶναι κολλη-μένα στή βορεινή πλευρά τοῦ πέτρινου ὄγκου. Στήν πάνω πλατειούλα ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία, τό καμπαναριό, ἕνα προσκυνητάρι καί τά νεόδμητα κελιά, πού εἶναι σχεδόν κρεμασμένα στό βράχο. Ἐδῶ τό τραγούδι τοῦ ἀνέμου εἶ-ναι ἀδιάκοπο. Τό βράδυ συχνά ἀκούγονται τά κουδούνια τῶν διαφόρων κοπαδιῶν πού βοσκοῦν στά γύρω ὑψώματα. Ἐπί τούτη τήν ἱερή βίγλα τοῦ Ὁσίου ἀγναντεύεις κάτω τό χωριουδάκι Τράπεζα, ἀριστερά τήν Ἐξοχή, στό βάθος τόν Ἀμάραντο καί τόν Πύργο καί φυσικά τό δρόμο πού φιδοσέρνεται καί ἐνώνει τήν Ἡπειρο μέ τή Μακεδονία. Τά βαριά αὐτοκίνητα, όταν περνοῦν, γίνονται αἰσθητά κα-θώς τό ἀγκομαχητό τους τίς βραδινές ὥρες φτάνει μέχρι τά κελιά. Τή νύχτα τά φῶτα τῶν τροχοφόρων πέφτουν στά παράθυρα καί φωτίζουν τό ἱερό προσκύνημα. Ἡ ἡσυ-χία ὅμως δέν διαταράσσεται. Ζεῖς τή μακαριότητα τῆς ἡσυχίας καί βυθίζεσαι στήν περισυλλογή παρακολουθών-τας τούς χτύπους τῆς καρδιάς σου. Ἱερές μυστικές στιγ-μές!

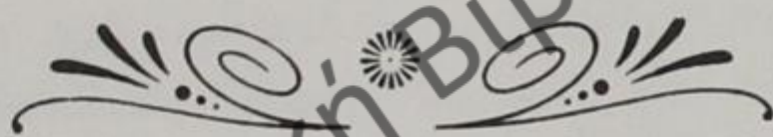
Ἐπί τόν ναός χρονολογεῖται ἀπό τό 1816. Εἶναι πολύ μι-κρός. Ὁ βράχος δέν ἐπέτρεπε νά γίνει μεγαλύτερος. Πρό-κειται γιά ἕνα ναῖσκο, θολωτό κατά μήκος καί μέ τροῦλο στό μέσον. Πάνω ἀπό τή μικρή εἴσοδο, ἐσωτερικά, ὑπάρ-χει μιᾶ ἐνδιαφέρουσα ἐπιγραφή ἀπό τήν ὁποία πληροφο-ροῦμαστε ὅτι οἱ τοιχογραφίες ἔγιναν τό 1826².

2. Πρεσβ. Διονυσίου Τάτση, *Τό προσκύνημα τοῦ Ὁσίου Νικάνορος στήν ἐπαρχία Κονίτσης*, 1990 (β' ἔκδοση), σελ. 25-26.

Καταφύγιο

Στήν ακριτική ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας ὑπάρχουν σπαρμένα ἐδῶ καί ἐκεῖ πολλά μοναστήρια καί ἐξωκκλήσια, πού συγκινοῦν τόν φιλέρημο προσκυνητή. Ἀποτελοῦν ἓνα ξεχωριστό στολίδι στό βραχώδη τόπο μας. Σ' αὐτά καταφεύγουν οἱ χριστιανοί γιά νά στηρίξουν τήν πίστη τους καί νά προφυλάξουν τήν ψυχούλα τους ἀπό τούς λογιῶν λογιῶν ἀνέμους ὁπού φυσᾶνε σήμερα.

Ἡ εὐλαβῆς παράδοση

Ἡ σχετική μέ τό χτίσιμο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ὁσίου Νικάνορα παράδοση ἀναφέρει τά ἑξῆς: Ἐκεῖνα τά χρόνια, γύρω στά 1815, εἶχε πέσει χολέρα στό χωριό Κορτινιστα. Ἡ δυστυχία καί τό θανατικό ἦταν ἀπερίγραπτα. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ σκορπίστηκαν σέ μακρινά μέρη γιά νά σωθοῦν. Πανικός εἶχε καταλάβει ὅλους τούς Κορτινιτσιῶτες καί δέν τούς πλησίαζε κανείς. Ἐνας βουκόλος (γελαδάρης) μέ τήν ἀγέλη του περνοῦσε τίς μέρες στήν περιοχή πού εἶναι σήμερα ὁ ναός. Μέ τό χωριό δέν εἶχε συχνή ἐπικοινωνία. Μιά βραδιά τοῦ παρουσιάστηκε στόν ὕπνο του ὁ Ἅγιος Νικάνορας καί τοῦ εἶπε ὅτι τό

χωριό θά σωθεῖ ἀπό τή χολέρα. Τόν πρόσταξε δέ νά πάει
στό χωριό γιά νά τούς καθησυχάσει καί νά τούς πείσει νά
ξαναγυρίσουν στά σπίτια τους. Ὁ βουκόλος ξύπνησε τό
πρωί χωρίς νά δώσει πολλή σημασία στό ὄνειρο. Τό ἄλλο
βράδυ ξαναπαρουσιάστηκε ὁ Ἅγιος στό βουκόλο καί τόν
ἀπειλήσε, γιατί δέν ἔκανε ὅ,τι τοῦ παράγγειλε. Τότε ὁ
βουκόλος πίστεψε καί ἔκανε ὅπως τοῦ ὑπέδειξε ὁ Ἅγιος
Νικάνορας. Οἱ χωρικοί στήν ἀρχή δυσπιστοῦσαν, ἀλλά
ὅταν ἄρχισε νά ὑποχωρεῖ ἡ φοβερή ἀσθένεια μέ τή θαυμα-
τουργική ἐπέμβαση τοῦ Ὁσίου, πίστεψαν καί ἄρχισαν νά
εὐχαριστοῦν τόν Θεό πού διά τοῦ Ἁγίου Νικάνορος σώ-
θηκαν. Ἀπεφάσισαν δέ νά χτίσουν καί ἐκκλησιάκι ἐπ' ὀ-
νόματι τοῦ Ἁγίου στόν τόπο ὅπου παρουσιάστηκε στό
βουκόλο ὁ Ἅγιος.

ΜΟΛΙΣΤΑ (ΓΑΝΑΔΙΟ – ΜΕΣΑΡΙΑ – ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ)

Μέ τήν κοινή ὀνομασία Μόλιστα εἶναι γνωστά τρία χωριά τῆς ἐπαρχίας, τό Γαναδιό, ἡ Μεσαριά καί τό Μοναστήρι. Μποροῦμε νά τά ὀνομάσουμε μαχαλάδες ἑνός χωριοῦ, μιά καί ἡ ἀπόσταση πού τά χωρίζει εἶναι μικρή. Ἡ Μόλιστα εἶναι ἀντικριστά ἀπό τόν Πύργο καί χωρίζεται ἀπό τήν περιοχή του μέ τό Σαραντάπορο. Ἀπλωμένη στίς πλαγιές ἑνός ὠραίου δάσους ὅπου κρυφοζεῖ μιά «ψυχρόφιλη καί ὀμβροχαρῆς χλωρίδα» πού ἀποτελεῖται ἀπό διάφορα χαμόκλαδα, βρυόφυτα, δρυς καί πεῦκα καί ἐκτείνεται ἀπό τό ποτάμι μέχρι τήν κορυφή τοῦ βουνοῦ¹. Ἐδῶ κουρνιαρίζει καί πλανᾶται καί μιά πλούσια πανίδα, ἀπό πουλιά, ἔντομα καί ζῶα, πού μέ τά τερετίσματά τους καί τίς χαριτωμένες τους κινήσεις στίς ἀτομικές τους ἐκδηλώσεις, μᾶς συναρπάζουν καί μᾶς γοητεύουν, χαρίζοντάς μας γνήσιο κι ἀκέραιο τό αἶσθημα τῆς ποικιλίας στά πλάσματα τοῦ Θεοῦ². Τό χωριό εἶναι σέ 800 περίπου μέτρα ὑψόμετρο. Τή βορεινή πλευρά του τήν αὐλακώνει ὁ Σαραντάπορος, στή νότια ὑψώνεται τό δάσος, στήν ἀνατολική ὀρθώνεται ἡ Γύφτισσα, ἐνῶ δυτικά εἶναι τά ἐντυπωσιακά ὑψώματα τοῦ Ἁγίου Νικάνορα.

Ἡ προέλευση καί ἡ σύσταση τοῦ πρώτου χωριοῦ

1. Μενελάου Κούσιου, Ἡ ἱστορία τοῦ χωριοῦ μου, Ἀθήνα 1971, σελ. 12.

2. Ὁπ.π., σελ. 25,

τῆς Μόλιστας εἶναι δύσκολο νά καθοριστεῖ. Σύμφωνα πάντως μέ τήν παράδοση οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἦταν ἐγκατεστημένοι στήν ἀγροτική περιοχή τοῦ Λειβαδιοῦ, σέ ἀραιοκατοικημένες μικρές γειτονιές 6-10 οἰκογενειῶν μέ χωράφια γύρω, στούς πρόποδες τῆς Γύφτισσας. Στή θέση αὐτή πού ὀνομάζεται Σουπόστιανη ὑπάρχουν ἐνδείξεις πού μαρτυροῦν παλιό οἰκισμό. Ἡ παράδοση συνεχίζει ὅτι μιά ἐπιδημία εὐλογιάς ἀποδεκάτισε τό ἀρχικό χωριό, τή Μόλιστα, καί οἱ κάτοικοι ἀναγκάστηκαν νά μετοικήσουν νοτιότερα καί μάλιστα νά χωριστοῦν σέ τρεῖς οἰκισμούς, στό Γαναδιό, στή Μεσαριά καί στό Μοναστήρι³.

Οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς Μόλιστας ἦταν γεωργοί, κτηνοτρόφοι, μαραγκοί καί χτιστές. Ἀρκετοί ταξίδευαν στό Βουκουρέστι καί στό Κάιρο ὅπου δούλευαν ὡς ἄρτοποιοί, μπακάληδες, ταβερνιάρηδες, ζαχαροπλάστες κ.ἄ.⁴

ΓΑΝΑΔΙΟ

Καί τά τρία χωριά τῆς Μόλιστας ἔχουν μιά ιδιαίτερη χάρη. Θά κάνουμε σύντομη ἀναφορά γιά τό καθένα. Τό Γαναδιό ἔχει ἕναν κεντρικό δρόμο πού ὀδηγεῖ στά περισσότερα σπίτια τοῦ χωριοῦ. Ὑπάρχει καί τό τμήμα ἐκεῖνο τοῦ χωριοῦ πού εἶναι χτισμένο ἀμφιθεατρικά, πάνω ἀπό αὐτό τό δρόμο καί τό διασχίζουν περίπλοκοι ἄλλοι δρόμοι, λιθόστρωτοι πάντα, στενοί καί μέ αὐλάκια τήν ἄκρη. Τά σπίτια εἶναι χτισμένα μέ γκρίζα πέτρα, διώροφα καί

3. Εὐαγγέλου Δημητριάδη, *Ἡ Μόλιστα τῆς Ἠπείρου*, Θεσ/νίκη 1974, σελ. 118-119. Πρόκειται γιά ἀνάτυπο ἀπό τόν ΣΤ' τόμο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπετηρίδα τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς, τμήμα Ἀρχιτεκτόνων.

4. Ὁπ.π., σελ. 132.

τριώροφα, μέ μεγάλες αὐλόπορτες, μέ πεζούλια καί μπαλκόνια, μέ δρύινες πόρτες καί παράθυρα κιγκλιδόφρακτα. Ἀπλώνονται στή σειρά τό ἓνα δίπλα ἀπό τό ἄλλο, χωρίς διακοπή (παρά μόνο ὅπου ὑπάρχουν μικρές πλακόστρωτες πλατεῖες) καί σχηματίζουν μιὰ ἰδιότυπη εἰκόνα. Ἀπό τίς αὐλές προβάλλουν καταπράσινα δέντρα καί συμπληρώνουν τήν ὁμορφὴ εἰκόνα πού ἔχει φόντο τό ἀπέναντι δασοσκέπαστο βουνό⁵.

Τό Γαναδιό εἶναι ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ Νικολάου καί τοῦ Σπυρίδωνα Ξεινοῦ, πατέρα καί γιοῦ, οἱ ὁποῖοι πλούτισαν στή Βλαχιά καί διέθεσαν τίς περιουσίες τους γιά νά χτιστοῦν στό Γαναδιό διάφορα δημόσια κτίρια. Εἶναι οἱ μεγάλοι εὐεργέτες τοῦ χωριοῦ, τοὺς ὁποίους πρέπει νά ἐντάξουμε στήν εὐγενική χορεία τῶν Ἡπειρωτῶν εὐεργετῶν. Ὁ Νικόλαος Ξεινός τό 1845 διέθεσε μέ διαθήκη στό Γαναδιό τήν περιουσία του στό Βουκουρέστι, μέ ἐκτελεστή της τό γιό του Σπυρίδωνα. Αὐτός στή συνέχεια τό 1865, ἄφησε ἐπίσης μέ διαθήκη πρόσθετα εἰσοδήματα στό Γαναδιό καί ἔτσι χτίστηκαν τά ἐξῆς σπουδαῖα δημόσια κτίρια: ἡ Σπυριδώνειος Σχολή (1878), τό Παρθεναγωγεῖο, τό Ἄσυλο τῶν Ξένων, ἡ Κρήνη στήν Ἐκκλησία (1864), ἡ κεντρική Ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν (1870), τό Καμπαναριό (1876) καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου⁶. Τό καθένα ἀπό τά εὐαγή αὐτά ἰδρύματα ἔχει τή δική του ἱστορία. Γενικά λειτούργησαν κανονικά μέχρι τό 1920, ὅποτε τό Ἑλληνικό Κράτος δέσμευσε τίς περιουσίες πού εἶχαν οἱ Κοινότητες ἐπί τουρκοκρατίας. Τίς ἀπέδωσε τό 1936, ἀλλά ὁ Β΄ παγκόσμιος πόλεμος ἀφάνισε τίς καταθέσεις ἀτόμων καί κληροδοτημάτων⁷. Ἐτσι ἔπαυσαν νά λειτουργοῦν καί ὁ κίνδυνος νά καταρρεύσουν εἶναι μεγάλος.

5. Χαριλάου Γ. Γκούτου, *Μολιστινά*, Ἀθήνα 1983, σελ. 36.

6. Ὁπ.π., σελ. 49.

7. Ὁπ.π., σελ. 48.

ΜΕΣΑΡΙΑ

Τό χωριό πού βρίσκεται ανάμεσα από τό Γαναδιό καί τό Μοναστήρι εἶναι ἡ Μεσαριά. Ἔχει πολλά νερά, ἀλλά καί πολύν ἴσκιο, ἀφοῦ ἀπό τόν ἥλιο λούζεται λιγότερο ἀπό τά ἄλλα δύο. Στό μεσοχώρι ὑπάρχουν θεόρατα παλιά δέντρα, μεγάκλωνα καί θαλερά, πού βιδώνονται στόν οὐρανό. Πάρα πέρα ὑψώνεται, πανώρια καί ἐπιβλητική ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, μέ τό ψηλό καμπαναριό κοντά στή γέρικη βελανιδιά. Ὁ Μενέλαος Κούσιος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐκεῖ προὔπῆρχε ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἦταν μικρή καί τό 1864 χτίστηκε ἡ σημερινή. Ἡ προσωπική ἐργασία τῶν κατοίκων ἦταν μεγάλη. Δούλεψαν μέ πολύ ζῆλο, ἀλλά καί κόπο, οἱ ἄντρες, οἱ γυναῖκες καί τά παιδιά. Κουβάλησαν σχιστόλιθους, πέτρες, χαλίκια, ἄμμο, ξύλα καί γρεντές γιά νά ολοκληρωθεῖ τό ἔργο. Τεχνίτες ἀπό τό Μέτσοβο φιλοτέχνησαν τό τέμπλο τοῦ ναοῦ⁸.

Ἡ Μόλιστα ἔχει ὀροσερές πηγές. Ἰδιαίτερα ἡ Μεσαριά ἔχει ἀναρίθμητες βρυσούλες. Τά νερά τους εἶναι κρυστάλλινα καί αἰώνια κελαρύζουν στά αὐλάκια. Οἱ πηγές τους, ἐκτός ἀπό ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ἔχουν ὅλες τίς ἐποχές νερό⁹.

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

Τό τρίτο χωριό τῆς Μόλιστας εἶναι τό Μοναστήρι (παλ. Μποτσιφάρι). Ἔχει ὠραῖα καλντερίμια καί εἰδυλ-
λιακά στενάκια δῶθε-κεῖθε. Στό μεσοχώρι ὁ πλάτανος, ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὁ ξενώνας καί τό καφε-
νεῖο¹⁰. Στήν κορυφή τοῦ χωριοῦ ἡ παλιά ἐκκλησία τοῦ

8. Μενελάου Κούσιου, ὀπ.π., σελ. 14.

9. Ὀπ.π., σελ. 188.

10. Ὀπ.π., σελ. 22.

Ἁγίου Ἀθανασίου καί λίγο πιά πέρα τό μοναστήρι τῆς Παναγίας ἀπό τό ὁποῖο πήρε καί τό νέο του ὄνομα τό χωριό.

***

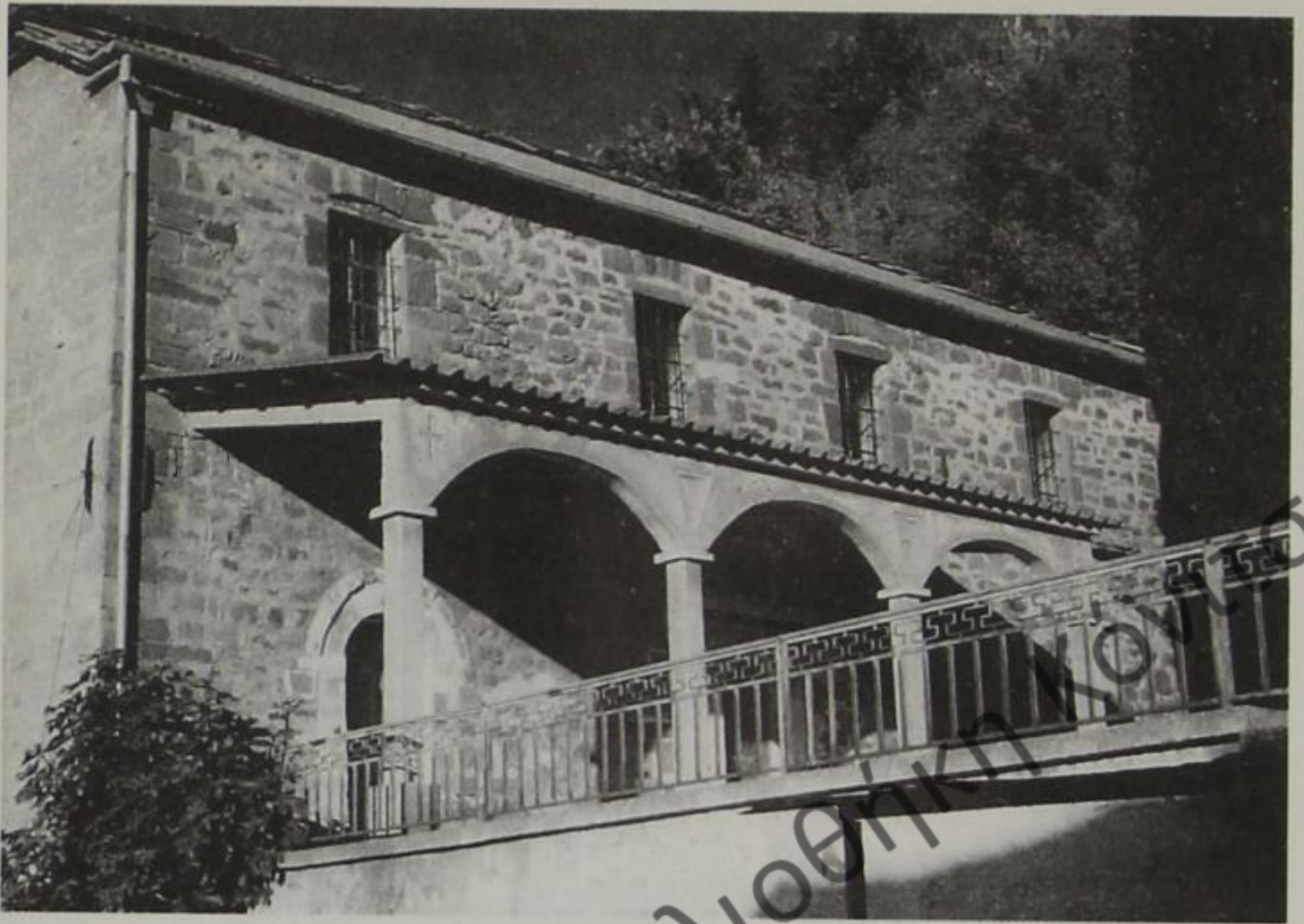
Τό μοναστήρι τῆς Παναγίας

Σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τό χωριό βρίσκεται τό μοναστήρι, σέ κατάφυτη τοποθεσία. Καθώς παίρνεις τό μονοπάτι ἀνάμεσα στά δέντρα, ἀμέσως νιώθεις ὅτι πατᾶς ἱερά χώματα. Στήν ἀρχή διακρίνονται μόνο οἱ στέγες τῶν κτισμάτων. Ἀπό τήν πρώτη κιόλας ματιά διαπιστώνεις ὅτι ἐδῶ ὑπάρχει κάποιος ἄνθρωπος πού φροντίζει καί δέν ἐπιτρέπει νά ἐρειπωθοῦν τά κτίρια τοῦ μοναστηριοῦ. Αὐτός ἦταν μέχρι πρόσφατα ὁ παπα-Βασίλης Βέργος, ὁ ὁποῖος πέθανε ξαφνικά καί ἔτσι ἔμεινε καί τοῦτο τό μοναστήρι δίχως προστάτη.

Τό μοναστήρι προβάλλει μέσα ἀπό τά πυκνά δέντρα σιωπηλό. Στή δυτική καί βόρεια πλευρά ὑπάρχουν τά κελιά. Εἶναι ἓνα μεγάλο καί ψηλό διώροφο κτίριο μέ 5 κελιά ἐπιπλωμένα καί στρωμένα. Ὑπάρχει ἐπίσης τό δωμάτιο ὑποδοχῆς-γραφεῖο. Ὅλα τά διακρίνει ἡ τάξη καί ἡ ἀρχοντιά. Δυτικά καί πρὸς τή δεξιά γωνία ὑπάρχει ἓνα ἄλλο κτίριο πού εἶναι γνωστό μέ τήν προσωυμία «τοῦ Τούρκου ἡ κρεββάτα», γιατί χτίστηκε μέ δαπάνες ἑνός μπέη τῆς Κόνιτσας, μετά ἀπό θαυματουργική ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας του, ὀφειλόμενη στή χάρη τῆς Παναγίας τῆς Μολιστινῆς.

Ὁ ναός τῆς Παναγίας εἶναι σέ ψηλότερη ἐπιφάνεια ἀπό ἐκείνη τῶν κελιῶν. Στόν αὐλόγυρο ὅλα ἔχουν διαμορφωθεῖ μέ μεράκι. Πέτρινα πεζούλια, βρύση, χῶροι γιά λουλούδια, τσιμεντοστρώσεις. Μπροστά στό ναό ὑπάρχουν δύο ὑψίκορμα κυπαρίσσια, ἐνῶ ἓνα τρίτο εἶναι στή νοτιοδυτική γωνιά. Ἐπίσης ὑπάρχει μιά κληματαριά καί

14. Μόλιστα: Τό μοναστήρι τῆς Παναγίας (1819)

δίπλα τῆς ἓνα δέντρακι μέ σιδερένιο σήμαντρο.

Τό σημερινό μοναστήρι χρονολογεῖται ἀπό τό 1819, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό μιά χρονολογία πού ὑπάρχει ἐξωτερικά, στό μέρος τοῦ ἱεροῦ βήματος. Ὁ ἀείμνηστος π. Γεώργιος Παῖσιος, γνωστός ιστοριοδίφης, μέ βάση τή χρονολογία αὐτή διορθώνει παλιότερη δημοσίευση τοῦ Βασ. Τζαλόπουλου, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριζε ὅτι τό μοναστήρι χτίστηκε τό 1730.

Εἶναι βέβαιο ὅτι τό μοναστήρι προϋπήρχε νοτιοδυτικά τοῦ σημερινοῦ καί καταστράφηκε ἀπό ἄγνωστη σέ μᾶς αἰτία. Πάντως τό ἔδαφος ἐκεῖ δέν εἶναι σταθερό, γεγονός πού θά συνετέλεσε στήν καταστροφή του. Ἀπό τά ἱστορικά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν συμπεραίνουμε μέ ἀσφάλεια ὅτι τό παλιό μοναστήρι τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου τῆς Μόλιστας χρονολογεῖται ἀπό τόν 17ο αἰώνα καί διατηρήθηκε στήν ἀρχική του θέση δυό περίπου αἰῶνες. Μετά καταστράφηκε ἀπό ἄγνωστη σέ μᾶς αἰτία καί τό 1819

χτίστηκε στη σημερινή του θέση, ολοκληρώθηκε δέ τό 1892. Στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ἄρχισε ἡ παρακμή καί στό μοναστήρι ἐμφανίζονται κατά περιόδους μοναχοί. Τελικά ἡ διαχείριση ἀνατέθηκε σέ ἐπιτροπές πού ἀποτελοῦσαν ἄλλοτε λαϊκοί καί ἄλλοτε οἱ ἐφημέριοι τῶν τριῶν συνοικισμῶν τῆς Μόλιστας¹¹.

11. Πρεσβ. Διονυσίου Τάτση, *Μοναστήρια τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης*, Θεσ/νίκη 1987, σελ. 73-82.

Οί Μολιστινοί

Οί κάτοικοι τῆς Μόλιστας εἶναι ἀγαθοῦ καί ἤρεμου χαρακτήρα, δέν ρέπουν στή φιλοδικία, εἶναι εὐμαθεῖς, φιλόφρονες καί ὑπέρμετρα προσηλωμένοι στίς παραδόσεις καί στά θέσμια. Ἔχουν αἰσθαντικότητα ὑψηλή ἀπέναντι στή γή, στά ζῶα, στά σπαρτά καί ἡ φιλοκτημοσύνη εἶναι ιδιαίτερα ἔντονη γιά τά ὑποστατικά τους.

(Μενελάου Κούσιου, Ἡ ἱστορία τοῦ χωριοῦ μου, σελ. 53).

Ταξίδια στη Βλαχία

Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἦταν πολλά τὰ ξένα μέρη ὅπου ὀργανώθηκαν ἑλληνικές παροικίες. Ἰδιαίτερα γιά τούς δικούς μας ἀποδήμους ἡ φυγή ἦταν ἐπιβεβλημένη ἀπό τήν τυραννική ζωή τῆς ξενοκρατίας καί τῆς ἀγῶνης γῆς. Ἦθελαν νά ἀνασάνουν οἱ ἴδιοι καί νά βοηθήσουν καί τούς ἄλλους πού ἔμεναν στό χωριό.

Οἱ περισσότεροι τῆς ἐπαρχίας βρῆκαν στούς δύο περασμένους αἰῶνες τή Βλαχία ὡς πρόσφορο τόπο νά ἐργαστοῦν καί νά πλουτίσουν.

(Χαριλάου Γκούτου, Μολιστινά, σελ. 47).

Ἡ ἐκπαίδευση στή Μόλιστα

Ἡ Σπυριδώνειος Σχολή καί ἡ δωρεάν φοίτηση ἦταν ἡ αἰτία πού πολλοί Μολιστινοί μορφώθηκαν ἱκανοποιητικά ἀκόμα καί ἐπί τουρκοκρατίας. Τό διδακτικό προσωπικό ἀπό τό 1912 ὡς τό 1917 ἦταν δύο ἑλληνοδιδάσκαλοι καί ἓνα δημοδιδάσκαλος. Τό 1929 ἐκλείσσε ἡ Σπυριδώνειος Σχολή (Σχολαρχεῖο). Ἐκτός ἀπό τή Σχολή αὐτή, στή Μεσαριά καί στό Μοναστήρι λειτουργοῦσε δημοτικό τετρατάξιο σχολεῖο. Τελειώνοντας τά παιδιά τή Σπυριδώνειο Σχολή πήγαιναν στό Γυμνάσιο Τσοτυλίου ἢ Ἰωαννίνων. Στό Γαναδιό ἐπίσης λειτουργοῦσε, ἐκτός ἀπό τό δημοτικό καί παρθεναγωγεῖο μέ μιά δασκάλα καί 25-30 μαθήτριες, πού εἶχε τέσσερις τάξεις καί διδάσκονταν κυρίως μαθήματα οἰκοκυρικῆς. Εἶναι πράγματι θαυμαστή ἡ ἐκπαιδευτική κίνηση σ' ἓνα τόσο μικρό κομματάκι ἠπειρωτικῆς γῆς καί μάλιστα σέ μιά δύσκολη ἐποχή.

(Εὐαγγέλου Δημητριάδη, Ἡ Μόλιστα τῆς Ἠπείρου, σελ. 135).

Ένας άξιος ιερέας

Η προσφορά του αείμνηστου παπα-Βασίλη Βέργου στο μοναστήρι της Μόλιστας ήταν μεγάλη. Μέ τις ενέργειές του και την προσωπική του εργασία διατηρήθηκε σε άριστη κατάσταση ο ναός και τά κελιά. Ο ίδιος είχε ιδιαίτερη επίδοση στις οικοδομικές εργασίες. Διαμόρφωσε την έσωτερική αυλή, καλλώπισε τό χώρο, έκανε στηρικτικά έργα στις τοιχοποιίες, έφερε μέσα στο μοναστήρι τό νερό και τό ηλεκτρικό ρεύμα, έχτισε τό καμπαναριό στην είσοδο και πολλά άλλα. Στις εργασίες πρωτοστατούσε πάντα ο ίδιος, πού συχνά πελεκούσε πέτρες, έχτιζε, έλαιοχρωμάτιζε και μέ ένα λόγο κοπίαζε για τή σωτηρία του μοναστηριού. "Ας είναι ή μνήμη του αιωνία!

ΠΟΥΡΝΙΑ

Πρίν φτάσουμε τή γέφυρα του Βουρκοπόταμου, στρίβουμε δεξιά γιά νά έπισκεφτοϋμε τρία άξιόλογα χωριά. 'Ο δρόμος άκολουθεϊ τίς όχθες του ποταμου, περνώντας από τή μοναδική αϋτή διέξοδο πού σχηματίζεται ανάμεσα στους όρεινούς όγκους τής Πίνδου¹. 'Ο Βουρκοπόταμος είναι παραπόταμος του Σαραντάπορου, ο όποιος κατεβαίνει από τήν 'Αγία Παρασκευή. Τό όνομά του έχει λατινική ρίζα και σημαίνει ποτάμι του όχυρου. Άλλες έκδοχές είναι ότι σημαίνει γρήγορο ποτάμι ή βουρκωμένο και θολό ποτάμι².

Τό πρώτο χωριό τής διαδρομής είναι ή Πουρνιά (παλ. Σταρίτσανη) πού απέχει από τήν Κόνιτσα 28 χιλ. Τά σπιτάκια τής είναι κουρνιασμένα στά ριζά τής Νταλιόπολης και του Κλέφτη, στή βουνοπλαγιά πού κατεβαίνει και πάει νά σβήσει κάτω στή Μαύρη Πέτρα, εκεί πού άλλοτε άπλώνονταν πλούσια σιταροχώραφα³. Σάν νησάκι, μεταξύ δύο λάκκων, σέ έδαφος πού πάντα παρατηροϋνται καθιζήσεις και ξεκόβεται από τίς δυό πλευρές⁴. Πολύ παλιά τό

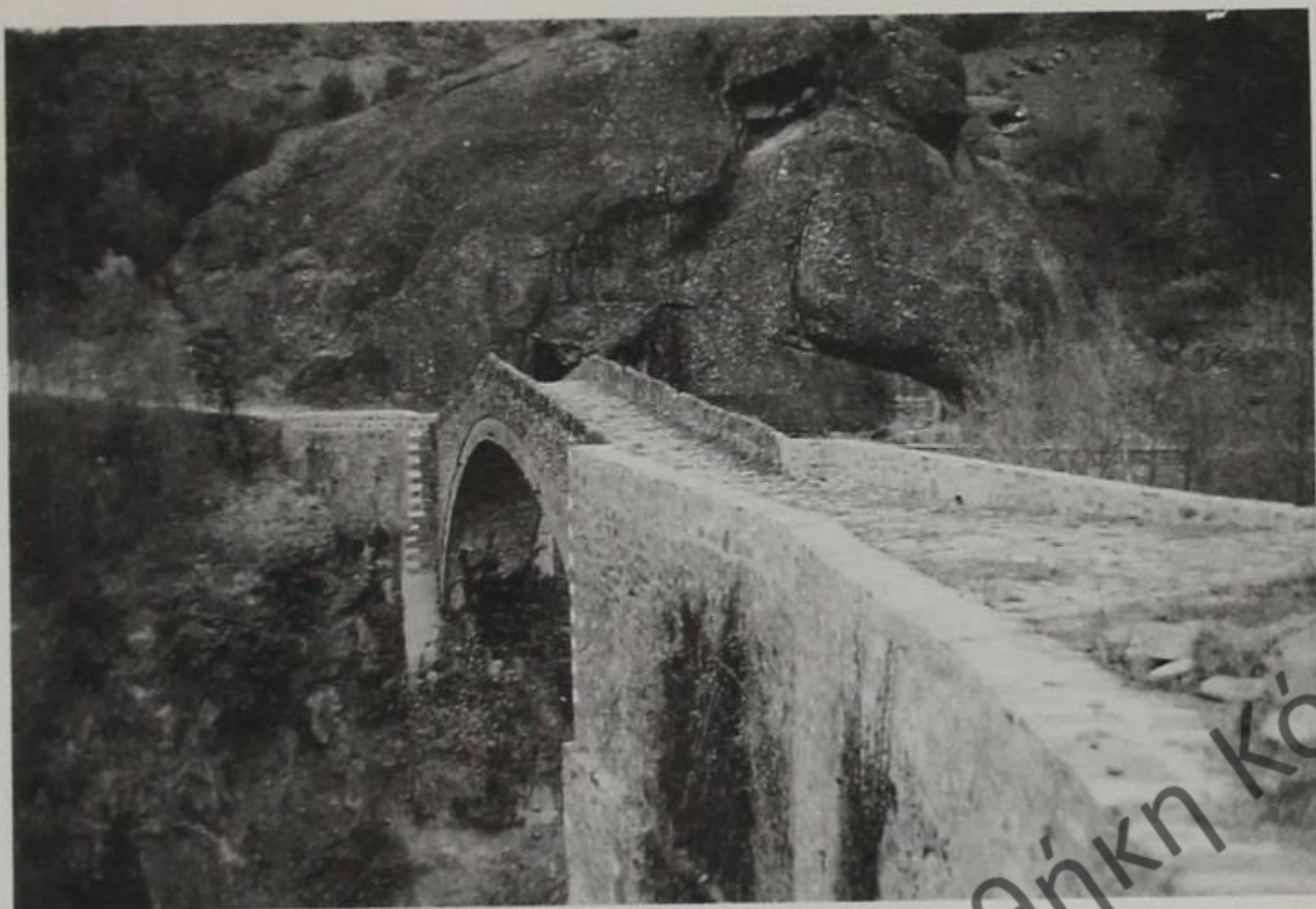
1. Χαριλάου Γκούτου, 'Η Κόνιτσα και ή περιοχή τής, στό περ. Κόνιτσα, τ. 24/1964, σελ. 6.

2. Θωμά Β. Ζιώγα, Πατριδογνωστικά, στό περ. Κόνιτσα, τ. 45/1992, σελ. 417.

3. Χριστόδουλου 'Ι. Χρηστίδη, Πουρνιά Κονίτσης 'Ιωαννίνων, τό χωριό μου, 'Αθήνα 1991, σελ. 3.

4. Γ. Παπαβασιλείου, Σταρίτσανη (Πουρνιά), στό περ. Κό-

14α. Πουρνιά: Τό γεφύρι τῆς Μαύρης Πέτρας

μέρος τοῦτο ἦταν ἓνα ἀπέραντο σιταροχώραφο πού ἔδωσε μάλιστα καί τό παλιό ὄνομα στό χωριό. Ἀργότερα καί μέ τή βοήθεια τῶν πολλῶν νερῶν τῶν γύρω λάκκων ἔγινε καλαμποχώραφο καί σήμερα ἔμειναν νά πρασινίζουν μόνο ὁ μικρός ἢ ὁ πῖο μεγάλος κῆπος τοῦ κάθε ἀνοιχτοῦ σπιτιοῦ, μερικά φασόλια, κανένα τριφύλλι καί πολλά πολλά δέντρα, ἰδίως καρυδιές, οἱ ὁποῖες μέ τά μεγάλα τους κλωνάρια σκεπάζουν τά γύρω ἀκαλλιέργητα χωράφια⁵.

Ἡ Πουρνιά παλιότερα παρουσίαζε ἐντελῶς διαφορετική εἰκόνα. Μᾶς τήν περιγράφει ὁμορφα ὁ Κώστας Θεοδώρου: Κάποτε ὑψώνονταν πέτρινα διώροφα καί τριώροφα σπίτια, χτισμένα μέ εὐαισθησία καί καλαισθησία, μέ τό γνώρισμα τῆς παραδοσικαῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Ἡπείρου, πού οἱ νοικοκυραῖοι τους, ταξιδεμένοι σχεδόν ὅλοι στό Βουκουρέστι, εἶχαν τή δυνατότητα νά χτίσουν. Τρι-

νιτσα, τ. 46/1966, σελ. 6.

5. Χριστόδουλου Ἰ. Χρηστίδη, *δπ.π.*, σελ. 26-27.

γύρω δροσεροί κήποι, περγουλιές, χωράφια, άμέτρητα όπωροφόρα δέντρα και στά χαμηλότερα καλοδουλεμένα καρπερά γλυκοστάφυλα άμπέλια, πού ήθελαν δυό γεμάτες βδομάδες για νά τρυγηθοϋν, άπασχολοϋσαν τούς μόνιμους κατοίκους τοϋ χωριοϋ, γυναικόπαιδα στην πλειοψηφία τους. Στεφάνι γύρω τά βουνά, ψηλόκορφα τά περισσότερα, άδιαπέραστα άπό τά πεϋκα, τά έλατα, τίς όξιές και τά θαμνώδη στά χαμηλότερα, τρεχούμενα δροσερά νερά άπό παντοϋ, καταφύγιο όλος ό τόπος μιās σπάνιας και πολυπλούσιας για τή χώρα μας πανίδας: άγριόγιδα, άρκούδες, άγριόγατοι, άγριοπετεινοί, κουνάβια, άσβοί, σκίτουροι, άλεποϋδες, όλα τά πετούμενα και τά έρπετά, υδρόβια και άμφίβια στά ποταμάκια. Δίπλα τους, στά ξεφωτα και στίς πλαγιές, δυό χιλιάδες περίπου γιδολόβατα, πού τά όδηγοϋσαν στη βοσκή κοινοτικοί τσοπάνηδες, γέμιζαν τόν άέρα με βελάσματα και κουδουνίσματα. Τότε έσφυζε άπό ζωή τό χωριό, ζωή γεμάτη όμορφα έθιμα δεμένα με τόν κύκλο τών έργασιών, τίς θρησκευτικές γιορτές και τήν κοινωνική ζωή τοϋ χωριοϋ⁶.

Παλιά στην περιοχή αυτή υπήρχε ή κωμόπολη Τράπια, ή όποια είχε περί τίς 300 οικογένειες. Στην έρήμωσή της συνετέλεσαν δυό γεγονότα. Μιά θανατηφόρα πανώλη που παρουσιάστηκε στους κατοίκους της και τούς άνάγκασε νά διασκορπιστοϋν στη γύρω περιοχή και ή καθίζηση που έγινε και «κατάπιε» τό μεγαλύτερο μέρος της⁷.

Άξιοθέατο και έντυπωσιακό στην Πουρνιά είναι τό γεφύρι τής Μαύρης Πέτρας. Φύση και άνθρωπος εργάστηκαν κουραστικά και περίτεχνα για νά μās παρουσιάσουν μιá σύνθεση τήν όποία ό κάθε επισκέπτης θαυμάζει βουβός. Υπάρχει ό μεγάλος άπότομος βράχος με τήν τοιχογραφία τοϋ Παντοκράτορα, τό πέτρινο γεφύρι με τήν έν-

6. Στόν πρόλογο τοϋ παραπάνω βιβλίου.

7. Γ. Παπαβασιλείου, όπ.π., σελ. 7.

τυπωσιακή κάμαρα, τό εικόνισμα, ή βρύση, ό μισογκρεμισμένος μύλος πού συνθέτουν Έναν ώραϊο πίνακα. Από κάποιες πληροφορίες πού υπάρχουν μπορούμε νά συμπεράνουμε ότι τό γεφύρι χτίστηκε στην περίοδο από 1814 μέχρι 1817⁸.

8. Χριστόδουλου Ί. Χρησιτίδη, όπ.π., σελ. 9 και 13.

ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Βρίσκεται στη ρίζα του Σμόλικα, μέσα στη χαράδρα του Βουρκοπόταμου. Είναι ένα από τα μεγαλύτερα χωριά της επαρχίας. Περιβάλλεται από τους ψηλούς όγκους των βουνών. Το ύψομετρο της Ἁγίας Παρασκευῆς (παλ. Κεράσοβο) είναι 1.050 μ. Ἐχει μεγάλες ἐκτάσεις δασικές καί βοσκήσιμες¹. Οἱ κάτοικοί τους εἶναι κράμα ἀπό συγχρονισμένους ἀλλά καί τῆς περασμένης ἐποχῆς ἀνθρώπους (ντυμένους ποῦ καί ποῦ με βλάχικα). Είναι πολύ ἐργατικοί καί μπορεῖ νά παρατηρήσει κανεῖς μιά περίεργη σωματική ὁμοιότητα μεταξύ τους. Τό χωριό εἶναι παλιό, ἀλλά κήκε πολλές φορές. Σέ κοντινό ὕψωμα λέγεται ὅτι περνοῦσε μιά παροδος τῆς ἀρχαίας Ἑγνατίας².

Ἡ Ἁγία Παρασκευή εἶναι ἄγονο χωριό καί παλιότερα ἢ ἐπικοινωνία μέ τά ἄλλα χωριά ἦταν δύσκολη. Οἱ Κερασοβίτες ταξίδευαν σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα καί δούλευαν σάν πελεκάνοι καί χτίστες. Φεύγανε ἀπό τό χωριό παρέες-παρέες καί φτάνανε μέ τά ζῶα τους μέχρι τή Λαμία, τό Ἄγρινιο, τή Ναύπακτο κ.ά. Μικρά διαστήματα ἔμεναν οἱ ἄντρες στό χωριό. Πολλοί ἐπίσης μετανάστευαν στήν Ἀμερική, τή Περσία, τή Ρουμανία καί τά νεώτερα χρόνια στή Γερμανία, Αὐστραλία καί σέ ἄλλα μέρη³.

1. Βασίλη Κιτσάκη, *Τό Κεράσοβο (Ἁγία Παρασκευή) Ἰωαννίνων*, Ἀθήνα 1985, σελ. 11.

2. Χαριλάου Γκούτου, *Ἡ Κόνιτσα καί ἡ περιοχή της*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 24/1964, σελ. 6.

3. Βασίλη Κιτσάκη, *ὄπ.π.*, σελ. 17-18.

Κάθε χρόνο στή μνήμη τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς γίνεται τό πανηγύρι τοῦ χωριοῦ. Ἐκ τῶν ὅλων τῶν τριγύρω χωριῶν καί ἀπό τήν Κόνιτσα ἀκόμα μαζεύονται προσκυνητές καί πανηγυριστές ὅπου παρακολουθοῦν τή Θεία Λειτουργία καί μετά ἀρχίζει τό γλέντι καί ὁ χορός πού κρατάει δύο καί τρεῖς μέρες κάποτε. Στά προπολεμικά χρόνια οἱ περισσότεροι Κερασοβίτες φοροῦσαν ἀκόμα τήν πατροπαράδοτη φουστανέλα, τίς ἄσπρες κάλτσες καί τά φουντωτά τσαρούχια, ἐνῶ οἱ γυναῖκες τίς τοπικές ἐνδυμασίες. Ὁ χορός παρουσίαζε ξεχωριστή γραφικότητα καί ὁμορφιά. Σήμερα λιγοστά γεροντάκια φοροῦν ἀκόμα τήν παλιά κερασοβίτικη στολή καί προσελκύουν τήν προσοχή τοῦ νοσταλγοῦ καί λάτρη τοῦ ἀγνοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς ἀθάνατης ἐλληνικῆς λεβεντιάς ἐπισκέπτη⁴.

Κάθε χρόνο ὁμάδες ἀπό ἐκδρομεῖς καί ξένους ὀρειβάτες περνοῦν ἀπό τήν Ἁγία Παρασκευή γιά νά πραγματοποιήσουν ἀνάβαση στό Σμόλικα, τό ψηλότερο βουνό τῆς ἐπαρχίας (2.636 μ.), καί νά θαυμάσουν τή Δρακόλιμνη μέ τούς θρύλους γιά κρυμμένους θησαυρούς καί λήσταρχους, τά καταπράσινα βοσκοτόπια, τά πανύψηλα ρομπόλια, τά ἔλατα, τίς ἔξιές κ.ἄ. Οἱ μεγάλες χαράδρες τοῦ Σμόλικα φιλοξενοῦν ὅλα τά ἄγρια ζῶα, ἀρκοῦδες, λύκους, ζαρκάδια, ἀγριόγιδα. Τό καλοκαίρι τά ἀπέραντα βοσκοτόπια τοῦ γεμίζουν ἀπό γιδοπρόβατα καί ἀγελάδες⁵.

Τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ σημαίνει τόπο μέ πολλά κερασφόρα ζῶα, δηλ. ζῶα πού φέρουν κέρατα. Αὐτό δείχνει ὅτι πολύ παλιά στό Κεράσοβο τρέφονταν πολλά ζῶα, ἰδίως βοοειδή.⁶

4. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, *Ἡ Ἁγία Παρασκευή καί ἡ βρῦση τοῦ Τούρκου*, στήν ἐφημερίδα *Ἰωαννίνων Πρωινός Λόγος*, τῆς 24 Ἰουλίου 1963.

5. Χαριλάου Γκούτου, ὁπ.π., σελ. 6.

6. Θωμᾶ Ζιώγα, *Τί σημαίνει «Κεράσοβο»*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 29/1989, σελ. 180.

Οἱ Δρακόλιμνες

Ἡ ὑψηλή καί ἀνεξάντλητη φαντασία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δέν ὑστέρησε στό νά περιβάλει μέ θαυμάσιο μυθολογικό πλαίσιο καί αὐτά ἀκόμα τά γεωλογικά φαινόμενα τῶν τόπων στούς ὁποίους ζεῖ. Ἡ πολύπλοκη καί μεγαλοπρεπής σειρά τῶν ἑλληνικῶν βουνῶν ἔγινε αἰτία νά γεννηθοῦν πολλοί μύθοι. Ὁ ἑλληνικός λαός ἀπέδωσε σ' αὐτά μυθικές ιδιότητες καί πιστεύει ὅτι ἀνέκαθεν ζοῦσαν στίς λιμνοῦλες τῶν βουνῶν δράκοι, γι' αὐτό καί τίς ὀνόμασε Δρακόλιμνες.

(Κώστα Κρυστάλλη, "Ἄπαντα, Ἀθήνα, ἀχρονολόγητη Β' ἔκδοση μέ ἐπιμέλεια τοῦ Μιχ. Περάνθη, σελ. 739-740).

Ἀνάβαση στό Σμόλικα

Ὁ Σμόλικας εἶναι τό δεύτερο σέ ὕψος βουνό τῆς χώρας μας καί παρουσιάζει σημαντική ὄρειβατική κίνηση. Ἡ παρθένα κοιλάδα τοῦ Βαθύλακκου, ἡ «Βάλια Κίρνα», ἡ Δρακόλιμνη, τά σπάνια ἀγριολούλουδα που φυτρώνουν πάνω στά πετρώματα τοῦ σερπεντίνη (ὄρυκτό ὄφιτης), τά πυκνά δάση τραβοῦν ἀρκετούς ὄρειβάτες κοντά τους. Δέν παρουσιάζει βέβαια τό ἀναρριχητικό ἐνδιαφέρον τῆς Γκαμήλας γιατί εἶναι ὁμαλό βουνό. Τό μονοπάτι ἀπό τό χωριό Κεράσοβο γιά τήν κορυφή ἔχει νότια κατεύθυνση καί περνώντας ἀπό τίς τοποθεσίες Πευκόφυτο καί Κούτσουρο ὁδηγεῖ σέ 4 ὥρες περίπου στή Δρακόλιμνη καί κατόπιν ἀπό τή δυτική πλευρά τῆς κορυφῆς σέ 1 ὥρα καί 30' στό Σμόλικα.

(Λάζαρου Ν.Παμπέρη, στό περ. Κορφές, τ. 57/1986, σελ. 29-30).

ΦΟΥΡΚΑ

Ἡ Φούρκα εἶναι τό ἱστορικό χωριό τῆς Πίνδου, χτισμένο στά βόρεια τοῦ θεόρατου καί πάντα χιονισμένου Σμόλικα¹. Ἀπλώνεται σέ μιά ἡλιόλουστη, κατάφυτη, γραφική, πανοραματική καί ὁμαλή τοποθεσία. Εἶναι ὄρεινό καί πέτρινο χωριό. Πρόκειται γιά ἕνα πραγματικό, φυσικό, ἀλπικό τοπίο. Εἶναι ἡ Ἑλβετία τῆς Ἑλλάδας! Τό στολίδι τοῦ Σμόλικα!². Τήν τοποθεσία τῆς Φούρκας περιέγραψε καί ὁ Ἅγγελος Τερζάκης: «Τό χωριό ἡ Φούρκα μέ τίς φολιδωτές σκεπές της, ἀπό σταχτιά πλάκα τοῦ βουνοῦ, βρίσκεται συμμαζεμένη στό ἐσωτερικό τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τριγώνου (Κούτσουρο – Ταμπούρι – Βούζιο), σά μέσα σέ ἀνοιχτή παλάμη. Τήν ἐπιτηροῦν ἀπό βορειοδυτικά τό φοβερό Ταμπούρι καί ὁ δικός της Προφήτης Ἡλίας. Ὀλόγυρα, ὅσο πού φτάνει τό μάτι, κυματίζουν φεύγοντας ὡς τά οὐρανοθέμελα βουνά καί βουνά»³.

Ἡ Φούρκα ἔχει φυσική ὁμορφιά. Τό ὑψόμετρό της εἶναι μεγάλο. Κυμαίνεται ἀπό 1360 μέχρι 1540 μ. Σέ αὐτό τό ὑψόμετρο μένουν τό χειμῶνα ἄνθρωποι, κάτι πού δέν συμβαίνει στή γειτονική Σαμαρίνα οὔτε καί στήν Ἀετομηλίτσα. Ἐχει ἀνοιχτό ὄριζοντα καί τό πράσινο εἶναι τό χρῶμα πού κυριαρχεῖ. Ὁ Δημ. Μακρῆς πού κατάγεται

1. Χρήστου Γ. Ἐξάρχου, *Ἡ Φούρκα τῆς Ἠπείρου*, Θεσ/νίκη 1987, σελ. 10.

2. Ὁπ.π., σελ. 11.

3. *Ἑλληνική ἐποποιία*, Ἀθήνα 1964, σελ. 70.

ἀπό τῆ Φούρκα, περιγράφει μέ ἐπιτυχία τό ὠραῖο τοπίο τοῦ χωριοῦ: Σέ τοῦτον τόν τόπο, ὅπου τά κάθε λογῆς ἡμερα καί ἄγρια ζῶα τοῦ δάσους συντροφεύουν τούς ἀνθρώπους, σκόρπισε ὁ Θεός πληθωρικό πράσινο. Δάση ἀπέραντα, πού ὀλοένα ἀναπτύσσονται καί περικυκλώνουν ἤδη καί τό χωριό καί ἀπειλοῦν νά κυριεύσουν ἀκόμα καί τά σπίτια. Βλέπει κανεῖς δέντρα πανύψηλα καί λυγερόκορμα πού σάν σπαθιά κεντρίζουν τά σύννεφα, ὅταν τοῦτα κατεβαίνουν καί σφιχταγκαλιάζουν τά δάση. Δημιουργεῖται ἔτσι ἓνα ἐξαισίο θέαμα. Καί εἶναι τοῦτα τά δάση σέ πολλές μεριές τόσο πυκνά, ὥστε νά γίνονται ἀπροσπέλαστα ὄχι μονάχα στό ἀνθρώπινο πόδι, ἀλλά καί στίς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου. Σέ αὐτά ἄς προστεθοῦν καί τά κρυστάλλινα νερά τοῦ δάσους. Νερά πόσιμα, ὀλοκάθαρα καί στήν κυριολεξία παγωμένα. Ἐδῶ οἱ ἀπόδημοι Φουρκιῶτες φλεγόμενοι ἀπό τή νοσταλγία ἔχτισαν ὠραίες βρύσες ἀφιερωμένες σέ κάποια μνήμη⁴.

Ἄς συμπληρώσουμε τήν εἰκόνα τῆς Φούρκας καί μέ κάτι ἄλλο. Σέ τοῦτο τό ὄρεινό χωριό ἀκοῦς τά γλυκοκελαηδήματα τῶν πουλιῶν, τά κουδουνίσματα τῶν γιδοπροβάτων καί τῶν γελαδικῶν, τά βελάσματα καί τά μουγκρίσματα τους, τά γαυγίσματα τῶν σκυλιῶν, τά σφυρίγματα καί τούς σαλάγους (ἔ! ἔ!) καί τίς γλυκότητες φλογέρες τῶν τζιμπαναραίων, τά χρεμετίσματα τῶν ἀλογοφοράδων καί μουλαριῶν, τό θρόισμα τῶν φύλλων τῶν δέντρων καί τό φλοῖσβο τῶν νερῶν, ἀκόμα καί τά οὐρλιαχτά τῶν λύκων⁵.

Κατά τόν ἐλληνοϊταλικό πόλεμο τοῦ 1940 καί μάλιστα τίς πρῶτες μέρες, ἦταν πεπρωμένο νά γραφεῖ στό ἔδαφος τῆς Φούρκας μιά ἀπό τίς ἐνδοξότερες σελίδες τῆς νεώτερης ἐλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ Φούρκα ἔγινε εὐρύτερα

4. Δημ. Γ. Μακρῆ, *Φούρκα, τό μαγευτικό χωριό τῆς Πίνδου*, Θεσ/νίκη 1978, σελ. 6-8.

5. Χρήστου Γ. Ἐξάρχου, *ὄπ.π.*, σελ. 7.

γνωστή από τις αποφασιστικής σημασίας μάχες που δόθηκαν ἐδῶ. Στό χῶμα της τραυματίστηκε ὁ ἥρωας τῆς ἐποποιΐας ἐκείνης συνταγματάρχης Κωνσταντῖνος Δαβάκης καί σ' αὐτό ἄφησε τήν τελευταία του πνοή ὁ ὑπολοχαγός Ἄλέξανδρος Διάκος, ὁ πρῶτος ἀξιωματικός πού ἔπεσε γιά τήν πατρίδα στόν πόλεμο τοῦ '40⁶. Μέ προεδρικό διάταγμα τοῦ 1976 καθορίστηκε νά γίνονται στή Φούρκα κάθε χρόνο στίς 20 Ἰουλίου ἐορταστικές ἐκδηλώσεις στή μνήμη τῆς Γυναίκας τῆς Πίνδου, τῶν ἀξιωματικῶν Κωνσταντίνου Δαβάκη καί Ἄλεξάνδρου Διάκου καί ὄλων τῶν ἡρώων τοῦ 1940.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νά σημειώσουμε κάτι καί γιά τό ὄνομα τοῦ χωριοῦ. Κατά καιρούς διατυπώθηκαν διάφορες ἐκδοχές γιά τήν ἐξήγησή του. Μερικοί ἰσχυρίζονται ὅτι παλιότερα στήνονταν κατά μήκος τῶν δρόμων φούρκες (διχαλωτοί πάσσαλοι) γιά νά μή χάνουν τόν προσανατολισμό τους οἱ ὁδοιπόροι, τόσο κατά τό φθινόπωρο πού ἡ περιοχή καλύπτεται συχνά ἀπό πυκνή ὀμίχλη, ὅσο καί κατά τό χειμῶνα πού πέφτει πολύ χιόνι. Ἀπό τό γεγονός αὐτό προῆλθε καί ἡ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ. Ἄλλοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ λέξη εἶναι λατινική καί σημαίνει δίκρανο ξύλο ἢ στήριγμα καί ἀνταποκρίνεται στήν ἐδαφική διαμόρφωση τοῦ χωριοῦ ὅπου οἱ ὄρεινοί ὄγκοι Προφήτης Ἡλίας καί Ταμπούρι ἔχουν τό σχῆμα τῆς Φούρκας καί μέσα στά σκέλη της εἶναι χτισμένο τό χωριό. Ὑπάρχει καί ἡ τρίτη ἐκδοχή σύμφωνα μέ τήν ὁποία φούρκα στήν τουρκική γλώσσα σημαίνει ὄρεινή διάβαση, κάτι πού ἀνταποκρίνεται καί στήν πραγματικότητα τοῦ χωριοῦ⁷.

***

6. Δημ. Γ. Μακρῆ, ὀπ.π., σελ. 47.

7. Ὀπ.π., σελ. 14-15.

Τό μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Κλαδόρμης

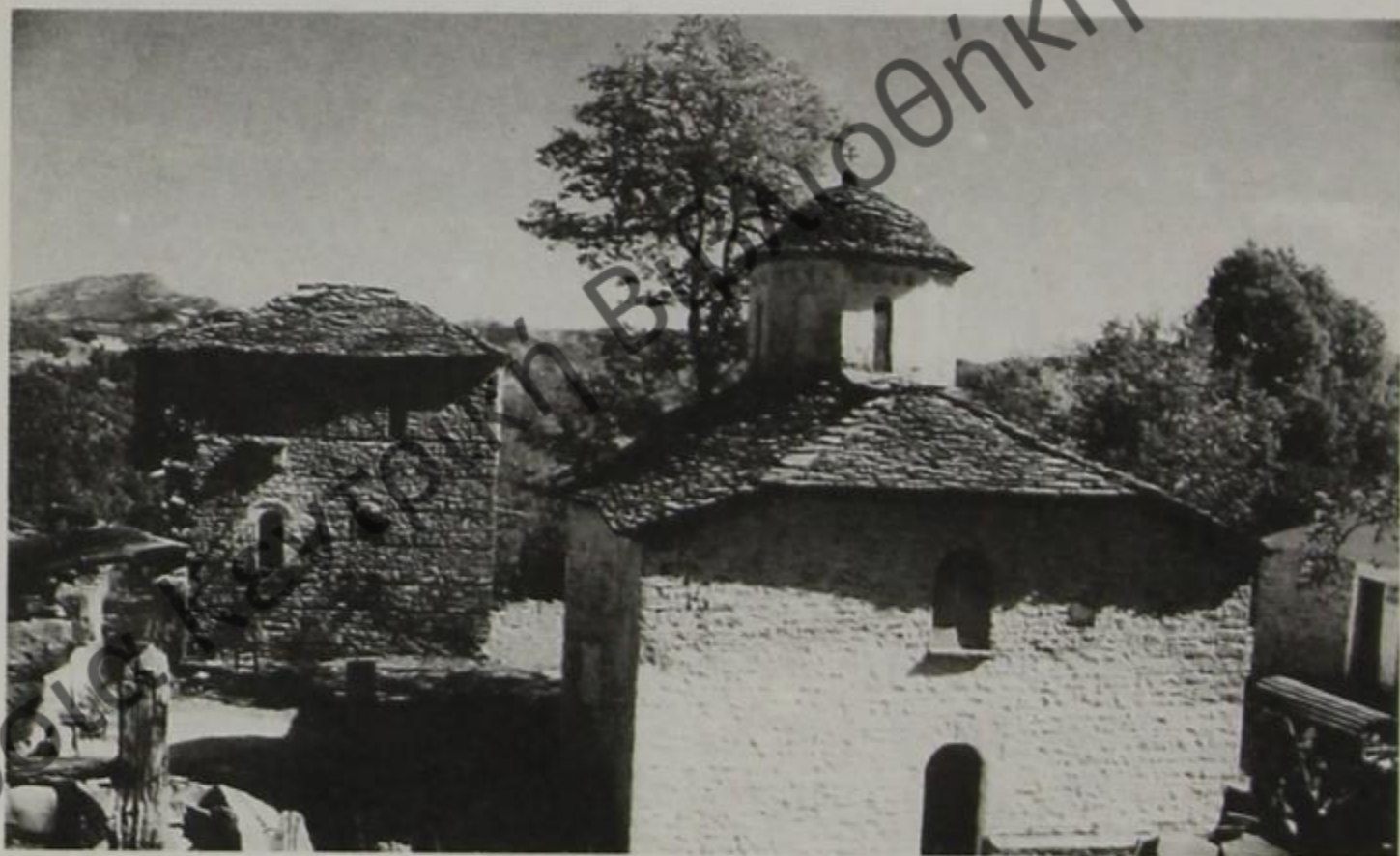
Ἐκ τῆς Φούρκας τό μοναστήρι ἀπέχει περί τή μιάμιση ὥρα μέ τά πόδια. Πρόσφατα ἄνοιξαν οἱ Φουρκιῶτες ἀμαξιτό δρόμο, γεγονός πού διευκολύνει τήν ἐκεῖ μετάβαση καί συντομεύει τό χρόνο. Ὅμως μόνο ὁδοιπορώντας μπορεῖς νά χαρεῖς τήν ὁμορφιά τοῦ τόπου. Παίρνοντας τό μονοπάτι, μετά ἀπό 20', βλέπεις τή Φούρκα ψηλά, λίγο πιο κάτω ἀπό τήν κορυφογραμμή, ἀπλωμένη στήν πλαγιά. Στό δρόμο διακρίνεις ἀπομεινάρια παλιοῦ καλντεριμιοῦ. Βαδίζεις σέ πευκοδάσος. Οἱ αἰσθήσεις δέχονται ἐρεθίσματα. Τά κλωνάρια τῶν πεύκων κάνουν ἤχηρή τήν πνοή τοῦ ἀέρα καί ἡ μυρουδιά τῆς ρετσίνης σέ μεθάει. Καθώς βαδίζεις συναντᾷς ἀδειανές στάνες μέ τίς καρδιάρες κρεμασμένες ἀνάποδα καί ροῦχα ἀπλωμένα στά κλαδιά. Σέ κάποιον σημεῖο βλέπεις μιά μεγάλη πέτρα μέ ἕνα βαθούλωμα στή ρίζα της. Ἐντυπωσιακή ἀπάνωτη γωνιά. Ἐδῶ, σύμφωνα μέ τίς διηγήσεις τῶν ντόπιων, ξεχείμασε μιά γίδα ξεχασμένη ἀπό τοὺς βλάχους, πού τήν ξαναβρῆκαν τήν ἄνοιξη μαζί μέ τό κατσίκι της. Συνεχίζεις τή διαδρομή, περνᾷς ἀπό ξέφωτα ὅπου βλέπεις ἀγριολούλουδα μέ ἀπαλά χρώματα. Τό ὑψόμετρο τώρα ἔχει μειωθεῖ. Οἱ ὄξιές τῆς Φούρκας εἶναι μακριά. Τά πεῦκα ἀραιώνουν καί χάνονται. Μπαίνεις σέ δάσος ἀπό δρυῖς. Τό μονοπάτι δέν εἶναι πάντα εἰδηκρίτο. Τό χάνεις συχνά, ἀλλά καί τό βρίσκεις εὐκολά. Τά δέντρα εἶναι πυκνά καί ἀπείραχτα ἀπό βάρβαρους ξυλοκόπους. Μπροστά σου βλέπεις τίς περιοχές τῆς Ζούζουλης καί τοῦ Ἐπταχωρίου. Ἀπροειδοποίητα κάπως προβάλλει ἡ τσίγκινη στέγη τῶν ἐπισκευασμένων κελιῶν. Ἐφτασες στήν ἄλλοτε γνωστή καί σήμερα σχεδόν ἄγνωστη Παναγία τήν Κλαδόρμη.

Ἡ ἐντύπωση πού προκαλεῖ τό μοναστήρι εἶναι ἀποκαρδιωτική. Ὅλα τά κτίσματα, ἐκτός ἀπό τό ναό, βρίσκονται σέ κατάσταση ἐρειπίων. Χορταριασμένη εἴσοδος, ξεραμένα χορτάρια στόν ἐσωτερικό χῶρο, τσουκνίδες ἕνα

μποί, βατσουνιές, ξύλα έδω κι εκεί και ύπολείμματα διαφόρων οικόδομικων υλικων. Τα κτίρια που ακόμα υψώνονται έχουν μεγάλες ρωγμές. "Αν δέν υπήρχαν οί ένδιάμεσες ξυλοδεσιές στους τοίχους, θά είχαν γκρεμιστεϊ πρό πολλων έτων. Έρευνώντας τό χωρο έχεις τή φοβερή αϊσθηση ότι βρίσκεσαι σέ σεισμόπληκτη περιοχή. Τέτοια εικόνα παρουσιάζει τό μοναστήρι.

Άπό τή μελέτη των τριων έπιγραφων που σώζονται μέχρι σήμερα, πληροφορούμαστε ότι τό μοναστήρι χρονολογείται από τό 1747. Ο ναός είναι σταυροειδής σταφαινωμένος «άπό ένα αρκετά ψηλό οκταγωνικό τρούλο μέ κωνοειδή απόληξη»⁸. Μπαίνοντας από τή μοναστική δυτι-

15. Φούρκα: Τό μοναστήρι τής Κλαδόρμης (1747)

κή είσοδο, βρισκόμαστε στό νάρθηκα που έχει έλάχιστο μήκος. Ο νάρθηκας χωρίζεται από τόν κυρίως ναό μέ τό σπανιότατα άπαντώμενο τρίβηλο, σύμφωνα μέ τήν άρχαία βυζαντινή παράδοση.

8. Πρεσβ. Διονυσίου Τάτση, *Μοναστήρια τής έπαρχίας Κονίτσης*, Θεσ/νίκη 1987, σελ. 50.

Στό νάρθηκα σώζεται μέχρι σήμερα μία χοντρή άλυσίδα πού τό ένα άκρο της είναι στηριγμένο στόν τοίχο καί στό μήκος της υπάρχουν τρείς κρίκοι από τούς όποιους ό ένας άνοιγοκλείνει. Έκεϊ δένανε τούς δαιμονισμένους, όταν τούς πήγαιναν στη χάρη τής Παναγίας. Στά νεώτερα χρόνια ό νάρθηκας τούτος χρησιμοποιήθηκε ως κατάλληλος καί άπόκρυφος τόπος βασανιστηρίων. Τό μοναστήρι τής Φούρκας θυμίζει στους παλιότερους τίς άπάνθρωπες ένέργειες καί τά βασανιστήρια πού έλαβαν χώρα έκεϊ κατά τόν εμφύλιο πόλεμο.

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση ή θαυματουργή εικόνα τής Παναγίας υπέδειξε τόν τόπο στόν όποίο ήθελε νά χτιστεί ό ναός της. Ο Δημ. Μακρής ισχυρίζεται ότι ή εικόνα βρέθηκε στόν κλάδο ενός δέντρου γεγονός πού έδωσε τό όνομα στό μοναστήρι. Η λέξη Κλαδόρμη είναι σύνθετη από τό ουσιαστικό κλάδος καί τό ρήμα όρμίζω πού σημαίνει τό σταμάτημα πάνω σε κλαδί δέντρου⁹. Η Παναγία ή Κλαδόρμη είναι θαυματουργή. Παλιότερα, όταν τά γύρω χωριά είχαν πολύ κόσμο καί ή πίστη έπηρέαζε τή ζωή τών ανθρώπων, ή ιερή εικόνα έβγαινε σε περιοδεία. Γίνονταν λιτανείες, λειτουργίες καί παρακλήσεις καί ή χάρη τής Παναγίας εκδηλωνόταν μέ διάφορα θαύματα στους προσκυνητές της¹⁰.

9. Δημ. Γ. Μακρής, όπ.π., σελ. 73-74.

10. Πρεσβ. Διονυσίου Τάτση, όπ.π., σελ. 54.

Καλοκαιρινή εικόνα στη Φούρκα

Αύγουστιάτικο πρωινό στη Φούρκα σημαίνει πολλά: καθαρό αεράκι σέ ύψόμετρο 1450μ., τρυφερή πρασινάδα, όξιές, κοπάδια πρόβατα στίς γυμνές πλαγιές και ...προσιτότερος ούρανός. Έπίσης σμήνη χελιδονιών καθισμένα στά σύρματα του ήλεκτρισμού, άσυνήθιστο θέαμα, πού δίνει ένα πρόσχαρο τόνο. Τά έκατοντάδες χελιδόνια παίζουν μέ τίς πρώτες άκτίνες του ήλιου, άναμαλλιάζονται μόνα τους, χτενίζονται στή στιγμή και μέ ένα μυστικό σύνθημα ξεσηκώνονται, γίνεται χαλασμός στον αϊθριο ούρανό και πάλι σέ λίγα δευτερόλεπτα κουρνιάζουν στά σύρματα.

ΠΥΡΓΟΣ

Μετά τό Βουρκοπόταμο ὑπάρχει ἡ διακλάδωση πού ὀδηγεῖ στόν Πύργο (παλ. Στράτσανη). Εἶναι ἓνα χωριό χτισμένο σέ περίοπτη θέση, μέ ἀνοιχτό ὀρίζοντα, σαστό παρατηρητήριο ὅλης τῆς περιοχῆς. Ἐπί τόν Πύργο φαίνεται ὁ Σμόλικας, ὁ Κλέφτης, ἡ Μαρία καί ἓνα ἀμέτρητο πλῆθος βουνοκορφῶν. Περνώντας ἀπό τόν κεντρικό δρόμο ὅλα αὐτά τά ὑψώματα σοῦ σφίγγουν τήν ψυχή. Ἐπί τοῦτο τό χωριό ὅμως, καθώς τά νιώθεις χαμηλότερα, αἰσθάνεσαι ὅτι εἶσαι κυρίαρχος. Σοῦ δημιουργεῖται ἓνα αἰσθημα ἀπελευθέρωσης καί ὑπεροχῆς συνάμα. Ἐναντιοῦ φαίνονται οἱ τρεῖς μαχαλάδες τῆς Μόλιστας, δεξιότερα τό ἐκκλησάκι τοῦ Ὁσίου Νικάνορα καί ἡ Ἐξοχή, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά ἡ Πυρσόγιαννη καί ἡ Ὁξυά. Ἰδιαίτερη ἐντύπωση προκαλεῖ ὁ κεντρικός δρόμος καί οἱ διακλαδώσεις του πρὸς τήν Ἁγία Παρασκευή καί τή Μόλιστα, καθώς καί ὁ Σαραντάπορος «πού σέρνεται σάν τεράστιο φίδι στήν ἄσπρη ποταμιά».

Παλιά σέ τούτη τήν περιοχή ὑπῆρχαν σκόρπιοι μαχαλάδες, οἱ ὅποιοι κάποτε συγκεντρώθηκαν καί ἀπετέλεσαν τό σημερινό χωριό. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνταν μέ τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία, ἐνῶ ἀπό τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ἄρχισαν νά ταξιδεύουν σέ διάφορες περιοχές τῆς Ἑλλάδας, ἀλλά καί στήν Ἀμερική καί Ἀφρική.

Στόν Πύργο ὑπῆρχε πρὸς ἀμνημονεύτων χρόνων μοναστήρι ἀφιερωμένο ἀρχικά στό Συμεών τό Στυλίτη καί

μετά στην Ἁγία Τριάδα. Δυστυχῶς σήμερα δέν σώζεται τίποτα ἀπό ἐκεῖνο τό μοναστήρι¹.

Τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ, σύμφωνα μέ τήν ἔρμηνεία τοῦ Νικ. Ρεμπέλη, εἶναι σλαβικό καί σημαίνει φρουρά, σκοπιά, προπύργιο, παρατηρητήριο², κάτι πού ἀνταποκρίνεται καί στήν πραγματικότητα.

1. Τίς πληροφορίες γιά τόν Πύργο τίς ὀφείλω στό Λεωνίδα Δέδο.

2. Ἐπιδρομές Σλάβων καί σλαβικά τοπωνύμια, στό περ. Κόνιτσα, τ. 114/1986, σελ. 93.

ΚΑΣΤΑΝΕΑ

Στούς πρόποδες τῆς Γύφτισσας εἶναι ἡ Καστανέα (παλ. Καστάνιανη), τὴν ὁποία χωρίζουν δύο ρέματα σέ τρεῖς μαχαλάδες, τὴ Ράχη, τὴ Μεσαριά καί τὴ Γκαλίνα. Εἶναι ἀπό τὰ χωριά τῆς ἐπαρχίας πού διατηροῦν ἀκόμη τό παραδοσιακό τους χρῶμα. Τά σπίτια εἶναι λιθόκτιστα διώροφα καί ὅλα ἔχουν αὐλή. Εἶναι περιποιημένα καί ἡ ἐξωτερική τους ἐμφάνιση προκαλεῖ τό θαυμασμό στόν ἐπισκέπτη. Στά δωμάτια ὑπάρχουν τζάκια μέ ποικίλες παραστάσεις ἢ διάφορα ζῶα, ὅπως ἐλάφια, ζαρκάδια κ.ἄ. Εἶναι πραγματικά κομψοτεχνήματα καί μαρτυροῦν μεγάλη δεξιοτεχνία. Στὴν ἐξώπορτα, δεξιά καί ἀριστερά, ὑπάρχουν πεζούλια πού τά βράδια συγκεντρώνονταν κυρίως οἱ γυναῖκες καί κουβεντιάζαν. Πολλές εἶχαν τὴ ρόκα καί ἔγνεθαν. Σέ μερικά σπίτια ὑπάρχουν ἀκόμα πέτρινοι χειρόμυλοι, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῦσαν σέ δύσκολες ὥρες, ὅταν δέν μπορούσαν νά πᾶνε στοὺς μύλους νά ἀλέσουν¹. Οἱ δρόμοι τοῦ χωριοῦ εἶναι στενά σοκάκια μέ καλντερίμια καί πλαϊνές ξερολιθιές καί ὅπου χρειάζεται ἔχουν καλλίγραμμα καμπυλωτά γεφυράκια².

Τό φυσικό τοπίο τῆς Καστάνιανης εἶναι ιδιαίτερα ὁμορφο. Ἀμέτρητα εἶναι τά πλατάνια, οἱ καρυδιές καί τά

1. Χρήστου Ν. Γκάσιου, *Ἱστορία τῆς Καστάνιανης Κονίτσης*, Ἰωάννινα 1971, σελ. 152.

2. Σωτηρίου Νταρίλλη, *Τό χωριό μου Καστάνιανη Κονίτσης*, στό ἐτήσιο περ. *Ἡπειρος* 1987, σελ. 46.

παντός είδους όπωροφόρα. Πάνω από τό χωριό αρχίζει τό πυκνό δάσος μέ λιγερόκορμα έλατα, βαθύσκιες όξιές, ίτιές, κέδρα, πεύκα, γάβρους, κουτσουπιές και πολλά άλλα. Νοτιοδυτικά απλώνονται μικροχώραφα πού άλλοτε καλλιεργούνταν³. Όλα αυτά συνθέτουν ένα πίνακα άπίστευτης όμορφιάς και μαγείας.

Οί πρώτοι οικισμοί του χωριού βρίσκονταν σέ άλλες τοποθεσίες, νοτιοδυτικά, κοντά στό Σαραντάπορο. Δυστυχώς δέν υπάρχουν ιστορικές μαρτυρίες.

Οί ασχολίες των κατοίκων παλιότερα ήταν ή πτηνοτροφία, ή ύλοτομία, ή γεωργία, ή κτηνοτοφία κ.ά. Από τά παλιά όμως χρόνια ένα μέρος τών άνδρων ξενιτευόταν στή Βαλκανική, όπου εργάζονταν ως οικοδόμοι. Μετά τήν τουρκοκρατία άρχισαν τά ταξίδια προς τήν Άμερική, γεγονός πού βελτίωσε τήν οικονομική κατάσταση των Καστανιανιτών και άρχισαν νά χτίζουν τά έντυπωσιακά σπίτια τους. Παράλληλα πολλοί χρηματοδοτούν και ένθαρρύνουν προσπάθειες έξωραϊσμού του χωριού. Έτσι χτίζεται ό κεντρικός ναός του χωριού, ανακαινίζονται τά ύδραγωγεία των μαχαλάδων, στήνονται γέφυρες, χτίζονται βρύσες, λιθοστρώνονται οί δρόμοι κ.ά.⁴

Οί κάτοικοι τής Καστανιανης διακρίθηκαν για τή φιλοπατρία τους κι έλαβαν αυθόρμητα μέρος στον πόλεμο 1912-13 για τήν αποτίναξη του τουρκικού ζυγού μαζί με τους Κερασοβίτες και τους Φουρκιώτες, όπως και στους επόμενους πολέμους. Η Καστανιανη δεινοπάθησε στά χρόνια τής ιταλογερμανικής κατοχής και άργότερα στον εμφύλιο πόλεμο⁵.

3. Όπ.π.

4. Άποψη του χωριού Καστανιανη, στό περ. Κόνιτσα, τ. 2/1962, έσώφυλλο και σελ. 21.

5. Σωτηρίου Νταρίλλη, όπ.π., σελ. 50.

Ὁ Ἅγιος Κοσμάς στὴν Καστάνιανη

Τὸ εὐφραδές καὶ πειστικὸ κήρυγμα τοῦ Ἁγίου Κοσμά στὴν Καστάνιανη εἶχε θαυμαστὰ ἀποτελέσματα. Ἰδρύσας σχολεῖο καὶ ἐξασφάλισε τὴν ἀπόσκοπτη λειτουργία του μέ τὴν ἐκποίηση κάθε περιττοῦ πράγματος. Εἰδικότερα οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ συγκινήθηκαν ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἁγίου Κοσμά γιὰ περιστολή τῆς πολυτέλειας καὶ ὅλες μαζί πούλησαν ὅ,τι πολύτιμο εἶχαν (χρυσό, ἀργυρό, μεταξωτό) γιὰ τὸν καλλωπισμὸ τους καὶ τὸ ποσὸ πού συγκέντρωσαν τό τόκισαν γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν ἓνα μόνιμο ἔσοδο γιὰ τὴν κάλυψη τῶν λειτουργικῶν ἀναγκῶν τοῦ σχολεῖου.

(Ἰωάννη Λαμπρίδη, Ἡπειρωτικὰ ἀγαθοεργήματα, Ἰωάννινα 1971, μέρος Α', σελ. 115-116).

Καλοκαιρινή εικόνα στη Φούρκα

Αύγουστιάτικο πρωινό στη Φούρκα σημαίνει πολλά: καθαρό αεράκι σε ύψόμετρο 1450μ., τρυφερή πρασινάδα, όξιές, κοπάδια πρόβατα στις γυμνές πλαγιές και ...προσιτότερος ούρανός. Έπίσης σμήνη χελιδονιών καθισμένα στα σύρματα του ήλεκτρισμού, ασυνήθιστο θέαμα, πού δίνει ένα πρόσχαρο τόνο. Τα εκατοντάδες χελιδόνια παίζουν με τις πρώτες ακτίνες του ήλιου, αναμαλλιάζονται μόνα τους, χτενίζονται στη στιγμή και με ένα μυστικό σύνθημα ξεσηκώνονται, γίνεται χαλασμός στον αϊθριο ούρανό και πάλι σε λίγα δευτερόλεπτα κουρνιάζουν στα σύρματα.

Ὁ Ἅγιος Κοσμάς στὴν Καστάνιανη

Τό εὐφραδές καί πειστικό κήρυγμα τοῦ Ἁγίου Κοσμά στὴν Καστάνιανη εἶχε θαυμαστά ἀποτελέσματα. Ἰδρύσε σχολεῖο καί ἐξασφάλισε τὴν ἀπόσκοπη λειτουργία του μέ τὴν ἐκποίηση κάθε περιττοῦ πράγματος. Εἰδικότερα οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ συγκινήθηκαν ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἁγίου Κοσμά γιὰ περιστολή τῆς πολυτέλειας καί ὅλες μαζί πούλησαν ὅ,τι πολύτιμο εἶχαν (χρυσό, ἀργυρό, μεταξωτό) γιὰ τὸν καλλωπισμό τους καί τὸ πᾶσόν πού συγκέντρωσαν τό τόκισαν γιὰ νά ἐξασφαλίσουν ἓνα μόνιμο ἔσοδο γιὰ τὴν κάλυψη τῶν λειτουργικῶν ἀναγκῶν τοῦ σχολεῖου.

(Ἰωάννη Λαμπρίδη, Ἑπειρωτικά ἀγαθοεργήματα, Ἰωάννινα 1971, μέρος Α', σελ. 115-116).

Τά γραφικά έξωκκλήσια

Τόν παλιό καιρό ό καθένας θεωροῦσε ιερό του χρέος νά χτίσει μιά ἐκκλησία. Ὁ συναγωνισμός ἐσπρωξε τούς προγόνους μας νά μήν ἀφήσουν ράχη και ραχούλα, κορυφή και βουνοπλαγιά χωρίς έξωκκλήσι. Ἡ Καστάνιανη ἔχει 17 έξωκκλήσια πού τό καθένα ἔχει τήν ξεχωριστή του ἱστορία.

(Χρήστου Ν. Γκάσιου, Ἱστορία τῆς Καστάνιανης Κοινότητας, Ἰωάννινα 1971, σελ. 102-103).

ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ

Γραμμοχώρια: Μιά ομάδα χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας πού παρουσιάζει ξεχωριστό ἐνδιαφέρον. Γνωστοί καί ἔξω ἀπό τήν Ἡπειρο οἱ μαστόροι τῆς Πυρσόγιαννης, οἱ λόγιοι τῆς Βούρμπιανης, οἱ μαραγκοί τοῦ Ἀσημοχωρίου, οἱ ἀγιογράφοι τῶν Χιονιάδων, οἱ ξυλογλύπτες τοῦ Γοργοποτάμου. Γνωστή ἐπίσης καί ἡ Παναγία τοῦ Πληκατίου, ἡ προστάτις τῶν Γραμμοχωρίων.

Τά χωριά αὐτά εἶναι χτισμένα στήν περιοχή τοῦ Γράμμου, τοῦ δεύτερου σέ ὕψος βουνοῦ τῆς ἐπαρχίας (ὕψομ. 2.520). Ὁ ἀμαξιτός δρόμος τά διασχίζει καί μόνο γιά τήν Ὄξυά καί τίς Χιονιάδες χρειάζεται νά ἀκολουθήσεις διακλαδώσεις λίγων χιλιομέτρων. Ἡ ἀπόσταση ἀπό τήν Κόνιτσα μέχρι τό Πληκάτι, τό τελευταῖο χωριό, εἶναι 50 χιλ.

Πρῶτο χωριό ἡ Πυρσόγιαννη πού ἦταν ἓνα ἀπό τά κεφαλοχώρια τῆς ἐπαρχίας. Βρίσκεται ἀνάμεσα σέ ὑψώματα τοῦ Γράμμου. Τά πόδια της τά περιβρέχει ὁ Σαραντάπορος, ἐνῶ ἀπό τά ἄλλα μέρη τή στεφανώνουν πυκνά δάση ὄξυᾶς, πεύκου καί ἔλατου. Εἶναι ἄγνωστο πότε χτίστηκε. Ἡ παράδοση λέγει ὅτι οἱ μικροί μαχαλάδες πού ὑπῆρχαν σέ διάφορα σημεῖα συνενώθηκαν στή σημερινή θέση καί ἀπετέλεσαν ἓνα μεγάλο χωριό μέ 2.000 κατοίκους¹.

1. Γιάννη Μαυρομάτη, Ἱστορία καί παράδοση τῆς Πυρσόγιαννης, Ἡγουμενίτσα 1989, σελ. 5.

Ἡ Πυρσόγιαννη ἔχει μεγάλη ἡλιοφάνεια. Εἶναι ἓνα χαρούμενο κι ὄμορφο χωριό. Τά σπίτια του εἶναι χτισμένα μέ διαλεχτές πέτρες καί πελεκημένα ἀγκωνάρια ἀπό τούς ξακουστούς σέ ὄλο τόν κόσμο Πυρσογιαννίτες μαστόρους, οἱ ὁποῖοι κόσμησαν ὡς γνωστό πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας μέ πύργους, παλάτια, σπίτια, γεφύρια κ.ἄ. ἀπ' τά ὁποῖα θαυμάζουμε τήν τεχνική τους ἀρτιότητα².

Ἄνηφορίζοντας σήμερα τά σοκάκια τῆς Πυρσόγιαννης καί σκύβοντας στοργικά σέ κάθε σκαλιστή πέτρα, κτητορική ἐπιγραφή καί τοιχοποιῖα, διαπιστώνεις πώς ἡ εὐθύνη, τό μεράκι καί ἡ γνώση σέ βάθος χαρακτήριζαν τή δουλειά τῶν παλιῶν μαστόρων. Ἀπό τίς κατασκευές τῆς τουρκοκρατούμενης κοινότητας σώζονται ἐλάχιστες

16. Διακόσμηση σέ πυρσογιαννίτικο τζάκι

2. Νικολάου Ἰ. Τσίπα, Ἄντάμωμα μέ πατρογονικούς ἀντί-
λαλους τῆς Πυρσόγιαννης, Μαρούσι 1987, σελ. 17.

καί ἡ διατήρηση μερικῶν ἀκόμα λιθόγλυφων ὀφείλεται στήν περισυλλογή καί ἐπανατοποθέτηση –συνήθως σέ ἄσχετο σημεῖο τῆς τοιχοποιΐας– ἀπό νεώτερους μαστόρους. Τά παλιότερα λιθανάγλυφα ἐντοπίζονται γύρω στά 1750 καί βρίσκονται στόν Ἅγιο Νικόλαο. Τά μπλούκια τῶν κουδαραίων εἶχαν εἰδικευμένους πελεκάνους πού τούς διέκρινε τό ταλέντο καί ἡ φαντασία. Στά λιθανάγλυφα τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἡ διακοσμητική διάθεση, ἡ μαστοριά στίς καμπύλες τῶν ζαρκαδιῶν καί στό φτερούγισμα τῶν πουλιῶν, παρά τή μεγάλη φθορά, σέ ἀφοπλίζουν μέ τή φρεσκάδα τους³.

Ὅπου νά γυρίσεις καί νά σταθεῖς στήν Πυρσόγιαννη βλέπεις ἄγρια βλάστηση πού ὁμορφαίνει τά πάντα. Ἀπέναντι τό βουνό τῆς Καστάνιανης, δεξιά ἐκεῖνο τῆς Στρατιανης καί ἀριστερά ἡ Φετόκος, ἡ Σέλτση καί οἱ ὑπώρειες τοῦ ἀγέρωχου Γράμμου. Τά βουνά τῆς Πυρσόγιαννης καί αὐτή ἀκόμα ἡ Κράπα πού δασπόζει, εἶναι κατάφυτα⁴.

Οἱ ἄντρες καί οἱ γυναῖκες πού κατοικοῦσαν στήν Πυρσόγιαννη ἀπό τά παλιά τά χρόνια ἦταν ἀπλοί καί ἐργατικοί ἄνθρωποι. Οἱ ἄντρες ξωμάχοι στήν ἀρχή ἐξελιχτηκαν σιγά-σιγά σέ μαστόρους τῆς πέτρας. Παράλληλα εἶχαν καί ἀγροτικές καλλιέργειες, οἱ ὁποῖες ὅμως δέν ἀπέδιδαν μεγάλο εἰσόδημα, γι' αὐτό ἀσχολοῦνταν καί μέ τήν οἰκόσιτη κτηνοτροφία. Ἡ Πυρσόγιαννη φημιζόταν γιά τό καλό κρασί⁵.

Σχετικά μέ τήν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ

3. Κτητορικές ἐπιγραφές -λιθανάγλυφα, ἀνυπόγραφο ἄρθρο στό περ. Ἄρμολοί, τ. 3/1977, σελ. 14-15.

4. Βασίλη Βετσόπουλου, Ὀδοιπορικό ἐπί τουρκοκρατίας. Πυρσόγιαννη-Λεσκοβίκι, στό δελτίο Ἡπειρωτική Ἐταιρεία, τ. 1985, σελ. 260-261.

5. Γιάννη Μαυρομάτη, ὄπ.π., σελ. 16-17.

ὁ φιλόλογος Ν. Ρεμπέλης ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι λέξη μέ σλαβική προέλευση καί σημαίνει προσηλιακός τόπος, πού ἀνταποκρίνεται καί στήν πραγματικότητα⁶.

Στήν Πυρσόγιαννη ὑπάρχει ἀξιόλογο μουσεῖο πού προβάλλει τήν ὑψηλή παράδοση τῶν χτιστῶν καί λιθογλυπτῶν ἀπό τά μαστοροχώρια τοῦ Γράμμου. Στό μουσεῖο ἔχει συγκεντρωθεῖ σπάνιο ὑλικό γύρω ἀπό τήν τεχνική, τή μυστική γλώσσα τῶν μαστόρων –τά κουδαρίτικα– τά ἐργαλεῖα, τά δρομολόγια, τά συμφωνητικά, τίς κατασκευές τῶν μαστόρων καί ὑλικό ἀπό τήν καθημερινή καί προσωπική ζωή τῶν μαστόρων καί τίς συνθήκες τῆς δουλειᾶς τους. Εἰδικότερα ὑπάρχουν 1.300 φωτογραφίες (1870-1940) τραβηγμένες στό Ἄργυρόκαστρο, τή Σμύρνη, τήν Ἀθήνα, τή Σπάρτη, τό Μεσολόγγι, τήν Ἀλεξάνδρεια, τήν Περσία, τήν Ἀμερική κ.ἄ. Ἐπίσης ὑπάρχουν σχέδια, ἀποτυπώσεις κατασκευῶν, συμφωνητικά δουλειᾶς, τετράδια λογαριασμῶν, προσωπικά ἡμερολόγια, σημειώσεις. Βλέπει κανεῖς ἀκόμα παλιά ἐργαλεῖα, σχέδια ἐργαλείων, ἀρχιτεκτονικά μέλη, πρέκια, κεφαλοκόλωνα, λιθανάγλυφα μέ ποικίλες παραστάσεις, κτητορικές ἐπιγραφές, τζάκια καί πολλά ἄλλα σχετικά μέ τήν τέχνη τῶν μαστόρων τῆς Πυρσόγιαννης. Ὑπάρχει ἀκόμη καί σχετική κινηματογραφική ταινία μέ τή ζωή καί τεχνική τῶν μαστόρων⁷.

Στό ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου στεγάζεται ἐπίσης ἕνα μικρό ἐκκλησιαστικό μουσεῖο μέ ἀντικείμενα τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ὅπως ἱερά σκεύη, εἰκόνες, ἄμφια, ἀσημικά, λειτουργικά βιβλία κ.ἄ.

6. Ἐπιδρομές Σλάβων καί σλαβικά τοπωνύμια, στό δελτίο Ἑπειρωτικῆ Ἑταιρείας, τ. 1986, σελ. 68.

7. Χρήστου Ζαφεῖρη. Τό μουσεῖο τῶν μαστόρων, στό δελτίο Ἑπειρωτικῆ Ἑταιρείας, τ. 1992, σελ. 520-521.

Πώς δούλευαν οί πελεκάνοι

Ένας Πυρσογιαννίτης μάστορας διηγείται: «Τά κεντήματα στην πέτρα ήθελαν φαντασία και πολύ μεράκι. Έμεις στόν καιρό μας βγάζαμε σχέδια ανάλογα μέ τό πνεύμα μας ή βλέπαμε τά παλιά πού είχαν σπουδαίο πελέκημα. Πολλοί σχεδίαζαν τήν πέτρα μέ μολύβι κι μετά πελεκοῦσαν, ἄλλοι ὅμως είχαν καλό χέρι και δούλευαν τό καλέμι χωρίς σχέδιο. Φτιάχναμε ἀγκωνάρια, πόρτες μέ βάση και κιονόκρανα, πρέκια, καμαρόλιθα, τζάκια πελεκητά. Έκει ήταν ή μεγάλη μαστορία, γιατί τό τζάκι ἀκριβοπληρώνονταν και ὅσο νάναι ήταν δύσκολη δουλειά για κάθε πελεκάνο. Πάντως τό καθαρό πελέκημα μέ λουλούδια, σταυρούς, πουλιά και μέ ψιλοβελονιά σταμάτησε ἔκει γύρω στά 1930. Οί παλιοί τεχνίτες ἄρπαζαν τό καλέμι και χόρευε τό χέρι τους πάνω στην πέτρα, ὄρες σκυφτοί χωρίς νά σηκώνουν κεφάλι. Μερακλήδες ἄνθρωποι σκάλιζαν και τραγουδοῦσαν κι ὄλο ἔπιναν κρασί ή τσίπουρο ἀπ' τό παγούρι για περισσότερη ἐμπνευση».

(Περ. Ἀρμολοί, τ. 6/1978, σελ. 34-35).

17. Πυρσόγιαννη:
Παλιά σπίτια

Τό κέντημα τῆς σάρκας

Ἐπώδυνη ἦταν ἡ διακόσμηση τοῦ μετώπου καί τῶν χεριῶν μέ διάφορα σχέδια. Στό μέτωπο συνήθως σταυρό, ἐνῶ στά χέρια κύκλους μέ τή βούλα στή μέση, κλάρες, κυπαρίσσια κ.ἄ. Οἱ γυναῖκες τοῦ παλιοῦ καιροῦ εἶχαν στολίδια μέχρι τά μπράτσα. Ἀκόμα καί στήν ἄκρη τῆς μύτης. Μιά Πυρσογιαννίτισσα θυμᾶται: «Ξεκινούσαμεν κάθε ἀπόγιομα καί Κυριακές μέ τά κατσίκια ὅλα τά κορίτσια νά τά βοσκήσουμε. Πηγαίναμε μέ τά κατσίκια, δέν εἶχαμε τί νά κάνουμε καί καίγαμεν δαδί, γιατί θέλει κάρβουνο ἀπό δαδί, ἀλλιῶς δέν πιάνει. Στουμπίζαμεν τό κάρβουνο καί τό φτιάχναμεν σάν σκόνη. Ἀνακατώναμεν τό σάλιο μέ τό κάρβουνο καί μ' ἓνα τσάκνο κάναμεν τό σχέδιο στό χέρι καί τή μπάλα. Ὑστερα τρυπούσαμε τζούπ-τζούπ δυνατά· οἱ ἄλλες ἀπό δίπλα φυσοῦσαν στήν πληγή καί ἔλεγαν: ἀκόμα λίγο-ἀκόμα λίγο. Ἐρχονταν μετά καί κουκούδιαζε καί τραβούσαμε τ' ἀτράβηχτα ὅσο νά γιατρέψει».

(Περ. Ἀρμολοί, τ. 7(1978 (;), σελ. 28-29).

ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ

Μετά τήν Πυρσόγιαννη συναντοῦμε τή Βούρμπιανη, ἡ ὁποία στίς ἀρχές τοῦ αἵωνα μας ἦταν τό μεγαλύτερο χωριό της περιοχῆς τοῦ Γράμμου. Εἶναι χτισμένη στά Β.Δ. τοῦ Γράμμου, σέ μιά πλαγιά πού τό ψηλότερο σημεῖο της εἶναι ἡ κορυφή Ταμπόρι. Τό πράσινο κυριαρχεῖ παντοῦ. Χαμηλά κυλάει τά ἤσυχα καί γάργαρα νερά του ὁ Γοργοπόταμος πού τρέχει γιά νά τά ἐνώσει μέ τά νερά τοῦ Σαραντάπορου. Ἡ Βούρμπιανη ἀποτελεῖται ἀπό ἕξι μαχαλάδες, τούς Σαρσάδες, Σουπάδες, Δώδεκα Ἀποστόλους, Ἀϊ-Γιάννη καί Μπούκηδες¹.

Τό ὄνομα Βούρμπιανη εἶναι σλαβικό καί δηλώνει τόπο μέ ἰτιές. Πραγματικά καί σήμερα ὑπάρχουν στά παρόχθια μέρη τῶν τεσσάρων χειμάρρων πού διασχίζουν τό χωριό πολλές ἰτιές². Πότε καί πῶς ἔγινε ἡ Βούρμπιανη χωριό δέν γνῶρίζουμε. Κατά καιρούς διατυπώθηκαν διάφορες γνῶμες. Πάντως ἦταν μεγάλο χωριό. Τό 1920 εἶχε παντακόσια σπίτια μέ 2.500 περίπου κατοίκους. Ὅλα τά σπίτια ἦταν πέτρινα καί καλοχτισμένα. Δυστυχῶς τά περισσότερα ἔχουν καταστραφεῖ. Σήμερα χτίζονται πολλά καινούρια σπίτια ἀπό τούς ταξιδεμένους Βουρμπιανίτες, στά ὁποῖα μένουν μόνον τό καλοκαίρι.

1. Δραστηριότητες Συνδέσμου Βουρμπιανιτῶν Θεσσαλονίκης, στήν ἐτήσια ἐκδοση Ἡπειρος, 1989, σελ. 182-184.

2. Νικ. Χ. Ρεμπέλη, Ἐπιδρομές Σλάβων καί σλαβικά τοπωνύμια, στό δελτίο Ἡπειρωτική Ἐταιρεία, 1986, σελ. 68.

Ἡ Βούρμπιανη ἔχει 18 ἐκκλησίες. Χτίστηκαν τὰ παλιά χρόνια, τότε πού τό χωριό εἶχε πολύ κόσμο. Μερικές διατηροῦνται στήν ἀρχική τους μορφή, ἐνῶ ἄλλες ξαναχτίστηκαν ἢ στό ἴδιο μέρος πού ἦταν οἱ παλιές ἢ κοντά ἐκεῖ. Ὅλες τίς φροντίζουν ὁ Σύνδεσμος τῶν Βουρμπιανιτῶν, τό κληροδότημα τῆς Κοινότητος, ἡ Ἐκκλησιαστική Ἐπιτροπή καί πολλοί ἰδιῶτες³. Τό γεγονός αὐτό φανερῶνει τή μεγάλη εὐλάβεια πρὸς τὰ θεῖα, πού εἶχαν καί ἔχουν οἱ Βουρμπιανίτες. Τόν περασμένο αἰῶνα, ὅταν ἡ Βούρμπιανη βρισκόταν στήν ἀκμή της, ὑπῆρχαν 13 ἱερεῖς, πράγμα πού δέν ἔχει νά ἐπιδείξει κανένα ἄλλο κεφαλοχώρι τῆς Ἠπείρου⁴.

Κατά τό ἔτος 1779 πέρασε ἀπό τή Βούρμπιανη καί ὁ ἐθναπόστολος Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ὁ ὁποῖος ἐνθουσιάστηκε βλέποντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ χωριοῦ καί τίς πολλές του ἐκκλησίες. Μεταξύ τῶν ἄλλων εἶπε ὅτι «ὁ Θεός πῆρε τήν ὀργή του ἀπό τοῦτον τόν τόπο καί πολλές ψυχούλες θά γλιτώσουν ἐτοῦτα τὰ βουνά»⁵.

Ἡ Βούρμπιανη ἐπὶ τουρκοκρατίας καί ὕστερα μέχρι τό 1940 εἶχε πάρα πολλά ἀμπέλια. Οἱ κάτοικοί της ἔβγαζαν χιλιάδες ὀκάδες κρασί καί ἄφθονο ρακί. Ἐπίσης καλλιεργοῦσαν καλαμπόκι, λαχανικά, πατάτες κ.ἄ. Εἶχαν παράλληλα καί τή συνηθισμένη κτηνοτροφία. Πολλοί ἀπό τοὺς ἄνδρες ἦταν χτίστες, οἱ ὁποῖοι ταξίδευαν σέ διάφορα μέρη, ὅπως στήν Ἀθήνα, τόν Πειραιά, στό Λαύριο κ.ἄ. Ἔργα Βουρμπιανιτῶν μαστόρων εἶναι διάφορες ἐκκλησίες τῆς ἐπαρχίας, πολλά σαραγιά τῶν μπέηδων τῆς Ἀρβανι-

3. Νικ. Παπασωτηρίου, *Οἱ Ἐκκλησίες τῆς Βούρμπιανης*, στό δελτίο Ἠπειρωτικῆ Ἐταιρείας, 1983, σελ. 338.

4. Ἀναστ. Εὐθυμίου, *Ἡ Βούρμπιανη τῆς Ἠπείρου*, (4 τεύχη πού ἐκδόθηκαν στά Ἰωάννινα ἀπό 1987 μέχρι 1990), τ. Γ' σελ. 296.

5. Ὁπ.π., τ. Α', σελ. 25.

τιᾶς, διάφορα κτίρια τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ μητροπολιτικός ναός τῆς Κόνιτσας, ὁ Ἅγιος Γεώργιος τῆς μονῆς Δουρούτης, ἡ ἐκκλησία στό Χλωμό τῆς Βορείου Ἡπείρου, ὁ μητροπολιτικός ναός καί τό Ἀρχιμανδρειό Ἰωαννίνων καί ἓνα πλῆθος ἀκόμη ἀρχοντικῶν σέ διάφορα ἄλλα μέρη⁶. Ἐχτιζαν δημόσια καί ἰδιωτικά κτίρια, ἄλλοτε μέ σχέδια μηχανικῶν καί ἄλλοτε μέ δικά τους. Ἐκτός ἀπό τοὺς χτίστες ὑπῆρχαν καί οἱ καλλιτέχνες ξυλουργοί πού ἔφτιαχναν κουφώματα καί ξυλόγλυπτες διακοσμήσεις σέ σπίτια, ναοὺς, σεράγια κ.λπ.⁷.

Γρήγορα οἱ Βουρμπιανίτες στράφηκαν πρὸς τὰ γράμματα, ἀφήνοντας ἔτσι οἱ νεώτεροι τὴ μαστορική τέχνη. Τό 1875 ἰδρύουν τὴ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότητα καί τόν Ἰανουάριο τοῦ ἐπόμενου ἔτους ψηφίζουν τόν Κανονισμό σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο σκοπός τῆς Ἀδελφότητας εἶναι ἡ ἀνέγερση κεντρικῆς ἑλληνικῆς σχολῆς καί παρθεναγωγείου καί γενικότερα ἡ ἀνάπτυξη τῆς παιδείας στή Βούρμπιανη⁸. Ἡ πρόοδος συνεχίζεται. Στό καινούργιο διδακτήριο λειτουργοῦσε δημοτικό σχολεῖο καί ἑλληνικό τριτάξιο σχολαρχεῖο. Ὑπῆρχε καί οἰκοτροφεῖο σέ ξεχωριστό σπίτι. Τά σχολεῖα καί τό οἰκοτροφεῖο ἦταν γνωστά ὄχι μόνο στήν ἐπαρχία, ἀλλά καί σέ ὅλη τὴν Ἡπειρο. Ἀκόμα καί ἀπό τὴν Ἀλβανία ἐρχόντανε Ἑλληνόπουλα καί σπούδαζαν στή Βούρμπιανη. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν γραμμάτων εἶχε σάν ἀποτέλεσμα πολλοὶ Βουρμπιανίτες νά προοδεύσουν. Ὁ ὀφθαλμίατρος Ἀλέξης Τράντας⁹, ὁ

6. Ὁπ.π., σελ. 36.

7. Ὁπ.π., τ. Β' σελ. 89-90.

8. Ὁπ.π., τ. Γ' σελ. 331-332.

9. Πληροφορίες γιά τόν Τριάντα βλέπε στόν τόμο μέ τὰ Πρακτικά τῆς Ἰατροχειρουργικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν τοῦ ἔτους 1961, σελ. 245-257, ὅπου δημοσιεύεται ὁμιλία τοῦ ἱατροῦ Βασ. Χρήστου γιά τό ἐπιστημονικό, ἔθνικό καί κοινωνικό ἔργο του.

ποιητής Τέλλος Ἄγρας, ὁ στρατηγός Σωκράτης Δημάρατος, ὁ ἀφανής ἥρωας τῆς Πίνδου, ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας Ἀπόστολος Παπαλάμπρος, ὁ δάσκαλος Χαράλαμπος Ρεμπέλης, ὁ γνωστός ἀπό τό βιβλίο του «Κονιτσιώτικα» κ.ἄ. εἶναι τέκνα τῆς Βούρμπιανης¹⁰.

Ἀπό τή Βούρμπιανη τέλος ἦταν καί ὁ Κώστας ὁ Γραμματικός. Γεννήθηκε γύρω στά 1760 καί ἀποκεφαλίστηκε τό 1838. Ἦταν ἔξυπνος καί ἐπιτήδειος. Ἔμαθε ἀρκετά γράμματα ἀπό τούς κληρικούς δασκάλους τοῦ χωριοῦ. Κατόπιν ἀκολούθησε τήν πατροπαράδοτη τέχνη τοῦ χτίστη καί χάρη στήν ἔξυπνάδα του, τήν κατασοσύνη καί τήν πονηριά του κατόρθωσε ν' ἀναδειχτεῖ καί νά γίνει ὁ ἐπιφανέστερος ἄντρας τῆς Βούρμπιανης καί τῆς ἐπαρχίας γενικότερα. Προσελήφθη ἀπό τόν Ἀλή Πασά ὡς γραμματέας του. Ὁ Κώστας Γραμματικός φρόντισε νά μή γίνουν τσιφλίκι ἡ Βούρμπιανη καί ἄλλα χωριά τῆς ἐπαρχίας. Ὑπάρχουν ὅμως καί μελανές σελίδες στή ζωή του, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἀ. Εὐθυμίου¹¹.

10. Νικ. Παπασωτηρίου, *Ἡ σημερινή Βούρμπιανη μέ λίγη ἱστορία*, στό δελτίο Ἡπειρωτική Ἐταιρεία, τόμ. 1983, σελ. 29-30.

11. *Ἡ Βούρμπιανη τῆς Ἠπείρου*, τ. Α', σελ. 43-72.

Ποιός ἔχτισε τόν κόσμο;

Ἐνας Πυρσογιαννίτης τόν παλιό καιρό ἀπεφάσισε νά γίνει παπάς καί μέ τήν προτροπή τῶν χωριανῶν του πῆγε στό δεσπότη τῆς Κόνιτσας, ὁ ὁποῖος τόν ρώτησε:

– Ποιός ἔχτισε τόν κόσμο;

Ὁ ἀγράμματος χωρικός ἔξυσε τό κεφάλι του καί μετά ἀπό σκέψη ἀπάντησε:

– Μά ποιός ἄλλος ἀπό τούς Πυρσογιαννίτες, δεσπότη μου!

– Τί λές, μωρέ χαμένε, τοῦ εἶπε ὁ δεσπότης.

Κι ἐκεῖνος συμπλήρωσε:

– Ἴσως, δέσποτά μου, νά βοήθησαν καί οἱ Βουρμπιανίτες.

Τὰ Μαστοροχώρια

Στὴν περριοχὴ τοῦ ποταμοῦ Σαρκεντάπορου τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας καὶ σὲ μικρὴ σχετικῶς μεταξύ τους ἀπόστασι βρῖσκονται τὰ χωριά Μόλιστα, Σταρίτσιον, Κεράσοβο, Καστάνιανη, Μελίζγιαννη, Κάντσιον, Σέρμα, Λούφικο, Φετόκος, Σέλιση, Βοϊράμπιανη, Τσοκάτσι, Χιονιάδες, Τούρνοβο, Πληκάτι, Στράτσιον, Βαβόρος, Πυρσόγιαννη κ.ά., τὰ ὅποια καλοῦνται μετὰ γενικότερο ὄνομα Μαστοροχώρια, γιατί σὲ παλαιότερη ἐποχὴ καὶ τῶρα ἀκόμα οἱ περισσότεροι τῶν κατοίκων τοὺς μετέρχονται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ χτίστη.

(Χαρ. Ρεπούλη, Κονιτσιώτικα, Ἀθήνα 1953, σελ. 13).

ΟΞΥΑ

Ἀπέναντι ἀπό τή Βούρμπιανη καί πέρα ἀπό τό λάκκο, σέ ψηλότερο μέρος, εἶναι χτισμένη ἡ Ὁξυά (παλ. Σέλτση). Τό χωριό αὐτό εἶναι ἀπό τά μικρότερα τῆς ἐπαρχίας καί ἡ τοποθεσία του ἔχει πολλές φυσικές καλλονές. Ἀπό ἐδῶ θαυμάζεις τόν ἀνοιχτό ὀρίζοντα, τίς ἀτέλειωτες βουνοπλαγιές καί τίς ἐντυπωσιακές κορυφογραμμές. Ἀγναντεύεις πανορματικά τή Βούρμπιανη, τίς Χιονιάδες στά βόρεια, ἐξωκκλήσια τοῦ Ἀσημοχωρίου καί ἄλλων χωριῶν, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά βλέπεις τήν Καστάνιανη, τή Λαγκάδα καί τή Μόλιστα.

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση τό παλιό χωριό βρισκόταν σέ ἄλλη περιοχή, δέκα χιλ. ἀνατολικά, στήν περιοχή τῆς Πιστίλιαπης καί εἰδικότερα στήν τοποθεσία «Σούμ Λάζαρη». Τό σημερινό χωριό χτίστηκε στίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα. Τό παλιό ὄνομα Σέλτση ὀφείλεται στό ὄνομα τοῦ τούρκου πασᾶ Ἀμάν Σέλτση Βέη, ὁ ὁποῖος ἔχτισε τά πρῶτα σπίτια στή θέση τῆς σημερινῆς Ὁξυᾶς¹. Ὁ Ν. Ρεμπέλης διατυπώνει τή γνώμη ὅτι τό ὄνομα εἶναι σλαβικό πού σημαίνει χωριουδάκι².

Ἡ Ὁξυά πάντα ἀνέπνεε τό ζεῖδωρο ἀέρα τοῦ ἀντάρτικου. Φωλιά ἀνταρτῶν ἦταν. Στά ἀπρόσιτα βουνά της κυκλοφοροῦσαν ἐλεύθερα οἱ ἀντάρτες τῶν γύρω χωριῶν³.

1. Νίκου Παύλου Παπαστεργίου—Κουκουμπάνη, Ὁξυά, τό χωριό μου, Ἀθήνα 1987, σελ. 15-16.

2. Νικ. Χ. Ρεμπέλη, ὅπ.π.

3. Νίκου Παύλου Παπαστεργίου—Κουκουμπάνη, ὅπ.π., σελ.

Ὀρυκτός πλοῦτος

Στήν περιοχή τῆς Ὀξυᾶς ἐπισημάνθηκε ὀρυκτός πλοῦτος. Ἀνεκαλύφθη μετάλλευμα μέ ὑψηλή περιεκτικότητα χρωμίου. Ἐλπίζουμε νά πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐκμετάλλευση ἀπό τήν ὁποία σημαντικός ἀριθμός ἐργατικῶν χειρῶν θά βρεῖ ἡμερομίσθιο.

(Τοπική ἐφημερίδα Ἄσος, φύλ. 1/1953, σελ. 2).

ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ

Τό Ἴσσημοχώρι εἶναι ἐπίσης ἓνα μικρό χωριό, χτισμένο στὶς ὑπώρειες τοῦ Γκόλιου. Εἶναι παραμεθόριο καὶ τό γνώρισμά του εἶναι τὰ ἀπέραντα δάση. Μιά φωλιά ἀνθρώπων φιλοτεχνημένη μέ περισσό μεράκι στή μέση τῆς καταπράσινης πλαγιάς, πού ἀρχίζει ἀπό τίς δασόφυτες «Μποῦρντες» καὶ καταλήγει στὶς «Ποταμιές». Τό παλιό χρῶμα τοῦ χωριοῦ δέν ὑπάρχει πιά. Πρὸ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ὄλα τὰ σπίτια ἦταν σκεπασμένα μέ πλάκες «ἀπό βολικὲς πέτρες, πού κομματιάζονται φύλλο τό φύλλο, καθὼς τό βιβλίο», ὅπως λέει ὁ Ἰ.Μ.Παναγιωτόπουλος. Τόν Αὐγούστο τοῦ 1949 τό μισό χωριό κάηκε κατὰ λάθος ἀπό τό στρατό, γιατί εἶχε πληροφορίες ὅτι ὑπῆρχαν ἐκεῖ ἀντάρτες.

Ἡ καταπράσινη πλαγιά τοῦ χωριοῦ πλαισιώνεται ἀπό δυό λάκκους, τό «τρανό ἢ μεγαλάκκο» καὶ τό «λάκκο τό μικρό». Ὁ πρῶτος ἔχει βαθιά κοίτη μέ ἀμέτρητα λιθάρια, σὲ ὄλα τὰ μεγέθη. Τὰ κατρακυλίσματα καὶ ἀλληλοχτυπήματα ἀφαίρεσαν τίς αἰχμές, ἐνῶ τό ἀέναο χάδι τοῦ νεροῦ ἐπούλωσε τίς πληγές τους καὶ τὰ ἔντυσε μέ πράσινο βελούδο.

Τό Ἴσσημοχώρι ἔχει μεγάλες δασόφυτες περιοχές. Στὶς ψηλότερες ὑπάρχουν οἱ φυλλοβόλες ὄξυές μέ τούς κοκκινωπούς κορμούς καὶ τὰ πυκνά καταπράσινα φύλλα καὶ χαμηλότερα εἶναι τὰ ἔλατα καὶ τὰ πεῦκα. Ὁ πεζοπόρος τῶν δασῶν τοῦ Ἴσσημοχωρίου συναντάει πηγές μέ παγωμένα νερά καὶ «σύσκια κατατόπια», ἰδιαίτερα ἐντυπω-

18. Άσημοχώρι: Παλιότερη δψη

σιακά, πού δημιουργοῦν τά πυκνά κλωνάρια τῶν πανύψηλων ἐλάτων. Ἐκεῖ μέ τήν πολλή ὑγρασία δουλεύουν οἱ θαμμένοι σπόροι καί μέσα ἀπό τά σαπισμένα φύλλα ξεπετάγονται χιλιάδες μικρά ἔλατα καί πεῦκα. Τά λαλήματα τῶν ἄγριων πουλιῶν καί τά ζωηρά χρώματα τῶν λουλουδιῶν προκαλοῦν μιᾶ ἄλλη αἴσθηση. Στίς ἀκάλυπτες κορυφές καί τίς ἀμμουδερές πλαγιές φυτρώνει τό τσαί ἀνάμεσα σέ πέτρες καί ἀγκάθια. Τό ἀεράκι μεταφέρει τήν εὐωδιά του μακριά προδίδοντας τήν ὑπαρξή του.

Δέν γνωρίζουμε ἀπό πότε χρονολογεῖται τό σημερινό Ἴασημοχώρι. Εἶναι πολύ πιθανό ἡ ἱστορία του νά ἐκτείνεται καί στόν 17ο αἰῶνα. Εὐρέως ἐπίσης εἶναι διεδεδομένη ἡ παράδοση ὅτι τό Λισκάτσι (παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ) τό ἀποτελοῦσαν τρεῖς ξεχωριστοί μαχαλάδες συννοικισμοί. Οἱ κάτοικοί τους εἶχαν διαφορετικά ἐπαγγέλματα. Τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι σλαβικό καί σημαίνει λεπτοκαρυά.

Οἱ Ἴασημοχωρίτες ἀπ' τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ἄρχισαν τά ταξίδια. Στό ἐσωτερικό τῆς χώρας ἀσκοῦσαν τό ἐπάγγελμα τοῦ μαραγκοῦ. Στό ἐξωτερικό ἀσχολοῦνταν μέ τά ἐστιατόρια. Οἱ ταξιδευτές βρέθηκαν στή Σαλαμάγκα τῆς Νέας Ἰόρκης τῶν Η.Π.Α. Τά ταξίδια τους ἦταν περιπετειώδη. Ἄνθρωποι βουνίσιοι, χωρίς στοιχειώδη γράμματα, χωρίς γνώση τῆς γλώσσας τοῦ τόπου στόν ὁποῖο θά ζοῦσαν, ἀμάθητοι ἀπό κοσμοπολίτικη ζωή, ἀναγκάζονταν νά φεύγουν ἀπό τόν τόπο τους. Ζοῦσαν φυσικά καλύτερα ἀπ' τό χωριό, ὄχι ὅμως καί ὅπως νόμιζαν, ὅταν ἀποφασιστικοί καί γιομάτοι ἐλπίδες διέσχισαν τόν Ἰαλαντικό ὠκεανό. Τό βασικότερο πού τούς βασάνιζε ἦταν ἡ νοσταλγία τοῦ χωριοῦ καί ὁ πόθος τῆς οἰκογένειας.

Χειμώνας στό Λισκάτσι

Όσοι μεγάλωσαν στό Λισκάτσι χάρηκαν τίς κορμοστασιές τῶν χιονισμένων ἐλάτων καί πεύκων. Ἄξεχαστες μένουν οἱ παγωμένες ἰτιές στό λάκκο τόν τρανό, πού καθώς βρέχονταν τά κλωνάρια τους καί παγώναν στή συνέχεια τά νερά πάνω τους, σχημάτιζαν πολυελαίους μέ ἀπίθανα σέ σχῆμα καί ὄγκο παγοκρύσταλλα. Τό ἴδιο ὁμορφα ἦταν καί τά «σπαθιά» πού κρεμιούνταν ἀπ' τίς ἄκρες τῆς στέγης. Ἀπό τό πολύ κρύο τά σταλάγματα δέν προλάβαιναν νά πέσουν στή γῆ, γιατί στερεοποιούνταν καί μάκραιναν μάκραιναν ξεπερνώντας κάποτε καί τό μέτρο.

Μέσα στήν «ἀγονίστα» (τό καθιστικό δωμάτιο) τό τζάκι ἔκαιγε ὀλόκληρα κούτσουρα. Στή «βάτρα» ὁ παππούς ἦ ἦ γιαγιά ἔπλεκαν στά παραμύθια «τό ὄνειρο μέ τήν ἀλήθεια». Ὅχι σπάνια ζεσταίνονταν στό τζάκι ἕνα δύο νεογέννητα κατσικάκια, πού γρήγορα ξεθάρρευαν καί ἔκαναν τά πρῶτα τρεμάμενα βήματά τους μπροστά στά μάτια τῆς ράθυμης καί γουργούρας γάτας, πού ἦταν κυριολεκτικά χωμένη στό τζάκι.

(Πρεσβ. Διονυσίου Τάτση, Τό Λισκάτσι τῆς Κονίτσης, σελ. 42-43.)

ΧΙΟΝΙΑΔΕΣ

Ένα χωριό άπλωμένο στην πλαγιά της Μπάντρας. Χωρισμένο σε δύο μαχαλάδες και ανάμεσά τους ή έκκλησία του 'Αγίου 'Αθανασίου, τό σχολείο και τό κοινοτικό γραφεϊο. 'Εδω ή βλάστηση όργιάζει και τά πουλιά κελαηδούν άδιάκοπα. Στίς μέρες μας έχει λιγοστους κατοίκους.

Δεξιά και άριστερά του χωριου κατεβαίνουν δύο λάκκοι, παραπόταμοι του Σαραντάπορου, που σε κάποιο σημείο ανταμώνονται και φιδωτά κατευθύνονται στα παρακάτω χωριά. Οί λάκκοι αυτοί κοντά στο χωριό έχουν άπότομα κατεβάσματα και σχηματίζουν μικρους καταρράχτες. 'Ο ένας λάκκος, στο δρόμο για τό 'Ασημοχώρι, πέρναγε κάτω από τό μικρό πέτρινο γεφύρι, που είναι ίσως τό αξιολογότερο χτίσμα του χωριου. Μέσα στο χωριό υπάρχουν και δύο ξερόλακκοι, ό 'Αρνάκης και ό Λακκούτσικος. Τά βουνά του χωριου είναι σκεπασμένα με δάση όξιās που κοντεύουν να καλύψουν κάθε ξέφωτο. Ψηλότερη κορυφή είναι τό Παρατηρητήριο και λίγο πιο κάτω είναι ή Μπάντρα, που είναι και τό πέρασμα προς την 'Αλβανία.

Προπολεμικά ό δρόμος προς την 'Αλβανία ήταν άνοιχτός και οί έμπορικές έπαφές ήταν πολλές. Μαστόροι και έμπορευόμενοι περνοϋσαν συχνά τά σύνορα. Στην 'Ερσέκα είχαν μαγαζιά άρκετοί από τά γύρω χωριά. Πρίν τό 1924 στίς Χιονιάδες υπήρχε και τελωνείο, τό όποιο είχε γίνει με τίς ένέργειες του προέδρου Χριστόδουλου Σκούρτη, γνωστου έμπόρου της εποχής εκείνης. Λειτουργ-

γησε ὅμως γιά λίγο χρονικό διάστημα, γιατί οἱ συναλλασσόμενοι προτιμοῦσαν τόν εὐκόλο δρόμο τοῦ λαθρεμπορίου¹.

Ἀπό τίς Χιονιάδες βγήκαν πολλοί ζωγράφοι, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἄφησαν πλῆθος εἰκόνων σέ διάφορες ἐκκλησίες καί πολλά ἔργα κοσμικῆς ζωγραφικῆς (Ζαγόρι, Πήλιο). Πρῶτος πού μελέτησε τό ἔργο τῶν Χιονιαδιτῶν ζωγράφων ἦταν ὁ π. Γεώργιος Παῖσιος, ὁ ὁποῖος μέ ἐπιμέλεια κατέγραψε ἕναν μεγάλο ἀριθμό εἰκόνων². Στηριζόμενος στήν ἐργασία τοῦ π. Γεωργίου ὁ Κίτσος Μακρῆς προχώρησε στή μελέτη τοῦ θέματος βαθύτερα καί διερεύνησε τό ζωγραφικό ἔργο 65 Χιονιαδιτῶν ζωγράφων³. Φυσικά τό θέμα δέν ἔχει ἐξαντληθεῖ. Ὑπάρχουν πολλές εἰκόνες ἀκόμα ἄγνωστες, οἱ ὁποῖες πρέπει νά ἐντοπισθοῦν καί νά μελετηθοῦν, γιά νά φανεῖ σέ ὅλο του τό εὖρος τό ἀγιογραφικό ἔργο τῶν λαϊκῶν Χιονιαδιτῶν ζωγράφων. Ἀπό τίς ἐρευνες τοῦ Κίτσου Μακρῆ πληροφορηθήκαμε ὅτι οἱ Χιονιαδίτες δέν ἦταν μόνο ἀγιογράφοι, ἀλλά καί ταλαντοῦχοι κοσμικοί ζωγράφοι, οἱ ὁποῖοι ἐπιδόθηκαν στήν τοπιογραφία, τήν προσωπογραφία, νεκρή φύση, ἀνθογραφία, διακοσμητική. Σέ 101 χωριά καί πολιτεῖες ξαπλώνεται τό μέχρι σήμερα ἐξακριβωμένο ἔργο τῶν Χιονιαδιτῶν ζωγράφων⁴. Πολλοί Χιονιαδίτες ἦταν συγχρόνως καί ἀγιογράφοι καί διακοσμητές σπιτιῶν. Δυστυχῶς ἡ ἐρήμωση τῶν ὄρεινῶν χωριῶν, οἱ πολεμικές περιπέτειες καί ἡ ἄγνοια εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα τό μεγαλύτερο μέρος τῆς κοσμικῆς ζωγραφικῆς τῶν Χιονιαδιτῶν νά χαθεῖ⁵.

1. Τίς πληροφορίες γιά τίς Χιονιάδες τίς ὀφείλω στόν Κωνσταντῖνο Σκούρτη.

2. Ἱερέως Γεωργίου Παῖσιου, *Ἀγιογραφία καί Ἀγιογράφοι Χιονιάδων*, Ἰωάννινα 1962.

3. Κίτσου Ἀ. Μακρῆ. *Χιονιαδίτες ζωγράφοι*, Ἀθήνα 1981.

4. Ὁπ.π., σελ. 25.

5. Ὁπ.π., σελ. 34.

Είναι βεβαιωμένο πώς οι περισσότεροι Χιονιαδίτες ζωγράφοι, για τους οποίους υπάρχουν βιογραφικά στοιχεία, τελειοποιούνται στην τέχνη με άσκηση στο "Άγιον Όρος, όπου τότε επικρατούσε η νεορωσική τεχνοτροπία. Έτσι και αυτοί ακολουθούν την ίδια τεχνοτροπία, ή οποία φυσικά δεν ακολουθεί τα βυζαντινά εικονογραφικά πρότυπα⁶.

Τό όνομα τοῦ χωριού προφανώς όφείλεται από τις συχνές χιονοπτώσεις πού παρατηρούνται. Ἡ έκδοχή ότι παλιά οι Χιονιαδίτες έκαναν έμπόριο χιονιού σε άλλες περιοχές πρέπει νά θεωρηθεί άπίθανη.

Ἐκ κώμης Χιονιάδων

Οἱ Χιονιαδίτες ζωγράφοι σημείωναν τὴν καταγωγή τους μέ πολλούς τρόπους: «ἐκ κώμης Χιονιάδες», «ἐκ Χιονιάδων», «ἀπό χωρίον Χιονιάδες», «ἐκ Χιονιάδες», «Χιονιαδίτου», «Χιονιαδίτη», «Χιονιάδες», «ἀπό Χιονιάδες τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἁγίου Βελλᾶς». Στὴν ἐπιγραφή τῆς Ἁγίας Μαρίνας Κισσοῦ τό πιά ἐνδιαφέρον σημεῖο εἶναι ὁ προσδιορισμός «ἐκ φυλῆς πασχαλάδες».

(Κίτσου Μακρῆ, Χιονιαδίτες ζωγράφοι, σελ. 20).

ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ

Στή ρίζα τοῦ βουνοῦ πού ἡ ψηλότερη κορυφή του εἶναι ἡ Ὀρλα, εἶναι χτισμένο τό χωριό Γοργοπόταμος (παλ. Τούρνοβο). Ἀνάμεσα στό χωριό καί τό λάκκο ὑπάρχει ἕνας μικρός κάμπος, τόν ὁποῖο παλιότερα καλλιεργοῦσαν συστηματικά. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνταν μέ τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία. Οἱ ἄνδρες εἶχαν κυρίως τό ἐπάγγελμα τοῦ ξυλουργοῦ καί τοῦ χτίστη. Ἀρκετοί ταξίδευαν καί σέ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας.

Ἐκεῖνο ὅμως πού ἔκανε τό Γοργοπόταμο εὐρύτερα γνωστό ἦταν ἡ ἐπίδοση μερικῶν κατοίκων του στήν ξυλογλυπτική τέχνη καί ἰδίως στήν ἐκκλησιαστική διακόσμηση. Γιά δύο αἰῶνες, ἴσως καί περισσότερο, Τουρνοβίτες τεχνίτες πού ἀνήκαν σέ μιά οἰκογένεια μέ τό ὄνομα Σέχη, εἶχαν ὡς κύριο ἐπάγγελμα τήν ξυλογλυπτική. Μιά δεύτερη οἰκογένεια ξυλογλυπτῶν οἱ Βούρηδες, φέρονται ὡς μακρινοί συγγενεῖς τῆς ἴδιας οἰκογένειας Σέχη, εἶχαν ὡς κύριο ἐπάγγελμα τήν ξυλουργική καί κατά δεύτερο λόγο τήν ξυλογλυπτική¹.

Οἱ ξυλογλύπτες τοῦ Γοργοποτάμου ἀναλάμβαναν κάθε εἶδους ξυλογλυπτική ἐργασία. Ἀπό τήν Αἰκατερίνη Πολυμέρου – Καμηλάκη πληροφοροῦμαστε ὅτι ἀναλάμβα-

1. Αἰκατερίνης Πολυμέρου – Καμηλάκη, *Οἱ ξυλογλύπτες τοῦ Τουρνόβου τῆς Κόνιτσας*, στήν *Ἐπετηρίδα τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας*, τόμ. ΚΕ' (1977-80), Ἀθῆναι 1982, σελ. 291.

ναν τή διακόσμηση ναῶν (τέμπλα, προσκυνητάρια, εἰκονοστάσια, παγκάρια, πλαίσια εἰκόνων, σκαλιστές εἰκόνες κ.ἄ.) καί ἀρχοντικῶν (ταβάνια, μεσάντρες, κασέλες, στεφανοθῆκες, εἰκονοστάσια, κορνίζες κ.ἄ.). Ἐκεῖ ὅμως πού διέπρεψαν ἦταν ἡ φιλοτέχνηση τέμπλων. Ἀξιόλογα τέμπλα πού σώζονται μέχρι σήμερα εἶναι ἐκεῖνο στή μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου ἢ ἐπιλεγομένη Ἰακώβου στά Δολιανά Ἰωαννίνων, στό μητροπολιτικό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στά Ἰωάννινα, στόν Ἅγιο Χαράλαμπο τῆς Πρέβεζας, στόν Ἅγιο Σπυρίδωνα Βόνιτσας, στή Σωπική τῆς Β. Ἡπείρου, ὅπως καί στή Χιμάρα, Πρεμετή, Κορυτσά, Πολίβιστα καί στό Ἀργυρόκαστρο².

Ὁ μελετητής τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἰωαννίνων Κώστας Βλάχος λέγει ὅτι τό τέμπλο, ὁ δεσποτικός θρόνος καί ὁ ἄμβωνας ἀποτελοῦν τό ἰδιαίτερο κόσμημα

19. Λεπτομέρεια ἀπό τό εἰκονοστάσι τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων. Ἔργο Τουρνοβιτῶν σκαλιστῶν

2. Ὁπ.π., σελ. 293-294.

του ναού. Ἐδῶ οἱ τέσσερις ξυλογλύπτες ἀπό τό Γοργοπόταμο δούλεψαν μέ ιδιαίτερο ζήλο. Τό τέμπλο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἶναι ρυθμοῦ μπαρόκ, μιᾶς τεχνοτροπίας πού ἀναπτύχθηκε στή Δυτική Εὐρώπη μετά τήν Ἀναγέννηση καί τῆς ὁποίας χαρακτηριστικό εἶναι ὁ φόρτος τῶν προσώπων καί ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν³.

Ἡ ξυλογλυπτική τέχνη μεταδιδόταν ἀπό πατέρα σέ παιδί. Ἡ διασφάλιση τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων εἶχε σάν ἀποτέλεσμα ἡ τέχνη ἐπί δυό αἰῶνες νά διατηρεῖται στά στενά πλαίσια μιᾶς οἰκογένειας. Βέβαια ὑπῆρχαν καί ἄλλοι λόγοι, ὅπως ἔλλειψη ταλέντου καί ὑπομονῆς, γιατί ἡ μαθητεία στήν τέχνη αὐτή εἶναι πολύ δύσκολη⁴.

Οἱ παλιοί ξυλογλύπτες προτιμοῦσαν γιά τή δουλειά τους τό ξύλο τῆς καρυδιᾶς. Νεώτεροι χρησιμοποιοῦσαν τό ρόμπολο (εἶδος πεύκου) πού ἔχει πολλή ρυτίνη καί δέν προσβάλλεται ἀπό τό σαράκι, τό κηταρισσόξυλο πού εἶναι σκληρό καί δυσκατέργαστο, ἀλλά καί τό ξύλο τῆς φλαμουριάς πολλές φορές⁵.

Γιά τήν ἐμφάνιση τῶν ξυλογλυπτῶν στό Τούρνοβο δέν ὑπάρχουν γραπτά ἱστορικά στοιχεῖα. Εἶναι ὅμως βέβαιο ὅτι ἀπό τήν ἀρχή τῆς δημιουργικῆς τους δράσης γνώριζαν πολλά μυστικά τῆς τέχνης⁶. Οἱ ἀπλοϊκοί αὐτοί ἄνθρωποι μέ ὁδηγό τήν εὐσέβεια καί μέ ἀφοσίωση στήν τέχνη ἔσκυβαν πάνω στό ξύλο καί τό μεταμόρφωναν σέ ἔργο τέχνης ἀπαράμιλλο.

3. Κώστα Π. Βλάχου, Ὁ μητροπολιτικός ναός Ἰωαννίνων, στό Ἡπειρωτικό Ἡμερολόγιο 1991, σελ. 382.

4. Αἰκατερίνης Πολυμέρου – Καμηλάκη, ὁπ.π., σελ. 298.

5. Ὁπ.π., σελ. 301.

6. Ὁπ.π.

Τό τέμπλο τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἰωαννίνων

Εἶναι ἐντυπωσιακός ὁ πλοῦτος τῶν μορφῶν, ἀλλά καί τῶν σχημάτων τοῦ τέμπλου πού οἱ λαϊκοί καλλιτέχνες τοῦ Τουρνόβου ἀντλησαν ἀπό τό φυτικό καί ζωϊκό βασίλειο καί κατ' ἀποκλειστικότητα ἀπό τήν Καινή Διαθήκη. Τά ἀνάγλυφα τῶν κρινοειδῶν φυτῶν περιελίσσονται καί διαπλέκονται κατὰ τρόπο θαυμαστό. Οἱ μορφές καί οἱ παραστάσεις διακρίνονται γιά τήν ἐξαιρετική πλαστικότητα καί ἀναγλυφικότητα καί δείχνουν τήν καλλιτεχνική ἱκανότητα καί τήν αὐθεντική δημιουργία τῶν σκαλιστῶν μέ ἕνα ἰδιαίτερο ὄφος λαϊκοῦ χαρακτήρα. Κορμοί καί κλαδιά δέντρων ἀρκετῶν μέτρων ἔχουν δουλευτεῖ καί στήν ἐπιφάνεια, ἀλλά καί στό βάθος, μέ ἐπιμονή καί ὑπομονή καί προπαντός μέ μεράκι, τέτοιο πού διέθεταν οἱ παλιοί τεχνίτες, γιά νά ὀργανωθεῖ αὐτό τό ἐκπληκτικό σύνολο καί νά φιλοτεχνηθεῖ αὐτός ὁ πλούσιος διάκοσμος.

(Κώστα Π. Βλάχου, 'Ο μητροπολιτικός ναός Ἰωαννίνων, στό Ἑπειρωτικό Ἡμερολόγιο 1991, σελ. 382).

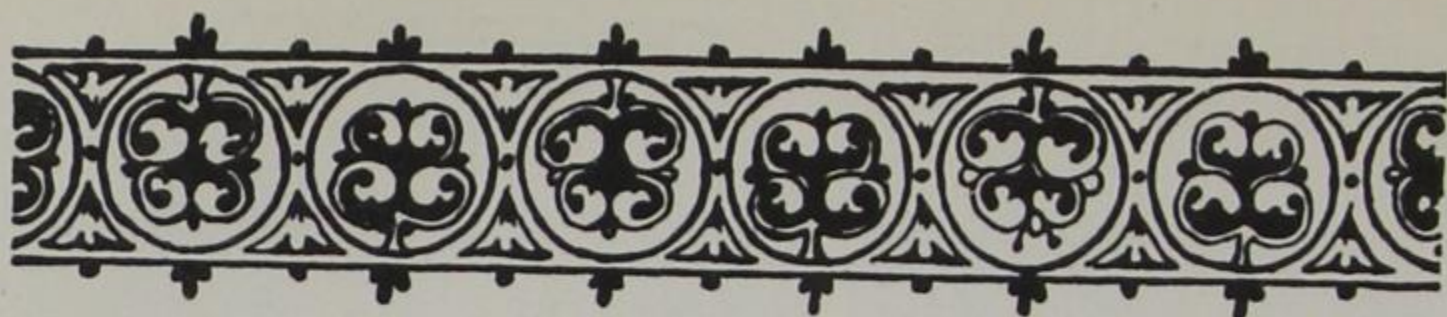

Νά μή φύγει ἡ τέχνη ἀπό τήν οἰκογένεια

Σύμφωνα μέ μιά παράδοση κάποιος ἀπό τούς Σκαλι-
στές εἶχε φτιάξει τό θρόνο τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσίας. Τόση
φυσικότητα εἶχαν τά λιοντάρια πού στήριζαν τό θρόνο,
ὥστε Ἕλληνοι διπλωμάτες πού τόν εἶδαν ἐνθουσιάστηκαν
ἀπό τό ἔργο τοῦ τεχνίτη καί τοῦ πρότειναν νά πάει στήν
Ἕγγλια μέ πολύ μεγάλο μισθό, γιά νά διδάξει τήν τέχνη
ἐκεῖ. Ἐκεῖνος ἀρνήθηκε, ἐπειδή, ὅπως εἶπε, εἶχε κληρονο-
μήσει ἀπό τούς προγόνους του τήν πίστη ὅτι ἡ τέχνη τῆς
ξυλογλυπτικῆς δέν πρέπει νά φύγει ἀπό τήν οἰκογένεια.

(Αἰκατερίνης Πολυμέρου – Καμηλάκη, Οἱ ξυλογλύ-
πτες τοῦ Τουρνόβου τῆς Κόνιτσας, στήν Ἐπετηρίδα τοῦ
Κέντρου Ἐρεύνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τόμ. ΚΕ'
(1977-80), Ἀθήναι 1982, σελ. 290-302).

ΠΛΗΚΑΤΙ

Τό Πληκάτι εἶναι τό τελευταῖο χωριό τῆς διαδρομῆς. Εἶναι χτισμένο στούς πρόποδες τοῦ Γράμμου. Ἔχει ὑψόμετρο 1200 μ. Ἀνατολικά ὑψώνεται τό ἡμερο καί δασωμένο μέ ὀξυές βουνό Καρδάρι-Σταυρός, ὅπου στήν κορυφή του εἶναι τό Ἡρῶο τῶν πεσόντων κατά τόν ἐμφύλιο πόλεμο, βόρεια ἡ χορταριασμένη Σκάλα μέ τήν ψηλότερη κορυφή 2.520, δυτικά τό συγκρότημα Ροσδόλι-Μαύρη Πέτρα ὅπου ὑπάρχει ὁ δρυμός «Σκοτάδι» μέ τά ἔλατα καί τά πεῦκα. Ἀνάμεσά τους ἀπλώνεται μιά μεγάλη καί γόνιμη κοιλάδα τήν ὁποία διαρρέουν τρεῖς λάκκοι.

Ἐπίσης, ὁ καταγάλανος οὐρανός, τά χιονισμένα τό χειμῶνα καί ὀλάνθιστα τήν ἄνοιξη βουνά, ἡ ἀφθονία τοῦ πράσινου, τά γάργαρα νερά, ἡ ποικίλη πανίδα, οἱ κυματοειδεῖς βουνοπλαγιές, οἱ φυσικές καλλονές, τά κελαδήματα τῶν ποταμῶν καί γενικά ἡ ὠραιότητα τῆς φύσης εἶναι τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ Πληκατίου.

Παλιά ὑπῆρχαν διάφοροι οἰκισμοί σέ πολλά μέρη. Ἀργότερα ἀπετέλεσαν τό σημερινό χωριό, Ἀπό τό 1840 μέχρι τό 1923 παρατηρήθηκαν ὁμαδικές μετακινήσεις κατοίκων τοῦ χωριοῦ στό Μπαλκανένι (Δροσοπηγή) Φλώρινας καί στό Νεχοβάνι (Φλάμπουρο) ἐπίσης τῆς Φλώρινας. Ἄλλοι μετακινήθηκαν πρός τή Θεσσαλία, τό Ἀγρίνιο καί σέ διάφορα ἄλλα μέρη. Μερικοί βρέθηκαν στή Ρουμανία καί Ρωσία.

Οἱ κάτοικοι παλιότερα ἀσχολοῦνταν μέ τήν κτηνοτροφία, γιατί ἡ περιοχή ἔχει πλούσια βοσκοτόπια. Πα-

195
ράλληλα αναπτύχτηκε ή ύφαντουργία και ή πλεκτική από
τήν όποία μάλιστα προήλθε και τό όνομα του χωριού.
Πλέκω, Πλεκάτιον και Πληκάτι. Κατασκευάζονταν διάφο-
ρα μάλλινα ύφάσματα και σκεπάσματα (βελέντζες κ.ά.),
γι' αυτό και ύπήρχαν πολλά μπατάνια (νεροτριβές)¹.

Στό Πληκάτι οί κάτοικοι μιλουν την άλβανική γλώσ-
σα. Είμαι τό μοναδικό άλβανόφωνο χωριό τής έπαρχίας.
Ό δάσκαλος Παύλος Τάττης έξηγεϊ τό φαινόμενο αυτό
λέγοντας ότι όρθόδοξοι Άλβανοί κατά καιρούς κατέφευ-
γαν προς τά νότια μέρη για λόγους άσφαλείας. Αυτό είχε
σάν αποτέλεσμα να διαδίδεται στα έλληνικά χωριά ή άλ-
βανική γλώσσα. Επί πλέον ή γεωγραφική θέση του χω-
ριού ήταν τέτοια πού προσφερόταν για την ανάπτυξη έ-
μπορικων και κοινωνικων σχέσεων με τους Άλβανούς,
γεγονός πού είχε σαν αναπόδραστο αποτέλεσμα τή διάδο-
ση τής γλώσσας τους. Είμαι όμως άληθές ότι οί κάτοικοι
του χωριού έχουν φρόνημα έλληνικότατο².

Τό Πληκάτι είναι γνωστό σε όλη την έπαρχία από
τήν θαυματουργή εικόνα τής Παναγίας πού φυλάσσεται
στόν κεντρικό ναό και βρέθηκε περί τά τέλη του 18ου
αίωνα. Σύμφωνα με την παράδοση πριν διακόσια περίπου
χρόνια μερικοί κάτοικοι του χωριού, ποιμένες στό έπάγ-
γελμα, βοσκοῦσαν τά πρόβατά τους στην τοποθεσία «Πε-
στιλέπη» μεσημβρινά τής Άετομηλίτσας. Αυτοί οί άπλοί
και άπονήρευτοι άνθρωποι είχανε παρακολουθήσει επί
πολλές νύχτες στό άπέναντί τους δάσος λαμπρό φως, πού
τούς φόβιζε πολύ, νομίζοντας τόν τόπο εκείνο λημέρι κα-
κοποιων ανθρώπων. Τό φως αυτό τούς έβαλε άνησυχία
και θέλανε να βεβαιωθουνε περί τίνος ακριβώς πρόκειται.
Έπειδή τό βλέπανε κάθε βράδυ και στό ίδιο μέρος πάντο-

1. Παύλου Δ. Τάττη, *Η θαυματουργή Εικόνα τής Παναγίας
τής Πληκατιώτισσας*, Ίωάννινα 1981, σελ. 10-11.

2. *Οπ.π.*, σελ. 12.

τε, πήρανε θάρρος καί ἀποφάσισαν νά ἐπισκεφθοῦν τό μέρος ἐκεῖνο. Πῆγαν πολλές φορές χωρίς νά βροῦν τίποτα. Μάταια κοπίασαν. Τό φῶς ὅμως κάθε βράδυ φαινότανε. Λαμπρό, σταθερό καί ἀμετακίνητο. Μέ τήν πάροδο τῶν ἡμερῶν ἡ ἀγωνία κορυφώθηκε στούς ἀγραυλοῦντες ποιμένες καί ὁ φόβος μήπως ὑπάρχουν κακοποιοί ἄνθρωποι ἐκεῖ διαλύθηκε. Τό ἀνεξήγητο ὅμως φῶς ἀπασχολοῦσε πολύ τούς ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους. Σκέφτηκαν λοιπόν νά θέσουν σέ ἐφαρμογή ἓνα ποιμενικό τέχνασμα. Ἐμπηξαν στό ἔδαφος διχάλες καί ἔστησαν πάνω σέ αὐτές μιά ἀγκλίτσα κατά τέτοιο τρόπο πού νά σκοπεύει ἀκριβῶς στό μέρος ὅπου φαινότανε τό φῶς. Τήν ἄλλη μέρα, μέ βοηθό τήν ἀγκλίτσα, ἐπεσήμαναν τό μέρος καί χωρίς δισταγμό πήγανε ἐπί τόπου. Ἐρεύνησαν τό μέρος μέ πολλή προσοχή. Κουράστηκαν ἀρκετά, γιατί ἦταν δασῶδες καί δυσκολοερέυνητο. Ἀλλά ὁ κόπος τους δέν πῆγε χαμένος. Σέ ἓνα μεγάλο κέδρο εἶδανε ὀλόρθη τήν ἁγία Εἰκόνα τῆς Παναγίας. Χαρά καί ἀγαλλίαση πλημμύρισε τό ἐσωτερικό τῶν ἀπλοϊκῶν ποιμένων. Πλησίασαν καί μέ βαθιά εὐλάβεια προσκύνησαν τήν Εἰκόνα καί τήν μετέφεραν στόν καταυλισμό τους. Μετά μέ ἐπισημότητα τήν μετέφεραν στό χωριό. Ἡ εὐρεση τῆς ἱερῆς Εἰκόνας γιορτάζεται στίς 16 Φεβρουαρίου, μέ τήν ἀθρόα προσέλευση προσκυνητῶν ἀπό ὄλα τά Γραμμοχώρια.

Ἀνάβαση στὴν ψηλότερη κορυφή τοῦ Γράμμου (2.520 μ.)

Τό πιό εὔκολο πλησίασμα τῆς ἀνώνυμης καί ψηλότερης κορυφῆς τοῦ Γράμμου γίνεται ἀπό τό Πληκάτι. Ἀρχικά τό μονοπάτι κατηγορίζει ἐλαφρά ὡς τό ρέμα, πού κατεβαίνει ἀπό τήν περιοχή τῆς κορυφῆς γιά 10' κι ἀποτελεῖ τόν ἄξονα τῆς κίνησης. Πότε δεξιά, πότε ἀριστερά καί μετὰ ἀπό 1 ὥρα, φθάνουμε μέ ὁμαλή πορεία στή βάση τοῦ κύριου ὄγκου τοῦ βουνοῦ σέ ὑψόμετρο 1550 μ. περίπου. Ἐδῶ τό ρέμα χωρίζεται στά δύο. Τό ἀριστερό σκέλος, κατεβαίνει ἀπό ἕνα ἀπότομο φαράγγι, καταφύγιο, ὅπως λένε, γιά τά τελευταῖα ἀγριόγιδα τῆς περιοχῆς. Τό δεξιό σκέλος, ἔρχεται κατ' εὐθείαν ἀπό τήν κορυφή 2.520. Ἐδῶ φωλιάζουν μερικές ἀπό τίς τελευταῖες ἀρκοῦδες τῆς Πίνδου. Ἀπό ἐδῶ ἀρχίζει ἡ κύρια ἀνάβαση πού κρατάει 3 ὡς 4 ὥρες. Τό μέρος εἶναι σπανό, μέ πολύ χόρτο, λουλούδια καί τόπους τόπους τσαί τοῦ βουνοῦ. Πρός τά κάτω ἡ κοιλάδα πού εἶναι εἰδυλλιακή. Προσφέρει μέ τά πυκνά της δάση μιά μοναδική εἰκόνα μοιάζοντας ἀτέλειωτη. Σκουριασμένα κιβώτια πυρομαχικῶν γύρω, θυμίζουν τίς θλιβερές μέρες τοῦ ἐμφυλίου.

(Λάζαρου Ν. Παμπέρη, στό περ. Κορφές, τ. 62/1986, σελ. 28).

Ἡ ἑορτή τῆς Παναγίας στό Πληκάτι

Ἡ πανήγυρι διατηρεῖ τό λατρευτικό της χαρακτήρα. Δέν μετατρέπεται σέ λαϊκό πανηγύρι, ὅπως συνήθως. Ἐντυπωσιακή εἶναι ἡ λιτανεῖα πού γίνεται μετά τή θεία Λειτουργία. Ἡ ἱερή εἰκόνα μεταφέρεται στό ναῖσκο τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου. Καθ' ὁδόν οἱ γυναῖκες ψάλλουν μέ εὐλάβεια τό «Κύριε ἐλέησον» μ' ἕνα δικό τους πρωτότυπο τρόπο. Πολλῶν τά μάτια γεμίζουν δάκρυα εὐγνωμοσύνης.

ΘΕΟΤΟΚΟΣ

Είναι τό μικρό χωριουδάκι πού συναντοῦμε στό δρόμο μας καθώς ταξιδεύουμε πρὸς τή Δυτική Μακεδονία. Στούς παλιούς εἶναι γνωστή ὡς Φετόκος, πού παλιότερα ἦταν χτισμένη σέ ἄλλη τοποθεσία, κοντά στήν Ὁξυά, ὅπου σώζονται ἀκόμα τά ἐρείπια τῶν σπιτιῶν. Τό νέο χωριό εἶναι χτισμένο στήν ὄχθη τοῦ Σαραντάπορου, στή θέση «Παζαρόπουλο», ἐκεῖ πού παλιά γινόταν ἐμποροπανήγυρη. Ἡ θέση ἔχει πολλά πλεονεκτήματα καί ἡ προοπτική ἀνάπτυξης εἶναι μεγάλη. Σήμερα ὑπάρχουν 15 καινούρια σπίτια¹.

1. Νίκου Ζούνη, Ἡ Θεοτόκος, ἕνα καινούργιο χωριό μέ πολλές ἀνάγκες, στό περ. Κόνιτσα, τ. 17/1981, σελ. 231.

ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΑ

Ἡ Ἀετομηλίτσα ἀποτελεῖ τό βορειότερο χωριό τῆς ἐπαρχίας. Τό παλιό του ὄνομα ἦταν Ντένισκο. Εἶναι τό μόνο χωριό πού δέν κατοικεῖται τό χειμώνα. Ὁ δρόμος ἀπό τή διακλάδωση εἶναι 17 χιλ.

Ἡ Ἀετομηλίτσα ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς λίγες πιά κοινότητες ἡμινομάδων τῆς Ἑλλάδας. Ὁ πληθυσμός της ἀνήκει στήν ομάδα τῶν βλαχόφωνων Ἑλλήνων. Εἶναι χτισμένη σέ ἄδεντρη πλαγιά τοῦ Γράμμου σέ ὑψόμετρο 1430 μ. στά ὄρια τῶν νομῶν Ἰωαννίνων καί Καστοριάς. Παλιότερα ὑπαγόταν στό νομό Καστοριάς. Ὁ μελετητής τῆς Ἀετομηλίτσας Βασίλης Νιτσιάκος λέγει ὅτι ἡ μόνιμη ἐγκατάσταση, ἡ ἀστικοποίηση καί ἡ μετανάστευση ἔχουν ἐπηρεάσει βαθιά τήν κοινότητα. Ὁ σημερινός πληθυσμός τῆς Ἀετομηλίτσας δέν εἶναι παρά ἓνα μικρό κομμάτι μιᾶς ἄλλοτε μεγάλης ομάδας κτηνοτρόφων, ἡ ὁποία ἔχει διασπαρῆ σέ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας καί τοῦ ἐξωτερικοῦ. Σήμερα ἀποτελεῖται ἀπό ἐξήντα περίπου οἰκογένειες κτηνοτρόφων, οἱ ὁποῖες μετακινοῦνται ἀπό τίς πεδιάδες τῆς Μακεδονίας καί τῆς Θεσσαλίας στίς ὄρεινές βοσκές τῆς Ἀετομηλίτσας καί ἀντίστροφα. Παλιότερα τό ὄρεινό χωριό ἀποτελοῦσε τή βάση καί ἀφετηρία γιά τίς ἐποχικές μετακινήσεις. Συχνά ξεχειμώνιαζαν στό χωριό οἰκογένειες καί μόνο οἱ ἄντρες κατέβαιναν στά χειμαδιά ἀναζητώντας χειμερινές βοσκές. Οἱ τόποι ὅπου ξεχειμάζαν τά κοπάδια δέν ἦταν οἱ ἴδιοι κάθε χρόνο καί γι' αὐτό δέν εἶχαν μόνιμες κατοικίες στά χειμαδιά. Τά δύο χρονικά σημεῖα πού

21. Ἀετομηλίτσα: Μιά ἀπό τίς πολλές βρύσες τοῦ χωριοῦ παραδοσιακά ὀριοθετοῦσαν τίς μετακινήσεις τους, ἦταν οἱ γιορτές τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καί τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Στήν ἐποχή μας ὅμως πολλά ἔχουν ἀλλάξει. Ὁ ἐκσυγχρονισμός, ἡ ἐφαρμογή προγραμμάτων αὐξησης παραγωγικότητας καί ἄλλοι παράγοντες ἔχουν ἐπηρεάσει γενικά τή ζωή τῶν κτηνοτρόφων. Ἐτσι σήμερα στήν Ἀετομηλίτσα οἱ κτηνοτρόφοι, δηλ. οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, μένουν μόνο τέσσερις μήνες (Ἰούνιος – Σεπτέμβριος) καί σπάνια περισσότερο¹.

1. Βασίλη Νιτσιάκου, Οἱ Ἀετομηλιτισῶτες καί ἡ διασπορά τους, στήν ἐφημ. Ἡ Ἀετομηλίτσα, φύλ. 6, Ἰούλ.-Αὐγ.-Σεπτ. 1988.

Ἡ Ἀετομηλίτσα φημίζεται γιά τό ὑψόμετρό της, τά γάργαρα καί ὑγιεινά νερά, τά δάση, τά ἄγρια τοπία, τόν καθαρό ἀέρα καί τή φιλοξενία τῶν κατοίκων της. Ἰδιαιτερότητα ἀποτελοῦν οἱ βοσκότοποιί της μέ ἀνώτερο ὑψόμετρο 2.400 μ. περίπου (Σκίρτσι) καί κλίσεις ἐδάφους πού ξεκινοῦν ἀπό 10-30% καί φτάνουν στίς κορυφογραμμές τό 60-80%. Διακρίνονται γιά τό ἀνάγλυφο τοῦ ἐδάφους καί τήν ἐπιφανειακή καί χαραδρωτική διάβρωση τῶν ὄρεινῶν λεκανῶν ἀπορροῶν².

Οἱ Ἀετομηλιτσιῶτες στήν συντριπτική τους πλειονότητα ἦταν κτηνοτρόφοι. Ὑπῆρχαν ὅμως καί ἄλλα ἐπαγγέλματα, ὅπως ἀγωγιότης, τυρέμπορος, σαμαράς, τσαρουχάς, ράφτης καί μυλωνάς. Ἐδῶ πρέπει νά ποῦμε ὅτι οἱ γυναῖκες ἀσχολοῦνταν μέ τόν ἀργαλειό πού ἦταν συνδεδεμένος μέ τό ντύσιμό τους. Ὑφαιναν τό δίμιτο πού ἔντυνε τοὺς ἄντρες παλιότερα, χειμῶνα-καλοκαίρι μέ τό βελούδινο γιᾶκά στά σακάκια, τό χοντρό σκουτί ἀπό τό ὁποῖο γίνονταν οἱ σαλιβάρες, τό χοντρό ὕφασμα ἀνάμικτο καί μέ γίδινη τρίχα ἀπό τό ὁποῖο ἔκαναν τίς κάπες καί τά ταλαγάνια (πανωφόρια) γιά τοὺς τσοπαναραίους καί τοὺς κυρατζῆδες καί τό σαμαροσκουτί γιά τά σαμάρια³.

2. Ἀρ. Νιτσιάκου, Ἡ βελτίωση τῶν βοσκοτόπων στήν Ἀετομηλίτσα, στήν ἐφημ. Ἡ Ἀετομηλίτσα, φύλ. 5, Ἀπρ.-Μάιος-Ἰούν. 1988.

3. Βάγγου Καρανίκα, Ἀργαλειός, στήν ἐφημ. Ἡ Ἀετομηλίτσα, φύλ. 2, Αὐγ.-Σεπτ. 1987.

Βλάχοι καί σαρακατσάνοι

Ἡ συντριπτική πλειονότητα τῶν μετακινουμένων κτηνοτρόφων τῶν ὄρεινῶν κοινοτήτων ἀνήκει στὶς ομάδες τῶν βλάχων καὶ τῶν σαρακατσάνων. Ὑπάρχει μιὰ σύγχυση ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐθνολογικὴ σχέση τῶν δύο ομάδων. Ἡ λέξη βλάχος σήμερα χρησιμοποιεῖται εὐρέως ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῶν ἀστικῶν κέντρων γιὰ νὰ δηλώσει χωριάτη. Ἐχει προσλάβει δηλαδή ὁ ὅρος μιὰ κοινωνιολογικὴ σημασία ἐνῶ ἡ ἀρχικὴ του χρῆση εἶναι ἐθνολογικὴ. Βλάχοι δὲν εἶναι οἱ κτηνοτρόφοι ἢ οἱ χωριάτες, ἀλλὰ μιὰ ἐθνωτικὴ ομάδα πού κυριότερο χαρακτηριστικὸ τῆς γνώρισμα εἶναι ἡ λατινογενὴς γλῶσσα τῆς. Οἱ σαρακατσάνοι δὲν ἔχουν ἐθνολογικὴ σχέση μὲ τοὺς βλάχους παρά τίς αὐθαίρετες θεωρίες ὅτι εἶναι βλάχοι πού ἔχασαν τὴ γλῶσσα τους. Οἱ σαρακατσάνοι ἀποτελοῦν μιὰ ξεχωριστὴ ομάδα πού κινουῦνταν ἀνεκαθεν στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ἀπὸ τὸ βουνὸ στὸν κάμπο, ἀσκώντας τὸ εἶδος τῆς κτηνοτροφίας πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ κάθετες μετακινήσεις δύο φορές τὸ χρόνο. Ἀντιθετὰ οἱ βλάχοι ἀπὸ πολὺ νωρὶς (16ο αἰῶνα) ἱδρυσαν οἰκισμοὺς στὰ ὄρεινά καὶ ἀνέπτυξαν καὶ μιὰ σειρά ἀπὸ ἄλλες δραστηριότητες ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κτηνοτροφία (βιοτεχνία, ἐμπόριο). Οἱ σαρακατσάνοι, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔμειναν μέχρι πολὺ πρόσφατα σκηνίτες χωρὶς συμπαγὴ πληθυσμιακὰ κέντρα καὶ χωρὶς δικά τους χωριά.

(Βασίλη Νιτσιάκου, Ὅρεινὲς κτηνοτροφικὲς μειονότητες, στὴν ἐφημ. Ἡ Ἀετομηλίτσα, φύλ. 3, Ὀκτ.-Νοέμβρ.-Δεκ. 1987.

ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙ

Στούς πρόποδες τῆς Κάτω καί Ἐνω Ἀρένας τοῦ Γράμμου, σέ ὑψόμετρο 1.000 μ. βρίσκεται ἡ Λυκόρραχη (παλ. Λούψικο). Τό χωριό αὐτό ἐγκαταλείφτηκε γιατί σέ νέα θέση, κοντά στό Σαραντάπορο χτίστηκε καινούριο χωριό μέ τό ὄνομα Κεφαλοχώρι. Θά ἀναφερθοῦμε ὁμως στήν ἱστορία τοῦ παλιοῦ χωριοῦ γιά νά ἔχουμε καί μιᾶ εἰκόνα τοῦ παρελθόντος, χρήσιμη γιά τό παρόν καί τό μέλλον.

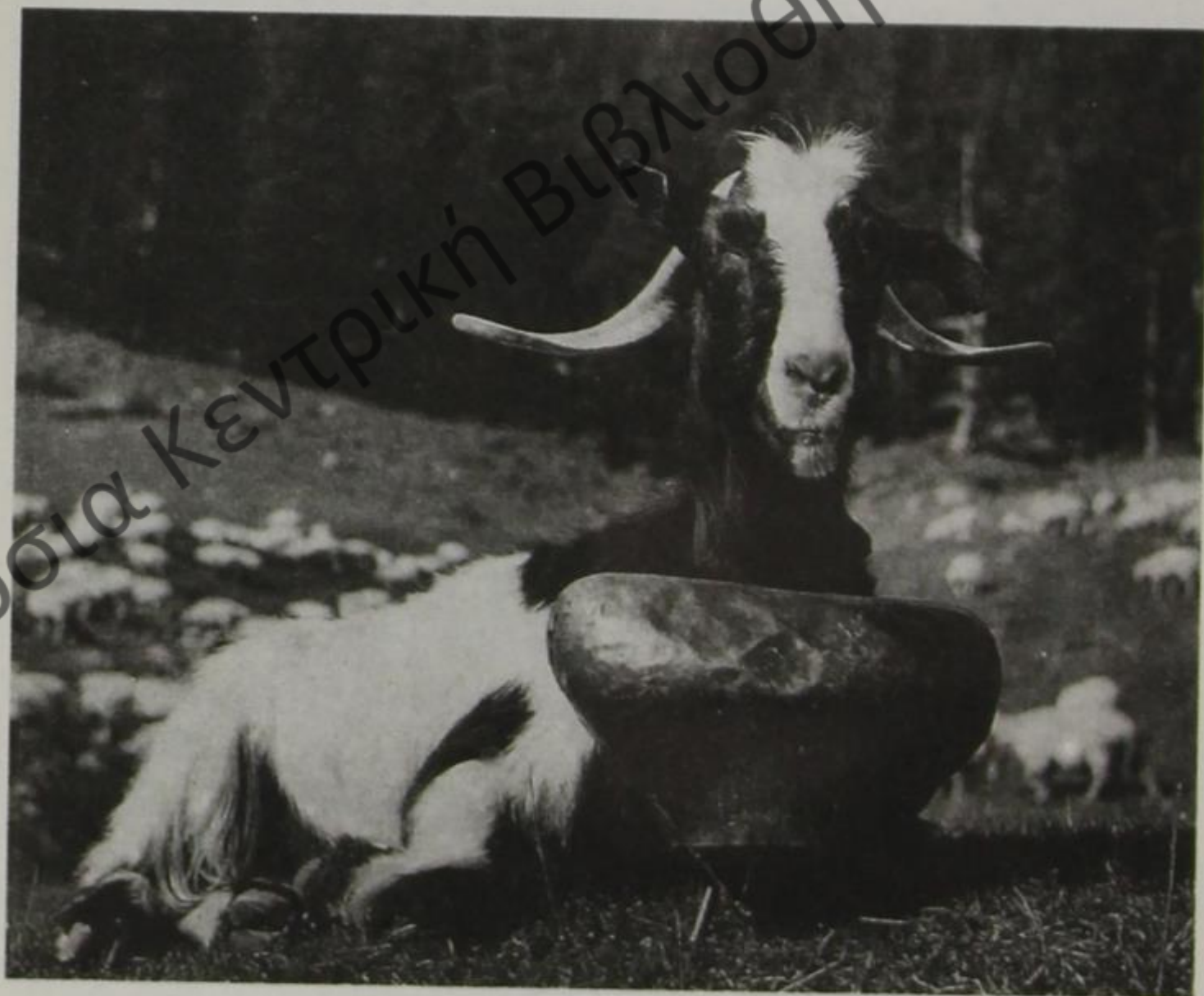
Σύμφωνα μέ τήν παράδοση ἡ Λυκόρραχη ἀποτελοῦνταν ἀπό τρεῖς οἰκισμούς, τή Ράμουστα πού πρέπει νά ἦταν ὁ μεγαλύτερος σύμφωνα μέ τά εὐρήματα, τό Μεσοχώρι πού ἀπό τήν ὀνομασία του φαίνεται ὅτι ἦταν ὁ μεσαῖος καί τό Λούψικο¹. Τά σπίτια τῆς Λυκόρραχης πρὶν ἀπό τόν πόλεμο ἦταν περί τά 70. Ὅλα χτισμένα σέ πλαγιά, ἀνάμεσα σέ λάκκους. Τά γάργαρα νερά τρέχουν ἀσταμάτητα αἰῶνες τώρα. Αὐτά μαζί μέ τίς ἀφθονες βροχές αὐξήσαν τή βλάστηση καί αὐτή μέ τήν σειρά της φρόντισε γιά τήν ἀνάπτυξη καί διατήρηση μιᾶς θαυμαστῆς πανίδας, ὅπως ἀρκοῦδες, λύκοι, τσακάλια, ἀγριόγατοι, λαγοί, ἀλεπούδες, νυφίτσες, ἀλλά καί πουλιά, ἀπό τό βασιλικό ἀετό μέχρι σπάνια γεράκια, δρυοκολάπτες, τρυγόνια, πέρδικες κ.ἄ.².

1. Σωτήρη Φασούλη, Ἐπί τῷ Κεφαλοχώρι, στό περ. Κόνιτσα, τ. 20-21/1981, σελ. 276.

2. Γιώργου Σδούκου, Λυκόρραχη. Μπέηδες καί ραγιαδες στά βουνά τῆς Ἠλείου, Θεσ/νίκη 1988, σελ. 15.

Ἡ Λυκόρραχη ἀντιμετώπιζε σοβαρό πρόβλημα σταθερότητας τοῦ ἐδάφους της. Ἡ τοποθεσία τοῦ χωριοῦ εἶχε μεγάλη κλίση καί ἡ σύσταση τοῦ ἐδάφους ἦταν ἀργιλώδης. Τό χῶμα ἦταν πολύ συνεκτικό καί δέν προσφερόταν γιά καλλιέργειες. Μέ τήν παραμικρή ξηρασία σχιζόταν, ἐνῶ μέ τά νερά τῆς βροχῆς καί τά χιόνια σχηματίζονταν χεῖμαρροι πού εἶχαν ὡς ἐπακόλουθο νά διαβρώνεται τό ἔδαφος, νά δημιουργοῦνται βαθιές ρωγμές καί νά παρατηροῦνται συχνές κατολισθήσεις. Παλιότερα καί σέ νεόκτιστα σπίτια ἐμφανίζονταν ρωγμές. Αὐτός ἦταν καί ὁ βασικός λόγος πού χτίστηκε τό νέο χωριό νοτιοδυτικά, κοντά στό ποτάμι³. Βέβαια ἡ νέα τοποθεσία ἔχει καί τό μεγάλο πλεονέκτημα ὅτι βρίσκεται πολύ κοντά στόν κε-

21α. Τό γκεσέμι τοῦ κοπαδιοῦ

3. Σωτήρη Φασούλη, ὄπ.π., σελ. 277.

ντρικό δρόμο πού οδηγεί προς τή Δυτική Μακεδονία.

Γιά τό πρώτο ὄνομα τοῦ χωριοῦ Λούψικο ὑπάρχει ἡ πιθανή ἐκδοχή ὅτι ἔχει λατινική ρίζα καί σημαίνει τόπο πού ἔχει λύκους, κάτι πού δηλώνει καί τό νεώτερο ὄνομα Λυκόρραχη⁴. Τό καινούριο χωριό πού χτίστηκε πρό εἰκοσαετίας ὀνομάστηκε Κεφαλοχώρι γιά νά ὑπενθυμίζει στούς μεταγενέστερους ὅτι τό Λούψικο δέν εἶχε γίνει ποτέ τσιφλίκι, ὅπως ἄλλα χωριά, ἀλλά πάντα ἦταν Κεφαλοχώρι⁵.

Ἡ κύρια ἀπασχόληση τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Παλιότερα οἱ οἰκονομικές ἀνταλλαγές ἦταν σημαντικές. Ἐπαιρναν ἀπό τή Λυκόρραχη φασόλια, καρύδια, γουρούνια, χόρτο καί ἄχυρο γιά τά ζῶα καί ἔδιναν κυρίως τυριά καί βελέντζες. Ἰδιαίτερα μέ τήν Ἀετομηλίτσα οἱ οἰκονομικές σχέσεις ἦταν πολύ ἀναπτυγμένες. Ἐπίσης μιά φορά τό μήνα (μέχρι τό 1890) γινόταν μεγάλο παζάρι στή θέση Μπρέμστο, ὅπου μαζεύονταν οἱ κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν γιά νά ἀνταλλάξουν τά προϊόντα τους⁶.

Τό Κεφαλοχώρι σήμερα εἶναι ἓνα ἀπό τά πιό ζωντανά χωριά τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας.

4. Ἰωάννη Τσάγκα, Κονιτσιώτικα τοπωνυμικά στό περ. Κόνιτσα, τ. 36/1991, σελ. 12.

5. Σωτήρη Φασούλη, Κεφαλοχώρι, στό περ. Κόνιτσα, τ. 22-23, σελ. 297.

6. Γιώργου Σδούκου, ὅπ.π., σελ. 14.

Σκληρή ζωή

Οί Λυκορραχίτες ζούσαν (πρίν τό 1960) πολύ φτωχικά. Θεωροῦσαν τόν ἑαυτό τους εὐτυχή ἂν κατόρθωναν νά βγάλουν τό ψωμί τῆς χρονιάς. Ἦταν γεωργοκτηνοτρόφοι. Ὅργαναν τά χωράφια μέχρι τήν Πέτρα Μούκα καί τά ἔσπερναν μέ σιτάρι, βρίζα, κριθάρι, καλαμπόκι. Στούς κήπους τους ἔβαζαν φασόλια, πράσα, κρεμμύδια, ντομάτες... Ἡ σοδειά τῆς χρονιάς ἐξαρτιότανε ἀπό τίς καιρικές συνθήκες. Ἐβρεχε, θά εἶχανε τό ψωμί τους. Δέν ἔβρεχε, θά πεινοῦσαν οἱ οἰκογένειές τους. Ὅλες οἱ γεωργικές δουλειές -καί μέχρι τό 1970 περίπου- γίνονταν μέ πρωτόγονα μέσα. Τά γεωργικά προϊόντα, ὅσα δέν κρατοῦσαν γιά τήν τροφή τους, ἦταν τό μέσο συναλλαγῶν τους. Ὁ δικηγόρος πληρωνόταν μέ σακιά σιτάρι γιά νά ἀναλάβει μιά ὑπόθεση. Κι ὁ γιατρός, που τόν ἔφερναν ἀπό τήν Κόνιτσα καί τόν ἐπέστρεφαν μέ τ' ἄλογά τους, ἔπαιρνε γιά ἀμοιβή κότες ἢ αὐγά. Κατά τή διάρκεια τοῦ χειμῶνα οἱ Λυκορραχίτες κλείνονταν στά σπίτια τους. Οἱ μουλαρόδρομοι ἦσαν ἀδιάβατοι. Γεφύρια δέν ὑπῆρχαν γιά νά διασχίσουν τούς λάκκους πού γέμιζαν νερά. Κι ὅταν τά νερά ἔτρεχαν ὀρμητικά, ἀνάμεσα στούς δρόμους τοῦ χωριοῦ, τότε τά πράγματα γίνονταν ἐπικίνδυνα.

(Γιώργος Σδοῦκος, Λυκόρραχη. Μπέηδες καί ραγιαδες στά βουνά τῆς Ἡπείρου, σελ. 91).

Νέα χωριά

Τρία χωριά χτίστηκαν στην περιοχή του Σαραντάπορου τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Είναι ή Θεοτόκος, τό Κεφαλοχώρι καί ή Πλαγιά. Ταυτόχρονα τρία χωριά εγκαταλείφθηκαν. Σπίτια, έκκλησίες, κτήματα αφέθηκαν στην άπονια του χρόνου. Είναι ή Φετόκος, τό Δούψικο καί ή Ζέρμα. Η ιστορία των ανθρώπων συνεχίζεται. Η ιστορία όμως του τόπου διακόπηκε. Έχουμε τουλάχιστον χῶρο στό αρχείο τής μνήμης μας νά διαφυλάξουμε τούς τρεῖς φακέλους;

ΠΛΑΓΙΑ

Ἡ Πλαγιά (παλ. Ζέρμα) εἶναι ἓνα ἀπό τὰ μαστοροχώρια τῆς ἐπαρχίας. Εἶναι τό τελευταῖο ἀπό τὰ χωριά τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων πρὸς τό βόρειο ἄκρο του, χτισμένη σταριζά μιᾶς πλαγιᾶς τοῦ Γράμμου, ἀπ' ὅπου καί τό νέο ὄνομα τοῦ χωριοῦ¹.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ παλιοῦ χωριοῦ ἦρθαν ἀπό ἄλλους συνοικισμούς, τίς Καρυές, τό Παλιοχώρι καί τίς Λίμνες, γύρω στά 1810-1820. Οἱ γέροντες διηγοῦνταν ὅτι ἡ τοποθεσία τοῦ χωριοῦ κρίθηκε κατάλληλη, γιατί βρισκόταν κάπως παράμερα ἀπό τήν Ἐγνατία ὁδό, πού περνοῦσε κατά μήκος τοῦ Σαραντάπορου ἀπό τήν ἀπέναντι ὄχθη². Τά σπίτια (μιλάμε γιά τό παλιό χωριό καί ὄχι γιά τό καινούριο πού χτίστηκε τά τελευταῖα χρόνια) εἶναι χτισμένα ὅλα μέ τό ἴδιο σχέδιο, δίπατα, μέ τό πρῶτο πάτωμα (κατώγι) ὅπου τό χειμῶνα διανυκτέρευαν τά ζῶα τῆς οἰκογένειας καί τό δεύτερο γιά κατοικία. Ἡ κλίση τοῦ ἐδάφους εἶναι πολύ μεγάλη³.

Ἡ περιοχή τοῦ χωριοῦ ἔχει ὀμαλές καί κατάφυτες βουνοκορφές, πολλά ρυάκια μέ πλούσια νερά πού κατεβαίνουν ἄλλοτε τραγουδιστά καί ἄλλοτε ἀπότομα, μικρολίβαδα καί ξέφωτα, πού ὅλα αὐτά προσφέρονται γιά τή διατήρηση καί ἐκτροφή κατοικιδίων ζώων. Ἀπό τά παλιά

1. Ἰωάννη Β. Τσάγκα. *Ἡ Ζέρμα τῆς Κόνιτσας*, στό *Ἡπειρωτικό Ἡμερολόγιο 1991*, σελ. 309.

2. Γρηγόρη Δ. Γκατζουγιάννη, *Τό χωριό Ζέρμα (Πλαγιά) Κόνιτσας Ἡπείρου*, Ἀθήνα 1982, σελ. 23.

3. Γρηγόρη Δ. Γκατζουγιάννη, *ὄπ.π.*, σελ. 13.

χρόνια οί κύριες ασχολίες τῶν κατοίκων ἦταν ἡ κτηνοτροφία, ἡ γεωργία καί ἡ μαστορική. Οἱ γεροντότεροι ἔλεγαν ὅτι οἱ Ζερματινοί ἦταν τσοπαναραῖοι, κουδαραῖοι καί γεωργοί. Παρ' ὅλα αὐτά τό ἐπάγγελμα τοῦ κτηνοτρόφου ὑπερτεροῦσε στή Ζέρμα, γιατί τήν ἐποχή τῆς σκλαβιάς εἶχε ἰδανικοποιηθεῖ στή ζωή τῶν κλεφτῶν καί τοῦ βουνοῦ. Ἔτσι ἐξηγεῖται τό γεγονός ὅτι ἡ Ζέρμα κατά τήν τουρκοκρατία εἶχε δύο ὀνομαστούς κλεφταρματωλούς, τόν Νικόλα Ἀδάμο καί τό Γιαννούλη Ζέρμα⁴.

Γιά τήν ἐξήγηση τοῦ παλιοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ ὁ Ἰω. Τσάγκας διατύπωσε δύο ἐκδοχές: Μπορεῖ νά προῆλθε τό ὄνομα ἀπό τόν πληθυντικό τοῦ ἐπιθέτου ἔρημος – ἔρημα – ἔρμα καί μέ τήν προσθήκη τοῦ γράμματος ζ στήν ἀρχή ἔγινε Ζέρμα. Ἴσως γιατί ὁ τόπος ἦταν ἀπρόσιτος καί ἀκατοίκητος. Ἡ δεύτερη ἐκδοχή εἶναι ὅτι προῆλθε ἀπό τή λέξη γέρμα πού σημαίνει κλίση, κάμψη, σκύψιμο, κάτι πού ἀνταποκρίνεται στήν ἐπικλινή τοποθεσία τοῦ χωριοῦ⁵.

***

Τό μοναστήρι τῆς Ζέρμας

Τό θέαμα πού παρουσιάζει τό μοναστήρι εἶναι θλιβερό. Ἐκτός ἀπό τό ναό πού, μετά τίς συντηρητικές ἐργασίες τῆς Ἐφορίας Ἀρχαιοτήτων, διατηρεῖται σέ σχεδόν καλή κατάσταση, ὅλα τά ἄλλα κτίσματα ἔχουν σωριαστεῖ. Ἡ κύρια εἴσοδος τοῦ μοναστηριοῦ εἶναι θολωτή καί ἀντέχει ἀκόμα στά χτυπήματα τοῦ χρόνου. Μέ πολύτιμο ὁδηγό τήν περιγραφή τοῦ Χαρ. Ρεμπέλη⁶ ἀναπαριστῶ τά

4. Ἰωάννη Β. Τσάγκα, ὅπ.π., σελ. 309 καί 311.

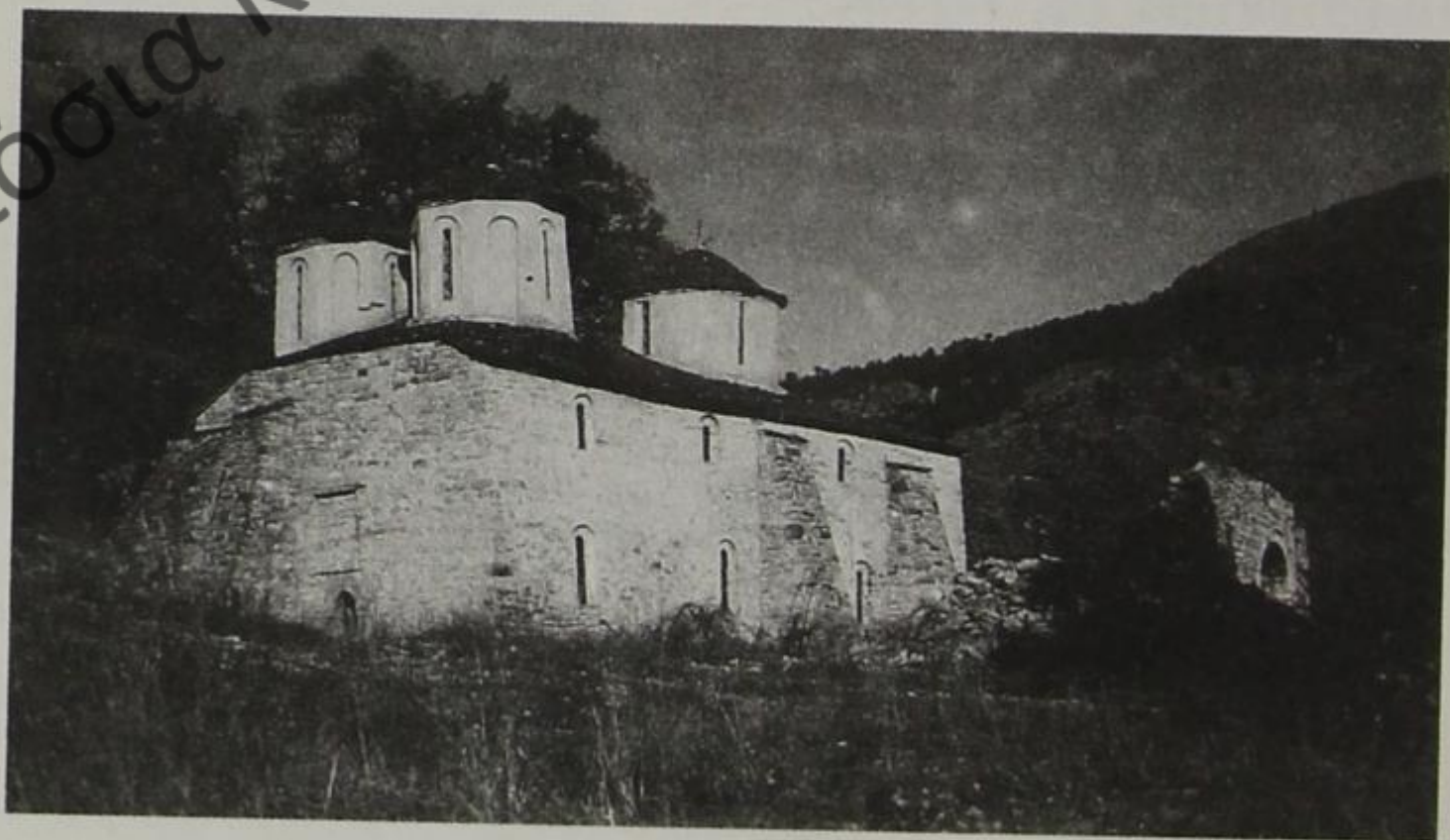
5. *Κονιτσιώτικα τοπωνυμικά*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 36/1991, σελ. 11.

6. Χαραλάμπους Ν. Ρεμπέλη, *Ἡ ἱερά Μονή Ζέρμας*, στά *Ἠπειρωτικά Χρονικά 1930*, σελ. 19-29.

γύρω από τό ναό τῆς Παναγίας κτίρια. Ὁ περίβολος τοῦ μοναστηριοῦ εἶχε σχῆμα παραλληλόγραμμου μέ «πλάτος 30 βήματα καί μήκος 50 βήματα». Ἀπό τόν εὐμεγέθη ναό ἀπεῖχαν τά κελιά μικρή ἀπόσταση. Ὁ ἀκάλυπτος χῶρος πού ἀποτελοῦσε τήν ἐσωτερική αὐλή τοῦ μοναστηριοῦ, ἦταν ἕνας «λιθόστρωτος διάδρομος πλάτους 4 βημάτων». Τό 1930 τό μοναστήρι εἶχε 25 ἀνώγεια κελιά στά ὁποῖα ἀνέβαιναν ἀπό πέτρινη σκάλα καί εἶχαν ὑπόστεγα «ἐν εἶδει στοῶν». Ἐκεῖ ἔμεναν οἱ μοναχοί, οἱ προσκυνητές καί τό ὑπηρετικό προσωπικό τοῦ μοναστηριοῦ. Κάτω ἀπό τά κελιά ὑπῆρχαν ἰσάριθμα ὑπόγεια «βαθέα καί σκοτεινά», ὅπου ἦταν οἱ ἀποθήκες καί οἱ στάβλοι.

Ὁ ναός εἶναι ὀρθογώνιος μέ πρόσθετα στηρικτικά τοιχώματα καί ἔχει τρεῖς τρούλους, ὁ ἕνας στόν κυρίως ναό καί οἱ δύο ἄλλοι στό νάρθηκα. Ἐσωτερικά διαμορφώνεται ὡς δικιόνιος σταυροειδῆς ἐγγεγραμμένος, μέ νάρθηκα πού ἐπικοινωνεῖ μέ τόν κυρίως ναό διαμέσου τριβή-

22. Πλαγιά: Τό μοναστήρι τῆς Παναγίας (17ος αἰώνας)

λου και στεγάζεται στα δύο άκρα του με ευμεγέθεις τρούλλους»⁷. Έχει στενόμακρα παράθυρα και μία μικρή είσοδο που είναι αληθινό κομψοτέχνημα, γιατί είναι διακοσμημένη με ανάγλυφες παραστάσεις και έχει επίσης ανάγλυφη τη σπουδαία κτητορική επιγραφή. Ο ναός παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον παρόλο που η εγκατάλειψη έχει προκαλέσει ανεπανόρθωτες καταστροφές. Τα περισσότερα σοβατίσματα έχουν χαλάσει. Η υγρασία τα έχει αποκολλήσει και χάθηκαν οι τοιχογραφίες που υπήρχαν. Σώζονται όμως μέχρι σήμερα σε αρκετά σημεία δείγματά τους, που είχαν γίνει «διά χειρός» των ταπεινών αγιογράφων Νικολάου και Γεωργίου, αδελφών του κτήτορος του μοναστηριού. Το τέμπλο δεν υπάρχει, γιατί κάηκε κατά την περίοδο του 1940-45. Ήταν «ξύλινον, γλυπτόν και κεχρυσωμένον» με τέσσερις παλιές εικόνες.

Από την προσεκτική μελέτη των επιγραφών συνάγεται συμπέρασμα ότι το μοναστήρι της Ζέρμας χρονολογείται από τα μέσα του 17ου αιώνα. Μετά παρέλευση εκατόν πενήντα ετών περίπου, γύρω στα 1800, έγιναν ανακαινιστικά έργα⁸.

Κατά την τουρκοκρατία το μοναστήρι διατηρούσε κρυφό σχολειό και αποτελούσε το κέντρο της σπουδάζουσας νεολαίας μέχρι το 1912. Παράλληλα ήταν το καταφύγιο κάθε πονεμένου⁹. Το μοναστήρι βρίσκεται καθ' όδον προς το νέο χωριό.

7. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου, *Χρονικά*, στο *Αρχαιολογικό Δελτίο 1973-74*, σελ. 621.

8. Πρεσβ. Διονυσίου Δημ. Τάτση, *Μοναστήρια της επαρχίας Κονίτσης*, Θεσ/νίκη 1987, σελ. 31-40.

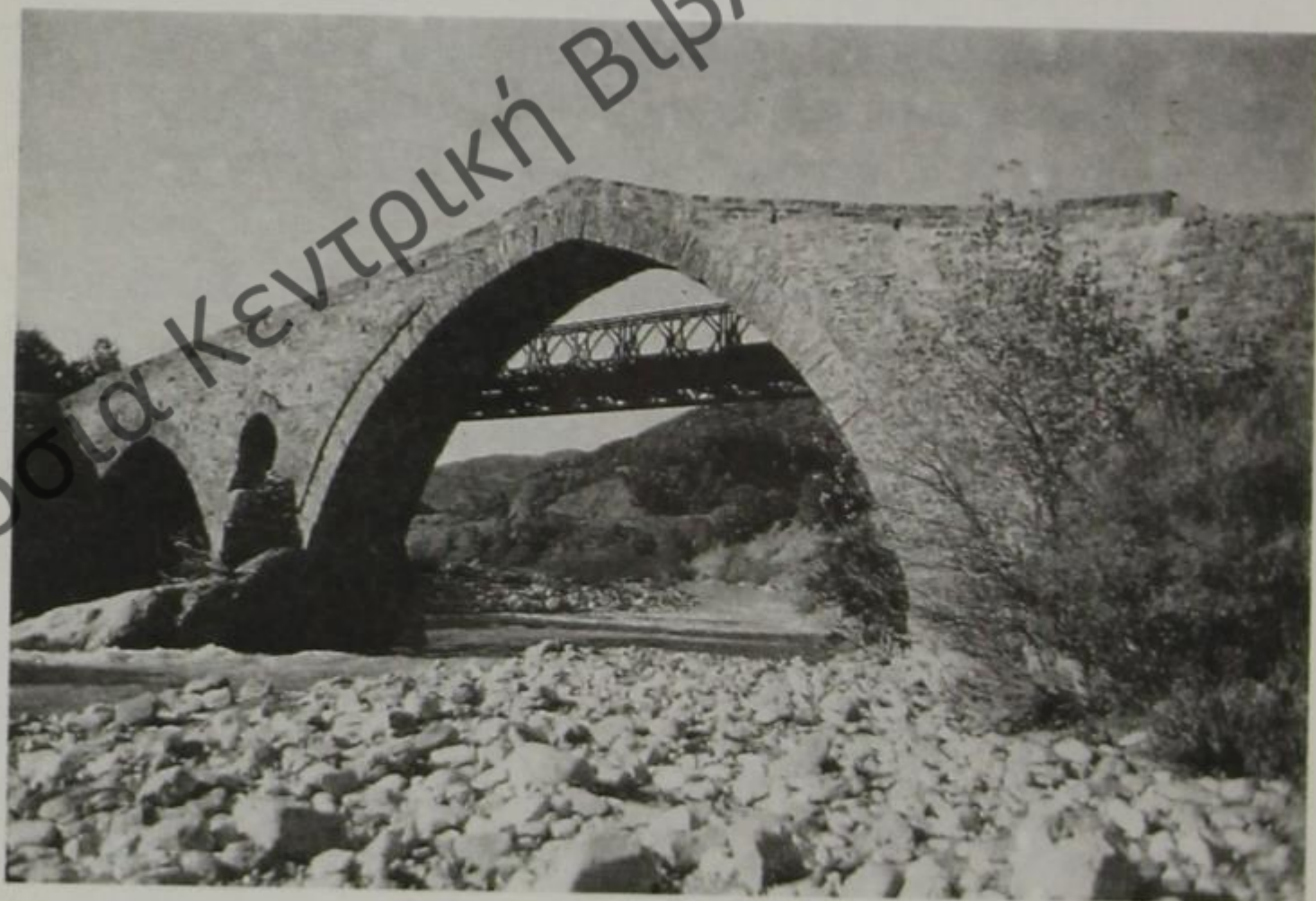
9. Ιωάννη Β. Τσάγκα, *Ιερά Κοινοβιακή Μονή Ζέρμας*, στο περ. *Κόνιτσα*, τ. 33/1982, σελ. 97-98.

ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ

Γιά νά φτάσεις στή Δροσοπηγή (παλ. Κάντσικο) πρέπει νά περάσεις ἀπέναντι ἀπό τό Σαραντάπορο. Σέ τοῦτο τό σημείο ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ στενεύει πολύ καί γι' αὐτό οἱ παλιοί μαστόροι τό διάλεξαν γιά νά στήσουν ἕνα δίτοξο γεφύρι, γιά τό ὁποῖο δυστυχῶς δέν ἔχουμε πολλά ἱστορικά στοιχεῖα. Πάντως ἡ ὄψη τοῦ μορφῆ, μέ τήν ὀξυκόρυφη ἀπόληξη τοῦ μεγάλου ἀλλά καί τοῦ μικρότερου τόξου του, μαρτυράει πολύ παλιά προέλευση¹.

23. Δροσοπηγή: Τό πέτρινο γεφύρι

1. Σπύρου Ἰ. Μαντᾶ, *Τά ἠπειρωτικά γεφύρια*, Ἀθήνα 1984, σελ. 40.

Σέ ὅλη τήν κοιλάδα τοῦ Σαραντάπορου, ἀπό τίς πηγές μέχρι τή συμβολή του μέ τόν Ἄωο, εἶναι ἡ μοναδική πέτρινη γέφυρα πού ἐνώνει τίς δύο ὄχθες τοῦ ποταμοῦ. Ἐννοοῦμε στή μεγάλη βασική κοίτη καί ὄχι τῶν παραποτάμων του. Ὅλες οἱ ἄλλες γέφυρες, ξύλινες ἢ κρεμαστές, πού οἱ παλιότεροι πιθανῶς θυμοῦνται, χάθηκαν στό χρόνο. Ὁ μελετητής τοῦ γεφυριοῦ Θωμᾶς Ζιώγας θεωρεῖ σχεδόν βέβαιο ὅτι κατασκευάστηκε κατά τό 1747. Ἡ θέση ἐπιλέχτηκε ἀπό τή μορφολογία τοῦ ἐδάφους στίς δύο ὄχθες, γιατί εἶναι τό στενότερο σημεῖο καί δέν ὑπῆρχαν πολλά περιθώρια γιά ἐναλλακτικές λύσεις. Ἀκόμα ἡ παρουσία στήν ὄχθη τῆς Δροσοπηγῆς βραχώδους ἀκρόβαθρου καί ἡ ὑπαρξη μέσα στήν κοίτη τοῦ ποταμοῦ φυσικοῦ βράχου κατάλληλου γιά στήριξη μεσόβαθρου, συνέτειναν στό νά ἐπιλεχτεῖ αὐτή ἡ θέση².

Τό γεφύρι εἶναι χτισμένο μέ τοπικά ὕλικά, δηλ. πέτρα ἀπό τό ποτάμι καί τά γύρω ρέματα. Καί ἡ ἀσβέστη σίγουρα εἶναι τοπικῆς παρασκευῆς. Ἐκτός ἀπό τίς πλακοειδεῖς καί ἐπεξεργασμένες πέτρες τῶν τόξων, οἱ ὑπόλοιπες εἶναι ἀπλές καί ἔχουν μύστρισμα. Γενικά εἶναι πολύ ἀπλό τό γεφύρι, χωρίς ἰδιαίτερες λαξεύσεις τῶν λίθων καί πρόσθετα στολίδια. Παρουσιάζει ὅμως ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τούς ἀρχιτέκτονες, γιατί ὁ ἀνώνυμος κατασκευαστής του διέθετα πλούσια πείρα καί σοφές ιδέες γιά τή στήριξη καί σταθερότητα τῶν γεφυριῶν³.

Σέ μιά παραφυάδα τοῦ Σμόλικα, πού ὀνομάζεται Ὀχυρό (Ταμπούρι), καί πιο συγκεκριμένα στίς βορεινές πλαγιές του βρίσκεται ἡ Δροσοπηγή. Στό πρηνές μιᾶς ἀνοιχτῆς κοιλάδας πού σχηματίζει τό ρέμα «Τρανός λάκκος». Τό χωριό εἶναι πυκνοδομημένο, μέ καλοχτισμένα σπίτια

2. Θωμᾶ Ζιώγα, Ἡ Δροσοπηγή καί τό γεφύρι της, στό περ. Κόνιτσα, τ. 22/1988, σελ. 267-268.

3. Ὁπ.π., σε. 270.

καί πιά πέρα τίς καλύβες καί τίς άχυρώνες. Οί στέγες τών σπιτιών παλιότερα ήταν όλες μέ σχιστόπλακες, ένώ τώρα χρησιμοποιοῦνται σύγχρονα ύλικά πού σταδιακά αλλάζουν τήν αίσθητική όψη του χωριού.

Ένας έπισκέπτης τής Δροσοπηγής έγραψε μετά από σαράντα χρόνια πού ξαναεπισκέφτηκε για δεύτερη φορά τό χωριό, ότι έξωτερικά τό Κάντσικο μένει τό ίδιο. Πλακόστρωτη ή πλατεία μέ τόν επιβλητικό πλάτανο στή μέση, δίπλα τό σχολείο, ή εκκλησία, ή θολοσκέπαστη βρύση μέ τό πηγαίο νερό. Αθικτη ή παλιά όμορφιά τής αύλής του σπιτιού μέ τήν κορομηλιά, τήν κυδωνιά καί τήν άπλωμένη κληματαριά. Κάθεσαι κάτω από τίς φυλλωσιές της καί άγναντεύεις τίς βουνοκορφές, τό Φουρκιώτικο ως τόν Αι-Λιά, τά βουνά του Έπταχωρίου καί του Πεντάλοφου, πέρα τίς Άρένες, χαμηλά τή Ζέρμα, τήν παλιά καί τήν καινούρια, καί κάτω τό Σαραντάπορο πού συνεχίζει άκούραστος τό αιώνιο ταξίδι του. Κοιτάζεις μαγεμένος τόν άπέραντο όρίζοντα καί σου φαίνεται πώς ό χρόνος σταμάτησε νά κυλάει, πώς καρφώθηκε εκεί στό βουνό⁴.

Γενικά πρόκειται για ένα καλοδιατηρημένο χωριό μέ έντονη τήν παλιά παραδοσιακή όψη, πού αφήνει έξαίρετη έντύπωση στόν κάθε έπισκέπτη.

Η Δροσοπηγή ήταν παλιά μαστοροχώρι καί οί άντρες μιλούσαν μέ τόν συντεχνιακό κώδικα τών χτιστών, τά λεγόμενα κουδαρίτικα. Παράλληλα ασχολοῦνταν μέ τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία καί τήν άμπελουργία. Πολλοί άσκοῦσαν καί τό έπάγγελμα του ξυλουργού, μέ ειδίκευση στήν κατασκευή βαρελιών. Μάλιστα στήν έποχή του τρύγου ταξίδευαν στά νησιά όπου κατασκεύαζαν βαρέλια. Η παράδοση άναφέρει ότι τόν περασμένο αιώνα σέ κάποιο

4. Λάμπρου Βλάχου, Ψηλά στό Κάντσικο, στό περ. Κόνιτσα, τ. 31-32/1982, σελ. 75.

ναυάγιο είχαν πνιγεῖ περίπου 50 βαρελάδες, μέ ἀποτέλεσμα τό χωριό νά γεμίσει ἀπό χῆρες καί ὀρφανά⁵.

Τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ πιθανῶς νά προέρχεται ἀπό τήν ἑλληνική λέξη κάννη (= καλάμι) καί νά σημαίνει τόν τόπο πού ἔχει καλάμια⁶.

5. Θωμᾶ Ζιώγα, ὄπ.π., σελ. 267.

6. Τίς περισσότερες πληροφορίες γιά τή Δροσοπηγή τίς ὀφείλω στό Θωμά Ζιώγα, ὁ ὁποῖος πρόθυμα ἀνταποκρίθηκε σέ σχετική παράκλησή μου.

Παλιοί οικισμοί

Τόν παλιό καιρό στό σημερινό εὐρύτερο χῶρο τῆς κοινότητας Δροσοπηγῆς, ὑπῆρχαν αὐτοτελεῖς οἰκισμοί πού συνενώθηκαν γιά κάποιο λόγο καί ἀπετέλεσαν τό Κάντσικο. Αὐτοί ἦσαν τό Παλιοχώρι πού σήμερα ὑπάρχει μόνον σάν τοπωνύμιο μέ τό ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τό Κάντσικο ἐκεῖ ὅπου σήμερα ὑπάρχει τό σημερινό χωριό μέ τήν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καί ἄλλα ἐξωκκλήσια, ἡ Λιάσκα μέ τόν Ἅγιο Παντελεήμονα, τό Καντσικούλι καί τό Κοσάρτσικο.

(Θωμᾶ Ζιώγα, Ἡ Δροσοπηγή καί τό γεφύρι της, στό περ. Κόνιτσα, τ. 21/1988, σελ. 242).

Κουδαρέοι: οί πλανόδιοι οίκοδόμοι τῆς Ἠπείρου καί τῆς Μακεδονίας

Χωρίς καμμιά ἐπιφύλαξη οἱ Κονιτσιῶτες κουδαρέοι πιστεύουν ὅτι ἔχτισαν αὐτοί τόν κόσμον. Τήν ἴδια πίστη ὁμως ἔχουν γιά τόν ἑαυτό τους καί οἱ Ἀνασελιτσιῶτες κουδαρέοι καί οἱ Κορυτσαῖοι καί οἱ Φλωρινιῶτες καί οἱ Καστοριανοί καί στήν Πελοπόννησο οἱ Λαγκαδῖνοί μα-
στόροι. Κούδα στή μυστική ἢ ἐπαγγελματική γλώσσα τῶν πλανόδιων χτιστῶν τῆς Ἠπείρου καί τῆς Μακεδονίας, πού παλιότερα ἦταν σκορπισμένοι σέ ὅλη σχεδόν τή Βαλκανική καί τή Μικρά Ἀσία, εἶναι ἡ πέτρα. Κουδαρέοι στήν ἴδια γλώσσα σημαίνει ἄνθρωποι τῆς πέτρας καί κουδαρο-
μάννα λεγόταν ὁ ἀρχηγός τῶν χτιστῶν, ὁ πρωτομάστορας.

Τό ξεκίνημα τῶν κουδαρέων γινόταν πανηγυρικά. Μέ βιολιά καί μέ λαούτα, μέ τραγούδια τῶν ἀνδρῶν πού ἔφευ-
γαν καί μέ κλάματα τῶν γυναικῶν πού ἔμεναν. Τά ὀργανω-
μένα μπουλούκια τῶν κουδαρέων εἶχαν αὐστηρή πειθαρχία καί κοινοβιακή ζωή.

(Κ. Φαλτάιτς, Οἱ κουδαρέοι, στό Νέο Κουβαρά 1961, σελ. 134-137).

ΛΑΓΚΑΔΑ

Πέρα από τό Σαραντάπορο, στους πρόποδες του βουνού Ταμπούρι, βρίσκεται ή Λαγκάδα (παλ. Μπλίσγιανη). Ἐνάμεσα από τήν Καστανέα καί τή Δροσοπηγή καί σέ ὑψόμετρο 950 μ. Σύμφωνα μέ τήν παράδοση παλιά ή Λαγκάδα ήταν μεγάλο χωριό πού μαζί μέ τό Ἐλευθεροχώρι ἀριθμοῦσε περί τίς 300 οἰκογένειες. Βέβαιά σήμερα δέν ὑπάρχει τό Ἐλευθεροχώρι. Οἱ κάτοικοί του τό ἐγκατέλειψαν πρό ἀμνημονεύτων χρόνων, γιατί δέχονταν πολλές ἐπιδρομές ἀπό διαφόρους ληστές. Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι τό χωριό αὐτό βρισκόταν ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπό τό σημερινό Κεφαλοχώρι, κοντά στήν Ἐγνατία ὁδó, ή ὁποία περνοῦσε κατά μήκος του ποταμοῦ.

Ἡ Λαγκάδα τό 1823 καταστράφηκε ἀπό ἐπιδρομεῖς Ἄρβανίτες, γιατί οἱ προεστοί ἐνεργοῦσαν νά ἀναγνωρίσουν τό χωριό ὡς κεφαλοχώρι. Γιά τό σκοπό αὐτό ἔστειλαν ἄνθρωπο στήν Πόλη, δίνοντάς του καί τό ἀνάλογο πῶσό γιά τήν ἐξαγορά. Τελικά δέν ἔφτασε στόν προορισμό του οὔτε καί γύρισε πίσω. Ἀργότερα σημειώθηκαν καί ἄλλες δύο καταστροφές (1873 καί 1883) ἀπό τσιφλικάδες μπέηδες. Οἱ ἴδιοι γιά νά διατηρήσουν τό τσιφλίκι τους ἔφεραν οἰκογένειες ἀπό ἄλλες περιοχές (Μπιλθούκι, Καστάνιανη, Κούτσι Φιλιατῶν κ.ἄ.), ἐνῶ πολλοί ἀπό τούς παλιούς Μπλισγιανίτες ἐγκατέλειψαν τό χωριό καί ἐγκαταστάθηκαν στή Δρακότρυπα Μουζακίου του νομοῦ Καρδίτσας. Τό 1984 πραγματοποιήθηκε στό χωριό τό πρῶτο ἀντάμωμα ὄλων τῶν Μπλισγιανιτῶν.

Ἐκ τῶν ἀξιόλογα τοῦ χωριοῦ ἀναφέρουμε τό Γλυκονέρι, πού βγαίνει ἀνάμεσα ἀπό βράχια καί χόρτα καί τρέχει λιγιστό. Οἱ κάτοικοι πιστεύουν ὅτι εἶναι θαυματουργό καί θεραπεύει πολλές ἀσθένειες. Ἡ διαδρομή μέχρι τήν πηγή εἶναι πανοραματική. Ἐντυπωσιάζουν οἱ πελώριοι βράχοι πού σχηματίζουν μικρή χαράδρα. Στήν ἀρχή τῆς διαδρομῆς ὑπάρχει εἰκόνισμα ὅπου οἱ ἄρρωστοι πού κατευθύνονται πρὸς τό Γλυκονέρι ἀφήνουν τό τάμα τους καί συνεχίζουν ἀμίλητοι γιά νά φτάσουν στήν πηγή¹.

Γιά τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὁ Νικ. Ρεμπέλης λέγει ὅτι εἶναι σλαβικό καί σημαίνει γειτνίαση προσώπων. Ἴσως νά δόθηκε στό χωριό ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ γυναῖκες γεννοῦσαν δίδυμα, ἢ ἀπό τή στενή συγγένεια πού ἔχουν οἱ κάτοικοί του².

Σήμερα ἡ Λαγκάδα ἔχει περί τούς 100 μόνιμους κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μέ τήν κτηνοτροφία καί τήν ὑλοτομία.

1. Τίς πληροφορίες γιά τή Λαγκάδα τίς ὀφείλω στόν Ἰωάννη Ντίνη.

2. Ἐπιδρομές σλάβων καί σλαβικά τοπωνύμια, στήν Ἡπειρωτική Ἐταιρεία, 1986, σελ. 68.

Λάκκα Ἀώου

Οἱ ὄροσειρές τοῦ Σμόλικα καί τῆς Τύμφης διαχωρίζονται ἀπό τόν Ἀῶο ποταμό καί σχηματίζουν τήν περίφημη χαράδρα, ἡ ὁποία σβήνει στήν Κόνιτσα, μετά τό πετρίνο γεφύρι, ὅταν τό ποτάμι συνεχίζει τό ταξίδι του σέ εὐρύχωρη κοίτη, διασχίζοντας τόν κάμπο της. Καθώς ταξιδεύουμε ἀπό Κόνιτσα στήν ὄροσειρά τοῦ Σμόλικα ὑπάρχουν πέντε χωριά τῆς ἐπαρχίας μας τά ὁποῖα εἶναι γνωστά ὡς χωριά τῆς Λάκκας Ἀώου. Ἀπό τήν ἀπέναντι μεριά ὑπάρχουν ἄλλα χωριά πού ἀνήκουν στό Ζαγόρι.

Τό μήκος τῆς διαδρομῆς ἀπό Κόνιτσα μέχρι τό τελευταῖο χωριό πού εἶναι τό Δίστρατο εἶναι λίγο περισσότερο ἀπό 50 χιλ. Τό κύριο χαρακτηριστικό εἶναι τά δάση, οἱ ψηλές κορυφές τῶν βουνῶν, τό ποτάμι στό βάθος τῆς γῆς καί οἱ πολλοί παραπόταμοί του πού τεμαχίζουν τίς πλαγιές.

Στήν περιοχή ἐμφανίστηκαν ἀπό τήν ἀρχαιότητα διάφοροι λαοί, ὅπως οἱ Τυμφαῖοι, οἱ Παραναῖοι, οἱ Λυγγιστές, οἱ Ὀρέστες κ.ἄ. Ἀκόμη οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς καί οἱ Ρωμαῖοι κατακτητές χρησιμοποίησαν τοῦτο τόν τόπο σάν ὄρμητήριο γιά νέες κατακτήσεις, ἀλλά καί σάν προμαχώνα γιά τήν ἄμυνά τους, ὅταν βίαια ὑποχωροῦσαν. Ἐπίσης κατά τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας ἔγιναν πολλές ἀπελευθερωτικές ἐκδηλώσεις. Δραματικά γεγονότα ἔλαβαν χώρα στήν περίοδο τοῦ 1940 καί τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, ὅταν τα φαράγγια τοῦ Σμόλικα γέμισαν ἀπό νεκρούς καί πληγωμένους Ἴταλούς. Κανόνια, ὄλμοι, πολυβόλα, τουφέκια, φυσίγγια, κάθε εἶδους πολεμικό ὑλικό ἦταν σκορπι-

σμένα ἐδῶ καί ἐκεῖ. Οἱ δρόμοι γεμάτοι ἀποσκευές, κουβέρτες, μπέρτες, καπέλα μέ φτερά, μουλάρια ζωντανά καί σκοτωμένα. Μιά ταξιαρχία τῶν Ἰταλῶν, ἡ Τζούλια, αἰχμαλωτίζεται, διανυκτερεύει στό Παλαιοσέλι καί μέσα ἀπό τό Ζαγόρι ὁδηγεῖται στά Γιάννενα. Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τῆς Λάκκας Ἄωου πρωτοστάτησαν στό ξεσηκωμό κατά τῶν Γερμανῶν κατακτητῶν καί γι' αὐτό τό 1943-44 οἱ κατακτητές διενεργώντας ἐκκαθάριση τῆς Πίνδου ἀπό ἐπαναστατικά στοιχεῖα δέν δίστασαν νά διαπράξουν φοβερὰ ἐγκλήματα. Ὅλα τά χωριά πυρπολήθηκαν καί πολλοί κάτοικοί τους ἔχασαν τή ζωή τους. Καί λίγο ἀργότερα, στήν περίοδο τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἡ περιοχή ἐπίσης δοκιμάστηκε σκληρά, μέ ἀποτέλεσμα πολλοί νά ἐκπατριστοῦν.

(Ἡλία Ε. Παπαζήση, Ἡ δοξασμένη κοιλάδα, στό περ. Κόνιτσα, τ. 16/1987, σελ. 99-101).

ΕΛΕΥΘΕΡΟ

Τό πρώτο χωριό τῆς Λάκκας Ἄώου εἶναι τό Ἐλεύθερο (παλ. Γκρισμπάνι). Βρίσκεται στούς πρόποδες τοῦ Σμόλικα, στήν πλαγιά τοῦ ἱστορικοῦ ὑψώματος Κλέφτης. Εἶναι χτισμένο σέ μιά ὄμορφη κοιλάδα καί τό διασχίζει κατά μήκος ἕνας μικρός παραπόταμος τοῦ Ἄώου. Τό ποταμάκι αὐτό εἶναι πηγὴ ζωῆς γιά τό χωριό, γιατί μέ τά νερά του οἱ κάτοικοι ποτίζουν τὰ περιβόλια καί τούς κήπους.

Ἡ παράδοση μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τό χωριό Ἐλεύθερο εἶναι τό νεώτερο τῆς Λάκκας. Μάλιστα διασώζει ἀρκετές πληροφορίες σχετικά μέ τό πῶς δημιουργήθηκε αὐτό τό χωριό. Σύμφωνα λοιπόν μέ τήν παράδοση, στά μέσα τοῦ 16ου αἰώνα ἕνας τουρκαλβανός φύλαρχος θέλησε νά κάνει δικές του τίς βορειοδυτικές ἐκτάσεις τοῦ Παλαιοσελίου χρησιμοποιοῦντας βία. Προσπάθησε νά κάνει κολλήγους καί τούς κατοίκους του. Ἐκεῖνοι ἀπέρριψαν τήν πρότασή του καί ἔφυγαν τελείως ἀπό τό χωριό καί βρῆκαν καταφύγιο στήν περιοχή τῆς Βέροιας τῆς Μακεδονίας. Συμπτωματικά τήν ἴδια ἐποχὴ στό χωριό Πλακωτὴ τῆς Θεσπρωτίας ἔγιναν μεγάλες καθιζήσεις καί κατολισθήσεις. Καταστράφηκε μάλιστα ὁλόκληρος ὁ οἰκισμός Γκρισμπάνι, πού βρισκόταν νοτιοδυτικά τοῦ χωριοῦ καί ὅλες οἱ οἰκογένειες ἔμειναν ἄστεγες. Τήν καταστροφή αὐτὴ ἐκμεταλλεύτηκε ὁ ἄλβανός φύλαρχος μεταφέροντας τίς οἰκογένειες στήν ἀρπαγμένη περιοχή τοῦ Παλαιοσελίου μέ σκοπό νά τοῦ καλλιεργοῦν τὴ γῆ καί νά εἶναι

στήν ύπηρεσία του. Έτσι σχηματίστηκε ένα καινούριο χωριό στη Λάκκα του Άώου και πήρε τό όνομα Γκριμπάνι σέ ανάμνηση του παλιού χωριού τους. Όλοι όσοι έγκαταστάθηκαν ήταν Έλληνες και όρθόδοξοι χριστιανοί. Ό κολληγικός βίος τών κατοίκων αυτών κράτησε μέχρι τό 1927, όταν απαλλοτριώθηκε ή έκταση πού κρατούσε ό μπέης και οί άνθρωποι απέκτησαν τήν έλευθερία τους. Γεγονός πού έδωσε και τό νέο όνομα στό χωριό¹.

Τό Έλεύθερο είναι χωρισμένο σέ τέσσερις μαχαλάδες. Είναι τό μοναδικό χωριό τής Λάκκας πού δέν είναι βλαχόφωνο. Μεγάλη καταστροφή υπέστη τό 1943, όταν οί Γερμανοί πυρπόλησαν τά σπίτια και σχεδόν τό αφάνισαν.

Οί κάτοικοί του παλιότερα ασχολούνταν με τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία και τή μαστορική. Άρκετοί ταξίδευαν στη Ρουμανία, τό Χαρτούμ, τήν Άμερική κ.ά., όπου έκαναν μεγάλες περιουσίες. Στα νεώτερα κάπως χρόνια γίνεται συστηματική εκμετάλλευση του δάσους, τό όποιο αποτελεί τόν σημαντικότερο πόρο τών μονίμων κατοίκων του².

1. Ήλία Ε. Παπαζήση, *Ή δοξασμένη κοιλάδα*, στό περ. *Κόνιτσα*, τ. 22/1988, σελ. 277.

2. Τίς περισσότερες πληροφορίες για τό Έλεύθερο τίς όφείλω στό Χρήστο Οίκονόμου.

ΠΑΛΑΙΟΣΕΛΙ

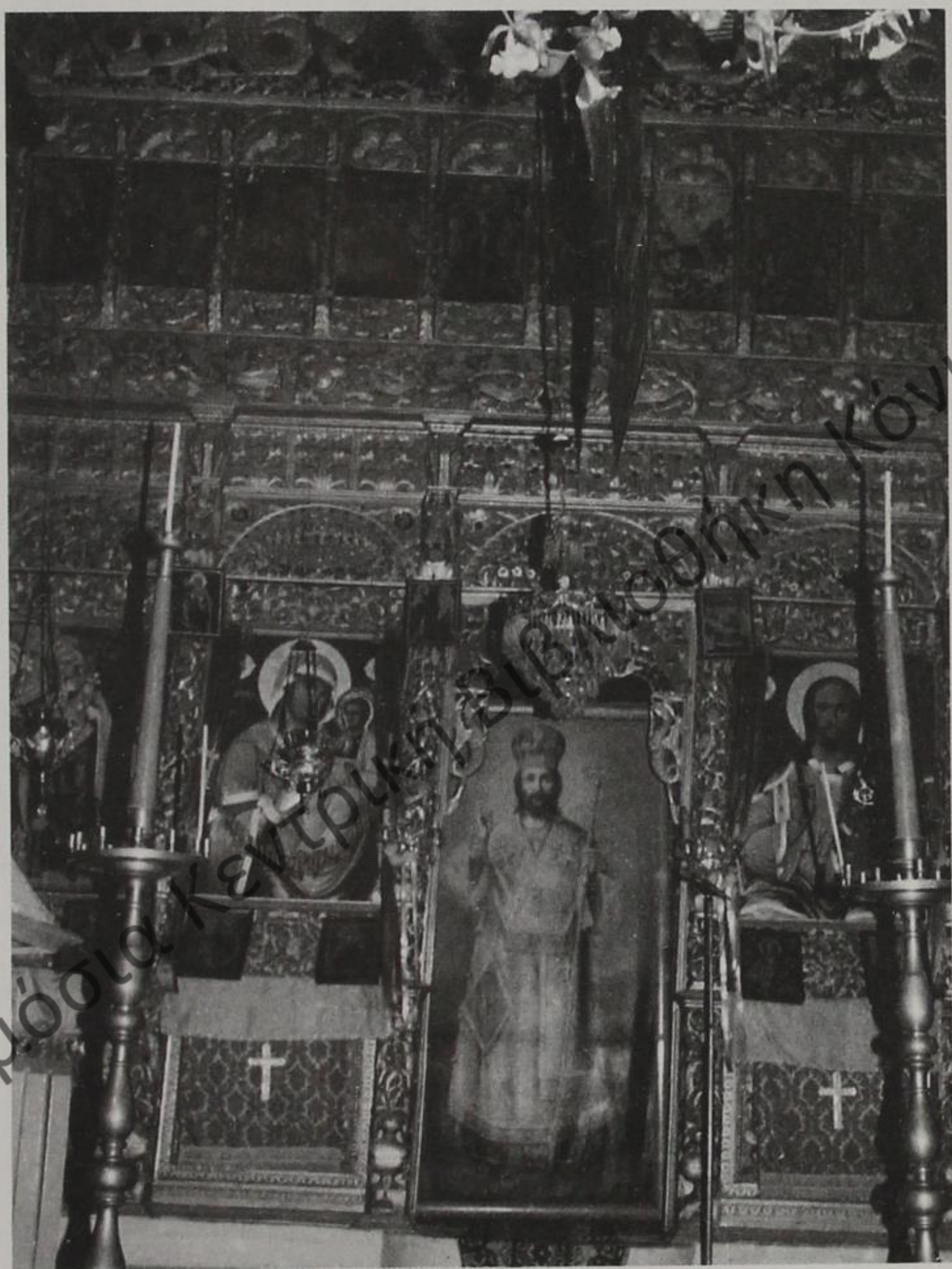
Μετά τό Ἐλεύθερο, τό δεύτερο χωριό τῆς Λάκκας Ἄώου εἶναι τό Παλαισέλι. Χτισμένο στίς νοτιοδυτικές ὑπώρειες τοῦ Σμόλικα, σέ ἀπόσταση περίπου 6 χιλ. ἀπό τή Δρακόλιμνη. Τό ὑψόμετρό του εἶναι 1.100 μ. καί ἔχει ἀνοιχτό ὀρίζοντα πρός τήν ἐντυπωσιακή Τύμφη. Τό πυκνό δάσος, σέ σχῆμα πετάλου προστατεύει καί στολίζει τό χωριό.

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση καί τίς ὑπάρχουσες ἐνδείξεις, τό χωριό ἀρχικά βρισκόταν σέ ἄλλη τοποθεσία, νοτιότερα, κοντά στόν Ἄωο καί ὀνομαζόταν Σέλι. Ὁ οἰκισμός αὐτός ἦταν ὁ πρῶτος πού χτίστηκε στίς ἀκατοίκητες πλαγιές τοῦ Σμόλικα, στή λεγόμενη Λάκκα τοῦ Ἄώου. Πότε ὅμως ἐγκαταστάθηκαν οἱ κάτοικοί του στή σημερινή τοποθεσία δέν γνωρίζουμε. Πάντως τό ὄνομα τοῦ χωριοῦ μᾶς θυμίζει τόν παλιό οἰκισμό Σέλι.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Παλαιοσελίου ἦταν ἀπό τά πολύ παλιά χρόνια κτηνοτρόφοι, γεωργοί, ἀμπελουργοί, ὑλοτόμοι, ἀγωγιάτες, ἀνθρακοποιοί καί μυλωνάδες. Ἀργότερα ἄρχισαν νά ταξιδεύουν στήν Αἰτωλοακαρνανία, στή Μακεδονία, τή Θράκη, ἀλλά καί στήν Κωνσταντινούπολη καί Ρουμανία.

Στό Παλαισέλι παλιότερα παρατηροῦνταν σέ πολλούς μιά κλίση πρός τήν ἱεροσύνη. Ἐτσι σέ διάστημα ἑνός αἰώνα μνημονεύονται 22 ἱερεῖς καί ἱερομόναχοι. Εἶναι πράγματι χωριό μέ ἱερατική παράδοση, ἡ ὁποία ὅμως στήν ἐποχή μας διακόπτεται. Ὁ Ἡλίας Παπαζήσης μᾶς

24. Παλαιοσέλι: Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς

πληροφορεῖ ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Παλαιοσελίου πάντα ἦταν πιστοί στή χριστιανική θρησκεία καί ἀφοσιωμένοι στά ἑλληνικά ἰδανικά. Αὐτό ἀποδείχτηκε στά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα, ὅταν δημιουργήθηκε τό κουτσοβλαχικό ζήτημα καί ξένοι πράκτορες προσπαθοῦσαν νά ὑπονομεύσουν τήν ἑλληνική τους ὑπόσταση, ἐκεῖνοι ἐξαγριώθηκαν καί ἀντιστάθηκαν βροντοφωνάζοντας ὅτι εἶναι "Ἕλληνες καί κανένας δέν μπορεῖ νά ἀλλοιώσει τά αἰσθήματά τους¹. Εἶναι χαρακτηριστικό τό γεγονός πού ἔχει καταγράψει ὁ Ἄν. Εὐθυμίου σχετικό μέ τή ρουμανική προπαγάνδα στό Παλαιοσέλι. Περί τό 1892 ὁ Ἀχιλλέας Ζήση Τζαμπουρας, καταγόμενος ἀπό τή Σαμαρίνα καί γαμπρός στό Παλαιοσέλι, μετέτρεψε τό σπίτι του σέ ρουμανικό σχολεῖο καί μέ πολλές ὑποσχέσεις καί δῶρα κατόρθωσε νά προσελκύσει 3-4 μαθητές. Δέν πρόλαβε ὅμως νά χαρεῖ γιά πολύ καί νά δρέψει τίς δάφνες καί τούς ἐπαίνους ἀπό τόν πάτρωνα του Μαργαρίτη καί οἱ Παλαιοσελίτες ἀντέδρασαν ὀργανωμένα. Ὅλοι μαζί ἐν σώματι, ὄρμησαν στό περίφημο σχολεῖο καί τόν ἔδιωξαν μέ βίαιο τρόπο ἀπό τό χωριό².

Κατά τή διάρκεια τῆς κατοχῆς καί συγκεκριμένα τό 1943, τό Παλαιοσέλι πυρπολήθηκε ἀπό τούς Γερμανούς καί καταστράφηκε κατά τό μεγαλύτερο μέρος. Τό ἐπόμενο ἔτος συνέχισαν τό καταστροφικό τους ἔργο καίγοντας καί τό σχολεῖο, σεβάστηκαν ὅμως τόν ὠραῖο ναό τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καί δέν τόν πείραξαν³.

1. Στόν Ἡλία Παπαζήση ὀφείλω τίς περισσότερες πληροφορίες γιά τό Παλαιοσέλι.

2. Σελίδες ἀπό τήν ἱστορία τοῦ Παλαιοσελίου, στό περ. Κόνιτσα, τ. 27/1964, σελ. 4.

3. Ἄν. Εὐθυμίου, ὀπ.π., σελ. 7.

ΠΑΔΕΣ

Τό χωριό Πάδες βρίσκεται στους πρόποδες του Σμόλικα, σέ ύψόμετρο 1.200 μ. Είναι τό τρίτο χωριό στη σειρά από τά πέντε τῆς Λάκκας Ἰώου.

Ἡ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ προῆλθε ἀπό τή βλάχικη λέξη «πάντε» πού σημαίνει σιάδι, ἴσιωμα, επίπεδος τόπος. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, ἤρθαν ἀπό τήν Ἰταλία κατά τή ρωμαϊκή ἐποχή καί εἰδικότερα ἀπό τήν περιοχή του Πάδου ποταμοῦ. Μερικοί ἀποδίδουν τό ὄνομα τοῦ χωριοῦ σέ αὐτό τό ποτάμι. Ἡ πρώτη ὄμως γραπτή μαρτυρία γιά τήν ὑπαρξη τοῦ χωριοῦ εἶναι πολύ μεταγενέστερη. Σέ κώδικα τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικάνορος Ζάμβορδας τῆς Μακεδονίας ἀναγράφεται καί τό χωριό Πάδες, μεταξύ τῶν ἄλλων χωριῶν τοῦ ἐπισκόπου Βελλᾶς μέ χρονολογία 1692.

Τά παλιά χρόνια καί μέχρι τό β' παγκόσμιο πόλεμο τό χωριό ἦταν πολυάνθρωπο καί λόγω τῆς θέσεώς του γινόταν κάθε ἐβδομάδα παζάρι μέ τή συμμετοχή πολλῶν κατοίκων τῶν γύρω χωριῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν Πάδων ἦταν κτηνοτρόφοι, γεωργοί, ὑλοτόμοι, ἀγωγιάτες, ἔμποροι καί σαγματοποιοί (σαμαράδες). Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα ἄρχισαν νά ταξιδεύουν στή Ρωσία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Κωνσταντινούπολη κ.ἄ., ἀλλά καί στό ἐσωτερικό, ὅπως στή Δράμα καί στήν Καβάλα ὅπου διατηροῦσαν μεγάλα ἐμπορικά καταστήματα καί φούρνους. Περί τά μέσα τοῦ ἴδιου αἰῶνα πολλοί Παδιῶτες πού εἶχαν πλουτίσει στά ταξίδια ἔχτισαν στό χωριό τά ἀρχοντικά τους,

τά ὁποῖα ὅμως καταστράφηκαν, ὅπως καί ὅλο τό χωριό, ἀπό τούς Γερμανούς τό 1943.

Ἄξιόλογη εἶναι ἡ κεντρική ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ, πού τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Χρονολογεῖται ἀπό τό 1884 καί ὁ ἐσωτερικός της διάκοσμος εἶναι ἐντυπωσιακός¹.

1. Τίς πληροφορίες γιά τίς Πάδες τίς ὀφείλω στό Χαρίλαο Κοντογιάννη.

ΑΡΜΑΤΑ

Ἀνάμεσα ἀπό τὰ χωριά Πάδες καί Δίστρατο βρίσκεται τό χωριό ἼΑρματα (παλ. ἼΑρμάτοβο). Περιβάλλεται ἀπό πευκοδάσος καί ἔχει πολλά νερά. Τό ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὀφείλεται μᾶλλον στήν εἰδικότητα πού εἶχαν οἱ κάτοικοι νά κατασκευάζουν διάφορα πολεμικά εἶδη, ὅπως ὄπλα, ξίφη κ.λπ. Στό βουνό τῶν ἼΑρμάτων, σύμφωνα μέ τίς διηγήσεις τῶν παλιότερων, ὑπῆρχαν καμίγια εἰδικά γιά τό σκοπό αὐτό.

Ἀπό τὰ ἼΑρματα πέρασε καί ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός. Διανυκτέρευσε μάλιστα καί τήν ἐπόμενη μέρα οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ τόν συνόδευσαν μέχρι τή ράχη πού λέγεται Σταυρός. Ἐκεῖ τοποθέτησε ἕναν σιδερένιο σταυρό καί τούς εἶπε. «Νά ξέρετε ὅτι ἀπό τόν δρόμον αὐτόν θά περάσουν πολλά στρατεύματα γιά τήν Κωνσταντινούπολη».

Ἐπί τουρκοκρατίας οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἀσχολοῦνταν μέ τή γεωργία καί κτηνοτροφία. Ἄρκετοί ἦταν πριονάδες καί γενικά ὑλοτόμοι. Ἐκαναν ἐπίσης ξυλοκάρβουνα καί μερικοί ἀσχολοῦνταν μέ τήν παραγωγή τοῦ κατραμιοῦ¹.

1. Τίς πληροφορίες γιά τὰ ἼΑρματα τίς ὀφείλω στό Χρῆστο Χρυσικό.

ΔΙΣΤΡΑΤΟ

Τό τελευταῖο χωριό τῆς Λάκκας Ἄωου εἶναι τό Δίστρατο (παλ. Μπριάζα ἢ Βριάζα). Σήμερα εἶναι τό μεγαλύτερο χωριό τῆς ἐπαρχίας. Συνορεύει μέ τά χωριά τῆς Ἠλείου Ἄρματα καί Λάιστα καί τῆς Μακεδονίας Περιβόλι, Ἀβδέλα, Σμίξη καί Σαμαρίνα. Στή γεωγραφική του θέση ὀφείλεται καί τό ὄνομά του. Εἶναι χωριό πού ἔχει δύο δρόμους-στράτες, ἕναν πρός τά Γρεβενά καί ἕναν πρός τήν Κόνιτσα. Εἶναι περιτριγυρισμένο ἀπό πολλά βουνά, ὅπως Βασιλίτσα (2.249 μ.), Γουμάρα, Νάνα, Τσιούκα, Μπότσια κ.ἄ. Ἡ ἔκτασή του διασχίζεται ἀπό τόν Ἄωο καί τόν παραπόταμό του Βριάζη. Εἶναι χτισμένο στίς Ν.Δ. πλαγιές τῆς Βασιλίτσας σέ ὑψόμετρο 1.100 μ. Δυό μεγάλα ρέματα τό χωρίζουν σέ τρεῖς μαχαλάδες, τόν πάνω μαχαλά, τό μεσαῖο καί τόν κάτω.

Τά κάτασπρα σπιτάκια του μέ τίς τσίγκινες στέγες ἀπλώνονται μέ ἄνεση σέ μιά ὁμαλή πλαγιά καί φαντάζουν σάν παραμυθένιες φωλιές, στημένες ἀνάμεσα στούς κήπους, τά ὀπωροφόρα δέντρα, τά χλοερά λιβάδια καί τά δροσερά ρυάκια. Τά χωράφια σπαρμένα μέ τριφύλλια καί καλαμπόκια, οἱ κληματαριές, τά γραφικά ἐκκλησιάκια καί εἰκονίσματα καί τό δάσος πού ἀρχίζει ἀπό τά τελευταῖα σπιτία συνθέτουν ἕναν πίνακα μαγευτικό¹.

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση τό χωριό πρωτοχτίστηκε

1. Περιγραφή τοῦ Ἀναστασίου Εὐθυμίου.

στήν τοποθεσία Μπουρτζόι. Ἐπειδή ὅμως ἐκεῖ εἶχε πολλά φίδια, ἀναγκάστηκαν οἱ κάτοικοί του νά ἐγκατασταθοῦν στή σημερινή τοποθεσία γιατί παρεῖχε μεγαλύτερη ἀσφάλεια². Ἄλλη παράδοση ἀναφέρει ὅτι στήν περιοχή τοῦ Διστράτου ὑπῆρχε ἀρχαῖος οἰκισμός, ὁ ὁποῖος ἴσως ἀναγόταν στή ρωμαϊκή ἐποχή, τότε πού ἡ Κόνιτσα συνδεόταν μέ τά Γρεβενά μέσω τοῦ παραποτάμιου δρόμου³.

Τό Δίστρατο στήν ἱστορική του πορεία γνώρισε διάφορες ἐπιθέσεις καί καταστροφές. Κατά τήν περίοδο τῆς ρωμαιοκρατίας στήν περιοχή παρέμεναν στρατιωτικές μονάδες, μέ τίς ὁποῖες οἱ ντόπιοι κάτοικοι ἔρχονταν σέ ἐπαφή γιά ἐπαγγελματικούς λόγους πού εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά δεχτοῦν τή βλάχικη γλώσσα. Ἐτσι γιά μιᾶ μεγάλη περίοδο ἡ βλάχικη γλώσσα ἦταν ἡ μητρική γλώσσα τῶν κατοίκων παράλληλα μέ τήν ἑλληνική.

Ἡ μεγαλύτερη καταστροφή τοῦ χωριοῦ ἔγινε τό 1943-44, ὅταν οἱ Γερμανοί ἔκαψαν ἀπό τά 204 σπίτια τά 178. Ἐτσι σήμερα στό Δίστρατο δέν ὑπάρχουν παλιά ἀξιόλογα κτίρια.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τά ἐπαγγέλματα πού ἀσκοῦσαν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ σέ παλιότερες ἐποχές. Ὁ Ἄν. Εὐθυμίου πού κατέγραψε ἱστορικά στοιχεῖα καί παραδόσεις τοῦ Διστράτου, μᾶς δίνει χρησιμότερες πληροφορίες γιά τίς ἀσχολίες τῶν κατοίκων. Τά κυριότερα ἐπαγγέλματα τῶν Διστρατιωτῶν ἦταν τοῦ ὑλοτόμου, τοῦ κατραναῖ, τοῦ κτηνοτρόφου καί τοῦ κिरατζῆ. Οἱ περισσότεροι ὑλοτόμοι καί δασεργάτες ἐργάζονταν στήν Ἡπειρο, τή Δυτική Μακεδονία καί τή Θεσσαλία. Στά παλιά τά χρόνια ὑπῆρχαν ὑλοτόμοι, οἱ ὁποῖοι δέν μεταχειρίζονταν καθόλου πριόνι. Ἦταν τέλειοι τεχνίτες καί μόνο μέ τό τσεκούρι ἔβγαζαν γρεντές, πέλες, πάσσαλους, ξυλοδέματα

2. Πληροφορία τοῦ Εὐθυμίου Νίκου.

3. Πληροφορία τοῦ Ἀναστασίου Εὐθυμίου.

καί σανίδες ἀκόμα. Ὑπῆρχαν βέβαια καί οἱ σιάρες, τά μεγάλα πριόνια, πού τίς δούλευαν δυό δυό. Μέ αὐτές γκρέμιζαν τά δέντρα καί τεμάχιζαν τούς κορμούς, τούς ὁποίους ὕστερα τετραγώνιζαν μέ τίς τσεκουῦρες. Χρησιμοποιοῦσαν καί τά μπρατσόλια, μεγάλα χειροπριόνια γιά σανίδια καί καδρόνια. Ὅπου ὑπῆρχε νερό ἔστηναν νεροπριόνια, τά ὁποῖα ὁμως ἀπαιτοῦσαν εἰδικές γνώσεις γιά τό στήσιμο καί ἦταν μιά δύσκολη δουλειά. Τό ἐπάγγελμα τοῦ κατραναῖ ἦταν ἐπίσης διαδεδομένο. Θέρμαιναν μέ εἰδικό τρόπο τό दाδί καί ἔβγαине τό κατράνι, τό ὁποῖο ἐκείνη τήν ἐποχή τό χρησιμοποιοῦσαν στίς πληγές, κυρίως τῶν ζώων, γιά ἐπούλωση καί θεραπεία. Ἄλλοι ἐπίσης ἔβγαζαν τό φλοιό ἀπό τίς ρίζες τῶν πουργαριῶν καί τίς πουλοῦσαν στά βυρσοδεψεῖα τῆς Θεσσαλίας, ἰδίως στό Βόλο. Τό ἐπάγγελμα τοῦ κиратзῆ τό ἀσκοῦσαν ἀρκετοί Διστρατιῶτες. Μέ τά μουλάρια τους ἔφταναν μέχρι τήν Πρέβεζα, τή Σαγιαάδα, τούς Ἁγίους Σαράντα, τήν Αὐλώνα, τήν Κορυτσά, τά Μπιτώλια, τή Θεσσαλονίκη, τό Βόλο κ.ἄ., μεταφέροντας ταξιδιῶτες, ἐμπορεύματα καί ξυλεία⁴.

Ὅπως σέ ὅλα τά βλαχόφωνα χωριά τῆς Πίνδου ἔτσι καί στό Δίστρατο ἡ ρουμανική προπαγάντα ἄπλωσε τά πλοκάμια της ἀπό τά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας καί προσπάθησε νά παρασύρει τούς κατοίκους του⁵. Τό ὄνειρο τῶν ὀργάνων της ἦταν ἡ ἀνασύνταξη ρωμαϊκῶν λεγεῶνων καί ἡ ἴδρυση «Πριγκιπάτου τῆς Πίνδου». Γιά τόν σκοπό αὐτό στράφηκαν μέ μανία ἐναντίον ὄλων ἐκείνων πού παρέμεναν σταθεροί στίς ἑλληνικές πεποιθήσεις. Ἀκολούθησαν σκληροί διωγμοί, κακοποιήσεις, ἐξορίες καί ἀρπαγές⁶. Ἡ

4. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, *Μικρή συμβολή στήν ἱστορία τοῦ Διστράτου τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης Ἠπείρου*. Ἔχω στή διάθεσή μου ἀντίγραφο τῆς μελέτης, ἡ ὁποία δημοσιεύτηκε τόν Αὐγ. τοῦ 1992 στήν ἐφημ. *Πρωινός Λόγος* τῶν Ἰωαννίνων.

5. Ὁπ.π.,

6. Πληροφορία τοῦ Εὐθυμίου Νίκου.

ρουμανική προπαγάνδα δέν κατόρθωσε νά τραβήξει μέ τό μέρος της τούς Διστρατιῶτες, ἐκτός ἀπό μερικούς φτωχούς στούς ὁποίους μοίραζε χρήματα καί ὑποσχόταν ὅτι τά παιδιά τους θά σπουδάσουν δωρεάν στή Ρουμανία. Ἡ συντριπτική πλειονότητα τῶν κατοίκων στάθηκε πιστή στίς ἑλληνοχριστιανικές παραδόσεις καί δέν δέχτηκαν μέ κανένα τρόπο τήν ἀλλαγὴ τῆς γλώσσας, οὔτε στό σχολεῖο οὔτε στήν ἐκκλησία. Λειτουργήσε ὅμως γιά ἓνα μακρό διάστημα καί ρουμανικό σχολεῖο μέ λιγοστούς μαθητές⁷.

7. Ἀναστασίου Εὐθυμίου, ὄπ.π.,

Τό κατράμι (-νι)

Ο έμπορος-παραγωγός κατραμιού περιφέρεται σέ πευκόφυτα δάση καί συγκεντρώνει από κορμούς πεύκων δαδιά πού έχει μεγάλη περιεκτικότητα ρετσινιού, τό όποιο τεμαχίζει σέ μικρά κομμάτια. Μετά άνοίγει σέ επικλινές έδαφος ένα λάκκο (γούρνα) όπου τοποθετεί σέ σχήμα κουκουνάρας τά δαδιά, αφήνοντας στό πλάγιο μέρος μία τρύπα άπ' όπου θά βάλει φωτιά. Στη συνέχεια τά σκεπάζει μέ φύλλα φτέρης καί πάνω από αυτά ρίχνει χῶμα. Έτσι τό καμίνι είναι έτοιμο. Η φωτιά θά σιγοκαίει για αρκετά ήμερόνυχτα. Πιο κάτω άνοίγει άλλο λάκκο, τόν όποιο συνδέει μέ τή βάση του μικρού καμινιού, για να συγκεντρωθεί τό παχύρευστο μαύρο υγρό (κατράμι) πού αρχίζει να τρέχει μετά από 48 ώρες περίπου.

Τό κατράμι τό βάζουν σέ τουλούμια (σάκους από δέρματα ζώων) καί έτσι τό μεταφέρουν σέ όλα τά χωριά της περιοχής, εκεί πού υπάρχουν ζῶα. Τό κατράμι έχει θεραπευτικές ιδιότητες, κυρίως σέ ζῶα (επάλειψη πληγών), αλλά καί σέ ανθρώπους. Η χαρακτηριστική του ὁμως μυρουδιά τό κάνει αποκρουστικό καί γι' αυτό χρόνο μέ τό χρόνο ή χρησιμοποίησή του περιορίζεται.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἡ ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας εἶναι μιά ξεχασμένη περιο-
χή τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Ὁ πληθυσμός της τά τελευταῖα
χρόνια ἔχει μειωθεῖ ἀνησυχητικά. Οἱ μόνιμοι κάτοικοι,
αὐτοί πού μένουν ὅλο τό χρόνο στά σπίτια τους, δέν ξε-
περνοῦν τίς 6.000! Βέβαια ἀπό τό Πάσχα μέχρι τόν Ὀ-
κτώβριο ἔρχονται πολλοί ταξιδεμένοι, οἱ ὁποῖοι ζωντα-
νεύουν τά χωριά τῆς ἐπαρχίας, χωρίς αὐτό νά σημαίνει
ὅτι τό αὔριο θά γίνει καλύτερο ἀπό τό σήμερα. Δυστυχῶς
δέν ἔχουμε ἀνθρώπους μέ πολιτική δύναμη, οἱ ὁποῖοι θά
φρόντιζαν γιά τήν ἀνάπτυξη καί προκοπή τούτου τοῦ ἱ-
στορικοῦ καί ὁμορφου τόπου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 0/29/12

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 24/8/83

ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. ....

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΜΕΛΛΕΛΑ
ΑΣΠΡΟΒΑΛΤΑ
Τηλ. 0397 23.313

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Ν. ΚΑΣΤΟΡΙΑ

Ε.π. Κόνιτσας

Κόνιτσα

29112

KON